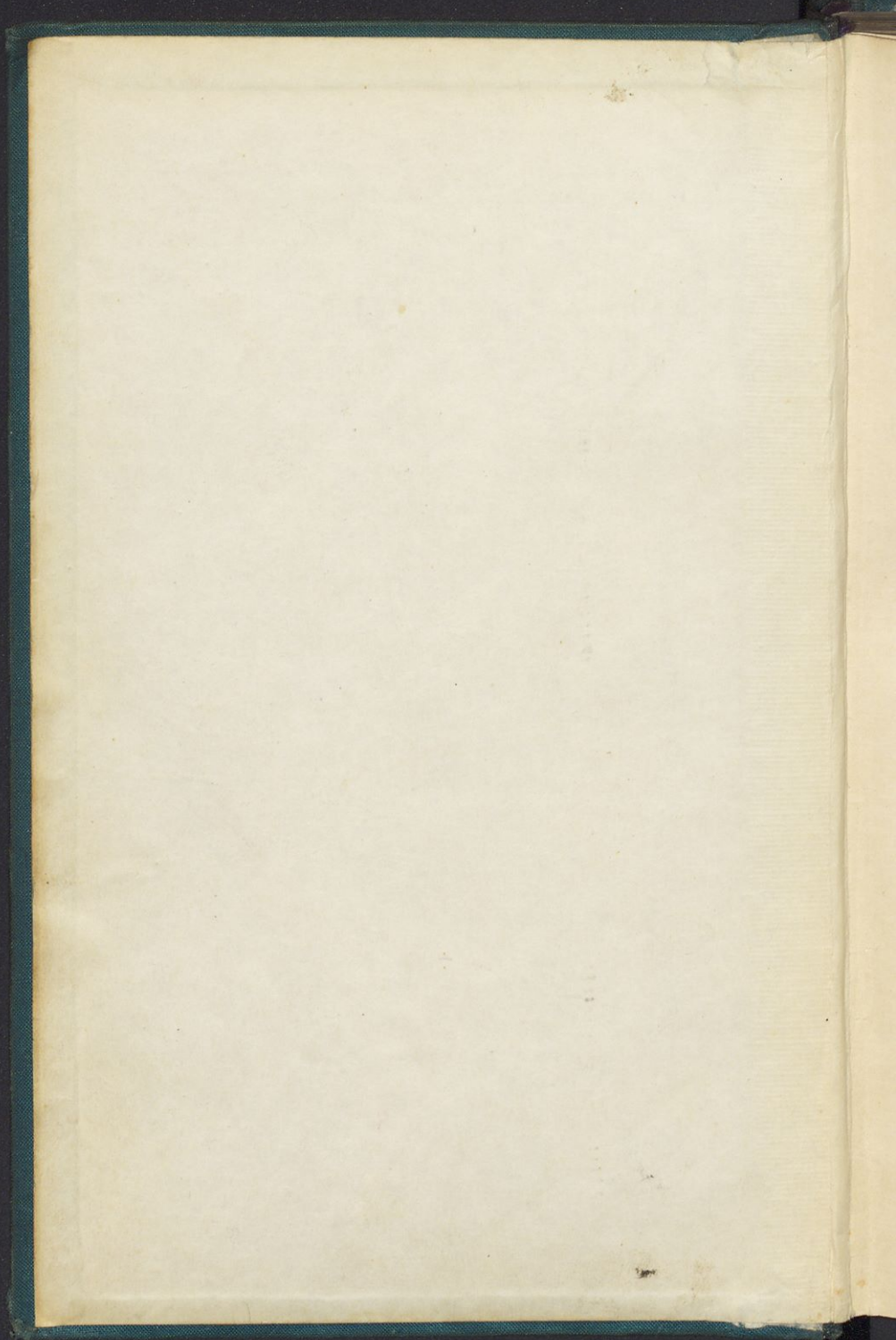

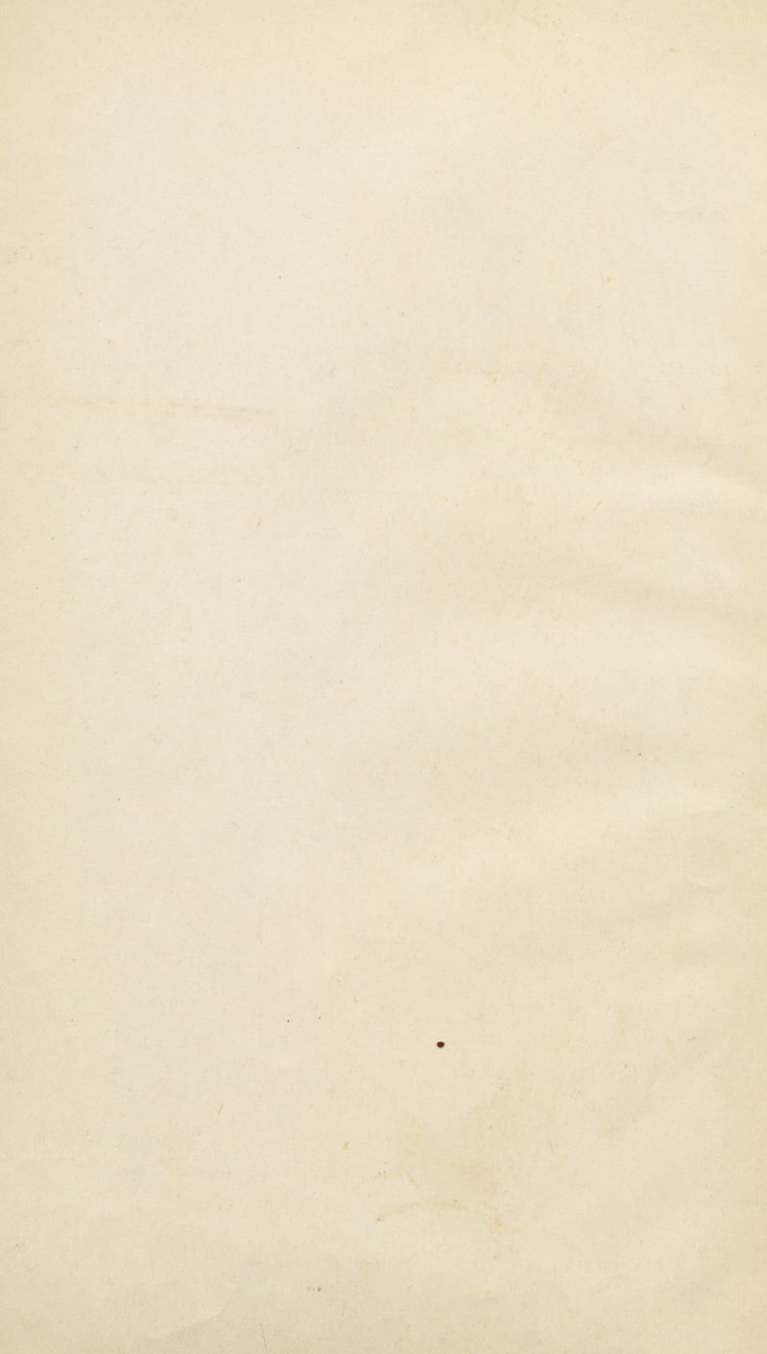
MENCINGER

MOJA HOJA
NA TRIGLAV

373/5

DR. JANEZ MENCINGER:

IZBRANI SPISI

IZDALA „SLOVENSKA MATICA“.

UREDIL

DR. JOS. TOMINŠEK.

V. ZVEZEK.

MOJA HOJA NA TRIGLAV.

RAJKO LOŽAR

LJUBLJANA 1928.

NATISNILI J. BLASNIKA NASL. V LJUBLJANI.

DR. JANEZ MENCINGER:

IZBRANI SPISI

IZDALA "SLOVENSKA MATEMATICA"

42141

030005658

IZJAVLJANA 1928.
NATISNILI J. BLASSIKER KASL. V LJUBLJANI

PREDGOVOR.

Spisal Dr. Jos. Tominšek.

I. Izdaja in vsebina.

„Slovenska Matica“ je za leto 1897. med društvenimi knjigami izdala IV. zvezek „Anton Knezove knjižnice“, kjer je kot glavni del na str. 1 do 159 natisnjena „Moja hoja na Triglav. Spomini Nejava Nemcigrena“. Zvezek se je založil v 3200 izvodih in je že davno razprodan; tudi, ko bi „Slovenska Matica“ ne izdajala Mencingerjevih izbranih spisov, bi s ponovnim natisom „Moje hoje na Triglav“ ustregla potrebam in zanimanju čitajočega občinstva. Zdaj pa se bodo ti izbrani spisi prav ob devdesetletnici Mencingerjevega rojstva (rojen je bil 26. marca 1838.) zaključili z njegovim najbolj znanim, najizrazitejšim spisom, ki ž njim naš bohinjski pisatelj, učitelj in prorok tudi sam, kakor z oporoko svojim rojakom in svojemu narodu, završuje svoj pisateljski poklic.

Mencinger je svoj spis izročil javnosti na pragu svoje šestdesetletnice,¹ pač v zavesti, da in kaj ima rojakom povedati iz svojih izkušenj in opazovanj zdaj, ko se mu pogled obrača nazaj v realna doživetja in mu v duhu vstajajo nade in pričakovanja za ideale bodočnosti. Medtem ko je štiri leta prej (1893) v „Abadonu“ odprl vse zatvornice svoji domišljiji, se je zdaj oklenil z vso — koprnečo, blažečo in bolestno — ljubeznijo trdnih, nepremakljivih, realnih tal svojega rojstnega kraja, kamor ga vodijo spomini s tem večjim hrepenenjem, čim dlje in čim dalje je od njega ločen.

¹ Ljubljanski Zvon, 1898, jo na str. 249 na kratko omenja.

„Spomine“ je nazval Mencinger svoj spis. Niso pa doslovno spomini, to se pravi: ponovno oživetje tega, kar se je bilo doživelo, ampak oživljanje tega, kar bi se moglo i prej i zdaj i v bodoče na osnovi resničnih doživetij dogoditi, ali bi se naj dogodilo. Mož širokega obzorja in globokega umstvovanja ter iskrenega čustvovanja, kakor je Mencinger, ni mogel imeti in pisati drugačnih „spominov“ nego takih, ki so jim pravi spomini le ogrodje; a to ogrodje je resnično, realno, zato da postane idejna zgradba, ki se ga oprijema, tudi trdna, za gledalčevo oko uresničena, za bralca prepričevalna. V soglasju s takim umevanjem „spominov“ je tudi, da jih ni spisal Janez Mencinger, ampak njegov preoblečeni alter ego Ne-jaz Nemci-gren, ki po svojem obrazu in tipu obenem zbuja mikavno pričakovanje, da se bo z nami in s komerkoli pošalil in nas nemara nekoliko potegnil, dasi ne — ker je i pri šali resen — za nos. Tega Nejaza Nemcigrena že poznamo iz „Abadona“ in iz spisa „O pesniku Prešernu kakor pravniku“.²

Vse bina spisa je nakratko sledeča:

Mencinger govori v šaljivi obliki najprej (str. 1—12) o imenu, pomenu in lepoti Bohinja; nato pove, kaj ga je napotilo avgusta 1860. leta k „hoji“. (Str. 13. Na strani 117 pa izvemo, da je tedaj nastal le povod k spisu, ne pa k hoji). Hoje se udeležijo, razen Mencingerja, hči priletne vdove s Primorskega s svojim bratom visokošolcem in vodnik. Družba se bo sešla v Srednji vasi v pondeljek zjutraj. Mencinger odide tja, s svojega doma na Brodu, po bližnjici preko Senožet in se snide s svojo nekdanjo sošolko Mino; ž njo obnavlja spomine iz otroških let, a sega preko potopisa, ko neposredno tam popisuje poznejšo smrt Mine in njenega otroka. Ko pride Mencinger v Srednjo vas, je bila ostala družba že odšla naprej, učitelj Grm pa mu pokaže bližnjico; na tej Mencinger zablodi, dokler končno ne dospe na planino Uskovnico, kjer se vrši v pastirski koči vdove Mete ljubkodrastična idila z njenim dete-

² Gl. III. zvezek naše izdaje, str. 213.

tom; tam se tudi Mencinger preizkusi v reševanju kmečkih pravnih vprašanj. Vodnik pride ponj in ž njim dohiti Mencinger družbo na planini Konjščici. Ker so se zakasnili, ni več mogoče, po načrtu priti še ta dan na Velo Polje, ampak se napotijo v bližnjo kočo samotarja, učenega čudaka Melkijada-Mlekojeda.

Da ga že prej spoznajo, pripoveduje Mencinger spotoma njegovo zgodovino (str. 53). Pri tej priliki opozarja pisatelj bralce: „Gospod, ki ga posetimo čez eno uro, ako bo do tedaj končana moja povest,“ se je porodil kot nezakonski otrok 10. dec. 1799. Župnik ga je krstil na ime patrona tega dne, Melkijada. Vsled tega nebohinjskega imena določijo dečka, da pojde študirat; Mencinger pripoveduje dečkovo mladost; klasičen je opis, kako pelje oče, pristen Bohinjec, sina vpisovat v latinske šole v Ljubljani (str. 58/69). Pripovedovanje večkrat prekine užaljeni vodnik (str. 58, 63, 66), češ, da je povest „iz trte izvita“ in da se ž njo rojaki zasmehujejo. Tako zasmehovanje pa se bo kaznovalo, kakor kaže anekdota (str. 68) o jecavem krojaču. Pisatelj sam pravi, da se mu je takó „povest podrla“ (str. 70); vendar jo nadaljuje. Za Melkijada je bil njegov priimek Mlekojed, ki ga ni mogel strpeti, usoden; ko se je maščeval nad kmetom Trinosom, ga je ta ovadil gosposki in vsled svojega robatega vedenja je bil Melkijad obsojen na deset palic (str. 73 do 77). Pustiti je moral študije in je šel nato v svet, ne da bi se točno vedelo za njegovo usodo, in se je šele čez 35 let vrnil domov kot premožen mož. Ker se je čez štiri leta sprl s svojci, se je umaknil ljudem v samotno kočo pod Tolstcem.

Družba se bliža Melkijadovi hiši; on jih prijazno sprejme in jim kaže svoje botanično znanje. Ko eden iz družbe hoče v čaj vliti žganja, zakriči on: „Nikari žganja na mizol“ in potem pripoveduje, kako je on v svoji lahkomiselnosti kot mladenič z žganjem zakrivil smrt berača Cvajarčka (str. 83—87). Mencinger pa mu pojasni, da je to zmota; kajti berač je umrl nekaj let pozneje naravne smrti; umrl pa je tedaj, po lastni krivdi, kmet Trinos. Melkijad se gre v dolino sam prepričat o resničnosti te vesti; med tem pa vodnik po-

pisuje pot na vrh Triglava in omenja nevihto, pri kateri je strela podrla star macesen. Nato gre družba spat. Mencinger se vleže v senik izven koč in sanjari o mladostnih časih, o letu 1860., ko so v bohinjskih fužinah še kladiva butala; zdaj pa so fužine propadle, uničene po požaru in modernem času, ki se pripravlja na graditev železnice. Sanjarjenje preide Mencingerju v spanje s sanjami. Te ga postavijo v dobo Slovenskega Glasnika; naenkrat stoji na vrhu Triglava in tam najde urednika Janežiča, tam zloži triglavski slavo-spev (str. 102), a naenkrat stoji pred njim profesor Erjavec, ki mu ploščo s slavospevom razbije. Neki sunek v nos zbudi Mencingerja in pred njim stoji resnični — Erjavec. Prišel je obiskat Melkijada kot strokovnjaka.

Družba se sestane in gospodična pripoveduje tudi svoje sanje: sanjalo se ji je o nevihti, ki je nekoga ubila. Medtem se vrne Melkijad najboljše volje, ker mu je vest olajšana; Erjavec mu pove, da ga je k njemu napotil prijatelj Bartolomej, ki se sam v šali imenuje Vratolomije; zdaj uvidi tudi Melkijad, kako smešen in zakrknjen je bil, ko se je tako strastno boril proti svojemu priimku (str. 109). Zdaj pripoveduje vodnik tudi zgodovino Cvajarčka, s pripombo, da se o njem govori dostikaj neverjetnega (str. 110), ker Bistričani marsikaj natvezejo praznovernim Gorjancem.

Zdaj se hoče tudi srečni Melkijad udeležiti hoje na Triglav; prej pa bo družbi pripravil obed. Med pripravami za obed se pogovarjata Mencinger in Erjavec o dijaških letih, o dijaškem listu „Vaje“ in o dunajskih dijaških slovstvenih sestankih (str. 113—116), dokler jih k obedu ne pozove star konjski zvonec bohinjskih tovarnikov. To priliko porabi pisatelj, da obširno popisuje tovarništvo iz Bohinja čez Bačo na Primorsko, največ v Videm. Obenem se biča patriarhalna zaostalost Bohinja (str. 119—121), dokler se Mencinger sam ne prekine (str. 121), češ, „blagovoljni bralec je že pozabil, da smo bili ravnokar klicani k obedu.“ Družba sede k obedu in izrekajo se napitnice. Ker pa je še dovolj časa za pot na Velo Polje, pripoveduje Melkijad (str. 123) dogodke svojega življenja izza dozdevne

smrti Cvajarčkove in njenih posledic. Vojaško službo je moral zapustiti, vstopil je v lekarno na Reki, zaročil se je z lekarnarjevo hčerjo, nadaljeval študije v Padovi, bil tri leta zaprt kot osumljen veleizdajalec (stran 132), odšel je v lekarno v Varaždinu, dobil je veliko odškodnino in bi se vrnil v rojstni kraj, ko bi se ne bal zaradi Cvajarčka in svojega priimka.

Ravno ko hoče Melkijad govoriti o nadaljnji svoji usodi na Hrvaškem (str. 136), se pripeti, kakor pravi pisatelj, „zopet tisti slučaj, ki v prizorih tega planinskega kazališča igra poglavitno vlogo“ (str. 138); pride namreč v planinsko koč naenkrat tudi vdova s Primorskega za svojima otrokoma in ž njo ženin njene hčerke. (Tu Mencinger kar sam našteva take slučaje, ki so se vršili v njegovem spisu). Pokaže se, da je ta vdova bivša zaročenka Melkijadova; pač zato je prišla za njim. Naposled pride v koč še Meta s svojim detetom, da ga učeni gospodje ozdravijo (str. 140). Ker ti po vrsti pokažejo, da tega ne zmorejo, se poda povod, da se govori o šolanju in o praznoverju. Meta pa je v skrbah za otroka, ker se ji je sanjalo, da bo še ta dan umrl. Stari Melkijad pak se pripravlja, da bo resno zasnužil svojo nekdanjo zaročenko, in ona je videti voljna.

Vreme se medtem pripravlja na hudo uro in pogovor se plete o čarovnicah in o streli (str. 145 i. sl.). Da bi bili na varnem, se zatečejo v bližnjo duplino vsi razen Melkijada, ki hoče za otroka skuhati neko zdravilo, ter Mete in njenega otroka. Nevihta pride hitro, a se prav tako hitro razkadi. Ko se družba vrača, najde Melkijada v luži pred koč mrtvega; za vdovo, nekdanjo zaročenko, je hotel nesti črna očala, da bi je — blisk ne bleščil, spotoma ga je toča pobila na tla in tam je v luži vtonil. Meta se je v koči bala strele, je iskala zavetja pod visokim macesnom; a vanj je treščilo in ji ubilo otroka.

Hoja je zdaj seveda končana. Meta in vodnik ostane pri mrličih, vsi štirje gostje s Primorskega odpotujejo, Mencinger in Erjavec hitita v Srednjo vas, da prijavita smrt (str. 153); nato pa se razvije med njima, učiteljem Grmom in nekim bohinjskim kmetom obsežno

razpravljanje o naključju, o božji volji, o šolstvu, vzgoji in napredku, posebno z ozirom na Bohinj.

Nazadnje pojasni Mencinger (str. 171 i. sl.), kako je baje prišlo do tega, da je spisal to delo, češ, za kaznen, da leta 1860. še ni bil na Triglavu, je moral Erjavcu obljubiti, da bo hojo nanj opisal v pesniški obliki; na vrh Triglava pa se ni in ne bo povzpел; kajti hoja na Triglav mu je vse kaj drugega nego planinska tura. — —

Družba je v tej hoji na Triglav dospela v dveh dneh le do Konjščice, torej niti do Velega Polja, od koder bi se prava tura šele začela. V pogovorih pa se opisuje vsa pot; takisto se potopis ne omejuje časovno le na same dogodke tekom dveh dni, ampak sega za sto in več let nazaj, ter naprej do leta 1896.

II. „Moja hoja na Triglav“ pred kritiko.

Našo tedanjo vodilno slovstveno kritiko je spravil Mencingerjev spis v zadrego. „Slovenski Narod“ in za njim „Ljubljanski Zvon“ bi ga bila po prvem vtisu očitno rajša naravnost grajala, nego da sta ga s precejšnjimi pridržki končno vendar hvalila. Mencinger je s svojim spisom, ki je bil kakor po vsebini, tako po zasnovi in tehniki brez primere v našem slovstvu, literarne kroge tako presenetil, da niso vedeli, kam ga naj uvrstijo po pravilih estetike in poetike; prijatelji pa niso bili na jasnem, naj ga li smatrajo za naprednjaka ali nazadnjaka. Vsa naša kritika je stala pod vtisom razmotrivanj, ki jih je o „Moji hoji“ objavil „Proteus“ v „Slovenskem Narodu“ 1898. v „Listku“ štev. 25, 28, 29, 32, 43. „Proteus“ se je oprijel slučajne šaljive Mencingerjeve izjave v VIII. poglavju (str. 120): „Bohinj še ni našel svojega zgodovinarja; zato bi jaz jako rad zaslužil ime bohinjaškega Herodota in pripovedoval dogodivščine domače dežele... Toda premalo vem, ker se mi je godilo ob mojih poizvedbah prav tako kakor grškemu Herodotu. Mnogo reči mi niso hoteli povedati; a so tudi take, da ni varno po njih povpraševati.“ Nato pripoveduje Men-

cinger kot zgled svojega herodotovstva, na kak dra-
stičen način so se Bohinjci za vselej iznebili volkov.

In zato je „Proteus“ svoje podlistke o Mencingerjevem spisu naslovil „Bohinjski Herodot“; v štev. 25. (1. febr. 1898.) pravilno poudarja, kako Mencingerja v večini njegovih spisov vedno mikata rodni Bohinj in sivi očak Triglav, a v št. 28. se „Proteus“ tesno drži doslovno herodotovske dolžnosti pisca pravih spominov, češ, takih spominov še bore malo imamo. Kritik je, čitajoč besedo „spomini“, pričakoval, da nam poda „znano duhoviti in koncem življenjske jeseni stoječi slovenski literat mnogo zanimivih, doslej še nepoznanih literarnih, političnih in splošnih kulturnih izzakulisnih in intimnih dogodivščin“. V tem pričakovanju pa se je „Proteus“, tako nadaljuje v štev. 29., varal, češ, kako naj piše Mencinger, s svojim „neduhovitim psevdonimom NeJaz Nemcigren“, resničen potopis, ko celó sam pravi (I. pogl. str. 10.): „Nihče pa naj ne misli, da je ta moj potopis popolnoma resničen; zakaj tudi jaz sem zmoti podvržen“. „Proteus“ mu ugovarja: „Meni se zdi, da bi bil pisatelj bolje storil, ako bi se bil opravičil tako-le: ‚Dragi čitatelj! Ta-le potopis ni popolnoma izmišljen, nego ima sem ter tja kako resnično zrnce...‘ Toda na stilizaciji poetične misli ni veliko ležeče in Dr. Mencinger kot jurist — s tem se mož pri vsaki lepi priliki rad malo pobaha — ve, da gre pri sodišču pred vsem za dolus. Ali v literaturi je modus glavna reč in tu vse juridično znanje ne pomaga Nejazu Nemcigrenu, ako mu je v obliki in načinu — poetičnega laganja izpodle-telo... In takoj tu bodi na pomirjenje Nemcigrena konstatovano, da je krasno in jako — resnično lagal... On popisuje krasoto in grozoto Alp živo, plastično in realistično resnično, dasi je kukal na Triglav le skozi daljnogled. Kritik torej, ki je bil sam na Triglavu, ne more storiti drugega kakor dejati: Mencinger, izvrstno si opisal Triglav in njega tovariše. ‚Laž‘ ti bodi zato brez pokore odpuščena.“

V tej napol resni, napol šaljivi obliki izreka „Proteus“ Mencingerjevemu spisu kot potopisu svoje

priznanje. „Odpustiti pa ne morem“, pravi dalje, „pisatelju, da si je tudi ‚spomine‘ skoraj docela izmislil... Mislim torej, da mi ne bo nihče ugovarjal, ako si tega nezaslišano lažnivega ‚memoarista‘ in ‚turista‘ prav brez pardona privoščim. Hvale je bilo doslej itak dovolj in v nevarnosti smo že, da se nam čvržati Gorenjec radi hvastavega hvalisanja ne prenapihne.“

„Privoščil“ si ga je „Proteus“ v svojem IV. podlistku, v števil. 32. Najprej našteva pestro vsebino „spominov“ z njihovimi mnogobrojnimi podatki iz najrazličnejših panog, ki si sledijo brez prave notranje zveze, večkrat po čudežnih naključjih, neverjetni, nemogoči. In ko so „spomini“ končani, „si je pisatelj za zvršetek prihranil še sila učenega, a neverjetno suhoparnega Erjavca in originalnega učitelja Grma... S tema dvema modruje pisatelj še dolge strani ... ter se poslovi z zatrdilom, da ne pojde nikdar na Triglav“. Svoj podlistek zaključuje „Proteus“ s to-le splošno sodbo: „Mencinger je podal s svojim delcem duhovit literaren konglomerat, pikantno godljo, ki je potopis, povest, razprava in narodnogospodarsko, zoološko-filološko-kulturno-političen članek i. dr. zajedno. Poezija in istina sta zvarjeni s čudežnimi slučaji, povestična spletko pa je završena neumetniško-brutalno in nasilno. Neštevilne digresije motijo vsak hip glavno pripovedovanje in takozvana ‚rdeča‘ nit se izgublja v navalu postranskih, često sicer zanimivih, a pogosto neumestnih — celo sanjskih — pritikin. Dialogi so jedroviti in tehtni, a okorni, dolgovezni, neleposlovnji. — Jezik je bogat, naroden, poln duha in humorja, toda motijo nekateri hrvatizmi in lokalizmi. — Vse te nedostatke pa pozabimo spričo premnogo klasičnih prizorov in prekrasnih idiličnih slik, ki podajajo tudi temu delcu bohinjskega Herodota trajno vrednost.“ —

„Proteusova“ ocena se je prijateljem blagega in modro-resnega šaljivca, pisateljskega patriarha Mencingerja, pač zdela neugodna, ker se je smatrala v bistvu za neugodno. Ni vsakdo razumel njene šale in ironije; bralec je moral imeti vtis, da se kritik v šaljivost ovija toliko, da more tem občutneje udariti pi-

satelja, a rečno pohvalo izraža po vrsti le s kakim pri-
držkom, kakor se vidi očitno v končni sodbi. Kritik je
presojal spis, kakor si misli, da bi ga bil on zasnoval,
seveda po običajni kategoriji bodisi potopisa, spominov
ali pripovednega spisa; kar se v Mencingerjevem spisu
ne sklada s splošno teorijo, to se mu zdi graje vredno.
Da more in sme pisatelj imeti svoj čisto posebni način
uprizarjanja, s tem se naša kritika — preden se naš
okus ni navadil Cankarjevih in sorodnih del — ni
mogla sprijazniti. Ako gledamo le na činjenice, kar
jih grajalno omenja „Proteus“, mu moramo pritrditi
prav tako, kakor mu oporekamo, če zahteva in priča-
kuje, da se naj te in take činjenice pisateljsko prire-
jajo in podajajo prav v obliki in zvezi, ki je v skladu
s teorijami tega kritika.

„Proteus“ sam je spoznal, da je šel nekaj pre-
daleč; zato je dva tedna po svojem zadnjem podlistku
(štev. 32, dne 10. febr.) v 43. štev. „Naroda“ (dne 23.
febr.) objavil dodatek k svojim podlistkom z naslovom
„Paberki“, kjer je nanizal o Mencingerjevem spisu sa-
mih pohval in priporočil; zlasti priznava Mencingerju
originalnost, to se pravi pravico, da piše po
svoje. Uvodoma pravi „Proteus“: „Baveči se s sivola-
sim ‚bohinjskim Herodotom‘, smo ga označili kot vele-
duhovitega, globoko mislečega, rahlo čutečega in vse-
stransko naobraženega Slovenca, na katerega smo ro-
jaki prav upravičeno ponosni. Zadnje njegovo delo je
pred vsem originalno, iz duše in srca pisano ter
obsega nebroj prekrasnih idiličnih prizorov, globokih
misli in tehtovitih opomb, ki so vse zdrav, krepak,
sočnat sad izkušenj polnega življenja. Želeli bi, da bi
se Mencingerjevo delce v tisočih in tisočih iztisih raz-
širilo med slovenski narod ter budilo s poštenim na-
rodnim jezikom toli nežno, ponosa polno ljubezen do
domovine in njenih divotnih gorenjskih planin in do-
lin, kakršno je občutil Dr. Mencinger sam, ko je pisal
to delo.“ To je pohvala, ki je kar pretirana!

Ko je nato „Proteus“ priporočil nakup IV. zvezka
Knezove knjižnice, ki bi se naj „razprostrla med vse
slovenske sloje“, dostavlja: „Kolikor sem izvedel izza

kulis, se hoče Dr. Mencinger lotiti sedaj resno pravih svojih „spominov“, tako da bo možno smatrati „Hojo na Triglav“ le za nekak uvod. Naj bi se to res zgodilo, in sicer tako, kakor sem si dovolil naprositi njega, Stritarja, Levca, Vošnjaka, Holza i. dr. v svojem II. feljtonu v 28. številu Slov. Naroda.“ Tako je skušal kritik utemeljiti upravičenost glavnega svojih očitkov. — V nastopnem je kritik zbral iz „Moje hoje“ umnih naukov in zlatih resnic, na prvem mestu morda ne brez namena izrek: „Čim ožje je človeku dušno obzorje, tem širja mu je osebna razdražljivost...“ Zbirko je zaključil z zopetno pohvalo: „Toliko zadoščaj, da izprevidi čitatelj, kakšni umstveni in srčni biseri so spravljeni v tem Mencingerjevem delu; zato vnovič in zadnjič: „Tolle — lege!“ (Vzemi in čitaj!). —

Še preden so bili natisnjeni „Proteusovi“ pohvalni „Paberki“, je bil Mencinger takoj kot odgovor na zadnji (IV.) podlistek „Bohinjski Herodot“, kjer si je „Proteus“ pisatelja „privoščil“, že 13. febr. (podlistek IV. je izšel 10. febr.!) spisal svoj odgovor na kritiko. Natisnjen pa je odgovor šele in sicer 3 dni po Proteusovih „Paberkih“, ki jih je torej „Proteus“ spisal po vsej priliki šele, ko je imel Mencingerjevo repliko v rokah.

Mencinger je svojemu odgovoru dal obliko „Popravka“ (v številu 46, dne 26. febr.). Popravek je pisan sicer mirno in v znamenju humorja; pozna pa se mu, da je Mencingerja bolela kritikova sodba. Glavni deli zanimivega odgovora zaslužijo, da se iz težko pristopnega dnevnika iznova objavijo v naslombi na novo izdajo ocenjenega spisa; tako bo dobil med izbranimi spisi vsaj v izvilleku prostora tudi eden, zadnji njegov podlistek. — Mencinger pravi:

„Listkar ‚Proteus‘ se je ... bavil z mojo maloto in zlasti z mojo ‚Hojo‘. To me je napotilo, da se sklicujem na oblastni § 19. tisk. zakona in da prosim prostorčka za nastopne popravke:

„1. Ni res, da sem bohinjski Herodot. Kaj poreko o takšnem poniževanju pravega Herodota njegovi častilci, me ne briga; a ta krivično — ker brez moje

privolitve — natvezeni pridevek žali i mene kot jurista. Moji tukajšnji, klasično izobraženi vrstniki (in takih mož je v Krškem več nego se vam sanja tam gori v Ljubljani) sodijo vsi po vrsti, da ste, prebravši mojo hojo na Triglav, nadeli Herodotov priimek ne pisatelju Nejazu Nemcigrenu, ampak Dr. Janezu Mencingerju, o katerem poudarjate, da je pravnik, zgolj zato, ker so stari Grki nazivali pravega Herodota „očaka največjih laži“. To me peče. Kako naj si zdaj pomorem iz zadrege, kadar po novem sodnem redu pred sodiščem zagovarjam važno reč točno, stvarno in prepričevalno, kakor velewa zakon, a mi v besedo seže ali sodnik ali nasprotnikov zagovornik z opomnjico: „Iz tebe govori Herodot!“

„2. V številki 28. so mi brale strmeče oči: „Kakor je znano, je pisatelj (jaz) že v 62. letu.“ Kolikor črk, toliko neresnic!“ V nastopnem popravlja Mencinger v šaljivi obliki napačni datum svojega rojstva, ki ga je (1836, namesto pravilnega 1838) „Proteus“ posnel po Glaserjevi Zgodovini slovenskega slovstva. — Mencinger nadaljuje:

„3. Vpričo neovržne resnice, da imam celo do usodne črte 60. leta še leto, manj 325 dni, smem bahato zaklicati: „Ni res, kar dalje trdi Proteus v 28. šte., da imam „lepši, boljši in zanimivejši del usojenega življenja že za seboj.“ — Življenje se ne deli po dolgosti ali številu let, ampak po vsebini. Mladi človek niti ne premišlja, kdaj je ali kdaj bo živeti začel; stari človek pa dvojno živi: nekaj v sedanjosti, katero uživa previdnejše od mladeniča, in nekaj v spominih na preteklost, v spominih, ki so tem zanimivejši, čim dalje segajo. Stari človek sploh nima življenja za seboj, ampak v sebi; marsikdo celo na sebi, ter očitno težko nosi butaro svojega trpljenja, a vendar se veseli življenja, dočim si marsikateri mladenič želi smrti in jo celo siloma poišče. Tudi starega človeka navdajajo nade, a manj ga varajo nego mladega. Tako tudi jaz pričakujem, da bom, pomlajen po novem sodnem in zlasti izvršilnem redu (katerih slovensko prestavo bi rad doživel), odslej kot pravnik živel v samih dobrotah liki v blaženi Indiji

Komandiji. — To je tako gotovo, kakor je zlagana Proteusova trditev, da sem jaz gledal vrh Triglava največ skozi daljnogled.

„Tudi lepa je starost, saj je doba cvetja. Starci cvetemo ali na sredi obraza kakor večerni žar na Triglavu, ali okrog obraza svetlo-belo. Prvo cvetje meni ni usojeno, ker mi je trtna uš pokončala dotično bročilo; pač pa cvetem lepo belo pod in nad nosom. Ta barva nedolžnosti me opominja, da lezemo v dobo, v kateri izgubi nedolžnost ime čednosti, ker postane zgolj z leti pridobljen, hote — nehote privajen položaj. Prav zato pravi modri Platon, da je naša pokojna starost srečnejša od dobe mladosti.

„To so moji popravki, gospod urednik. Zdaj pa izvestno pričakujete (ali se bojite), da se lotim Vašega Proteusa, kakor se je on mene. Ni lepšega spisa pod solncem, nego je do inrotulacije dospela pravda, ki se je dotikala malone polovice paragrafov in četrtnine dvornih dekretov, ki so dičili rajni sodni red iz leta 1781. V taki pravdi nahajamo vzorne govore, „rdeča nit“ se trga in skriva liki Pivka-Unec-Ljubljani, in čim več je primotanih slučajev in drugih, razvitek ovirajočih novot, tem zanimivejša je pravda. Novi sodni red je drugače osnovan in ima vsaj to prednost, da bo nam odvetnikom dopuščal mnogo več prostega časa. Ali bi ne bilo umestno, da te proste ure v to porabimo, da odslej pišemo romane (in hoje) v smislu privajenih pravil nekdanjega sodnega reda, od katerega smo se tako težko ločili. Neprekošen bi bil, dā, novo dobo bi nam odprl roman, katerega bi pisala dva advokata, vrteč se poglavje za poglavjem, oba čisto nasprotnih nazorov. Tako sem pisal jaz pod vplivom poslavljaljajočega se starega sodnega reda. Moja „Hoja“ je dolga vrsta slučajev, kratka sodba in končno suhoparni sodbeni razlogi, vse kakor v pravih.

„Takšna pisava ne ugaja Proteusu, ker ne pozna sodnega reda iz leta 1781; a takisto ne pozna sedanjega, ker ni prav zasnoval tožbe proti meni. Pred vsem moram vprašati: „Kdo je tožnik?“ — „Proteus!“ — No, če

smem verjeti staremu Homeru, Proteus ni Avstrijec, ampak bogu Posejdonu podvrženi morski sivec, ki se rad spreminja in vedežuje, kadar ga je volja. Če se ga lotim, izpremeni se mi v vsakojake pošasti in, če ga vendar prisilim, da mi vedežuje, onda bo nemara hujše lagal, nego vsak bohinjski Herodot! — Vsak jurist mi pritrdi, da se ne morem pravdati s tako čudno, nepotipno osebo.“

Z datumom „Krško, 13. febr. 1898“ se je pod dopis podpisal Dr. Mencinger s polnim imenom in na koncu še pripisal „Dodatek: O rojstnem letu pravega Herodota se učenjaki prepirajo že dvetisoč let. Da se mojemu ne godi taka neprilika v nastopnih tisočletjih, prosim še enkrat, da izvolite moje rojstno leto natisniti dati brez tiskovne pomote.“

Bistvo Mencingerjevega odgovora, na zunaj šaljivega, v jedru pa resnega, je njegovo stališče, da si varuje pravico postopati po pravilih starega — „sodnega reda“, to je, po svoje zbirati in prinašati od vseh strani zanimive slučaje, ki se naposled le strnejo s tisto obligatno „rdečo nitjo“ glavnega namena, dasi je ta nit večkrat komaj vidna ali celo prikrita. Mencinger zahteva za sebe pravico, da piše po svoje, po starem redu; a prav tako pripušča drugim, da pišejo po novem; naj nastane zanimiva tekma, da se uprizarja ista snov po starem in po novem! Kaj pa se lahko pripeti, ako se posebe pri spominih naj piše le to, kar je zgodovinsko resnično, kakor je od njega zahteval „Proteus“, to je Mencinger pokazal prav fatalno svojemu kritiku ob pomoti pri rojstnem letu. —

Podlistki v „Narodu“ so našli odziva v ostalih naših kritikah. V aprilovi številki „Ljubljanskega Zvona“ (1898, str. 250—252) je izšla brezimna ocena, ki je samo posnetek po „Narodu“. — V „Domu in Svetu“ (1898, str. 126) zavrača kritik (Dr. G. Pečjak) vso oceno „Proteusovo“, češ, „nam se zdi, da je hotel bralce malo zvoditi, da bi pomanjšal vpliv ostre kritike. Dobro, da ima vsak bralec tudi svojo pamet“. — S svoje strani pa kritik hvali Mencingerjevo delo vseskozi: „To je knjiga! Zlato je ne odtehta, s hvaležnostjo naj jo

plača narod slovenski... „Spomine“ imenuje pisatelj sadove svojih misli. Strmite nad vsebino: visokošolec Janez se ohrabri za hojo na vrh Triglava, napravi se na pot — nevihta prihruje, Janez se vrne domov — konec! In vendar že dolgo nisem listal knjige s tolikim zadovoljstvom... Jezik sam na sebi, brez ozira na vsebino, knjigi zasluži častno mesto: nenavadno bogato besedje, oblikovje prijetno mnogolično, govorica domača... Besedni pomen vsebine je šaljiv, kratkočasen in hkrati poučen, tako da bodo tudi manj izobraženi čitatelji, ki globlje misli ne bodo razbrali, s pridom segali po lepi knjigi. Toda pravo vrednost knjige bodo spoznali le tisti, ki bodo za užitno lupino našli tudi tečno jedro. Bereš in se muzaš nad šegavostjo, misliš, da te pisatelj kratkočasi, ali vrže ti migljenko v dušo, in ti zastaneš. Kako zna učiti! Podobo za podobo iz naroda ti naslika pred očmi: kako ugiblje kmet, kako se preriva dijak, kako se nosi gospod, kako se razvija naše slovstvo — in z nedotakljivo satiro udarja, šiba, biča, podira vse, kar našemu narodu dela škodo in sramoto. Janez Mencinger — s polnim navdušenjem pišemo (četudi se v vseh straneh ne strinjamo z njim) — je učitelj naroda. Povzdignimo narod, to je njegov namen; učimo se misliti, to njegovo prvo sredstvo. — Vsebine je preveč znamenite, da bi jo navajali. Berite to vsi olikanci, berite počasi; šele mislečemu čitatelju se odpre pogled v globočino pisateljevega duha... Torej kritiki, vrzite pero v stran, roke kvišku, pa štejmo, kje nas je več! Tukaj je satira odkrita, včasih pa je dobro skrita. — Jedno željo imam, da bi vsaj slovestvenikom duhovita miselnost pisateljeva ne bila previsoka.“

Res je bilo tako! Občinstvo ni ugibalo, po kakšnih ali sploh kakih pravilih je zgrajen in kak naslov naj ima Mencingerjev spis; seglo je po njem in ga čitalo s ponovnim užitkom; vsak je našel v njem nekaj zase, akoprav morda ni vsega razumel. Kdor se sam spominja tistih časov, je priča, da se je „Moja hoja“ takoj smatrala za klasičen spis, ki bo ohranil svojo veljavo in privlačnost. In zgodilo se je! I dandanes jo vzame

resen bralec, ki ima to knjigo, vedno iznova rad v roke, v uteho in razvedrilo. —

Tudi mlada slovstvena generacija se je vnela in zavzela za spis literarnega starešine. „Nova Nada“ (Zagreb, 1898, knjiga II. str. 33) piše: „Spomini“ pristnega Bohinjca bodo zadovoljili vsakega. Z zanimanjem in veseljem jih bo čitalo staro in mlado; razumelo jih tako ne bode mnogo. Mencinger je gotovo nekaj hotel, nekaj želel, ko je jel pisati „Hojo“. Da je Nejaz Nemcigren — kakor je pisal „Proteus“ v „Slov. Narodu“ — podal s svojim delcem le duhovit literaren konglomerat, pikantno godljo..., o tem jako dvomim. Mislim namreč, da je pod temi „spomini“ skritih polno lepih idej, ki se pa morejo le po dolgem razmišljanju odkriti. Mencingerjeve spise bi preje imenoval duhovite essaye nego romane (Vidic, *Mladost* I. 33), v katerih slika socialne in politične razmere in razvija razne probleme. — Jezik mu je pristno naroden, trd, poln duha in zdravega humorja. Žal, da ga mnogo kvvari cel niz nelepih in nerazumnih lokalizmov.“

III. Jezik, zasnova, tehnika.

Občinstvo je torej Mencingerjevo „Mojo hojo“ — sprejelo splošno z veliko pohvalo; saj je tudi „Proteus“ — Govekarjeva³ obširna ocena končno izzvenela v krepko priznanje.

Mencinger sam pa se je zavedal tudi slabih strani svojega spisa, bistveno tistih, ki mu jih je očital „Proteus“ in jih čuti vsak bralec; točneje bi rekli: zavedal se je, da mu delo ni uspelo tako, kakor si ga je bil zasnoval; zato ni bil s seboj zadovoljen. To vemo iz pisma, ki ga je pisal dne 31. jan. 1898, kmalu nato, ko je knjiga izšla, svojemu prijatelju dekanu Ivanu Veselu⁴ kot odgovor na dopisnico, v kateri se je Vesel laskavo izrazil o „Moji hoji“ —. Mencinger pa piše:

³ „Proteus“ — Fran Govekar je piscu tega uvoda dovolil, da razkrije njegov psevdonim.

⁴ To pismo je objavil dr. Janko Šlebinger v Ljublj. Zvonu, 1912, str. 259.

„Tvoja danes prejeta laskava dopisnica me je zopet spomnila pogovora iz lanskega leta o pikvikarjih. — V „Hoji“ sem poskusil „pikvikovati“. Ko sem pa prišel gori na planine in je Mlekojed začel pripovedovati, kako se mu je godilo na zemlji zunaj Bohinja, je na-jedenkrat vse spodletelo, tako da je moja hoja storila tako žalosten konec, kakor sam Mlekojed. Poprej gra-jane nejasnosti in dolge težavne stavke si dobil in jih gotovo grajaš tudi v tem spisu. Jaz sem jih (poleg pre-mnogih tiskovnih pogreškov) nevoljno opazal šele zdaj, ko sem reč bral tiskano...“ Ob koncu pisma napove Mencinger: „V spomin Ti pošiljam en izvod svoje hoje. ... Poslati sem Ti moral izvod, ker si mi podal idejo in sprožil fantazijo. Ne dolži me pa nehvaležno-sti, ko moja izvršitev ni dosegla Tvoje ideje.“

Mencinger torej pravi, da ni zado-voljen ne z oblikovno-jezikovno stra-njo svojega spisa ne s stvarno izvrši-tvijo ideje in načrta.

1. V slogu in jeziku je Mencingerju pogla-vitna tehtnost, pristnost, izvirna kontrastnost; rad ima izraze, rabljene med prostim ljudstvom, čeprav so v vsakodnevnem knjižnem jeziku neznani. Take izraze je rabil nalašč, hoteč jih rešiti pozabljenja, češ, da jih je škoda in se naj osvežijo. (Poročilo g. vladn. svet-nika Antona Mencingerja). Svoje težke, resne misli rad oblači v težke, dolge stavke, ki se jim pozna, da niso mogli prav slediti navalu misli. Tako berilo je za resnega mislečega bralca; to se je pokazalo v „Abadonu“ v drugi polovici (gl. naše izdaje IV. zv., str. XII.) in to je grajal Vesel. V „Moji hoji“ je slog dokaj lahkotnejši; „dolгих težavnih stavkov“ je pa tudi tu dovolj in pregled vsebine je otežkočen, ker odstavki večkrat niso vsebinsko ločeni in se zlasti govori in dvogovori križajo. V naši izdaji smo skušali, ne da bi zabrisali posebnosti pisateljevega sloga, čitljivost olajšati v prvi vrsti s tiskovnimi pripomočki, v potrebi pa tudi s kako posredovalno besedo in z oprezno prestili-zacijo. Posebno v drugi polovici spisa so bili ti pripo-močki potrebni, ker je v njej, kakor v „Abadonu“,

Mencinger nastopil bolj kot modrec in skrbni oče naroda nego kot pripovednik.

V jezikovnih-besednih (slovarskih) podrobnostih piše Mencinger očitno namenoma večkrat prav svoj jezik, ki se oddaljuje od tedaj obične pisave. V dosEGO posebnega namena *tvarja samolastne besede*,⁵ *rabi domače izraze*,⁶ daje prednost redkejšim tvorbam⁷ in uvaja *hrvatizme*.⁸ Zbadljivo in v posmeh se kaj rad poigrava z besedami⁹ v njih pristnem pomenu; iz tega namena izvirajo i po večini njegove lastne tvorbe. Vse te posebnosti smo v naši izdaji pustili, ako so količkaj opra-

⁵ N. pr.: obširno Erjavčevo podhrbtišče (str. 103), pe-smarčič senojed (str. 107), strmolaziti (str. 46), strmohod na Triglav (str. 142), hribokobacanje (str. 138), hriboplezalska oprava (174), peševati (t. j. pešati) (139), stihokovač (102), kamen-valjavec, t. j. kamen, ki se vali (46), vremeniti (t. j. na vreme gledati, 144), preživinoslovski uzklík (t. j. preveč živinoslovno in oslovsko, 75), lesoslovni odziv (t. j. odziv s cepcem; obenem se more misliti na osla 76), zamožnica (dekle, zrelo za možitev, 21), srcebitje (98), dedec-bebec in starica (starka)-kostenica (145), nerazvozlavno (1), besednjakar (1), jezikoslovni pipar (ki „pipa“ korenine, 1).

⁶ N. pr.: Umno kolobarjenje (menjanje pridelkov na njivi, 167) bročiti (rdečiti, zarja je bročila, 173; vrhovi se obročijo, 101), iri Save 117; ir pomeni v Bohinju tolmun; natančne podatke o tej besedi gl. v naši izdaji III. zvezek, str. 149; komarča (111; tu je Mencinger besedo sam razložil); kaljast (kalja je umazana mešanica, 103); plenast (ne čista kovina, ker ima v sebi plen, 103); proglica (161, zanka); roja (89, vodna struga); modnica (plošča pri peči, 33); Joza (19, bohinjsko: namesto Joža); gaz je bil narejen (19, namesto: bila narejena; gaz = moškega spola!).

⁷ N. pr.: lečena voda (140, zdravilna); verovno (52, verjetno); robast (51, robotost); pobogati (55, pobotati); novota, (2, 170, novotarija); žarja, žarjava (46, 91); domišče (2, domovje); lenobiti (81, lenobo pasti); stolovo slonilo (88); očitjanje resnica (167, resnica postane očitna); stolba (stopnice, stopnišče, 117, 131); velika množ (63, 71, množica); skoro (to besedo rabi Mencinger dosledno v pomenu: brzo, hitro).

⁸ Ker je Mencinger v Krškem živel v stiku z bližnjo Hrvatsko, se je navadil hrvaških izrazov in jih je rad vpletal v govor. Za naš jezik nenavadna smo nadomestili s slovenskimi; n. pr. zabadovo (zastonj, zaman, 8, 37, 149); utoli vodnika (111, pomiriti); stranec (10, 165, tujec); dakle (138, torej); ostavila (pustila) sta na prtu (43). — Nekateri

vičljive z današnjega stališča, ko je naš jezik po preteku tridesetih let postal prožnejši.

Vrhutega pisatelj priznava, da je spis neopiljen, in z nevoljo opaža, da je v njem premnogo tiskovnih pogreškov. Zato smo popravili napake, izmed katerih so bile nekatere same ob sebi očitne. zlasti pa se je skrbelo, da izvemo po možnosti za popravke, ki jih je Mencinger sam smatral kot potrebne. V izvodu, ki ga je poslal dekanu Veselu, je sam popravil najhujši tiskovni pogrešek.¹⁰ To pa je le eden. Ostali so se ugotovili po ročnem izvodu „Moje hoje“, v katerega je Mencinger lastnoročno vpisal vse svoje popravke tiskovnih napak; ta izvod se hrani v Mencingerjevi hiši.¹¹

2. Kakor je Mencinger sam na svojem spisu pogrešal jezikovne uglajenosti, takisto se je obtoževal,

smo pustili, ker smo jih ali navajeni ali pomenijo kaj posebnega; n. pr. gunj (152), divotna dolina (25), gazda (91), kazališče (138), prijan (108).

⁹ Izmed takih besednih poigravanj navajamo nekatere: Str. 28. Učitelj je „potrpežljivo in tepežljivo bistril trde glave ob majhni plači in veliki pokorščini“. Str. 7: Učenjaki si belijo lase in lasulje. Str. 15: Resno in resasto sem uprl pogled. Sam sem moral odvijati, kar je vodnik navil. — Str. 44: Za klobasami smo uživali razgled. — Str. 50: Krave so tujce prezirale samopašno in porogljivo. (NB. krave se pasejo same in imajo roge). Ovčice so priliznjene v te besede najhujšem pomenu (NB. Lizale so roke). Ovce so radovedne in radosnedne. — Str. 71: „redno in čedno“. — Str. 156. Ponižnost mi je presedala, zlasti ko ste rabili grdo, pa značilno besedo „pohlevnost“ (NB. Misli se na hlev). Str. 145. Mlekojed je mikal in mikastil trdo srce omikane gospe. — Str. 96: Mož je „oster srpan“, če pije vino; a „najkrotkejši kimavec“, ko pije mleko.

¹⁰ Ta pogrešek je na str. 12 izvirnika (v naši izdaji str. 13; tam mora stati, da je bil sin tiste vdove star devindvajset, ne pa, kakor je tiskano v izvirniku, devetindvajset let. Ta popravek je res našel dr. Šlebinger v Veselovem izvodu „Moje hoje“, ki ga je imel v rokah. (Ljublj. Zvon, 1912, str. 259, op.)

¹¹ Vse Mencingerjeve popravke mi je točno izpisal sin njegov, gospod Milan Mencinger. Popravkov je 59; v naši izdaji so uvaževani. V pretežni večini se

da se mu vsebinsko v tehnični zasnovi delo ni v celoti tako posrečilo, kakor bi bil želel. Da je bil učinek tak, se ni čuditi, če pomislimo, kako na brzo roko je bil obširni, tehtno bogati spis izvršen in natisnjen. Res ni treba doslovno umeti navedb zgoraj omenjenega Mencingerjevega pisma Veselu, češ, da je „Moja hoja“ nastala po Veselovi ideji, in sicer iz pogovora, ki sta ga imela „lansko leto“ (1897); kajti potem bi bilo vse delo tekom enega leta spočeto, spisano in na svetlo dano. To je nemogoče; taka dela ne morejo biti plod po srečnem slučaju zbujenega entuziazma. Vsebinsko sega spis daleč nazaj, tja v mladostno dobo. Snov in ideja sta se izoblikovala v pisateljevi duši tekom dolgih let doživetja in opazovanja in sta bila v umu že dozorela kot sad, pripravljen za žetev; napa je bila tudi volja, da se ta sad pobere in nudi tistim, ki jim je namenjen. Treba je bilo le vpliva in pritiska, da se to zgodi, in migljaja o načinu, kako se naj zgodi.

Ta migljaj je Mencingerju došel — to smemo pisnu verjeti — od prijatelja Vesela; ta ga je v pogovoru

tičejo slovnice, pravopisa, ločil, jasnejše zveze med stavki in boljših izrazov. Nekatere napake pa so res motile umevanje; n. pr. str. 30: „žarki... imajo zreti“ (prav: „greti“); str. 35: „veden silobran“ (prav: „reden“); str. 60: „Blejska“ (prav: „Blejka“, kar pač bralec pogodi sam); str. 65: „zakaj ne bil“ (prav: „bi“); str. 101: „so... meli... čepice“ (prav: „sneli“); str. 108: „prijan Vatroloimije“ (prav: Vratolomije); str. 118: „plavži svete Feme“ je pač vsak popravil sam v „svete Heme“, oz. „Jeme“; takisto str. 140: „leveno vodo“ v „lečeno“; str. 155: „vere ne moremo (prav: „smemo“) jemati“; str. 158: „duhoviti Francoz“ (prav: „duhovit“). Na str. 99. pa se mi ni zdelo primerno pisati niti „zlatokosna gospodična“ (po hrv. „kosa“ = lasje?), kakor je natisnjeno v izvirniku, niti „zlatokosma“ (kakor popravlja Mencinger v svojem izvodu, pač v naslombi na besedo kosem-sma), ampak sem se odločil za „zlatolasa“. Na str. 5. sem pustil po izvirniku „Babji Zob“, dasi Mencinger popravlja ime te gore v Babin Zob; ime Babji Zob je namreč danes obče sprejeto in se, kakor mi je sporočil g. Alfonz Mencinger v Boh. Bistrici, med ljudstvom tudi edino tako glasi.

opozoril na silno raztegljiv okvir, ki ga pisatelju Mencingerjeve vrste daje kot vzorec slavni Dickensov roman „Pickwickovci“, v tistih časih povsod priljubljeno berivo. V takem okviru bi se Mencinger mogel prav po svoje svobodno porazgovoriti; zato se je zanj odločil ali, kakor v pismu pravi, poskusil je „p i k w i c k o v a t i“. In ko se je odločil, je tudi res tekom enega leta v tej obliki zajel iz spomina, uma in srca snov, ki se mu je bila nabrala tekom let. Izprva mu je šlo gladko od rok, proti koncu pa mu je, kakor sam pravi, „spodletelo“. To opazimo tudi mi; moramo pa njegovo samograjo omejiti v toliko, da se mu je naposled izmaknil okvir, ker preobilice gradiva, ki je v njem kar sililo na dan, ni mogel utesniti v posebne meje. Toda kolikor mu je spodletelo pri okviru, toliko je uspel snovno. Spričo takega položaja more kritik s stališča poetika spis grajati, bralec pa ga čita z največjim užitkom.

„Pickwickovce“ je dr. Mencinger čital v nemškem prevodu, pač Reclamove izdaje („Die Pickwickier oder Herrn Pickwick's und der korrespondierenden Mitglieder des Pickwicks-Clubs Kreuz- und Querszüge, Abenteuer und Taten“). Dickensov angleški izvirnik, ki je izhajal v sešitkih v letih 1836—1837 in je utemeljil slavo tega pisatelja, ima naslov „The Pickwick papers. Adventures of Mr. Pickwick“ s podnaslovom „Posthumous papers of the Pickwick-Club“. Zasnova tega obširnega dela je sledeča: Predsednik „Pickwick-kluba“, neumorni raziskovalec Samuel Pickwick, prileten, živahen samec, je poleg drugih odkritij dognal teorijo — žabjega skoka; zato sklene klub, da se ustanovi poseben odsek štirih članov, ki bodo pod Pickwickovim vodstvom šli na potovanje z namenom, da bodo — na svoje stroške — vse dogodke, izkušnje, opazovanja, preiskovanja v teku tega potovanja zabeležili in o njih klubu predložili izvirna poročila. Poleg Pickwicka gredo na pot že postarni, platonični občudovalec ženskega spola Tupman, poetični Snodgas (ki pa ni izdal niti enega stiha) in Winkler, vdan prirodi in lovu.

Točno zjutraj 13. maja 1827 se napotijo ti štirje člani odseka v svet. Potovanje traja blizu dve leti,

potniki se ves čas niso kdovekaj oddaljili od Londona, doživeli pa so mnogo; a kar so doživeli, o tem poroča pisatelj, kakor pravi, skrbno po zapiskih, pismih in pristnih listinah. V obliki tega potopisa je Dickens nainizal v dveh zvezkih svojega romana nebroj dogodivščin, ki jih vodi na zunaj po večini samovoljen slučaj — *deus ex machina* —, a ne da bi se izgubila notranja vez; navidezna slučajnost se izkaže naposled kot skoraj rafinirana preudarnost. Osebe, ki skozi več poglavij izginejo s pozorišča in jih je bralec morda smatral za že odpravljene, se pojavljajo iznova vsaj toliko, da se njih vloga in zgodovina zaključi. Na koncu se združijo vse niti in roman se harmonično konča z razpustitvijo Pickwick-kluba in z izjavo (v zadnjem poglavju) junaka Pickwicka, da mu nikoli ne bo žal, da se je pustolovsko potikal med ljudmi najrazličnejših slojev in značajev, češ: „Če sem vsaj malo dobrega storil, vendar mislim, da sem storil še manj hudega, in upam, da mi bodo vse moje dogodivščine ob večeru mojega življenja vir prijetnih in zabavnih spominov.“

Dickens je v romanu razvil vso svojo pisateljsko virtuoznost v združitvi smešnosti in zasmehovanja z blago resnostjo in idealno plemenitostjo. Za njegovo jedko satiro in za trdnim realizmom se prikriva čisti idealizem; kadar misli, da nas je utrudil s sarkastičnim slikanjem slabih človeških naprav, pa vrine kako sentimentalno ali fantastično ali groteskno povest, zanimivo anekdoto, resno opombo. — Za vsak sloj si najrajši izbere tipičnega zastopnika; kak poseben ljubljenelec pa mu družijo vse: poleg Pickwicka zlasti njegov prebrisani sluga Sam in potepuh Jingle.

3. Po tem vzorcu je Mencinger „pikvikoval“. Samostojen tvorec, kakršen je bil on, se na svoj vzorec ni naslanjal v taki meri, da bi se moglo govoriti o posnemanju; nedvomne pa so splošne sličnosti, tako splošne, da bi i njim mogli prisojati samostojni postanek, tem bolj, ker se sploh prilegajo že prej pri Mencingerju se razvijajočemu načinu pripovedovanja. Nekateri znaki „pikvikovanja“ so ti-le: V zunanjem oziru bi navedli posebnost, da se v začetku vsakega

poglavja pove na kratko njegova vsebina; to olajšuje pri spisih zamotane vsebine pregled, vendar to ni posebnost le „Pickwickovcev“, ampak je bila sploh priljubljena pri starejših romanih. Poglavitna sličnost pa je zasnova celega spisa s pomočjo potopisa, a z razliko, da potujejo Pickwickovci brez določenega smotra, kamor jih vede draga volja, Mencinger pa si izbere določen cilj, a v zasledovanju tega cilja uhaja na vse strani, v bližino in daljino. Kljub tej razliki pa je končni uspeh potovanja pri obeh enak. Pickwickovci niso dospeli do nobenega pravega cilja, ker ga niti imeli niso in so se tekom dveletnega potovanja po svojih različnih zanimanjih začeli razdruževati, dokler se niso ob sklepu razdružili; Mencinger pa končnega cilja ni mogel doseči, ker je takisto zaradi različnih zanimanj udeležnikov, ki so že tekom dvednevnega potovanja šli, odšli ali se celo pogubili na svojih posebnih stranpotih, moral odnehati, preden je zbral moči za zadnji napor. Zato ni prišel na Triglav, ampak je nanj — h o d i l.

Sorodne so tudi posameznosti v izvršitvi. I pri Mencingerju nastopa pot dokaj čudna družba; napove se točen datum nastopa; vodnik opravlja vlogo, kakor pri Pickwickovcih sluga Sam; po tipičnih zastopnikih, ki jih je Mencinger ali v bistvu ali po imenu povzel izmed svojih znancev in pozancev ali izmišljenim dal domačo krinko, nam pisatelj predočuje malodane vsako stran narodovega življenja najprej v Bohinju, potem v domovini sploh, kara okorelosti in napake, vzpodbuja k pravičnosti, duševnosti, razumnosti in pravemu napredku srca in gmotnosti; govorijo in kretajo se pred nami tipični kmetje — mladi in stari — kmetice, župnik; obsežno se razpravlja o šolski in domači vzgoji, ljudsko šolo zastopa učitelj Grm, srednjo profesor Erjavec, pisatelj sam govori o obeh in ju izpopolnjuje z visokim šolstvom. Rešujejo se, podprta s konkretnimi osebami ali vsaj dejstvi, vprašanja zdravilstva, pravoslovja, kmetijstva, obrti, industrije, prometa, umetnosti. — O vseh takih problemih nas zabavno poučujejo i „Pickwickovci“.

Za nosilca dobrih in slabih lastnosti tipičnega Bohinjca, po rojstvu kmeta, po šolah inteligenta, pa si je Mencinger ustvaril originalnega Melkijada; Melkijad je poosebljeno bohinjstvo. S tvorbo tega skupnega tipa je šel Mencinger preko Pickwickovcev, zato si je z njim natovoril breme, ki se ga je na posled otresel le siloma, s tako smrtjo, da učinkuje skoraj kot burka; zato je bil Mencinger nezadovoljen s samim seboj. Čutil je tudi, da je z njim delal Bohinjcem krivico, ker se mu je razvil v nosilca malodane le slabih lastnosti, a dobre so ostale v zarodku. — Dobro pa je služil Melkijad kot oseba, ob kateri je Mencinger bralca vodil v svet izven Bohinja in je razvijal svoje nazore o širši politiki, ali pa da je smišil splošne človeške slabosti, n. pr. zakonohlepnost vdov; tudi v „Pickwickovcih“ so namreč vdove silno željne po zakonu in ena izmed njih je junaka Pickwicka skoraj upropastila.

Ker se je Mencinger s svojim Melkijadom oddaljil od vzorca, zato nismo upravičeni reči, da je „Moja hoja“ slabša ali celo ponesrečena. Dokazuje le, da se je Mencinger, čim bolj se je v snov uglobil, tem prej obrnil na tisto svojo pot metode, ki mu je svojska, na modrovanje zdržema; oblika razgovora (dialoga) z več osebami v lahkem tonu nasprotuje njegovi tehtovitosti. Dickens pa je v dialogu virtuos.

Kakor v „Pickwickovcih“ se tudi v „Moji hoji“ pripovedovana dejstva označujejo kot resnično izpričana. Vendar ni Mencinger tako dosleden kakor Dickens, ki vzdržuje verodostojnost trditev do konca; v „Moji hoji“ pa se na več mestih namiguje, da pripovedovanje ni vseskozi resnično utrjeno; n. pr. češ, da Bohinjci včasih kaj povedo, kar ni dokazano (str. 120); namiguje se tudi na „planinsko latinščino“ (str. 96), kakor poznamo „lovsko latinščino“. Zopet pa se obe deli krijeta v tem, da se v njih sanje uresničujejo (str. 98, 100, 106, 141), samo da Dickens v (14. poglavju I. knjige) združuje sanje s pijanostjo in premetenostjo. — Nadalje tudi Mencinger v tok spisa vriva povestice.

Najbolj pa se razlikuje Mencinger od Dickensa z udeležitvijo svoje lastne osebe pri pripovedovanju; saj hodi on sam na Triglav, in on ne samo vodi vse pogovore, ampak se po svoji navadi, znani iz prejšnjih spisov, pogovarja tudi z bralcem, celo z opombami, kakor (str. 121), češ, „bralec je že pozabil, da smo bili vabljeni k obedu.“, ali (str. 124) da sama naključja bralcu že presedajo. Res vodi pri njem tok povesti v še večji meri „deus ex machina“ nego v Pickwickovcih; le ž njim se za silo vzdržuje enotnost spisa.

„Pikvikovanje“ je torej bilo Mencingerju neposredni zunanji povod, da se je poprijel spisovanja; pravi notranji razlogi pa so bili dotlej čakali na izdejstvovanje gradiva, nabranega v duši.

IV. Notranji nagibi za spis.

Dr. Mencinger ni rad sedel k pisateljski mizi¹²; sam se je dal od Erjavca okregati kot „lenoba bohinjska“ (str. 173). Tudi je bil sploh nasprotnik preobilega pisarjenja, češ (str. 9), „Sedanja doba zahteva mnogo, da premnogo beriva. ... Količina je zrno, kakovost pleva. Tudi pri knjigah velja, kar opažamo pri žigicah: čim slabše so, tem več jih porabimo in tem več jih razpeča trgovec. Za večino bralcev in celo za obširnejšo zgodovino slovenskega slovstva ima več veljave sto zvezkov šušmarstva nego tisti edini zvezek Prešernovih poezij.“ Z očitnim pritrjevanjem zabeležuje stališče svojega prijatelja Frana Erjavca (str. 102): „Erjavca ni prijazen rimani besedi, kaj še poeziji takih mladičev, katerim se po njegovi sodbi bolj prilega šolska klop nego Pegazovo sedlo.“

S tem pa je posredno povedal eden razlog, zakaj je tokrat prijel za pero.

¹² Da mu v njegovih razmerah in pri službeni zaposlenosti ni bilo lahko pisateljevati s potrebno trajno poglavitvijo v težko snov, ki si jo je izbral, piše Mencinger sam Veselu v zgoraj navedenem pismu: „Težko je pač pisariti, če pišem danes ves že utrujen eno uro, jutri nič, čez tri dni

Kadar se je Mencinger odločil za literarno delo, ga je izvršil čuda brzo. Spoznali smo to, opazujoč ga v njegovi delavnici, n. pr. pri „Cmokavzarju in Ušperni“ in zlasti „Abadonu“ (prim. našo izdajo, III. zvezek, str. 165; IV. zvezek, str. IV, XII. 9). Iz „Abadona“ iz leta 1893. do „Moje hoje“, končane leta 1896., je pretekla le kratka doba. Morali so ga napotiti *t e h t n i n a g i b i*, da je v tako kratkem presledku spisal novo večje delo, in to celó v sličnem slogu. *E d e n v a ž e n n a g i b* se razkriva iz pravkar povedanega stališča napram tedanjemu pokretu v slovenskem slovstvu. Po letu 1893. se je vedno krepkeje in — da rabimo tujko — vehementneje pojavljal v slovstvu naturalizem in si je osvajal pod spretnim vodstvom Frana Govekarja mladino ter po slastni hrani hlepeče „čitajoče občinstvo“. Ravno leta 1896. je objavljaj v „Ljublj. Zvonu“ Govekar roman „V krvi“, bojno fanfaro naturalistov, tisti Zvon, ki je tri leta prej izhajal v znamenju „Abadona“. Seveda: tedaj je bil Zvonu urednik Anton Funtek, ki je pridobil Mencingerja, zdaj (1896) pa je „Zvon“ vodil Viktor Bežek, ki starejših pisateljev in celó najodličnejših Zvonovih mogotcev, Janka Kersnika in dr. Tavčarja, niti vabil ni k sodelovanju. Obnovil se je, kakor navadno vsakega četrtsotletja, spor med „starimi“ in „mladimi“.¹³ Mencinger se neposredno ni udeleževal borbe v teh sporih. Pri svojem zdravem, rekli bi, kmečkem realizmu je odklanjal i naturalizem i takó zvano „mo-

morebiti tri ure, potem šest dni nič, in potlej spet eno ali dve uri. Na vse zadnje pa še priganjajo, ker stavec čaka na nadaljevanje spisa.“

Kakor mi poročajo gg. sinovi dr. Mencingerja, je oče po dovršenih dnevnik poslih pisateljval v svoji pisarni, stoječ pri pultu, navadno kadeč cigaro, in sicer največ zvečer, včasih tudi popoldne. Bil je po naravi precej molčeč; o svojih slovstvenih načrtih in delih pa celo skoraj da ni govoril v svoji družini. Pisal je brez posebnih zapiskov in takoj na čisto.

¹³ O tej borbi za naturalizem, ki se je kmalu umaknil „moderni“, in kako se je na stran naturalistov dal zvabiti noforični idealist Stritar, prim. Prijateljeva odkritja v „Kersniku“, str. 604—614.

derno“. Jasno pa je čutil revolucionarstvo, ki se je napovedovalo na vseh področjih, kakor duševnosti tako gmotnosti, ob bližajočem se koncu stoletja, ob ominoznem „fin de siècle“. In čutil je v sebi poziv, da povzdigne svoj glas, svareč i stare i mlade, kažoč na trdne temelje, ki se naj ne rušijo, a takisto zroč na zarjo bodočih novih, tudi lepih dni.

Kljub svoji običajni „lenobi“ je pisal, kadar se je odločil za literarno delo, naravnost strastno in si je prisojal pravico, da piše po svoje. Mrzelo mu je ugibanje o bistvu in namenu lepote, o katerem se je v tedanjih literarnih sporih razpravljalo i od napredne strani, medtem ko je Mencingerju takisto nesimpatično v osemdesetih letih bil določeval lepoto, seveda enostransko, dr. Mahnič. Mencinger ne verjame, da se bo kakemu umetniku-učenjaku posrečilo, „neovržno in predorno določiti pojem in rabo lepote“ (str. 10), in trdi z mirno samozavestjo, obenem s posmehom, da pravi pisatelj po svojem notranjem nagonu „mora pisateljevati, čeprav vedno pogreša katekizma o pojmu lepote in čeprav mu je znano, da se v nečem, njemu neznanem, morata razločevati umetniška in matematična resnica“ (str. 8). Toda „kdor lepoto znanstveno sestavi ali razreši, ta jo pokoplje“. (Str. 10.)

Kriza v slovstvu — umetnosti, prav tako v splošnih prosvetnih, a nič manj v gospodarskih odnošajih — povsod fin de siècle — je probudila pisatelja Nemcigrena.

Drugi nagib je bil bolj oseben. Bližal se je Mencinger šestdesetletnici svojega rojstva; zgodaj osivel, se je rad sam proglašal za starega; zdaj pa se mu je starost res približala in začel je delati obračun svojega življenja. Iz tesnega Krškega, drugega njegovega doma, so mu misli in srce uhajale tja gori v res samotni, a širni, mogočni, kvišku pozivajoči Bohinj. In zabrnili so v njem glasovi domotožja, in šestdesetletni, učeni, izkušeni, modri mož se je vprašal, kakor pred njim Prešeren, zakaj je pač zapustil srečno, drago domačo vas. Ali si je priboril tam zunaj srečo? Mari bi ne bil srečnejši, ako bi bil ostal in postal kmet, on, ki je ostal

vendarle kmečki sin? Vse življenje ga je mikalo v Bohinj; glavne svoje spise je postavil tja pod Triglav („Zgubljeni, pa spet najdeni sin“, „Zlato pa sir“, „Bore mladost“, „Skušnjave in izkušnje“, v glavnih delih tudi „Abadon“, Vodnikov „Vršac“, članek „Ajdovski Gradec“); ostali spisi so prepleteni z bohinjskimi reminiscencami,¹⁴ z „Mojo hojo“ pa se je z vsem svojim bitjem in žitjem poglobil v svoj rodni kraj, tokrat neposredno z lastnim srcem in umom, ne kakor prej, preko junakov svojih spisov. Vse svoje življenje je premostril z vidika pravega Bohinjca, od rojstva in prve domače vzgoje do šolske dobe z domačim pastirstvom, tja do visokih študij z njihovim tolikrat nepovoljnim uspehom, in do življenjskega poklica olikanih stanov, ki se takó pehajo v vedi, umetnosti, politiki, gospodarstvu, a v modrosti večkrat zaostajajo za kmetom in ga v sreči ne dosegajo. Važno mu je zató vse, kar je bohinjskega; celó bohinjski kravi je posvetil pravi slavo-spev v prozi (str. 48). Ker pa se v duhu vrača v rojstni kraj kot starec, gleda vse in vsakogar s kritičnim očesom in si varuje pravico, da piše tudi o temni strani (str. 71) ter graja in poučuje; toda vedno s humorjem v očeh in s šalo v ustih.

Iz takega, rekli bi, produktivnega domotožja se je implicite spočel tretji motiv pisatelju: spomini. Spomini bi pravzaprav morali biti resnični; zató je pisatelj, kakor se je kot umetnik opredelil napram lepoti, tudi moral povedati, kakó se bo ravnal, če se od njegovih spominov zahteva resničnost. Mencinger se (str. 10) o resnici sicer bridko šali, a bistvena je njegova izjava, ki smo jo navajali že zgoraj: „Nihče naj ne misli, da je ta moj potopis popolnoma resničen“. Resnični so zares vsi stvarni — zgodovinski, zemljepisni, gospodarski — podatki; kraje n. pr. je poznal Mencinger sam, imena gora in slemen pa mu je bil ponavljal ded (str. 174); resnične so tudi osebe, bodisi z njihovim polnim imenom, bodisi kot tipi; neresnična (objektivno) pa je kajpada posledica in kombinacija dogodkov ter nastop oseb.

¹⁴ Gl. III. zvezek naše izdaje, str. 16 i. sl.

V. Značaj spisa.

Iz teh motivov je začel Mencinger svoj spis. Oblika zanj se mu je pod prsti sama razvila. Spomini so mu bili v srcu, čas je bil za nje; da ga vedejo v Bohinj, mu je takisto velevalo srce. Iz Krškega ga je l. 1893 prvikrat obiskal, sploh zadnjikrat pa l. 1907 ob 50 letnici mature. Treba je bilo spominom le najti raztegljivo stvarno ozadje, ki bi se i sami sliki podalo. Ravno v devetdesetih letih se je naše planinstvo v Julijskih Alpah krepko razvijalo; l. 1893. je bilo ustanovljeno Slovensko Planinsko Društvo, leta 1895. je postavil Aljaž svoj stolp vrh Triglava in leta 1896. se je postavila Triglavska koča na Kredarici, torej prav tedaj, ko je spisoval Mencinger svojo „Hojo“¹⁵. V teh letih priti na Triglav, ni bilo nikak turistovski čin več. Vse drugače je bilo za Mencingerjevih mladostnih let,¹⁶ ko so domačini Bohinjci — saj kmet brez potrebe ni hodil in ne hodi na visoke vrhove — smatrali skoraj za greh, če bi se kdo hotel povzpeti kar na vrh Triglava, obdan s strahovi. I Mencinger je v mladih letih pač občudoval, skoraj obožaval Triglav, ni pa nanj hodil; naporne hoje sploh ni maral. Da bi se zdaj povzpел nanj, za to je prepozno.

Spomnil pa se je, kakor nam izpričuje na koncu spisa, resničnega dogodka, sestanka s prijateljema Erjavcem in Valjavcem v Bohinju leta 1860., po prvem državnem izpitu (str. 171). V veselem razpoloženju sproži Erjavec misel, da se povzpno na Triglav, a Mencinger je, celih 36 let pozneje, opisal svojo hojo na Triglav, a nje se udeleži — deloma kajpada v Mencingerjevih sanjah — tudi Erjavec, torej tisti, ki naj bi bil Mencingerja ob koncu ture šele prosil za vodnika! S tem je dovolj jasno povedano, kakó

¹⁵ Obe zgradbi omenja Mencinger na str. 92: Triglavsko kočo imenuje Aljaževo kočo, kar je stvarno resnično, ne pa po imenu („Aljaževo kočo“ so postavili v Vratih!).

¹⁶ Še za leto 1877. piše Josip Lavtižar v svojih „Spominih“, 1926, str. 38, kako nenavadna in težka je bila tura na Triglav tedaj.

je umeti resničnost tiste hoje, ki jo je Mencinger, kakor nam zagotavlja v začetku spisa (str. 14), izvršil prav istega leta... Presenetljivi konec spisa — kakor bi nas hotel pisatelj „potegniti“ — je sličen končnemu odkritju v „Abadonu“, da so bili dogodki le sanje.

Tako so se mu spomini na zunaj ovili v potopis, v planinsko turo. Na vrh Triglava Mencinger z družbo ni došel — to zanj tudi ni bil namen — dobro pa je poznal pot tja, kamor so prišli; to je nad Konjščico. Lahko mu sledimo po točnem opisu z domačega Broda po bližnjici preko Senožet v Srednjo vas in nato čez Uskovnico pod Tolstec. Družba nato sicer ni prišla niti do Velega Polja, vendar je v pogovorih in pri razkazovanju i nadaljnja pot na vrh Triglava toliko točno opisana, da moremo turo v opisu smatrati kot dovršeno. Na zunaj je torej Mencinger pohod na Triglav končal z doseženim smotrom. V jedru pa mu je planinski izlet le najprimernejša in najmanj prisiljena prilika, da zbira ob sebi sila pestro družbo svojih in medsebojnih znancev iz raznih krajev in časov, osebe, ki jih je kakršenkoli povod pripeljal v to družbo, kakor bi jim bilo usojeno, da se jim tu razrešujejo življenjski problemi, tragično ali komično, pa tudi oboje. Pisatelj je kaj iznajdljiv v zavozlavanju, s čimer nas vzdržuje v pozornosti, zna pa tudi razvezavati; izbirčen v sredstvih pa ni: tragika in komika mu prerada prehaja v drastičnost.

Veliko se v spisu govori in pripoveduje; samih opisov je le malo; zato je čitanje prijetno. Še več se modruje; a tudi modrovanje je živahno, vrši se v obliki debate med zastopniki različnih mnenj in se prekinjuje, da ne postane enolično, s kakim prizorom, z anekdoto, s presenečenjem, z opazko. Svoje osebe si je pisatelj takó izbral, da vsaka predstavlja nositelja kakih posebnih nazorov; tudi si je prizval izrazite, pomembne osebnosti, bodisi splošno priznane (Erjavec!) ali iz spisa samega razvidne, resne ali smešne. Vse žice pozorišča pa vodijo k pisatelju (saj memo. Saj objektivnega pripovedovanja

nja in prikazovanja¹⁷ Mencinger ne pozna in ne prizna, zato tudi ni pravi povestničar v sedanjem smislu, ni bil niti v svojih novelah, še manj je kajpada v „Abadonu“ in „Moji hoji“.

Moja hoja na Triglav“ torej ni pravi potopis, n. pr. takšen, kakršnega je Mencigerjev prijatelj Ivan Tušek izdal baš istega leta (1860) v „Glasniku“, in sicer takisto o Triglavu.¹⁸ Vsaj po namenu bližji je Levstikovemu „Popotovanju iz Litiije do Čateža“ (1858), samó da pri Levstiku ne more biti govora o pomembnosti tistega potovanja kot takega in da je ves njegov spis strogo objektiven. Kratek Erjavčev potopis „Pot iz Ljubljane v Šiško“ (1859) ima z Mencingerjevim skupno edino satiro, ki pa je pri Erjavcu le negativna. Posebnost Mencingerjeve „Hoje“ pa je, da je ž njo, ker jo je opisal eno tretjino stoletja pozneje, strnil svoje spomine kakor

¹⁷ S te strani ga je točno in najbolje označil Iv. Prijatelj že leta 1907. v IV. zvezku Letopisa Matice Srpske, str. 42 do 43, kjer med drugim pravi: „Mencinger ne pripušča svojim osebam, da se pojavljajo po svoji volji; on si je pridržal pravico, da jih kot svoje poslušne figure vodi pred publiko in da jih za svoje cilje grupira tako, da bodo izzvale efekt. Tekst potem govori on sam, duhovito in mojstrsko, včasih zelo trpko; on namreč mrzi vsako sentimentalnost, kakor vsak pravi šaljivec.“

¹⁸ Glasnik Slovenski, 5. zvezek, 1860, str. 7. i. sl.: „Potovanje krog Triglava“. Tušek je kakor Mencinger krenil iz Srednje vasi na Velo Polje; odtod pa ni skušal splezati na Triglav, ampak se je obrnil na levo proti Hribarcam, nato mimo Vršaca v Trento in odtod čez Vršič pod Prisojnikom v Kranjsko Goro. Tudi Tušek se ozira na šege prebivalstva, na zgodovino krajev, na razlago imen (ugotovil je Velo, t. j. Veliko Polje, namesto domnevanega Belo Polje i. dr.); a vseskozi je tura opisana, kakor se je tedaj v resnici vršila. — Mencinger je spis svojega prijatelja dobro poznal in si je pač nalašč izbral isto leto za svojo hojo na Triglav. — Leta 1861. pa je takisto Mencingerjev prijatelj Valentin Zarnik v „Novicah“, str. 270 i. sl. (v 7 številkah) pisal svoja humoristična „Pisma slovenskega turista“; ta turist pa ni planinec, ampak popotnik Zarnik sam, ki nas vodi iz Ljubljane v gorenjske važne kraje (Radovljica, Kropa, Tržič, Kranj) in naposled v Trst in v Cirknico, povsod posebno bičajoč nemškutarstvo.

iz prejšnjih takó iz poznejših let tik do tedaj, ko je šel spis v natis. Nadalje, da ti spomini niso pisani kot resnično poročilo — referat, ampak konstruktivno z motrišča zrelega, starega moža. In kot tretje, da je v vseh, dokaj številnih nastopajočih osebah utelešen košček Mencingerjeve posebnosti — individualnosti; o vsaki teh oseb je mogel Mencinger reči: „I v njej sem jaz“, končno pa je vse koščke združil sam v svojo osebnost in jim je določil smer življenja, pretresljivo izraženo na koncu spisa: stremljenje kvišku, k idealizmu, optimizmu, pravemu zdravemu človečanstvu; simbol tega stremljenja pa je hoja na naš najvišji vrh, na Triglav.

„Moja hoja na Triglav“ ni resničen potopis bohinjskega rojaka, niso spomini odvetnika, niso nauki smrtnika dr. Janeza Mencingerja, ampak je notranji, duševni in srčni životopis nesmrtnika Nejaza Nemcigrena. S tem klasičnim spisom je ostavil svojo oporoko in se je poslovil od nas pisatelj Nejaz Nemcigren.

Kakó bi se spis po kategorijah poetike imenoval, je postranska stvar; točnega imena zanj ne bo, ker je spis delo svoje posebne vrste. Kakor vse Mencingerjeve spise, ga označuje posebnost, da se pisatelj z modrujočimi nagovori oddaljuje od glavnega poteka v razvoju zasnovanega dela; na to svojo posebnost opozarja večkrat tudi sam,¹⁹ v „Moji hoji“ sami na str. 176, češ, da je bralec pač nevoljno opazal, „da sem često zagazil na puste stranpotice.“ To posebnost je našel Mencinger zelo razvito pri starejših, posebno angleških romano-

¹⁹ N. pr. že v svoji povesti „Skušnjave in izkušnje“ (1865), II. zvezek naše izdaje, str. 51. „Tu moram nekoliko modrovati; ti pa, blagovoljni bralec ali lepa bralka, ako ti modrovanje ne prija, preskoči prihodnji odstavek.“

piscih humoristih, ki jih je čital v Reclamovih prevodi in se ob njihovi duhovitosti uril in utrdil.²⁰ Tako bi tudi mi mogli „Mojo hojo“ imenovati roman, in sicer životopisni roman v obliki potopisa. Mencingerju ni bilo za ime; svoje delo je le označil kot „spomini Nejaza Nemcigrena“ (nikakor pa Janeza Mencingerja), ker so se mu pri spisovanju najbolj udeleževali spomini.

* * *

Ob sklepu izdaje Mencingerjevih izbranih spisov.

S tem zvezkom se zaključuje naša izdaja Mencingerjevih izbranih spisov. Z dopisom z dne 5. oktobra 1910. je dr. Mencinger prepustil „Slovenski Matiči“ vse lastninske pravice glede svojih spisov. „Matičica“ je izdala I. zvezek 1911. leta (s povestmi „Jerica“, „Vetrogončič“, „Človek toliko velja, kar plača“); II. zvezek, že po pisateljevi smrti, 1913. leta (s povestmi „Bore mladost“, „Skušnjave in izkušnje“, „Zlato pa sir“). Prihodnji, III. zvezek, je mogel iziti šele po preteku 10 let, 1922. leta, ko se je Mencingerju tudi odkrila spominska plošča na rojstni hiši; v ta zvezek so sprejeti Mencingerjevi spisi: „Zgubljeni, pa spet najdeni sin“ (povest), „Mešana gospoda“ (povest), satiri „Čmokavzar in Ušperna“ in „Vodnikov Vršac, potlej pa še nekaj“ ter članek „Kmet in narodnost“, a kot dodatek: „Neiztrohnjeno srce v koseščini“ in posnetek iz humorističnega članka „O pesniku Prešernu kakor pravniku“. Ker se tedaj ni vedelo, kakšna bo nadaljnja usoda izdaje Mencingerjevih spisov, se je v splošno informacijo občinstva izdal že v tem III. zvezku članek o Mencingerjevem življenju in slovstvenem delovanju.

²⁰ Naravnost groteskni višek je v tem oziru dosegel slavni humorist Lawrence Sterne s vojim romanom „Tristram Shandy“ (1759.); tu se prav za prav piše životopis tega junaka, ne od rojstva, ampak od spočetka, a zaradi neprestanih digresij dospe spis po sto poglavjih komaj do poroda!

„Slovenska Matica“ je izdala in na izrecno željo pisatelja (gl. predgovor k I. zvezku) smela izdati le izbrane, ne morda zbrane Mencingerjeve spise. Vendar pa so izdani vsi njegovi spisi, ki so važni po vsebini ali po tendenci in pomembni za karakteristiko pisatelja. Na izrecno njegovo zahtevo niso sprejele njegove mladostne pesmi (sam jih imenuje „pesniške nestvore“) in drobiž iz Glasnika in Slov. Naroda. Uvaževani pa so vsi spisi, ki mi jih je kot urejevalcu na mojo prošnjo Mencinger sam omenil s pismom dne 13. novembra 1910. —

Svoje produktivno literarno delo je Mencinger končal z „Mojo hojo“, ki smo jo zgoraj imenovali njegovo oporoko.²¹ Zato so ostala neizpolnjena pričakovanja, ki so jih izrekli n. pr. „Proteus“ v Slov. Narodu, 1898., št. 43, da „se bo Mencinger sedaj lotil resno svojih pravih spominov“, ali kritik v Zvonu, 1898., str. 252, češ: „Mi le želimo, da bi nam podal Dr. Mencinger še mnogo toli zdravih in klenih del,“ in naposled Ivan Grafenauer v „Zgodovini novejšega slov. slovstva“ (1911., II. del, str. 453): „Radovedni smemo biti tudi na to, kar nam bodo od Slovenske Matice nameravani izbrani spisi prinesli še novega, ker se Mencinger, kakor vse kaže, še ni izpisal.“ Ker sem kajpada dr. Mencingerja prosil tudi za pripravljene, a neobjavljene spise, mi je v istem pismu (13. nov. 1910.) odgovoril: „Za tisk pripravljenega nimam nič več. Marasmus senilis ne dopušča, da bi še kaj delal;“ nekoliko prej toži v istem pismu:²² „Moči telesne in du-

²¹ V pismu prijatelju Veselu (gl. str. XVIII.) je izrekel nado: „Vendar bom morebiti, če mi Bog zdravje ohrani, še enkrat zapikvikoval. Morebiti se mi posreči bolj ko sedaj.“

Nada se ni izpolnila; pešalo mu je zdravje, a izgubil je tudi veselje, ker se ni sprijaznil s strujo, v katero je krenilo naše slovstvo.

²² Dr. Vošnjak poroča v Spominih, II. (1906.) str. 259: Ko sem ga (Mencingerja) pred par leti poslednjič obiskal, imel je Lermontova pred seboj in se je trudil, ga preložiti v pošteno slovenščino. — Mencinger je pripomnil, da prevajanje ni lahko; „Pilim in pilim, a zmerom se mi še dozdeva, da nisem našel pravega izraza za ruski original“.

še v ne (podčrtano!), zlasti oči, so oslabele.“ Pečal pa se je ta leta s prevajanjem iz ruščine, v zvezi z Veselom.

Neposrednemu poseganju v slovensko slovstvo se je odtegnil tudi zato, ker je čez nekaj časa p o v s e m o d - k l a n j a l „n o v o s t r u j o“; saj so bili, kakor smo zgoraj povedali, med drugim tudi novostrujarji povod, da je izrekel svojo zadnjo besedo v „Moji hoji“. Ko pa se je ta struja širila, je zavzel napram njej stališče, ki ga izvemo iz njegovega pisma, pisanega v Krškem dne 8. maja 1902. prijatelju in somišljeniku dr. Turnerju na Dunaj. Dr. Turner mu je namreč dne 29. marca istega leta v svojem in v imenu Stritarja pisal, naj proti novostrujarjem naperi novega „Cmokavzarja“. Mencinger pa mu odgovarja: „Vi in prijatelj Stritar od mene zahtevata čudodelstva, kateremu nisem kos. Oči me bole, sploh nisem trdnega zdravja. Delam ravno to, kar moram... Ako bi pa tudi imel staro zdravje, stari humor in 24 ur prostega časa, ne mogel bi spisati Cmokavzarja št. II. Vidva domnevata, da jaz botaniziram med smrdečim in strupenim plevelom našega slovstvenega grobišča in brodim po gnojnici nove struje, tam bisere iskajoč. Zelo se motita! Res sem flegmatik, kar vidva nista, in flegma je najboljša stran starih let. To flegmo moram skrbno s tem gojiti, da se ogibljem vsake stvari, ki mi draži živce, kvari estetični ukus in moti ravnodušje. Zatorej naših novostrujarjev kratko in malo prav nič ne berem, in takoj odložim vsako berilo, ki zasmrdi po novi struji... Vdal sem se v božjo voljo. Z našim slovstvom je kakor z našimi vinogradi. Zemlja s solncem vred je prišla v neko zastrupljeno podnebje in zračje. Vse možne, prej neznane bolezni ima trta, in vsi možni, prej neznani mrčesi jo mrcvarijo; in vino nima več nekdanjega cveta. Častito občinstvo pa pije in hvali tirolski petjot, laško mešanico in v kleti vzraslo vino ogrskih čifutov. Bog bo dal boljši zrak, solnce bo manj pegasto, in naše p r a v o vino bo imelo več cveta. Tedaj bo v vinstvu kakor v slovstvu, tudi častito ob-

činstvo (*recte profanum vulgus*) opustilo petjot, mešanico in čifutsko vino. Daj Bog, da to doživimo! Do tedaj imam pa čisto dosti hrane v naših pisateljih stare, klasične struje, in ti so mi toliko bolj mili, kolikor sem na stara leta bolj razsoden in ravnodušen. — Epigoni — novostrujarji si sami kopljejo svoje grobove; sami bodo vanje popadali, ker so slepi na estetiki in na morali. Nikar jih torej mi ne mečimo v grobe! Jaz jih gledam kar ravnodušno. Nevoljen sem pa nad „slavnim čitajočim občinstvom“, ker mu ugaja taka dušna hrana. Temu občinstvu je treba oči odpreti... Ne da bi se pobijali novostrujarji, bode vendar tisto občinstvo, ki je bolj zavedno, izpregledalo in tudi mnog novostrujar se bode izpreobrnil, da si ohrani ime in čitatelje...“ Končno prosi Turnerja, naj mu zopet piše pisemce v „duševno puščavo in temo.“

Mencinger, bohinjski prerok, nekdaj sam mlad, je slutil, da bodo tedanji mladi — ko dospejo do njegovih let in izkušenj — postali tudi njegovi!

* * *

Bralci imajo zdaj pristopna vsa važna dela Mencingerjeva. Posebnega zvezka o njegovem življenju in delovanju (kot VI.), ki smo ga pogojno napovedali na str. 7. III. zvezka, naša „Matica“ po sedanjem programu, ki oznanja v njej novo življenje, ne bo izdala. V ta namen zadostuj in pač zadostuje, kar je prinesel vnaprej III. zvezek na str. 9.—28. — Ko sem bil Mencingerju omenil, da se bo spisal i njegov životopis, mi je odgovoril v zgoraj že omenjenem pismu: „Rekli ste, da prinesete tudi mojo biografijo. To bo pa najtežje opravilo. Nisem se silil v javnost. Tisti, ki so poznali mojo notranjost, so pomrli. Vsi drugi pa ne vedo povedati nič zanimivega. Jaz sploh nimam nič biografije, ker nisem živel, ampak malone samo vegetiral ali bil stroj ali avtomat.“

Ni res, umni, modri, blagi Mencinger! Živel
si najbogatejše notranje življenje;
njega pa res ni treba spisovati: spisal si ga sam,
spoznavamo in spoznavajmo to Tvoje
življenje v „Abadonu“ in v Tvoji hoji
na Triglav, koje steze naj bodo tudi
naše.

Moja hoja na Triglav.

Spomini Nejaza Nemcigrena.

I.

Bohinj. Nastop hoje na Triglav. Na Senožetih. Minica in Mina.
Na Kazanici.

„Bohinj“! Čudno je to ime in nerazvozlavno jezikoslovskim piparjem.

Ustno sporočilo pravi, da se je s tem imenom ukvarjal že Valentin Vodnik, ko je župnikoval na Koprivniku v Bohinju. V svoji planinski koči na Goreljku je legel spat, ugibajoč postanek imena „Bohinj“; a ko je drugo jutro vstal ves opikan, je vzkliknil v svoji jezi: „Neznansko hude so bohinjske bolhe!“ Pristavil je pa, umirivši se: „Vendar hvalim te bolhe, ker so mi ad hominem dokazale, da naj od njih izvajam ime te pokrajine.“

Pozneje so marsikateri bolj hudomušni nego dobri besednjakarji ponavljali mnenje Valentina Vodnika v Bohinju med Bohinjci za bohinjsko mizo, na kateri je stal bokal vina, in mi Bohinjci smo jih potrpežljivo poslušali po stari navadi, to je: do tedaj, da se je krčmarju plačal pošteni račun. Trdili so ti izzivači mlekokrvnih Bohinjcev, da je naš kraj „Bohinj“, ker tisti spiritus familiaris, ki se zove v pristni bohinjščini „pha“, baje že od nekdaj v Bohinju deluje tako značilno, da je dal ime vsej pokrajini. Vendar še vedno pišemo in govorimo: „Bôhinj“. Uči nas pa vsakdanja izkušnja, da mi Slovenci, ne brigajoč se za važnejše stvari, pravopis tako menjujemo, kakor naše Slovenke klobuke in

prozopas Bohinj

rokave; utegne se torej pripetiti, da vstane med nami mogočen novotar in da nam, ne boječ se bohinjskih pesti, zapove: „Pišimo odslej ‚Bohinja‘, in knjige ali lista, v katerem bo stala stara beseda ‚Bohinja‘, ne sme nihče brati, kaj še kupiti!“

Da takšno novoto preprečim, kolikor morem, mi bodi dovoljena tale opomba: nimamo niti najmanjšega dokaza za mnenje, da bi bili starodavni ali sedanji Bohinjci debelokožnejši od svojih slovenskih sosedov ob Savi in Soči, in da bi jim bil Bog poleg debelejšje kože naklonil tudi večjo množico ali hujše pikajočo pasmino tistih skokonogih živalic, ki moški spol po nepotrebnem nadlegujejo, a pri ženskem opravljajo važen posel, „da bude zaspane žene, da slišijo jok nedolžnih otrok,“ kakor poje narodna pesem.

Da mi dobrovoljni bralec izpregleda dosedanje brbljanje, preskočiva od bolh do bogov. Velik skok je to, a ostala sva še v Bohinju in pri njega imenu.

Drugi, Bohinju bolj naklonjeni učenjaki, ki pa menda niso učenci Miklošičevi ali Jagičevi, trdijo, da bi bilo namesto Bohinja pisati „Boginja“, češ, poganski bogovi, povsod drugje zaporedoma odstavljani in pregnani, so našli v tem skritem kotu slovenske zemlje poslednje pribežališče in so nadeli svojemu novemu domišču iz same hvaležnosti ime Boginja: „dom bogov“.

Ta domneva mi ugaja, ker vnovič potrjuje dober ukus odstavljenih poganskih bogov... Učili smo se v latinskih šolah kolikor toliko mitologije in jako nas je mikalo, ko smo čitali, kako veselo so živeli stari grški in rimski bogovi; kako so bistro gledali na lepoto moškega in ženskega spola in takisto na lepoto zemeljskih pokrajin, ki so jih osrečevali s svojimi poseti. Torej je gotovo, da niso prezrli lepote bohinjske deželice in da jim je ta celo prav božanstveno ugajala.

To domnevo podpira neka stara trditev Blejcev, ki so Bohinju najbližji sosed. Blejci namreč očitajo Bohinjecem, da so ti samo napol krščeni in da se

jih celo krst ne prime... Postanek te blejske sodbe ali obsodbe moramo staviti v dobo, ko so se Slovenci kristjanili: v dobo Črtomira in Bogomile. Iz Prešernovega „Krsta pri Savici“ vemo, da so se Blejci prej pokristjanili nego njih bohinjski sosedje. Ondašnji blejski mostičarji, ki so zabijali svoje „stavbe na kolih“ v Blejsko jezero, so bili preverjeni, da imajo bohinjski jezerjani-mostičarji nekaj posebnega v krvi, kar jih ovira, da ne morejo krsta sprejeti tako popolnoma kakor drugi rojaki. Takšna krvna posebnost ali napaka je morala tičati v rodu. Blejci in drugi okoličani so se ponašali s čistokrvnim plemenom po Adamu in Evi; nasproti so pa starim Bohinjcem — rodu, ki je že davno izumrl — očitali mešano kri, ker so ti bili napol potomci Adama in Eve, a napol potomci prekletih poganskih bogov in boginj, ki niso bili človeškega plemena. Polovice, prirojene po poganskih bogovih, se krst seveda ni mogel prijeti.

Tako so sodili stari Blejci — Bog jim greh odpusti! — Bohinjci jim ga niso.

Imenitni žid Ben Akiba je izrekel pred več stoletji krilato besedo, da ni nič novega pod solncem. Tisto podedovansko teorijo o človeških hibah, ki stoprav zdaj gorostasno prodira v znanstvo in slovstvo, so že pred stoletji negovali stari Blejci glede na stare Bohinjce. Razložek je samo ta, da je bila ta teorija pri Blejcih bolj blaga, da so Bohinjcem priznavali neko poboljšljivost, tako da so se Blejci in Bohinjci med seboj bratili, ženili in možili, čeprav se poslednjih ni prijel cel krst. Zdaj se pa tista teorija neizprosno tira do strme skrajnosti: „Onemoglost, podlost, zlobnost človekovega značaja tiče v krvi, in posledicam prirojenih svojstev se človek ne more izogniti, tako da vzgoja in življenjske razmere v tem ne morejo ničesar izpremeniti.“ Skoro pridemo do tega, da se hudodelniki ne bodo več kaznovali, ker bodo učeni veščaki dokazovali, da je dotični hudodelnik svojo zlobnost podedoval po očetu ali dedih, a prirojeno živčevje mu je tako

spleteno, da je moral učiniti hudodelstvo celo proti svoji volji. — Nemara bo pa tudi sveti Peter svetnika, trkajočega na nebeška vrata, odslovil takole: „Prijatelj, zate ni mesta v nebeškem kraljestvu, ker tvoja svetost ni tvoja zasluga, ampak zgolj prirojeno, slučajno svojstvo! Ostal bi bil svetnik, čeprav bi se bil vse žive dni bratil s samimi razbojniki, prešuštniki in drugimi junaki novodobnih romanov.“

Vrnimo se v Bohinj!

Bohinjci z menoj vred te podedovanske teorije ne priznajo in če jim kaj blekneš o polkrstu, utegneš prav do živega občutiti, da kaj takega nočejo niti slišati, kaj še verjeti. Nočejo torej biti potomci odstavljenih bogov. Pomisliti je tudi to, da naša zgodovinarja Valvasor in Schönleben, ki sta verjela i neverjetne reči, in da naša preiskovalca Hicinger in Trstenjak, ki sta dokazovala i nedokazne stvari, nikjer niso beležili ali dokazovali, kdaj in kako so se selili odstavljeni bogovi v kraje okoli Ajdovskega Gradca. Ne pove nam tudi nobena pravljica, kako sta tedanja bohinjska župana sprejela in nastanila toliko mož in malih bogov z vso njih šaro, družinčadjo in živinčadjo. Ako bi bili bogovi zares prišli tja gori, kako lepo bi nam opevala še danes narodna pesem njih domovja, zabave in končno njih tragični zator.

Vrhovni bog Jupiter bi bil sedel na Triglav in njegova ljubosumna soproga na razgledno Babino goro. Žitna boginja Cerera bi se bila naselila na Poljéh, Pluton se udomačil na Bogatinu in Neptun v jezeru. Vulkan bi se bil dela lotil pri Starem Klavdivu, Pan bi bil svojo živino gnal nekaj na Studor, nekaj v Ovčarijo in nekaj v Svinjak. Diana bi bila stanovala včasih za Zajčjim Gradcem, včasih pri Medvedu ali Volku, in povsod bi ji bilo dosti lova. Kam pa naj denemo vinskega bóžiča, ko na Suho ne gre in Bistrice ne pije? In kako naj udržimo Merkurija, da ne razpne svojih perut in ne uide čez gore nad Lahe, ki so boljši trgovci nego Slovenci? Vedno nedostatno oblečena Venera bi ne hotela

prezebatl med mrzlimi Bohinjci in bi ušla v bolj topli Bled na jezerski osredok. Onda bi pa vojaški Mars takoj ostavljal odkazani mu ostrog na Bitnjah in bi bežal za Venero na Stražo pri Blejskem jezeru. Za to dvojico bi ne žalovali kdovekdaj. A bog Apolon z devetimi Muzami bi nikjer ne našel primernege svetišča, in prav tega in teh Bohinjci najbolj pogrešajo. Zastonj je klical Apolona naš Valentin Vodnik, ko je hodil „visoko pit Savico“. Neprevidni pesnik! Zakaj si „mojstru pevcev“ zdravico pil s studeno Savico! Mar bi bil načel steklenico ognjevitega vipavskega vrhpoljca iz kleti prijatelja Zoisla na Bistrici, in odzval bi se ti bil Apolon prav hvaležno. Ker si mu pa napil z mrzlotno vodo, se je osvetil tudi z vodo, in zatorej so tvoje pesmi tako vodene.

S poganskih bogov selitvijo v Bohinj je v zvezi ime „Wochein“, ki ga Nemci rabijo za Bohinj.

Ko sem sedeval v ljubljanskih šolskih klopeh, sem moral znati in verjeti, da tisto nemško ime izhaja iz vprašanja: „Wo ein?“ To tako duhovito kakor temeljito izvajanje mi je bilo jasno stoprav v moških letih, ko se mi je razbistrilo in razširilo dušno obzorje. Stari bogovi namreč niso bili kdovekaj prebrisani. Jako in slavno število jih je bilo, vendar so bili premagani in odstavljeni. Kakor velika gospoda, se tudi niso mnogo učili zemeljske geografije in najmanj so jih zanimale slovenske pokrajine. Ti po kadilih in darilih razvajeni, v geografiji slabo podkovani veliki gospodje so, hiteč v bohinjsko zavetje, naposled stopili pred gore, med katerimi se Sava v tesni tokavi žene iz Bohinja. Stali so na Obrinski ravnici, strmeli na Babji Zob in druge navpične obre, ki kipe v nebo pred njimi in okoli njih, in so naposled spoznali, da v Bohinj ne pelje nobena cesta, ki bi bila za bogove dosti prostorna in dostojna. Tedaj so se bogovi ponižali in vprašali enega ali oba kmeta na Obrinah, seveda nemški: „Wo ein?“ Kmet, ki je že takrat bil toliko praktičen, da je razumel veliki gospodi na veselje

nekaj nemških besed, je odgovoril po resnici in pravici: „Skozi Štenge“, ali nemara celo nemški: „Durch die Stiegen!“ Kaj so storili bogovi na ta kmetov odgovor, ne pove povestnica. Mislim pa, da so se vendar splazili skozi Štenge, čeprav so bili bogovi, ker v veliki sili se ponižajo tudi veliki gospodje. Mislim takisto, da so v Bohinju ostali, ker sicer bi bili tam notri takoj po prihodu klicali: „Wo aus? Wo aus?“ in Nemci bi bili potlej izvestno omahovali, ali naj Bohinj v svojem jeziku zovejo „Wochein“ ali „Wochaus“.

Naš učeni rojak Dragotin Dežman, ki pa bolj slovi pod imenom Karl Deschmann, je včasih paberkoval tudi na jezikoslovnem polju in znano je, kako krčevito se je držal pisave „Terglu“, namesto „Triglav“. Izrekel je novo domnevo, da se je beseda Bohinj porodila iz laškega „valle vacchino“, kar bi bilo naški: „Kravja dolina“. Toda Lahi še danes ne imenujejo Bohinja vale vacchino in po krave niso hodili v Bohinj, ko so jih imeli bliže v obilici. Kravjo dolino imamo pač v Ljubljani, in rajni Dežman je prav blizu nje bival. Lahko bi bil vedel, da si morata biti Kravja dolina v Ljubljani in Bohinj nekaj podobna, ako je Bohinj tudi Kravja dolina. Čestokrat je posetil Bohinj, a našel ni nobene take podobnosti, celo blata ni tukaj nikoli toliko kakor v „Kravji dolini“, čeprav dežuje v Bohinju največ v vsem cesarstvu.

Tako je piškava tudi Dežmanova razlaga, in besede „Bohinj“ ne razkrojimo, naj na pomoč pokličemo ali bolhe in krave ali celo bogove.

* * *

Temeljita razprava, s katero sem namenoma začel svoj potopis, je hvala Bogu končana. Oj, da bi bil z njo dosegel svoj namen glede nase in glede na blagovoljnega čitatelja! Meni, pisatelju, je poglavitna stvar čitateljeva potrpežljivost. Bilo mi je do tega, da to potrpežljivost preizkusim in utrdim

takoj v začetku. Če se mi je to posrečilo, tedaj upam, da bo vsakdo vztrajal do konca, kdor do zdaj ni opešal, z menoj gredoč na Triglav.

Hkrati moram v znak hvaležnosti vsaj nekoliko obuditi zanimanje bralcev, utrjenih v potrpnosti. Imamo pa dvojno vrsto bralcev: eni bero iz potrebe, drugi brez potrebe. Prve sem si pridobival, ozirajoč se nanje, drugim sem privoščal brezobzirnost in nisem mogel drugače.

Bralci prve vrste so: ali ukaželjni, da ne rečem ukapotrebni, ali samo radovedni. Kdor je ukaželen, bode pričakoval, da mu podam, nadaljujoč ta spis, še mnogo dušne hrane v čim dolgočasnejših, tem jedrnatejših raziskavah; jaz pa lahko ustrežem njegovi nadi, ker tej vrsti čitateljev ugaja — kakor gladniku ovsenjak — vsako berivo, samo da je papir bel in tisk lep. Kdor pa čita iz same radovednosti, je sicer nekaj bolj izbirčen, vendar je utegnil izprevideti, da je Bohinj imenitna in vse pozornosti vredna deželica; zakaj, že samo zaradi njegovega imena so si različni bolj in manj odlični učenjaki belili svoje lase in lasulje, prav tako kakor zaradi imena naše bele Ljubljane. Takega čitatelja bo napotila radovednost, da si ogleda Bohinj, preden bo zgrajena nameravana bohinjska železnica. Svetujem mu, naj to izvrši čimpreje. Gostoljubno ga bodo tam gori sprejeli razni Mencingerji, ki kljub nedomačemu imenu domače govore in računajo, nekateri (nomen n o n est omen) Smukavci, in nekateri the last not least — Zadnjiki. Ti Bohinjci bodo hvaležni, da sem privabil i slovenskega popotnika v njih kraj, in odpuste mi vse, kar sem v tem hojepisu zagrešil proti njim in proti Bohinju.

Nerad, a končno vendar omenjam tudi tistih bralcev, ki čitajo, ne da bi jim bilo treba. Ti možje so vajeni sedeti pri polnih mizah dušne hrane; a hkrati so toliko razvajeni, da zahtevajo od pisateljskih del lepote in resnice, obenem držeč se načela „nil admirari!“ Takim visokim bralcem se moramo po robu postaviti vsi pisatelji, ki ustvarjamo samo

vsakdanjo — da ne rečem postno — dušno hrano. Komur je prirojena ali prigojena neukrotna pisateljska strast, ta mora pisateljovati, čeprav vedno pogoša katekizma o pojmu in pravih lepote in čeprav mu je znano, da se v nečem, njemu neznanem, razločujeta umetniška in matematična resnica. Umetvor je porojen. Blagor tebi, če ga hvalijo vsi čitatelji! A kaj počneš, če ga hvalijo čitatelji prve vrste, dočim ti čitatelji druge vrste očitajo: „Tvoj umetvor je nestvor, ker mu ne dostaje lepote in resničnosti“? Tebe in sebe naj tolažim takole, ne imajoč prostora za dolgo zagovarjanje:

Če te obseda pisateljska slast, ne kroti je zaman, da ne zboliš na živcih, ampak pisateljuj neumorno. Papir je čudovito potrpežljiv, čeprav je slabši od dne do dne; in noben spis ni tako ničev, da ne bi imel poleg pisatelja še kakega bralca in hvalilca. Kaj naj pišeš, to ti bo velevala tvoja slast; samo to je sitno, da boš moral sam presojati, kaj je lepo, kaj grdo, kaj umetniško; kajti največji umetnik, najučenejši modrijan ti bosta pač v stoterih slavnih delih pokazala, kaj je lepo in umetniško, nikakor pa ne bosta mogla z jasno besedo določiti pojma lepote. A to naj te ne plaši, ampak osrčuje.

Tvoje delo utegne vendar biti dobro in vredno večne slave, dasi tisti čitatelji, ki bero in hkrati sodijo, poreko, da si duševni revež in šušmar. Kdo pa so tisti čitatelji? Naj so veleumi, naj so svetovno izobraženi, vendar gledajo z zmotnimi človeškimi očmi; vsakdo izmed njih ima subjektivno mnenje, ko gleda s svojimi očmi izpod svoje kože; in kar te naj pred vsem tolaži: vedno so med bralci v manjšini. Proti njim se dviga ogromna večina vseh čitatelev prve vrste; in če tem ugaja tvoje delo, zadovoljen bodi! V sedanji dobi parlamentarizma se ne smemo pokoriti estetičnemu trinoštvu neznatne manjšine, ampak takisto v slovstvu kakor v politiki odločuj večina. Glasovi naj se štejejo, ne pa tehtajo, kakor zahteva manjšina. Zdaj živimo v dobi obče svobode. Zakaj se ne bi tudi v slovstvu oprostili vzo-

rov in hrepnenja po tisti lepoti, ki je itak ne moremo doseči? Bodimo svobodni tudi proti umetniški resnici! Tako delujmo v duhu sedanje dobe za zlato praktično korist in ne za nedosežna načela; in tako naj nas vodi potreba in okus večine in stranke, ki ima za seboj veliko množ. Sedanja doba zahteva mnogo, dá, premnogo beriva. To moramo uvaževati. Količina je zrno, kakovost pleva. Tudi pri knjigah velja, kar opazamo pri žigicah: čim slabše so, tem več jih porabimo in tem več jih razpeča trgovec. Za večino bralcev in celo za obširnejšo zgodovino slovenskega slovstva ima več veljave sto zvezkov šušmarstva nego tisti edini zvezek Prešernovih poezij. —

Res se spodobi nekaj preziranja tem bralcem — sodnikom. Vso književnost hočejo soditi z nekega višjega nadslovenskega obzorja in vladati, kakor da so nad strankami. To pri nas Slovencih ni možno. Kdo sme biti nad strankami? Odkar smo svobodni po ustavi, nas tolikanj prešinja strankarstvo v vseh in vsakih razmerah, da smo po samem strankarstvu manj svobodni, nego smo bili pred tridesetimi leti. In kako se naj krdelo pisateljev vzpne do višjega duševnega zanosa, ko nas baš vsestrankarstvo odeva z nizkim, tesnim obzorjem? Sploh se Slovenec težko otrese starih spon priljubljene navade in splošne slovenske pohlevnosti, liki moj prijatelj vodopivec, ki mu bohinjski sir več ne diši, odkar so mu odpravili smrad po kozjem mleku. Pomisliti je takisto, da smo dozda vse slovstvene proizvode presojali raz stališče vzajemne krščanske ljubezni, pričakujoč, da se pisatelj brez karanja poboljša — če ne na tem, pa na onem svetu.

Naši kritikujoči čitatelji so tudi prestrogi; zakaj ob najbolj ublaženem ukusu in ob vsi naobraženosti nam ne morejo nezmotno narekovati, kakšna bodi umetniška lepota. Mi Slovenci smo za podlago književnosti gotovo veliko storili, ko smo v teku časov pridobil vsaj štiri abecede in smo dospeli celo do abecedne vojske. Ne verjamem pa, da homo baš to-

liko storili za dovršek književnosti in da bo med nami vstal umetnik-učenjak, ki bo pisateljem, neobdarovanim z lepotnim čutom, neovržno in predorno določil pojem in rabo lepote, in to tako natanko, kakor se piše dobra slovnica ali kakor se solnčni mrk preračuna za sto let naprej. In če vstane tak veleum, bomo rekli mi, da je iznašel umetelnost, kako se stlači solnčna luč v meh; a hkrati bodo tisti nepoboljšljivi kritiki zakričali: „Kdor lepoto znanstveno sestavi ali razreši, ta jo pokoplje, kakor ugasne solnčna luč v mehu.“

In kaj je resnica — naša človeška resnica? Pravijo, da je nekoč malce zadremala. Tedaj sta ji podteknili tekmovalki, slabost in zlobnost, svoji hčeri: zmoto in laž. Ko se je resnica predramila, se je razveselila hčeric, nji tako podobnih; a skoro, toda prepozno, je spoznala, da to nista pristni njeni hčeri. Od tedaj se bije neprestana vojska med resnico ter zmoto in lažjo in tega boja ne bo nikoli konec, ker zmota in laž se veljavita za resnico ter sta resnici tako podobni, da človeški rod, ki plačuje stroške te vojske, često ne ve, ali nam narekuje gola resnica ali razgaljena laž, kaj verjemimo!

Včasih so rekli: „To je zlagano, ker je tiskano.“ V sedanji razsvetljeni dobi pa smemo reči: „Resnično je, kar sami vidimo; bolj resnično, kar čujemo od drugih ljudi; in najbolj resnično, kar čitamo tiskano.“

Nihče pa naj ne misli, da je ta moj potopis popolnoma resničen; zakaj tudi jaz sem zmoti podvržen.

Od resnice se najlepše poslovimo z resnim vprašanjem, ali je Bohinj zares vreden tiste slave, ki mu jo pojo vsi Bohinjci in izmed nedomačinov bolj inozemci nego Slovenci. —

Sedeli smo v verandi gostilne pri Bohinjskem jezeru, dva inozemca in jaz, ki sem se tudi delal za tujca, da gotovejše izvem sodbo tujcev o Bohinju.

Prvi je Bohinj tako prehvalil, da sem mu malone razodel svoje hvaležno bohinjsko srce. Drugi je Bohinj tako ogradil, da sem jel ugibati, kako naj bi se kaznoval ta mož: ali pred političnim ali celo pred sodnim oblastvom. — Oba bosta nosila hvalo in grajo po širnem svetu, a njiju sodbe ni odločil um, ampak želodec. Hvalilec si je dal prinesti okusne jagnjetine, jezerskih postrvi, steklenico burgundca in k črni kavi havansko smotko. Grajalec je pa svoj želodec in z njim okus kvaril s prazno juho, z mesom od sestradanega bika ter s tistim vinom, ki je na Dolenjskem za silo pitno, a na Gorenjskem vsled umetnega kletarstva po pravici nosi ime „cviček“.

Drug slučaj se mi je pripetil v črnem Kranju. Tam sta se sešla neki Bohinjec in sloveči Dolinec, prerano umrli župnik Simon Robič, pri kupici vina, ki ni bil cviček. Ponosno sta poudarjala veselemu omizju, kako veličastna sta Dolina in Bohinj in kako imeniten je v Bohinju slap Savice ter v Dolini Peričnik. Zdajci se obeh pripovedovalcev loti pristno slovensko krajevno domoljubje, in vname se med njima prepir, je li lepši Peričnik ali Savica. Zmagoval je Robič, ker je že imel večino poslušalcev na svoji strani. V skrajni sili se Bohinjec obregne: „Ako bi bil Peričnik lepši od Savice, onda bi nam Prešeren ne bil zložil ‚Krsta pri Savici‘, ampak napisal bi nam bil ‚Krst v Peričniku!‘...“ Na to je Dolinec Robič zardel, molče snel svoj slamnik raz kljuko, molče segel po popotni palici in si jezo ohladil stoprav v Cerkljah pod svojo Šenturško goro.

Soseda Bohinjec in Blejec sogašata v tem, da ni lepših krajev vrh zemlje negoli sta Bohinj in Bled, ali Bled in Bohinj. Samo ob sebi se umeje, da se prepirata za prednost. Bohinjec, kakor je obče znano, zajme vse svoje jezero v eden škaf. Blejec je pa žaljen, če mu Bohinjec očita, da je Blejskega jezera komaj pol škafa!... Žaljeni Blejec mu odgovarja: „Bohinjec ne bo hodil v Bled po vodo, ker je ima doma preveč; ampak v tisti svoj škaf bi naložil in v svoje jezero prenesel zeleni osredek z lično

cerkvijo iz Blejskega jezera, ako bi mu Bog to dopustil. A Bog tega ne dopusti, ker bi Materi Božji bilo bivanje na Bohinjskem jezeru prežalostno.“

Sploh se ne dasta primerjati jasno, veseljebudno Blejsko in temno, z orjaškimi gorami obrobjeno Bohinjsko jezero. Doktor Prešeren je pogodil pravo sodbo, ker je bil hkrati pravnik in pesnik po božji milosti. Junaka Črtomira je postavil v Bohinj, devico Bogomilo v Bled. Črtomiru je ljubezen procvetala na osredku Blejskega jezera, a na bregu Bohinjskega

„strašne mu misli rojijo po glavi,
življenje misli vzeti si v slepi veri.“

Pri Savici za Bohinjskim jezerom se Črtomir da krstiti in tam se odreče nevesti in vsi pozemeljski sreči. Razstanek med Črtomirom in Bogomilo bi ne bil možen ob veselem Blejskem jezeru; zato ga je Prešeren postavil v resni Bohinj.

Samo to me je jezilo, dokler sem bil mlad, da je Prešeren Blejskemu jezeru posvetil posebno kitico v svojem „Krstu pri Savici“ in da ta Blejec tam izrečno pove, da dežela Kranjska nima lepšega kraja od Bleda, „podobe raja“. — Želel sem si tedaj, da bi bil naš Koseski moj ožji bohinjski rojak. Izvestno bi bil, prevzet od bohinjskega domoljubja, zložil vzneseni epos „Krst na Triglavu“ in bi ob svoji izvirnosti krstil Črtomira s Triglavovim ledom ter na tak način prekosil Blejca Prešerna vsaj za dvajset let na veselje vsem, ki so Bohinjci v pravem ali prenesenem pomenu.

* * *

Ta želja se ni mogla uresničiti, zato je sem si že v mladosti priredil in z razlogi podprl svojo sodbo o lepotah bohinjske domovine. To se je godilo že v avgustu 1860. leta, ko sem že videl nekaj več Evrope in prišel čez dolgo časa zopet na očetni dom in na dijaške počitnice. Imel sem tedaj dvain-

dvajset zdravih let in vsega dovolj, kar se dotika di-
jaka na počitnicah, samo skrbi ne. Otresel sem se
knjižjega in cestnega prahu, pozabil žalostno dunaj-
sko brezgorje in se zopet zagledal v zelene gore in
v bele čeri, bohotne poljane in čedne vasi, v pestre
ribe v Savi, v penaste valove na jezeru. Vedno sem
bil na nogah, da preletam in prelazim hrib in dol,
da vidim kaj novega ali pa posetim nepozabne
kraje, ki so mi hranili toliko spominov na neizka-
ljeno srečo detinskih let. Povsod sem bil, nikjer ob-
stal; vse gledal in vse prezrl; vse poslušal, a ničesar
slišal. Jedva sem čutil sam sebe, nikdar pa mislil,
kako naglo beže dnevi zlatih počitnic. Sedaj pa mi-
slim nazaj na nagli beg dni in let, in v meglenem
spominu na tiste počitnice brez pokoja se mi zdi,
da mi je bil Bohinj najprijetnejši kotiček vse zemlje,
kar sem je videl dotedaj in dozdej.

V tistih blaženih razmerah so me navdajale
mnoge sanje, seveda same visokoletete. Saj ni moglo
biti drugače. Ena izmed tistih sanj pa je zaslužila
ime misli in se je dala uresničiti, kar je veliko za
dijaška leta.

To je bila misel, da se povzpnem ob prvi pri-
liki na vrh Triglava.

Ta prilika je prišla od Jadranskega Primorja.
Pribežala je odondod priletna vdova, da si v sve-
žem planinskem vzduhu ozdravi zbegane živce. Da
se to izvede temeljiteje, je pripeljala s seboj hčer
in sinu. Hči je imela živce, primerne svoji dobi šti-
riindvajsetih let, nekaj lepote, prilično omike in
mного dote. Da ne bi kdo sumil, da sem se zagledal
v to mladenko, povem takoj zdaj, da je bila že ne-
vesta in da se je imela omožiti v pustu leta 1861.
Sploh pa sem se proti ženstvu držal stanovitnih na-
čel in po tistih se nisem smel zagledati v tako go-
spodično, ki ob vsej veliki doti do štiriindvajsetih
let svoje dobe ni mogla dobiti moža. Sin tiste vdove
je imel dveindvajset let, bister um v zdravem te-
lesu in potrdilo, da se bavi z zdravilskimi uki na

dunajskem vseučilišču. Meni je bil prijeten znanec iz dunajskega vseučiliščevanja.

Srečno sem premagal vse težave prvega pravniskega državnega izpita. Zakaj bi ne premagal i Triglava, ki je z nebotične višave tako ošabno gledal v dolino, kakor bi izzival ravno mene in sodijaka iz Primorja? Ohrabriva se, najmeva nosača ali kažipota, ki nama je bil pohvaljen, in objaviva stari gospé, da naju je trdna volja, dejati pod nogo Veliki Triglav. To je gospo toliko razburilo, da je zahtevala iz ust samega najetega vodnika izvedeti, kakov je pot na Triglav; drugače ne dovoli te hoje svojemu edincu. Že sem se zbal, da splava najin ukrep po vodi, če ga zagovarja okorni vodnik pred visokonosno gospo. A moj strah je bil prazen; zakaj možev jezik ni bil sličen njegovim lesenim coklam. Z debelo roko je kazal na jasno glavo Triglava, slikovito opisaval pot tako, da smo v duhu kar plavali po čerih, ki so se nam blestele iz daljave, in je trdil, da nas sama vsakdanja previdnost obvaruje vse nevarnosti. „Naposled pa divotni razgled vrhu Triglava stoterno poplača ves trud in strah.“

Pomirjena gospa je izrekla svojo dovolitev, in jaz sem vodniku s hvaležnim pogledom namežikal priznanje, da je svojo vlogo izvrstno igral; kajti zabíčal sem mu prej, da mora robato pot na Triglav tako ugladiti, kakor da bi se hodilo v tretje nadstropje gosposke hiše.

Zdajci se oglasi gospodična in vpraša, morejo li tudi ženske priti na Triglav. Vodnik je bil malce v zadregi, ker ni imel navodila, kako naj odgovori na tako vprašanje. Ostal je dosleden in je odgovoril: „Dobro poznam ves pot in ne morem najti na njem take zapreke, da bi jo moški prelezli, a ženske ne mogle. Meni se zdi, da ženske celo lajlje pridejo na Triglav nego moški, ker so — pa brez zamere — bolj mačje nravi.“

Rad bi bil tedaj večč zdravnik za ženski spol, da presodim, komu so živci bolj razdraženi, ali bolni gospé ali zdravi gospodični. Ta razdraženost se pa

ni zaletela v robatega hribovca, ampak vihrala je med samima ženskama. Gospodična je z odločnostjo, kakršna bi dičila moškega junaka, izrekla, da gre in pojde na Triglav, poudarjajoč celo svojo polnoletnost. Takisto glasno in prikrepajoč svoje razloge s pestjo ob mizo in s peto ob tla, je gospa branila in pregovarjala. Osmelila se je celo opozarjati, da je za tako podjetje treba tudi dovolitve ženinove. Ta ugovor pa je bil med vsemi najšibkejši, ker naposled sta bili tako bodoča tašča kakor bodoča žena ene in tiste misli, da bodoči mož nima odločevati, ako sta že ženski odločili.

Prošnje, prigovori, protigovori, puhla očitanja in omahujoči dokazi so švigali semtertja, in pljuskali so valovi boja ob dveh trdih skalah. Vsekako sem želel, da gospa dobi pravdo v tem nerednem ustnem postopku. Naš najeti vodnik je to celo pričakoval. Kajti toliko več sile je v ženskih ustih, kolikor manj zob je v njih; ima pa gospodična vse zobe, dočim jih je gospé materi že nekaj izpadlo in se ostali majó. A jaz sem se spomnil neke domneve iz radovoljno pozabljevanega rimskega prava, ki veli: „Če se ob viharju hkrati pogrezneta petdesetletna in štiriindvajsetletna ženska v morje, tedaj domnevaj, da si je mlajša ženska dalje nego starejša ohranila življenje.“ Prav tako se je završil ta ženski vihar, in hčerina volja je zmagala.

Zdaj sem bil jaz v zadregi. Resno in resasto sem uprl svoj pogled v vodnika; a njegove oči so mirno odgovarjale: „V nedolžnosti si perem jezik, ko nisem prekoračil danega navodila“. Ženski vihar ga ni spravil iz ravnovesja in molčal je kakor zid. Sam sem moral odvijati, kar je vodnik navil previsoko. Opomnim torej, ko „sledu ni več unanjega viharja“, da hoja na Triglav pravzaprav res ni kdovekaj nevarna, a za gospodično iz mesta utegne biti pretežavna.

„Vsaka težava se da premagati“, prireče gospodična.

„Veliko težav vkupe je hujše od ene nevarnosti,“ odvrnem jaz.

„Bila sem že dvakrat na Nanosu“.

„Nanos in Triglav se ne dasta primerjati. Na Nanos se hodi, na Triglav pleza. Tukaj ni gladke steze. Gledati moramo ves čas pod noge na pragove, jame, skale in prožni prod in povrh paziti, da ne stopimo na kačo-pikačo, ki se ženstva prav nič ne boji. Moški človek v debelih škornjih prebije vse te sitnosti, ne da bi mislil nanje.“

„Hvala za opomnjo! Naročila si bom obuvalo nalašč za triglavsko hojo.“

„Hoja je jako dolga in nočevati bo treba v senu, če ga dobimo, ali na trdi klopi dimnate koče. To se ne prilega mestni gospodični.“

„To bo jako zanimivo, gospod!“

„Nikjer pod cesarjem ne pade toliko dežja kakor v Bohinju. Vsako uro se nam je bati dežja; a pod Triglavom dežuje vselej z viharjem in s strašnim grmenjem. Dežnika gori ne moremo rabiti. Ali se ne bojite prehlaje, če vas triglavska ploha premoči do kože?“

„Grmenja se veselim že naprej. Proti plohi pa ponesem s seboj nepremočno ogrinjačo.“

„Oprijemati se moramo ostrorobatih skal, kadar plezamo proti vrhu. Nobena rokavica vas ne obvaruje, da bi si ne opraskali mehkih ročic do krvi.“

„Preskrbela si bom rokavice iz jelenove kože.“

„Vaša gosposka obleka ni za Triglav. Nobena kmetica vam pa ne posodi obleke iz debelega platna in raševine, ker ve za gotovo, da se vsa povalja in napol raztrga, ko je treba plezati čez robate pečine, mestoma celo kobaliti po vseh štirih in se plaziti čez ostra slemena, kakor bi jahali.“

„Hvala, da ste me opozorili tudi na to. Dala si bodem napraviti primerno opravo blizu tako, kakršno nosijo Črnogorke. Dela si bom tudi rdečo čepico na glavo in čudili se boste, kako lepo mi pristoji tista dražestna noša.“

„Res bi bilo imenitno, če vi prva izmed Evinih hčer dospete na vrh Triglava. Pa mislim, da bi bile že naše srčne, gore in vremena vajene Bohinjke izvršile to hojo, ako bi bila ženskam tako prilična, kakor je moškim.“

„Prav zato hočem iti na Triglav! Ne pustim vam ne tistega domorodnega veselja, kadar bi se ponašala vaša bohinjska kmetica, da je bila prva med ženami na Triglavu. — Jaz hočem in moram biti prva.“

Poslednje besede je naglašala tako odločno, da sem bil preverjen, da mečem bob ob steno, če dalje pregovarjam. Gospodična pojde torej z nami in odložiti moramo odhod, da se more dotlej primerno opremiti — ali ošemiti, kakor mi je prav tiho rekel najeti vodnik. —

Priprave podjetne gospodične so bile kaj naglo gotove in samo dvakrat je deževalo do dne, ko smo se sešli, da naložimo v vodnikovo vrečo, kar potrebujemo v gorah. Poleg gospodičnine obleke za skale in njene rdeče čepice je ostalo nekajj prostora za črni in beli kruh, za koruzno moko in za železni lonec, v katerem bomo kuhali kavo in koruzne žgance. Pridejali smo raznih smotk, o katerih je vodnik trdil, da jih na gorah nikoli ni preveč; dokaj zmlete kave, ki je na gorah koristnejša nego v dolini; precej veliko mesenine, da nam tolaži lakoto in dela žejo, in naposled pošteno čutarico pristne vodice, ki se je pred tremi zimami žgala v slivorodnem Sremu. Glede slivovke je bil vodnik prav tistega mnenja, kakor glede smotk. Pozabili smo, da se pri kavi potrebuje tudi sladkor; nalašč smo pa doma pustili daljnogled, da se bo mati ž njim radovala, gledajoč, kako pleza njena hči na Veliki Triglav.

Vse je bilo v redu in dogovorjeno, da se drugi dan, v pondeljek, snidemo na domu nam vsem znane učitelja Grma v Srednji vasi, natanko ob sedmih zjutraj — če ne bo dežja.

* * *

Krasno je bilo jutro tistega imenitnega ponedeljka. Krenil sem v pravem času na pot, da dospem do sedmih do čakališča, kamor mi je bilo hoditi po drugem potu negoli mojima tovarišema. Na strmi bližnjici od Broda do „Senožet“ sem poskusil in pohvalil svoje nove, gosto podkovane škornjice, ki sem jih bil naročil za to hojo; ker dobro bodi podkovan, kdor hoče priti na Triglav.

„Senožeti“ so položna, travnata ravan, v sredi med in nad spodnjo in zgornjo Bohinjsko dolino. Bila je tam občna košnja ter veselo gibanje v jutru, ki obeta lepo vreme za ves dan. Moški so v dolgih vrstah enakomerno mahali s kosami in podirali travo v goste skoredice; ženske, pol praznično oblečene, so pele in, urno se kretajoč, razgrabljale travo v ograbke; dečki so nosili mrzle vode okoli koscev, nagajali grabljavicam in trgali v grmovju napol zrele lešnike; male deklice so sedele za grmi, pletle pisane vence iz nabranih cvetic in karale razposajene dečke.

Blizu moje steze stoji šator iz gosto naloženih smrekovih vej. V šatoru plapola ogenj in brdsko oblečena ženska postavlja lonce okoli žerjavice. Videl sem samo nje hrbet, goste, dolge kite, drobne čevlje in nad petami nad poldrugi decimeter pravih meč, vlitih v bele, napete nogavice.

Spodobi se, da to žensko, ki po vnanjosti sodečemu ne more biti stara, prijazno ogovorim, da ne bo danes nesreče, ki se rada pripeti, kadar je prvi človek, ki naletimo nanj, v goro gredoč, ženska in ako se ji ne primilimo s prijaznim pozdravom, zlasti če je že v poznih letih. Sicer je pa mlad človek radoveden in meni je bilo povrh do tega, da si izprosim ognja za prvo jutranjo smotko, ki naj mi prijetno diši, ko bom dalje hodil po položni stezi med grmi, cvetovi in veselimi senoseki.

Stopim pred šator in izrečem pozdrav in prošnjo. Ženska se obrne z gorečo tresko v roki. Pogledava se, njej pade ogorek iz roke in meni smotka. Žena smukne, kakor bi trenil, izpod šatora in za-

kliče na vse grlo moža, ki je tam blizu koso klepal pod bradatimi vejami visoke smreke, samujoče sredi prostrane košenine. Mož, jak, zal in mlad, prihiti krepkih, težkih korakov in žena vzklikne:

„Lej, Joza, to je tisti Janez, o katerem sem ti toliko pravila. Kako je zrasel! Pa nekaj bled je; to morajo biti hude šole tam na Dunaju!“

Mož me je gledal zvedavo, ker me nemara še ni poznal; in meril me je s tisto plašnostjo ali previdnostjo, kakor bi čakal mojega odgovora, da bo potlej vedel, ali me naj vika ali tika. No, jaz ga do tedaj nisem poznal, torej sem ga vikal. Vikal me je takisto on in gaz med nama je bila narejena. Prikupno mi je pripovedoval, kar mu je žena govorila o svojih in mojih detinskih letih: kako sva hodila blizu dve leti v lepem in grdem vremenu v vsakdanjo šolo na Bistrico, ogibajoč se družbe drugih součencev; da sem ji posojal knjige, katerih ni imela; da sem jo na njenem domu učil računstva; da sem jo sleherni dan v šolo gredoč izpraševal, kar nama je trebalo znati, in ponavljal z njo, česar ni popolnoma umela ali pametovala; in da je dobila koncem šolskega leta pri slovesnem izpraševanju častno darilo ter bila zapisana v zlato knjigo. Vso to védo in čast sem ji bajje samo jaz pridobil in mož mi je zato izrekal iskreno zahvalo, trdeč, da me žena nikoli ni zadostno zahvalila.

Neprisiljeno, prirodno zadovoljstvo je igralo na zdravih licih govornikovih. Mlada poslušalka pa je sramežljivo zrla v tla in, če se je ozrla vame, sem videl v nji še prav tiste ljubeznive oči kakor v otročjih letih. Moral sem zavriniti pretirano hvalo in, sedši na prteno rjuho, ki jo je Mina razgrnila v senci pred šatorom, sem govoril mnogo več, nego je tu pisano.

Rekel sem med drugim: „Mina je povedala nekaj preveč, nekaj premalo. Res sva hodila vkupaj pol ure do šole in pol ure domov. Ko sem prišel gredoč do nje doma, me je že čakala na pragu in često sem ji bil prekasen. Dalje gredoč, je ona mene prav

tako učila kakor jaz njo. Bila je pridnejša in karala me je, če nisem znal nauka tako dobro kakor ona. Nekoč se nisem naučil katehizma, zanašajoč se, da ne bom vprašan. Kako huda je bila takrat Minica! Moral sem sesti pod stog poleg ceste. Tam je pri meni sedela in nauk poнавljala in me izpraševala, dokler ga nisem znal popolnoma. Rekla je tedaj: „Lepše je, da naju klečat dado zaradi zamude, nego da bi te bilo sram, da manj znaš kakor me dekleta!“ Zamudila sva, klečala sva, vprašana sva bila oba in najbolje sva odgovarjala. Gospod kaplan so nama dali pozlačeni podobici in meni celo lepšo nego Minici. A ona me ni zavidala zaradi lepšega darila. — Kaj ne, tega vam ni povedala? Gotovo tudi tega ne veste, kar vam moram še povedati. Domačo šolo sem izgotovil in odriniti mi je bilo v Ljubljano. Ko sem odhajal, pride Minica po slovo. Iz nedeljske rutice odvijte štiri knjige, zlato obrezane in po dve zvezane s svilenim trakom, prav take, kakor jih je prejela pri delitvi šolskih daril. Položila je knjige na mizo in prosila mojo mater, naj mi denejo te knjige v skrinjo, da se bodo z menoj peljale v Ljubljano in me spominjale Minice, ki mi ne more podati drugega spomina. Milo se je storilo materi, trdo so morali govoriti, da je Minica knjige zopet zavila v ruto. Odšla je ihteč in očitala moji materi, da ne ravnajo prav, češ, knjige so po pravici moje: jaz sem jih zaslužil, ne ona. — Od tistega solznega razstanka se nisva videla do danes, ker minilo je trinajst let. Ali ni bilo res tako, Mina?“

Mina je zardevala in molče gledala v stran. Mož mi pa ni zameril, da sem mu razodel, česar dozdaj ni vedel, in vidno je bil zadovoljen, da je čul tajnost prve ljubezni svoje žene iz mojih ust in ne iz njenih. —

Preveč sem se že zakasnil; toda nisem se mogel ločiti, ker sta me zadržavala žena z ljubeznivostjo in mož s krepko roko. Izvedel sem dalje, da se je Mina tisto jesen, ko sem bil odšel v Ljubljano, preselila v zgornjo dolino z vdovo vred, pri kateri

je bila rejenka. Tista vdova je pred tremi leti umrla in ostavila vso imovino svoji rejenki, česar poprej nihče ni slutil, in te ostaline je bilo več, nego so pričakovali vdovini sorodniki. Tedaj je pridna, ponižna Minica postala lepa, obožavana Mina, uboga rejenka bogata zamožnica in oglašali so se snubači, česar poprej nikoli ni pričakovala. Volitev ji ni bila težka, ker sosedov sin Joza je bil najlepši za oči, najblažji za srce, najumnejši za glavo in najimovitejši za veljavo kmetskega doma. Poslednji pust sta se poročila. Mina je rekla, da bi bila — da mi vrne neko moje vabilo — tudi mene povabila v svate, ko bi se ne bil izgubil tam daleč na Dunaju.

„Kako vabilo?“ vprašam radovedno.

„Ali ne veš, kako si takrat, ko sva hodila v šolo, štel leta, kdaj boš posvečen v mašnika; in kolikrat si meni obetal, da me boš povabil na novo mašo za družico? Saj sva imela že vse domenjeno, kako bomo tedaj oblečene jaz in tvoji sestri. Vse tri enako, kaj ne?... Kako je pa zdaj drugače izšlo? Oče in mati in vsi sorodniki so se veselili časti in sijajnega dneva. Tudi jaz sem se veselila in srce mi je bilo, ko sem se skrivaj nate ozirala, kadar si hodil po zgornji dolini, čeprav me nisi več videl, kakor ti praviš, ali več pogledal, kakor jaz pravim. Seveda, ti si bil mlad gospod, jaz sem ostala uboga rejenka. Morebiti se še izpreobrneš, in tedaj ti pridem na novo mašo z možem vred, čeprav naju ne vabiš, bodisi celo v Ljubljano, ako se Bohinja sramuješ... Slišala sem, kako ženske zapeljujejo študente, da ne gredo v seminar. Prav rada bi vedela, katera je tebi glavo zmotila. Pa vendar ne tista rjavka, ki letuje že štirinajst dni na Bistrici? Srečala sem jo davi, pa povem ti, da je zate prestara in za tvoja lica pregrda.“

Ko sem prišel do besede, sem tako odgovoril: „Ni vselej res, da ženske vplivajo na stan, ki si ga izbere neizkušen mladenič. Vendar mene je pač zavedla neka ženska, da ne bom mašnik. Tista ženska je bila mojih let; prav lepa je bila. Zdaj je veliko

lepša kakor nekdanj in stokrat lepša od tiste Tržičanke, ki jo moram danes spremiti na Triglav. Moja zapeljivka me je iz srca rada imela in jaz takisto njo. Potlej se je omožila in živi zdaj bolj srečno in zadovoljno kakor jaz, samec. Čez dolgo časa sem se sešel slučajno z njo in se veselil njene sreče. A ona me je karala, zakaj nisem oblekel duhovnega plašča. Kaj ne, to je trdosrčna ženska?“

„In nepoštena“, pristavi Mina, „če tebe odvede od duhovniškega stanu in se potlej omoži z drugim!“

„Ne sodi prenašlo, Mina! Tukaj ni šlo za študentovsko ljubezen ali za zvestobo, ampak za nekaj posebnega, za sramoto! Takoj boš vse čula.“

Nadaljeval sem: „Mene in tisto mojo zapeljivko je vodila nekdanj do skupne šole oba ena pot. Učila sva se peti. Jaz sem pel kakor mutec, ona liki nebeški krilatec. Zamaknjen sem jo poslušal in iskreno hvalil. Ona pa ni bila zadovoljna samo s svojim petjem in z mojo hvalo; ampak po vsej sili je hotela, naj pojem tudi jaz, da me bo poslušala in hvalila tudi ona. — Jaz, revež, za petje nisem imel posluha niti poziva. Vedno me je nagovarjala, naj poskušam peti, in kadar sva iz šole grede prišla v gосто vrbnatiko pri šumeči reki, mi je često pot zastavila ter prav odločno zapovedala, naj pojem z njo vred kakor ona. Če ne gre prvič prav, se mi posreči morda drugič ali tretjič; če ne danes, nemara jutri. Ako pa ne pojem vsega prav, tudi nič ne de, saj naju nihče ne vidi in ne sliši. Zapela je in zopet zapela zdaj ta napev, zdaj oni. Jokala in togotila se je nad menoj. Vse je bilo zaman! Jaz sem mutast stal pred njo ali vokal in zavijal glasove, ki so pevko docela prepričali, da bi pri meni samo čudež kaj opravil. — Pri poslednjem takem poskusu je uprla vame svoje velike črne oči, v katerih je gorela jeza in se topila žalost, ter je bolestno vzdihnila: „Oj stor ti storasti! Kako me bo sram, ko boš novo mašo pel, pa peti ne znaš!“ Zdaj govori, Mina! Ali še pomniš te svoje besede?“

„Na to sem popolnoma pozabila. Morebiti ni res“, odgovori Mina, priprosto se smeje. A nje smeh ni bil odkritosrčen.

Odgovoril sem, tudi smeje se:

„Da, tako je bilo! Jaz sem resno premislil tvoje besede, ko sem prebil osmo šolo in še vedno nisem bolje pel nego vrbov štor. Torej nisem mogel drugače, nego da grem mimo seminarja na Dunaj in si izberem stan, kjer se ne poje, ampak govori in piše. Ti pa mi bodi hvaležna, da sem te obvaroval tiste sramote, ki si se je bala že tedaj, ko si imela jedva devet let.“

Slabo sem naletel. Iz Mininih veselostnih vzklikov sem posnel samo očitanje, da se na Dunaju učimo prazne šale uganjati in da ni pametnega človeka v Bohinju, ki bi mi verjel, da zato nisem šel v duhovni seminar, ker nisem znal peti. Sploh sem razvidel, da moji in njeni nazori hodijo daleč narazen, odkar se skupno ne šolava, in da ona do mene nima več tistega zaupanja kakor pred trinajstimi leti; samo zapovedovala bi mi tako kakor nekdej. Tako ni kratko ni malo ni dopustila, da nje možu ponudim smotko, hkrati čudeč se, kako sem se mogel jaz, ki sem baje pameten človek, privaditi smrdljivemu duhanu. Smešna se ji je zdela celo moja brada; in ko sem nato nje možu rekel, da bi se mu prav lepo podali zavihani brki pod nosom, je odgovorila, da bo odslej pazila nanj, da ga ne pohujšam ali na Dunaj ne odpeljem. Nje strah za moža pa ni bil istinit, ker sem moral naposled obljubiti, da precej drugo nedeljo, ko pokose seno po senožetih, posetim srečno dvojico na njenem domu.

Srčno, iskreno smo si segli v roke, in še „za jedan časak radosti“ sem pasel svoje oči na vitkem, v polpraznično obleko vlitem stasu, na podolgovato okroglem, zamolklobelem obrazu, na velikih, črnožarnih očeh in na bujnih valovitih laseh družice iz detinskih let. Nje lepota mi je bila danes zanimivejša od nekdej, ker zdaj odseva iz nje plemeniti značaj jugozemskega podnebja, ki se v Bohinju

redko nahaja. Z enako radostjo sem meril visoko, krepkoplečnato postavo, okroglati, cvetoči obraz, modraste oči in rjave, gladke lase mladega korenjaka, ki je bil pravi lik zdrave, nepokvarjene gorenjske strani. Poslovil sem se, kakor bi mi bila oba k srcu prirasla, in želel sem jima božji blagoslov ter sinov, podobnih očetu, in hčera, podobnih materi.

* * *

Bil sem zopet na stezi, hitel sem dalje in ugibal, kako bom opravil in kako opravičil dolgo zamudo. Senoseki ob poti so me pozdravljali in marsikdo, ki je izvedel, da grem na Triglav, je zmajal z glavo, kakor bi hotel reči: „Škornjice bi že bile sposobne; ali bo pa to, kar se giblje v njih, zmoglo Triglav, ne verjamem.“ Tudi mlade grabljavice so se šalile, proseč me, naj jim prinesem pristnih rožic, ki rasto na vrhu Triglava. Meni to zbadanje ni kratilo ravnodušja in urno sem hitel dalje mimo senosekov.

Dospel in dosopihal sem na vrh senožeti, ki se po pravici zove Kazanica. Zakaj tukaj se pred potnikom v hipu razprostre najlepši del zgornje doline. Spredaj na prerodovitni ravnini se vrste njive in travniki. Pod goro na oni strani ravnine vas vasi podaja roko. Visoka, prostrana poslopja gledajo izmed drevja in kažejo imovitost tamošnjih seljakov. Sredi med vasmi se postavlja Srednja vas in nad njo na tesni ravnici se diči ponosna, visoka farna cerkev svetega Martina na Rávinjah. Za vasmi se v polukrogu sklada strmo pogorje nekaj v navpičnih pečinah, nekaj v bohotnem zelenju senožeti in lesovja. Na pogorju se prostira položna visoka planota in v ozadju te planote štrle goli, sivi velikani med oblake, klanjajoč se Triglavu, ki stoluje v sredi nad njimi, kakor najvišji, najveličastnejši...

Kadar sem prišel na vrh Senožeti in na rob zgornje doline, sem vselej obstal na Kazanici, da se nagledam te slike in teh prizorov, ki so mi bili davno na drobno znani, a vedno čarobno divni.

Danes se mi je mudilo, kakor nikoli poprej, vendar nisem mogel dalje. Nesel sem oči čez zgornjo dolino, ozrl se nazaj v spodnjo in motril, kje se dviga dim od šatora, kjer sem bil ravnokar tako milo presenečen. Vsili se mi v spomin Prešernov sonet: „O Vrba, srečna, draga vas domača!“ Nikoli nisem te pesmi tako istinito prečutil kakor v tej uri in na tem mestu: „Da b' uka želja me iz tvoj'ga sveta speljala ne bila!“ V teh blaženih dolinah, v tem rajju, obkroženem in obvarovanem z visokimi gorami, bi mi bil odmerjen očetni dom in jaz bi bil na njem najsvobodnejši gospod: kmet, da, tisti kmet, ki ga ne ukloni, ne zlomi nobena sila in ki krepkejši vstane, novo moč dobivši od matere zemlje, kadar ga vržejo ob tla zlobni sovražniki ali zmotni prijatelji njegovega stanu... In zdaj! Te in še ene počitnice imam, potlej pa vzemi slovo od očetnega doma za vse žive dni in romaj v križemsvet iskat si sreče in novega doma, ako ga bo doseči možno! In novi dom, ali ne bo hiša truda in skrbi, dočim je bil očetni dom hiša nekaljene radosti in milih spominov? —

Še enkrat sem stal za tistih počitnic na Kazanici in zrl v divotno zgornjo dolino. Krasen dan je bil, a dolina mi je bila v žalost vtopljenja. Kolikokrat prej sem ondi na Kazanici radostno poslušal ubrane glasove mogočnih zvonov, s katerimi se ponaša farna cerkev na Ravinjah, in se čudil njih odmevanju od skalnih strmin za zvonikom. Zdaj pa je zvonjenje neubrano in mi turobno bije na uho. Po starodavnih zložnih stopnicah, ki peljejo k cerkvi nad vasjo, neso črno odeto krsto in velika množica praznično oblečenih faranov stopa počasi za njo: Mino, blago družico mojih detinskih let, so položili v zgodnji grob v cvetju nje mladosti in čednosti in imovitosti! Jaz pa sem čul od daleč, kako pada kamenje na krsto v grobu, in zdelo se mi je, da se vsiplje na moje ogrodi.

Izvedel sem naglo, da je Mina umrla z negodno porojenim detetom vred, ker je prepozno prišla po-

moč najbližjega zdravnika iz daljne Radovljice. Na-
pravil sem se, da bi šel k pogrebu, pa mati so rekli:
„Ne hodi med pogrebce! Stopi rajše samo na Kaza-
nico. Odondod glej spreved in tam naj ti svobodno
teko solze, če se ti milo stori. Ob grobu jokati smejo
samo sorodniki in tisti, ki kaj dedujejo. Ti nisi med
tistimi. Če prideš k pogrebu, te bodo postrani gledali
in mislili med seboj: „Kaj hodi semkaj študent iz
druge doline, ki ga ne štejejo med svoje?“ Stare
ženice iz one fare pa bodo ugibale: „Nemara tudi ta
ni našega rodu; nemara je tudi njega, kakor pred
dvajsetimi leti Mino, prinesla laška košarica čez
južne gore in ga ostavila našim usmiljenim ljudem,
ne da bi pozneje prišla vprašat, kako se godi nje-
nemu detetu.“

II.

Grm. Luskovnica. Materinske skrbi. Boj z malim velikanom.

Rešitev. Pravna vprašanja.

Spustil sem se po kratki travnati strmini z vrha
senožeti v dolino. Osem bo ura namesto sedem, ko
potrkam pri učitelju Grmu. Pa nič ne de. Nemara
me družba čaka, ker se ji ne mudi; ako ne, dohitim
jo v eni uri in se lahko opravičim, če povem, kaj je
povzročilo zamudo.

Malo pred Srednjo vasjo mi pride naproti sam
gospod Grm. To je slabo znamenje; a mož je bil
tako veselega obraza in me je že od daleč pozdrav-
ljal v svoji čiribirščini. Pa to ni bila istrska čiribir-
ščina, ampak izvirna Grmova mešanica zlogov iz
vseh jezikov, ki so se porodili okoli babilonskega
stolpa. Da ne zaostanem v učenosti, odzdravim z
nekaterimi stihmi iz Ilijade, ki sem jih izgovarjal po
novogrškem reku, da so bili bolj podobni Grmovi
čiribirščini.

Kmetica z deklami, ki so plele na njivi poleg
naju, so ustavile delo in žena je stopila k nama, da

vpraša, kake novice sem prinesel. Zakaj čudno se ji je zdelo, da stari Grm tako kima z glavo in tako giblje roke in poteze na obrazu. Stari Grm nagrbanči obraz v resne poteze in odgovori radovedni kmetici: „Če mi za trdno obljubite, da do nedelje nikomur nič ne poveste, vam razodenem vso skrivnost. V nedeljo jo bodo pa na prižnici oznanili. Nove postave so, novi zakoni. Če je le res, kar je ta gospod ravno-
kar prinesel iz Ljubljane.“

Jaz sem bil radoveden, kako novico sem sporočil iz Ilijade, žena pa še bolj, kako novo postavbo so skovali v Ljubljani. Ker je v hipu obljubila, da bo molčala kakor zemlja, ji Grm pove na uho, da bo odslej vsak kmet, ki ima celo kmetijo in ženo staro nad štirideset let, smel privzeti še eno ženo in se z njo poročiti na levo roko... No, ta žena je imela nad štirideset let, nje mož pa celo kmetijo in pod štirideset let. Upravičen je bil torej njen strah pred novimi zakoni, ki ga je v hipu izrazila. Zvedavo, osuplo me je gledala in začela izpraševati. Jaz nisem smel preresnega Grma na cedilu pustiti, ampak sem se delal, kakor da ne razumem nobene besede slovenski.

To zatajevanje materinega jezika se mi je slabo obneslo. Ženi sem se zdel nekoliko domač in čim dalje sem se z Grmom odmaknil proti vaškim plotom, tem bolj sem ji bil znan. Bila sva že med plotovi, ko začujeva, kako mi žena grozi z zatožbo pred mojo materjo in pred župnikom in kako kliče vse božje kazni name — a nobene na Grma — češ, da sem se ponorčeval s staro, pošteno kmetico. Govoril sem potlej slovenski in tudi Grm je obljubil, da bo s slovenščino popravil, kar je grešil s čiribirščino.

Izvedel sem, da sta tovariša čakala samo do pol osmih in da me bosta v bližnji planini čakala še pol ure povrh, dalje pa ne, ker gospodična meni, da sem se skujal.

Na svojem domu zamenja Grm mojo palico z daljšo in boljše okovano, češ, ta je vajena hoje na Triglav, ker je bila že trikrat tam gori. Prijazni go-

spod me spremi nad vas, da mi pokaže strmo bližnjico, po kateri prav lahko pol ure prehitim in tako dospem do tovarišev in vodnika, preden odrinejo v goro. Poslovila sva se in mož je obljubil, da pride jutri zvečer k Stari Fužini poslušat, kako je Triglava bolelo teme, ko smo sedeli na njem.

Prav nam bo, če pride k Stari Fužini in bolj bomo mi poslušali njega nego on nas. Stari, vedno mladi gospod je bil namreč živa povestnica zgornje doline za stare in mlade čase in prvi posvetni omikanec v svoji fari. Izvestno je bil tudi prvi umetnik v vsem Bohinju, ker je umel orglati brez not, peti vse možne glasove in nedosežno posnemati s svojim imenitnim nosom žvrgolenje kosa, škranca in drugih bohinjskih in nebohinjskih ptičev. Nad dobo človeškega rodu je učiteljsko-potrpežljivo in po stari šegi tepežljivo bistril trde glave svojih farančkov. Vsakdo ga je spoštoval in čislal; in kadar je pobiral svojo mežnarsko biro, je dobival z vrhom mero in izbrano zrnje. Da, ko bi se bilo zrno za zrnem izpremenilo v denar, tedaj bi bil živel naš Grm, kakor si je želel; a ne bil bi ostavil priljubljenega mu Bohinja. Tako pa je skromno živel ob majhni plači in veliki pokorščini tiste dobe. Toda vedno je bil dobre volje in rad nam je krožil pesmi, katere so že pozabili njegovi vrstniki. Rad je povedal burko iz starega ali novega Bohinja. Imel je v tej stroki dober spomin, ker se je često vežbal, ponavljajoč svoje povesti. Takisto nam je večkrat izmislil nov bohinjski dovtip in ga je sproti ponovil, kakor se ponavlja nauk šolarčkom, čeprav smo se ga branili. trdeč, da smo se tistega dovtipa naveličali že zunaj Bohinja.

* * *

Grm je odšel po stezi nazaj in jaz po strmi, prodoviti bližnjici naprej proti Luskovnici ali Uzkolnici, kamor morem priti v eni uri, dočim sta tovariša po kolovoznem potu imela hoditi poldrugo uro.

Neumorno ubiram strmo pot in pridno rabim Grmovo palico; solnčni žarki pa neusmiljeno ravna-
najo z mojim hrbtom.

Hodil sem že tričetrty ure brez prestanka; žeja se je oglašala, noge so pešale od enolične, strme hoje. Stopil sem v senco grčavega gabra, kjer so kakor stolci tičali trije oglajeni kamni in se je sploh kazalo, da je ondod že marsido počival. Umaknil sem se solnčnim žarkom, tudi žejo sem si potolažil. Dobra, previdna Mina mi je namreč pri razstanku na Senožetih vrinila v žep dvoje jabolk, češ, da za žejo na gorah ni boljšega leka od zrelih, sočnih jabolk. Hvala ti, Mina, za ta izborni lek! In da se širi tvoja hvala, priporočam vsem hribolazcem tvoje zdravilo nad vino ali žganje, nad kavo ali vodo, in pripominjam iz svoje izkušnje, da tri jabolka utegnejo biti uspešnejša nego samo dve.

Po hladnem zaužitku jabolk mi je tudi duša bolj oživela in začel sem premišljevati svoj dose-
danji napredek. Gledajočemu v dolino se mi je zdelo, da sem jedva polovico rebri prehodil. Da bi bil vrh blizu, se ni videlo in nisem mogel domnevati. Steza se mi je vlekla preveč na vzhodno stran in sodil sem, da pridem po tej stezi samo na potok Ribnica ali na staje v Šijéh. Bližnjica me je torej zavodila in gotovo sem ob nagli hoji prezrl stezo, ki bi me bila obrnila na levo stran, ali naravnost gori proti Luskovnici. Ostavil sem senčnati gaber in razhojeno stezo in krenil na levo, da tam zadenem pravo stezo ali kolovoz, ki ga izgrešiti ne morem.

Ta hoja brez steze je bila jako zanimiva, ker je kazala, kako raznovrsten more biti svet, ki se nam od daleč vidi gladek in enoličen. Bila je hkrati koristna, ker je učila, da ne hodi brez vodnika po neznanem gorskem svetu. Držati se mi je bilo ravne črte proti zahodu. Med nizkimi grmi se je hodilo prav prijetno, rekel bi, valovito; kajti enemu sem se umaknil navzdol, drugemu navzgor. Grmovje se zgosti v nepredorno šumovje. Nazaj se moram

umakniti po prejšnjem potu. Kje sem hodil, ni sledu, in ljubeznivo me objemata trn in srobotina. Izmotal sem se. Šumo bo treba obhoditi. Prišel sem ji do kraja in si oddahnil na gladki trati. Veselo napredujem proti zapadu. Na koncu trate je strma stena in za steno drča. Stopiti preko stene ne morem; če skočim, se ubijem. Treba je zopet iskati prehoda zdolaj ali zgoraj. Srečno sem našel malo razhojeno stezico. Kaka radost! Steza me privede k zapuščenemu čebelnjaku na travnati ravnini. Za ravnico je zopet neprehodna strmina; a nikjer ne zazrem vrha na tem nesrečepolnem bregu. Prodiram dalje, premagujem vse možne ovire ali omagujem pred njimi; medtem pa čas hiti in solnčni žarki peko, kakor da imajo greti samo mene v vsem Bohinju. Kdor bi me bil gledal z daljnovidom od nasprotnega brda, bi rekel, da je moj položaj jako smešen; kdor pa bi hodil z menoj, bi obupaval z menoj vred. Preril sem se naposled na zložni, prostorni kolovoz. Oddahnil sem si, ker odslej se bode hodilo kakor po cesti...

Zahodil in zablodil sem v grmovju nad poldrugo uro, in vendar še nisem na Luskovnici. Oj ti nesrečna bližnjica! Že se vidi konec brega in združi se s kolovozom gladka steza. Kraj kolovoza stopim na stezo. Lučaj pod seboj vidim nad smrečjem in gostim grmovjem košato gabrovo drevo, edino v okolici. To me je toliko razburilo, da stopim doli po stezici in pod gaber...

Zopet vidim tri gladke kamne, pred srednjim jabolčne olupke in na olupkih, ki so mi zdaj bolj dišali, kakor poprej sama jabolka, žalibog vse polno črnih mravelj... Krenil sem zopet po stezi navzgor, sam nad seboj se jezeč in trdno namenjen, da bom gospodu Grmu povedal, kako sem po njegovi stezi potreboval od Srednje vasi do Luskovnice samo — tri četrti ure, ter da bom zamolčal, kako sem med to hojo druge tri četrti ure blodil, neprosvoljno preiskavajoč gorske znamenitosti.

Na visoki planoti, ki jo Srenjani zovejo „Vúskovnica“ (kar se morebiti sme pisati „Luskovnica“), je v majhnih presledkih raztreseno dokaj lesenih stanov z ogradi za živino, lesenih in zidanih hišic s pravilnimi okni, z vežo in pečjo in s hlevi, prizidanimi za živino. Nekaj tednov v letu se tukaj bavijo prebivalci Srednje vasi z obdelovanjem njiv in s košnjo. Tedaj imajo tudi svoje krave v planini in marsikdo vzame s seboj vso svojo obitelj. Tako planinsko življenje je za deco iz doline prav tako radovanje, kakor deci iz mesta življenje na kmetih.

Zaklical sem po ljudeh, ko sem dospel med hiše. Nihče se ne odzove. Torej bo treba, da primem po vrsti za hišne kljuke. Prva kljuka ni odprla, duri so zaklenjene. Druga in tretja kljuka sta me spustili v dotični hiši. V prvi nisem našel sledu človekovega, v drugi je na ognjišču tlelo in v sobi na mizi sem našel narezan hleb kruha; a človeka nisem priklical. Četrta hiša je bila odprta. Iz veže stopim v sobo in tu vidim mlado ženo, čepečo pri precej veliki zibeli. Preden izpregovorim, mi migne žena, naj bom tiho. Stopim bliže, a žena mi pokaže duri, sicer molče, vendar tako odločno, da sem jo moral razumeti in slušati. Sedem pred hišo na klop, vesel, da sem našel človeka. Po dolgem čakanju pride žena iz hiše in mi pove, da so me tujci čakali blizu eno uro in da so odšli po kolovozni poti. Če krenem za njimi po bližnjici, jih prestrižem pod goro Konjščico; če grem po kolovozu, bom pa vedno nad pol ure za njimi.

Opomnil sem, da mi danes prestane izkušnje branijo samemu hoditi po bližnjicah; žena mi naj bo kažipot ali naj preskrbi drugega kažipota za dober denar. Žena zmaje z rameni in pravi: „Do večera ne bo žive duše tukaj; jaz pa ne morem ostaviti otroka. Že zdaj sem ga prav težko uspala, ko ste ga zbudili z ropotom. Ves nemiren je in morebiti bolan. Glava mu je vroča. Ko bi mu krščanski človek naredil tri žive vozle nad glavo,

mu gotovo precej odleže. Sama sem že poskušala, pa ne morem narediti živega vozla.“

„Živi vozle znam jaz narediti,“ odgovorim. „A ne verjamem, da kaj pomaga.“

„O pomaga, gospod, prav gotovo!“ je vzkliknila žena in segla po trak, kakršen se potrebuje za povezovanje zibeli. Poskusil sem svojo umetnost zunaj na trati in ko se je posrečila, sva po prstih stopila v sobo. Žena mi je pokazala, kje naj obstanem, in načaral sem tri pravilne žive vozle. Dete v zibeli se je tedaj nasmehnilo v pokojnem spanju tako ljubo, da so se ženi kar oči zaiskrile. Ko zopet stopiva pred hišo, ponovim svojo prošnjo; saj se je otrok za živimi vozli nasmejal in to je gotovo veselo znamenje. Dolgo sva se pogajala in se na posled dogovorila, da žena pohiti za mojimi sopodjetniki. Ko jih dojde, bo prišel vodnik pome; jaz pa bom medtem stražil otroka, pozibal, če bo treba, in mu dal, kadar se predrami, toplega mleka iz lonca na peči.

Žena je obula močne čevlje in izginila za plotovi; jaz se premestim v sobo, sedem na skrinjo pri postelji, se naslonim na blazino in jamem premišljevali, kako naj si okrajšam bodoče nadenužno čakanje. Rad bi bil smotko zapalil, a tega ne smem, ker moji živi vozli gotovo niso otroka toliko ozdravili, da bi mu bil duhanov dim prijetna vonjava. Neprijetno zabavo mi je delal želodec, ko me je venomer nase opominjal; a nisem mu mogel ustreči. Zatorej sem si hudo očital, zakaj nisem sprejel vseh pet jabolk, katere mi je bila ponujala Mina.

Naposled sem si dolgi čas preganjal s tem, da sem se oziral po sobi: na razpelo in na podobi Matere Božje in svetega Martina pod stropom za mizo, na svetega Duha v stekleni obli, viseči nad mizo, na ozko polico, na kateri se družijo svečnik, milo, ščet in v usnje vezana „Dušna paša“, na belo mizo iz lipovega lesa, na javorjeve stole in na klopi, k steni pribite. V žličnjaku poleg duri sta bili samo

dve žlici. Kaj je bilo v skrinji, na kateri sem sedel, in v rjavi omari, pribiti na steno poleg postelje, nisem gledal. Da popolnim opis, naj dostavim, da je bila postelja mehka in zame dosti dolga, česar sem se telesno prepričal, ter da je imela peč zelene modnice in izvestno preveč gorkote za tisti dan.

Če je človek truden od dolge, strme hoje, če leže v topli sobi na mehko posteljo, gotovo posnema, četudi opoldne, zgled deteta, sladko spečega poleg sebe. — Zaspal sem.

Mlad človek sanja i bdeč, zakaj ne bi speč? Sanjalo se mi je to, kar bi zdaj počenjal, da je šlo vse po redu. Stopali smo vodnik, mladi gospod in jaz ter za nami gospodična po ozki stezi više in više. Na Velem Polju smo počivali in se krepčali z jedjo in pijačo, kar je meni prav dobro teknilo, ne da bi se bil nasitil. Gospodična je stopila v planinsko kočo in pritrdila duri za seboj. Čez dolgo časa se vrne k nam in — komaj smo jo spoznali. Na glavi je imela rdečo čepico, okoli stasa sivkast plašč s širokimi rokavi, vse rdeče obšito, vse debelo in trdno. Navadno žensko haljino je zamenjala za modre, debele in ohlapne turške brgeše, ki so tesno zapete pod mečami in se tam zadevajo visokih opank iz voljnega rjavega usnja. Tako se je gospodična prelevila v jugozemskega mladeniča brez brkov; samo premajhna in prešibka je bila za junaka. — Hodili smo od Velega Polja dalje kvišku in lahko, kakor da nas nosijo peruti. V hipu smo bili na Malem Triglavu in od tam smo gledali parnike, kadeče se med Benetkami in Tržaškim zalivom. Plezali smo neumorno na Veliki Triglav: jaz naprej, gospodična za menoj, vodnik tikoma za njo. Prepad je na levi in desni strani, da se mu ne vidi do dna; vendar sem plezal brez vsake omotice. Na koncu grebena se mi spodrsne, strmoglavim se v prepad, gospodična zakriči in pade za menoj...

Pretresem se, se predramim in hitro zavem, da bivam še vedno na mehki postelji.

A dete v zibeli je kričalo na vse grlo in to grlo je pričalo, da je popolnoma zdravo. Zlezel sem zopet na skrinjo in jel zibati tako lepo, kakor znajo le matere. Celo zapel sem, kakor sem najnežnejše mogel, dijaški „Gaudeamus igitur“.

Pa dete je izvleklo roke izpod odeje, vzdigovalo glavo in rilo tako čvrsto po koncu, da sem mu moral pomagati. Treba se bo namreč prikupiti, ker dete že očitno kaže, kako zoprn mu je materin namestnik, čeprav lepo ziblje in poje...

Zibati sem znal dokaj dobro, ne pa oblačiti drobnega deteta. Snel sem raz čelešnik toplo ruto, potegnil odejo raz zibel, zavil otroka v plenice in ruto, vse to dvakrat ovil okoli njegovih rok in nog in ga krepko posadil v svoje naročje. Gledala sva si zdajci od blizu v lica in uverjen sem bil, da se v hipu priljubim čvrstemu kričaču ali da mu vsaj mogočno imponira moje inteligentno obličje. Govoril sem mu na dušo: „Glej! To je skledica! Vanjo vlijem mleka. Kako slastno diši! Ta žlica iz žličnjaka je sicer lesena in nemara celo za usta tvoje matere preširoka, a bodeva že izdelovala ž njo, ko nimava druge. Saj si ti bistroumen in jaz potrpežljiv. Ko se nama posreči spraviti prvi požirek mleka v tvoja ustca, me boš prijazno gledal in objemčkal kakor pravo mater, in jaz te poljubim na okroglo rdeče lice prav tako kakor mati!“

Vse je v redu. Otrok čiča pri lipovi mizi na mojem levem stegnu, h kateremu sem z desnim pri-tisnil njegove nožice, da ne bodo venomer cepetale. Moja leva roka je objela otrokove ročice, z desno pa sem previdno krmaril tisto veliko žlico k njegovim drobnim ustnicam.

To bi bila lepa slika! Otrokove bistre oči pol zvedavo, pol nezaupno vame uprte; moja levica lahno in skrbno ovita okoli bele rute, v kateri nemirno čepi krepko razvito telesce, v moji desnici okorna, debela žlica pred napol odprtimi mleka-željnimi ustnicami in v ozadju moje obličje, v katerem se zrcali vsa materinska ljubezen!

Ko bi trenil, se je izpremenila slika v živ igrokaz, ki se je vršil v naslednjih prizorih:

Otrok izmuzne roke izpod rute in mahne po žlici in skledi. Žlica pade na tla, skledica se prekucne na mojo obleko in odtod na tla, kjer se razbije; po moji suknji, po telovniku in levi hlačnici se pa cedi toplo mleko. Naglo se zravnam, da se kolikor toliko otresem. Deček — ne bodi len — zasadi svoje vlažne prstke v mojo brado in jame na vso moč vleči, viti, tresti, da so mi stopile solze v oči. Oj ti presneti „živi vozli“, kako moč so dali tema drobnima ročicama! Otrok zdaj ni kričal, ampak zedinil je vse svoje sile, da izpipa mojo brado, na katero sem bil tako ponosen. Prosil sem in grozil, a deček ni hotel izprevideti, kako je nehvaležen in kako mi dela krivico. Moral sem, da mi ostane še kaj brade, uprizoriti reden silobran, a imel sem zanj na razpolago samo eno roko, dočim je deček napadal z dvema. Grabiti sem moral prstek za prstkom in ga luščiti iz kocin, ovitih okoli njega. Srečno sem se oprostil dečkove levice in jo varno upognil pod mojo. Ko sem tako napol zmagal, se lotim težavnejšega dela, da se rešim še njegove desnice. Deček je vztrajen in za svoje eno leto izvrsten telovadec. Jaz pa dozdam takšne ločitve med svojim in tujim imetkom ali takšnega boja za moško brado nisem poznal, ne iz izkušnje, ne iz rimskega prava, in bil sem prepočasen in premalo previden. To mojo slabost uporabi prebrisani deček, izmuzne vnovič svojo levico izpod moje in se zagrebe s podvojeno silo v mojo brado. Moral sem bojni načrt izpremeniti in dečka položiti v zibel, da si oprostim obe roki. A deček je imel takisto krepke noge in te se nečejo upogniti, ko ga polagam v zibel. Obe ročici divjata v moji bradi.

Ko vihar otročje jeze najhujše razsaja, stopi mati kakor deus ex machina v sobo in v hipu nastane iz moje tragedije obča komedija. Otrok se zgane k materi, oklene njenega vratu in, ko se jaz brišem, me po strani pogleduje jezno, zmagoza-

vestno in izzivajoče na nov dvoboj. Mati je hipoma premotrila ves položaj in po svoji nepokvarjeni prirodni čudi opazila najprej njega smešnost in nato stoprav mojo nesrečo. Na ves glas se je zasmejala in rekla, da takšne rvanke ni videla, odkar po zemlji hodi. Potlej je naglo položila dete v zibel, vzela snažen prt in mi obrisala sledove mleka z obleke, kolikor se je dalo. Pri tem delu je opazila tisto veliko žlico pod mizo in se je zopet zasmejala, češ, da sem sam kriv vse svoje nesreče, ker bi vendar moral vedeti, da imamo za malo deco posebne žlice in kje jih navadno spravljamo. Pokazala mi je takoj tisto žličico v miznem predalu in opomnila, da se je dete bolj ustrašilo velike žlice nego moje brade, ki ni baš toliko, da bi mladi deci prizadevala strah.

Mlada žena se je dosmejala in domilovala, jaz sem sedel za mizo, da si odpočijem, mladi junak pa se je razkoračil v materinem naročju, kjer hlastno sreba sladko mleko s svojo žlico in me srepo pogleduje, kakor bi se bal, da mu ne vzamem nove skledice, katere se oklepa z obema rokama.

Duri se odpro na stežaj in pozdravi nas triglavski vodnik. Iz srca sem bil vesel njegovega vstopa v hišo, še bolj pa vprašanja, sem li lačen. Hotel sem takoj dejansko dokazati, kako upravičeno je bilo to vprašanje. A vodnik me je iznenadil z neprijetno novico, da me obed čaka pod skalami gore Tolstec, in sicer zato, da prej pridem do tovarišev, ki me čakata prav nestrpno.

Pripovedoval je, kako so hodili in dokod so prišli. Rekel je med drugim: „Mladi gospod je stopal precej dobro, gospodična pa toži, da si je ožulila desno nogo na peti in obtiščala levo v stopalu. Sicer se obema planinska slast tem bolj ohlaja, čim višje stopamo do hladnih vrhov. Za tako dolgo hojo smo storili malo pota in ne bili bi prišli dalje, če bi prav ne bili vas očakovali. Vaša zamuda je bil povoljen izgovor za pogosto počivanje. Ne vem, kako bomo hodili potem, ko bo pot zares utrud-

ljiva in kako bomo počakovali na gospodično, ko nam ne bo čakati na vas. Nama se pa zdaj ne mudi prav nič in za vaš glad bo že najina planšarica našla kakov grizljaj.“

Slutil sem, da gospodinja nekaj takega name-rava. Toliko da je vodnik dobro sedel, mu je že dala otroka v roke. Potem sem videl skozi okna, da je hitela od hiše do hiše in da je končno nekaj prinesla v pokriti skledi. Postavila je na mizo skledo mrzlih žgancev in nanje vlila kislega mleka. To bodi obed za njo in za vodnika. Predme pa je potisnila grebo presnega masla v orehovi skledi in črnega in belega kruha. To grebo je po sreči iz-teknila, ko je zaman odprla tri zaklenjene hiše.

„Težko je v pondeljek opoldne,“ je rekla, „dobiti svežega masla, ker danes še nismo metli, maslo od onega tedna je pa včeraj, v nedeljo, šlo v dolino. Do večera bom utegnila zмести in bom vrnila grebo.“

Stranski človek bi sodil, da sem tedaj vedoma užival ukradeno maslo. Pa onda so vladale v Bohinju šege poštenih očakov in meni in vodniku se ni prav nič sumno zdelo, da je žena šla do zaklenjenih vrat, da je segla po ključ tja, kjer se navadno hrani, da je sama odprla tujo hišo in tam stikala po shrambi ter da je odnesla nad dve kili težko grebo presnega masla, ne da bi koga vprašala dovoljenja.

Okrepčali smo se in žena in vodnik sta bliže, ali bolj po domače, k meni prisedla; saj sem zaslužil vse zaupanje, ker sem dečku odčaral ves glavobol. Sumil sem takoj, da se snuje napad na mojo učenost, in ta slutnja me je navdihnila s ponosom in z zadovoljstvom.

Izvedel sem, da je gospodinja, ki me je ljubeznivo pogostila, vdova Meta in sestra našega vodnika. Namignilo se mi je hkrati, da se dober kristjan ne brani pomagati vdovam in da je od nekdej pravica bratova, da govori o sestrinih stvareh, zlasti če je sestra vdova. Meta je bila srečno omožena

leto dni in nekaj mesecev. Sred posta letos so ji prinesli novico s planine, da je moža zasul snežni plaz. Od tistega dne je vdova, in blizu enoletno dete, ki ji sloni na prsih, je zdaj brez očeta.

Marsikatera zakonska sreča se v naših planinah podere na enak način in iznenada, ker tukaj priroda silovito deluje in preti z nevarnostmi, ki jih v ravninah niti ne poznamo.

Iz Metine nesreče je nastalo dvoje pravnih vprašanj in te naj jaz zdaj rešim.

Prvo je bilo: „Ali prav govore ljudje, ki Meto nagovarjajo, naj se zdaj omoži z bratom rajnega moža. Dobila bi tako moža enakega rajniku, ki je bil poštenjak od nog do glave. Nje sinu bo očim pravi stric, in boljšega, bolj naklonjenega očima si niti misliti ne moremo.“

Na to vprašanje sem točno odgovoril. Besedoval sem sicer jako učeno, posegal iz kanonskega v rimsko pravo, zlasti razlagal, kako se sorodstvena kolena štejejo po rimskem, a drugače po cerkvenem pravu. Lotil sem se celo zanimivih predmetov iz zakonskih zadev.

Vendar sta me brat in sestra razumela ter izrekla svoje prepričanje, da bom takisto glede drugega vprašanja razodel svojo temeljito učenost; samo prosila sta, naj govorim bolj po domače in naj opuščam stvari, s katerimi si glavo beliti ni treba bohinjskemu gorjanu.

Drugo vprašanje je bilo obširnejše:

Ženitna pisma se delajo po starih kopitih. Vsa so si podobna, bodisi blejska ali bohinjska, in ne ozirajo se na izredne slučaje ali iznenadne nesreče, kakršne se pri nas često pripete. V Metinem ženitnem pismu so imeli pred očmi navadno smrt v postelji. Mož pa je umrl v snegu, in zdaj je enoletno dete gospodar posestva in vse očetove imovine; a vdova, triindvajsetletna, brdka Meta, nima od hiše drugega nego svojo doto in navadno vdovščino. Sin gospodariti, kmetovati ne more, in če se mlada vdova drugam omoži, česar ji nihče braniti ne

more, in če potirja svojo doto, pride sinovo posestvo na boben. Meta noče sina zapustiti; dobiti mu hoče dobrega očima in skrbnega gospodarja. A prav tukaj smo v škripcih! V Radovljici pravijo, da je drag, težaven pot prenesti kmetijo od nedoletnika na druga ramena. Rajnikov brat pa pravi, da se z Meto ne poroči, ako se prej ne prepiše vse posestvo na njegovo ime. In mož ima prav, ker ta sin bi sicer smel, kadar pride do svojih let, od hiše pognati mater, očima in vso njiju obitelj. „Vprašava torej, kako se naj najgotoveje in najceneje izvrši ta nameravani prestop sinove domačije na strica, bodočega očima?“

To preprosto kmetsko vprašanje ni bila majhna zadrega za mojo modrost in učenost. Mojim nazorom o kmetski npravnosti se je protivilo, da mlada, lepa vdova s precejšnjo doto, ki so ji mladi ženini na izbiro, v zakon jemlje priletnega moža zato, da pridobi sinu svojega prvega moža kolikor možno dobrega očima; in da hkrati ta za blagost svojega otroka tako nesebično skrbeča mati baš svojemu otroku jemlje podedovano imovino zato, da se more zopet omožiti. Dvomil sem o materinski ljubezni in švigale so mi po glavi misli o podli sebičnosti in ostudnem hinavstvu. A bil sem v tuji hiši in previdnost mi je velevala, naj molčim. Da sem izrekel svoje pomisleke, gotovo bi bil našel glasen odpor, češ, da tukaj ne gre za materinsko ljubezen, ampak za samo gospodarsko vprašanje, ali naj ima otrok kmetijo, katere ne more kmetrovati, ali varno naložene novce, ki neso gotove obresti brez dela. Sploh pa često kmetskemu ljudstvu podtika podle naklepe, kdor njega razmere presoja bolj po knjižji modrosti nego po resničnem življenju in zrelih izkušnjah.

Govoriti bi bil moral o pravniški strani tega vprašanja. Nerad, vendar odkritosrčno sem izpovedal, da ne vem prav ničesar svetovati, ker se bom imovinskega prava, ki zdaj velja med nami, učil v prihodnjih dveh letih. Povedal sem hkrati — da se

nekaj opravičim in nekaj uveljavim — s kakimi uki sem se bavil prvo in s kakimi drugo in tretje leto svojega dunajskega vseučiliščevanja.

Vdova je zmajala z glavo in izrekla ostro sodbo: „Ali na Dunaj vam je bilo treba hoditi, da vas sreča modrost, in leto dni ste potrebovali, preden ste izmodrovali, da se s takimi jeziki, ki se več ne govore, ne pride daleč po svetu? Potlej ste se učili dve leti zakonov, ki več ne veljajo; in tiste pravne vede, ki je potrebujete med nami, se boste učili takisto dve leti in niti uro dalje! Zdaj vem, zakaj so postave tako slabe in sodbe krivične!“

Odgovoril sem samozavestno: „Prava šola pravnikova je samo življenje. Kakor si pa nista niti dva človeka docela podobna, tako so različni pravni predmeti; zatorej ni možno narediti za vse slučaje posebnih pravnih določil. Čevljar ima malo kopit za vse noge. Po teh kopitih naredi vse obuvalo, za kratko in dolgo, za tesno in široko stopalo, nato se nekaj prileže čevelj nogi, nekaj privadi noga čevlju. Prav tako je z občno postavo in s posameznim človekom. Težko že pričakujem, kako bom pravne stvari vtikal, tlačil in razblinjal v obdele tistih zakonov, ki se po mojem preudarku ujemajo z dotičnim pravnim predmetom. Tako bom pravico meril in branil. Ali ne bo to imenitno opravilo?“

Radost bodočega pravnika se je omračila, ko je vdova zamolklo vprašala, ali sem že kdaj premišljeval sporočilo modrih mož, da je najvišja pravica često največja krivica. Tudi vodnik je izprevidel, da napad na mojo dozdevno učenost njegovi sestri ni priboril nobene koristi. —

Čas je bil, da se poslovim. Odhajajoč ponudim ženski nekaj šestice za nje delo in za svoj obed. Ker od domačega človeka ni hotela vzeti plačila, potisnem svetle novce malemu junaku v dlan. Deček še enkrat v mene upre svoje bistre oči, zaluči novce po tleh in se glasno in jasno odslovi z enozložno psovko, ki jo beremo v Pleteršnikovem slovarju pod črko K.

III.

Na visoki planoti. V gozdu. Počivališče. Izmaknjeno živilo.
Razgled po gorah in na morje. Pod Konjščico. Krave. Ovce.
Pisana senožet.

Hoditi mi je bilo nad eno uro po visoki planoti, da pridem do tovarišev, ki čakata v kotu, kjer se iz planote strmo dvigata širokorebreni Tolstec in draskavi Veliki Draški vrh. Vrstili so se ob meni ograjeni vrtovi s hišicami, senožeti s svislimi, pašniki z redkim grmovjem in s smrekovimi drvošči.

Da enoličnost ponavljajočih se prizorov ne dolgočasi, je treba zanimivih pogovorov. Ako jaz vodniku dokazujem, kako blagodejno vpliva čisti gorski zrak na živce in kako se duh raduje ob razgledu na gorske velikane, ki se jim bližava, bi to bilo za trdnega gorjanca prav tisto, kakor če mu pravim, da je voda mokra in solnce okroglo. Dosegel bi z opisovanjem svojih občutkov baš toliko, kolikor sem ravnokar s svojo učenostjo. Obšla me je torej pametna misel, da gre vodniku prva beseda, in to po pravici. Če me zanima planinska priroda, me bo gotovo bolj zanimal prirodni sin teh planin nego mrtva, hladna narava.

Govoril je torej vodnik preprosto in živo o stvareh, ki so se kazale poleg naju, in jaz sem ga poslušal rad in pazljivo. Povedal je, kdo je bil in odkod je prišel gospod, ki je počival pod tem macesnom. — V tem brinjevem grmu si je nekdo hotel urezati gorjačo, a gad ga je pičil, ko je nastavil nož na vejo. Tam je plot pretrgan in rante so razmetane po senožeti. To je naredil A.... svojemu sosеду. Že lani mu je plot raztrgal. A.... je bil tožen in sodiški navod se je vršil na lica mesta. A.... je moral velike stroške plačati in plot postaviti v prejšnji stan. To ga je toliko peklo, da se je vnovič znosil nad mršavim plotom, in zdaj se usti, da ne miruje, pa naj ga pravda stane kobilo in žrebe.

„Ta stan je popravil tisti N..., ki ga gotovo poznate. Zdaj vsa poslopja čedi in popravlja, ker se ženi. Pred nekaj meseci je zvalil k notarju dve nevesti. Tam v pisarni je rekel, da vzame tisto, ki bo imela več dote. Očeta sta pobrala klobuka in nevesti ter odšla iz pisarne. Mlade ženske so se zdaj baje zarotile med seboj, da mu vsaka odreče, ako jo pride snubit, ker je tak volk na denar. Mož pa pravi, da bo še letos snubil in poročil tisto, ki mu je prva odrekla. Mislim, da tako tudi bode, ker mož je stanovitnejši od ženske.“

Tako sva obravnavala gredoč stare in nove dogodbe in družabno življenje nekaterih posestnikov, ki sem jih poznal vsaj po imenu.

Prišla sva v bolj gost les. Tam je bil vodnik bolj gorečen in je rekel med drugim: „Vsi ti gozdi, vse te planine, kar jih vidiva daleč okoli, vse to je po pravici naše in božje. Zdaj nam pa jemljo naš svet in naše pravice. To je krivica, ki vpije v nebo! Ali so mar najprej zgradili graščino in šli potlej kmetov iskat, da se naselijo v Bohinju? Ali so napravili najprej gozdove, jezove, plavilnice in kladiva in so šli potlej iskat delavcev in rudnih jam? Mi smo bili tukaj prvi za Bogom in vse je bilo naše. Če se potegnemo za stare pravice; če zastavimo tisti predor, kjer tišči Sava iz Bohinja; če zgradimo tiste dva ali tri prelaze, kjer se dá čez gore splezati v našo dolino: kdo nas more užugati? Take človeške sile ni na vsi zemlji! To vam pravim: če se postavimo na noge, potem bo svet videl, kaj smo mi in da se nikogar ne bojimo razen Boga! Toda ne ustrašite se; kaj takega ne bomo počeli, ker vemo, da ne smemo! Kmet bo potrpel in pretrpel. Graščine bodo razpadle in fužinska kladiva utihnila; naš kmet pa bo še vedno nosil dolge škornje in irhaste hlače ter svobodno ukal na planinah.“

Tako je govoril in končno zaukal, da je odmevalo od tretje gore.

Odzval se je nekdo iznad šume. „Ta ne zna vriskati“, reče vodnik. „To je gospodič iz Primorja. Naproti nama gresta.“

Bilo je res tako, in skoro se snidemo. Gospodična je takoj opomnila, da prav lahko hodi in jako obžaluje štiriurno zamudo. Odgovoril sem, da glede njene lahke hoje nisem nikoli dvomil in da težko pričakujem prilike, ko jo bom smel iskreno pohvaliti, čeprav je bil vodnik izblebetal, da ji čevlji nagajajo. Zamude pa naj ne obžaluje, ker nismo več zamudili, nego smo že prej odmerili časa za počitke in dopustne zamude.

Odrinili smo na pot in bilo nam je hoditi kakih dvajset minut do počivališča po stezi, ki je bila bolj drča nego steza. Tam bi nas bil malone srečal star lisjak. Krenil je v grmovje, ko nas je zavohal; in vil je svoje gibčno telo in gosto kodeljo med grmi naglo in previdno ter nekaj v gobcu nesoč.

Čakališče ali počivališče je bilo izborno: travnata ravnica v kotu med Tolstcem in Konjščico, pod ravnico globoke strmine, nad njo skalne rebri in mestoma redek brinjev les, v sredi ravnice visok vejnat macesen in v ozadju mrzel studenec z žlebom od smrekove kože. Sedel sem poleg pota v mah pod macesnom k belemu razgrnjenemu prtu in sem urno segel v vrečo, da iz nje potegnem, kar bo za zobe. Gospica pristopi, pa vije roke in jadikuje, da so raz prt izginili kuhan goveji jezik, pečen piščanec in debela laška klobasa, to se pravi: razen načetega hleba kruha vse, kar sta ona in brat na prtu pustila, ko sta odšla meni in vodniku naproti.

„O te hudobne tatvine!“

Moral sem se potegniti za poštenje Bohinjcev in opomniti, da se v Bohinju sploh ne krade: „Ako bi bil tukaj človek kradel, bi ne bil pustil kruha na prtu in reči, ki so v vreči, ampak bi bil zmašil prtič in kruh v vrečo in odnesel vse z vrečo vred. Ne tatvina, ampak neprevidnost je kriva, da smo izgubili svoje najboljše živilo. Popustila sta jedila na

prtu, ne da bi jih bila spravila v vrečo nazaj. Pečen piščanec, goveji jezik in laška klobasa izvrstno diše ne samo lačnemu hribolazcu, ampak še bolj lisjaku, dehorju, jazbecu in raznim ujedam. Lisjaka smo videli, ko je nekaj nesel v gobcu, in znano nam je, da je jako premeten, ko gre za pridobitev okusnega obeda. Ukradenega živila nam nihče ne vrne; tolažimo se s tem, da lisjak ne uide kazni od lovčevega zrnja.“

Odrezal sem si kruha in potegnil iz vreče domačo klobaso; moram pa reči, da si je lisjak privoščil boljši obed. Vedno dajem domorodno hvalo domačim klobasam; vendar bolj bi mi bila tedaj ugajala nepretanka kolajna veronske salame in ne prelehak košček govejega jezika, nego navadna mesena klobasa.

Za klobasami smo uživali razgled.

V dolini globoko pod nami smo videli nekaj hiš iz vasi Stare Fužine, polje proti jezeru s cerkvijo sv. Janeza Krstnika in jugovzhodni del jezera, na katerega gladini se je zrcalil mestoma skalnati, mestoma bujno obrasli južni breg z visoko strmo goro vred, ki se dviga za bregom. Na nasprotni strani globoke doline se sklepajo in vrste mogočne gore, ki v zložnem polukrogu delajo visoko, strmo, samo na redkih sedlih prestopno mejo med Bohinjem in pokrajinami okoli Sorice, Tolmina, Kobarida in Bovca. Bila je to ponosna vrsta vrhov od Ratitovca na izhodu do Bogatina na zahodu. Čudili smo se planinski raznovrstnosti zelenih in sivih, ostrih in razsežnih, lesnatih in golih, gladkih in raskavih, skladovitih in razvalinastih vrhov.

Koliko višja bi mi bila domoljubna radost, da so moji očaki imeli vsaj mrvico pesniškega poleta, ko so nadevali imena tem slikovitim vrhovom! A žalibog, tista imena so tako preprosta in kmečka, da sem eno moral celo predrugačiti, ker pravo ime ne prija ženskim ušesom. Nad imeni Ratitovec, Pečana, Višavnik, Črna gora, Skrili, Čétrť, Raskavec, Vogel se more radovati samo jezikoslovec, ker mu

ime pove, kakova je gora. Toda lepi, zeleni Lisec ni tako lisast, da bi mu pristalo sramotilno ime, in sloveča, visoka Črna Prst gotovo nerada nosi poniževanje v svojem imenu; Črna Prst se spodobi njivi na ravnem polju, a ne gorskemu grebenu. Dve visoki goličavi, ki segata blizu do višine Triglavove, tudi nista zaslužili zaničljivih imen „Škrbina“ in „Migavec“. Hvalim pa nazivanje „Bogatin“ in zaradi tega lepega imena sem to goro prvo poznal izmed vseh velikanov, ki segajo v oblake na zapadni strani Bohinjskega jezera, čeprav se iz doline vidi višji in veličastnejši Bogatinov sosed Migavec, gora grdega imena. — Kdor je izumil ime Bogatin, je zaslužil, da mu vzdamo spominsko ploščo na njegovem neznanem rojstnem domu. —

Ravno sem razlagal svojemu vseučiliškemu tovarišu, da Bogatinovo ime bolj pristoji neznatni gori „Rudnica“ in visokima planotama „Rudnemu Polju“ in „Gorjušam“ zaradi plenjave železne rude, ki se tam nahaja, nego Bogatinu, ki je bogat samega golega kamenja, kar naju gospodična opozori na gladino — Jadranskega morja. Trdila je, da vidi celó Benetke. Čudil sem se tako bistrim očem; a moj vid je bil bistrejši, ker sem videl v tistih Benetkah tudi golobe, ki jih tam na trgu svetega Marka krmijo dolgočasni Angleži s kruhovimi drobtinicami. Moje in vodnikove dobre oči niso videle ne morja ne Benetk, in moral sem gospici pojasniti, da na tisti strani, kamor gleda, ni morja, ampak suha zemlja kranjska in hrvaška, in da od svojega stališča sploh ne moremo zazreti morja, ker še nismo dospeli do višave grebenov južnih Bohinjskih gora, ki se prostirajo med nami in morjem. Zemljevida nisem imel pri rokah, povedati nisem mogel višave nad morjem o našem stališču in onostranskih sedlih; zato je gospodična še vedno koprnela v pogledu na sveto morje in je motrila, kdaj bo zazrla prvi parnik, ki plove od Trsta do Benetk.

Podiral sem nje prazno domnevo; a vodnik je posegel vmes, češ, da gospica iz Primorja gotovo bolje pozna morje nego jaz, ki ga še nisem nikoli videl. Pomežikal mi je, to izrekši; mene pa je prešinil globoki pomen njegovih besedi: „Čemu človeku podirati priljubljeno in povse nekvarno zmoto, ako je v nji srečnejši, nego bi bil z resnico, ki mu jo vsilujemo.“

Ob vodnikovi modrosti sem se spomnil sedmerice grških modrijanov in zlasti gesla Pitaka Mitilenskega: „Glej na uro!“ In račil sem, kažoč na svojo žepnico, opomniti, naj se požurimo; zakaj še daleč nam je strmolaziti in se ob marsikateri kakamen-valjavec spotikati, če hočemo po svojem načrtu jutrajšnji solnčni vzhod občudovati na robu Malega Triglava, kar je baje „vredno znoja vrlega človeka“.

Lahkonoga gospica, še vedno zamaknjena v svoje morje, hladno odgovori, da ji ni kdovekaj do gledanja solnčnega vzhoda na strmih gorskin robovih, na katere je treba splezati v nočni temi, in da si noče slabiti vtiska, ki ga nareja gotovo bolj veličanstveni vzhod solnčne oble na neskončni morski gladini. Pritrdil sem gospici iz same vljudnosti in se drznil pripomniti, da je po moji preudarni izkušnji celo solnčni — zahod na gorah veličastnejši od vzhoda, kakor je grškim modrijanom starost blažja od mladosti.

Pristavil sem:

„Prav nocoj se nam nudi redka prilika opazovati, kako se tope poslednji solnčni žarki na utripajočih valčkih Bohinjskega jezera; kako se utrinja poslednja luč za opoklo steno Bogatinovo in kako bo naposled nad občo temo pod nami in okoli nas žarelo čelo Velikega Triglava v pojemajočem odsevu solnčne oble. In vse to nam tako blizu! Tako čarobne žarjave kakor tukaj, ne vidimo na Jadran-skem morju.“

Prijatelj vseučiliščnik je pač želel videti planinsko žarjo na Triglavu, a je jako dvomil, da se mu izpolni ta želja, ker odtod Triglava ne moremo videti.

„Požurimo se tedaj, da pridemo na Velo Polje; tam vidimo Triglav in divni žar iz obližja!“

Zdajci je vodnik namrdnil svoja lica v najbolj tope gube in izpregovoril:

„Pri gorskih hojah se rado pripeti, da ne dosežemo niti pol tega, kar smo si namenili. Tako danes kratko in malo ne pridemo na Velo Polje. Preveč smo se zakasnili, a ponoči hoditi ne moremo, ker nimamo derez. Gospica najbrže celo ne vedo, kaj so dereze. — Pozabiti pa tudi ne smemo, da se brez zadostnega živila ne pride na Triglav. Mi ga nimamo, in če hočemo nadaljevati začeto pot, moramo še nocoj dopolniti, kar so nam živeža vzele lisice in ujede. Prisiljeni smo torej prenočiti nižje od Velega Polja. Blizu nas na Tolstcu je pač tesna koč, ki je tako nizka, da vanjo pridemo prav tako lahko skozi durce kakor skozi streho. Tam planšari čemerna samica, ki je pred leti zaslovela, ko je znamenemu gospodu iz Ljubljane zmleto kavo skuhala in zabelila, kakor navadno pripravljamo žgance. Od tistega dne ne kuha kave in ne pusti, da bi jo drugi kuhali na njenem ognjišču. Kave za zajutrek in zlasti črne kave, ki se v gorah jako priporoča, pa gotovo nočete pogrešati. Na Tolstec torej ne pojdemo! Takisto nam ne sodi vračati se na Luskovnico, kjer smo počivali predpoldne. Priporočam, da krenemo v drugo stran. Tam najdemo ugodno prenočišče, tam si nabavimo živila za jutri, vidimo med potom nov svet in na samem prenočišču čudnega moža.“

Vodnikov nasvet sva pohvalila, gospodična glasno, jaz molče in tovariš se je vdal volji večine. Vodnik mi je povedal ime moža, ki nas bo sprejel pod streho in jaz sem razveselil gospodično z novico, da bo naš nocojšnji gospodar govoril v šti-

rih jezikih in nam izvrstno postregel celo z uspešnim mazilom za njene otiske; samo premagati bo morala svoje gospostvo in govoriti prijazno s šestdesetletnim dedcem, ki nosi lesene cokle in raševno suknjo.

Kakor novooživljeni, smo se vračali izpod prodov in pečin in smo krenili okoli gore Konjščice proti jugovzhodu. Pol ure smo prehodili in prišli zopet na zmerno nagnjeno planoto med gozdi in planinskimi pašniki. Pot je bila prijetna in ni se nam mudilo. Tujca sta često obstala ob velikanskem mravljišču, ali pri bukvi, ki je z grčavimi koreninami opletala razpokano skalo, ali pri smreki častitljive velikosti in sta se čudila, kako nje dolge, zakrivljene veje, vse s sivim mahom pretkane, segajo do tal daleč okoli debla. Ko pa smo prišli do pečine, viseče nad stezo, smo jo po stari šegi podprli z otrhlimi koli, da je gorski škratje ne poveznejo na nas.

Prišli smo naposled do krav, ki so na obsežnem pašniku mulile tenko, gosto travo ter se enakomerno otepavale z repom in kratkočasile z glasbo svojih neglasnih zvoncev.

27. 10.

* * *

„Bohinjska krava“! Kolikokrat smo v prvih dijaških letih zunaj Bohinja čuli ta vzklik v prvotnem in prenosnem, v dobrem in slabem pomenu!... Gospod in gospodična sta obstala za menoj in vodnikom, kakor bi vedela, da krava, vedno resna in vedno stremeč za svojim koristnim pozivom, ne pozna nobene šale. Jaz sem stopil nekaj korakov naprej, da tovariše prepričam, kako olikano bitje je baš bohinjska krava. Izbrana gospoda iz tujih krajev hodi v Bohinj gledat Savico in lazit na gore. Tam pride povsod s kravami v dotiko. Na tak način spozna krava tuje obleke, obraze in šege in se navadi „občevanja“ ne samo s kravarji in z mesarji, ampak i z višjimi ljudmi

obeh spolov in obeh polut naše zemlje. Tako si je priposestvovala v teku let tistooliko, s katero se odlikuje pred inostranskimi sorodnicami. Bohinjske krave poznajo tudi več sveta negoli njih rogate sestre v nižjih pokrajinah. Nekaj časa so v dolini, potem se selijo v nizke planine, a poleti na hladne, visoke planine, liki velika gospoda na letovišča. Na visokih planinah, tam, kjer ni komarjev ali, kakor poje Vodnik, kjer „od muh daleč je goved“, se jim najboljše godi ob izvrstni paši, ob čistem hladnem zraku in ob lepem razgledu, celo do sinjega morja. Zato ni čuda, da je bohinjski sir tako sloveč. Dober sir se naredi samo iz dobrega mleka. Olikana krava pa ne more dajati drugačnega razen dobrega mleka. To zahteva že nje kravije poštenje.

Stopim pred čedo. Takoj se mi poklonita dve kravi, ki jima je na rogeh poznati, da sta materi mnogim junicam. Ena mi poljublja desnico, druga hkrati levico, ližoč jo s slinastim, hrapavim jezikom prav nevsiljivo in nehlinjivo. Planinska palica mi je sicer padla na tla, ker je nisem mogel zdržati pod pazduho; a to ni motilo krav v njunem prilizovanju.

„Rojakinji pozdravljata rojaka“, zakliče tam zadaj moj tovariš s Primorja.

Na to šalo se usuje triusten smeh nadme in nad krave. Šala je bila celo kravam predebela; zakaj niso se smejale, ampak prikrade se gibčna junica gospodični za hrbet, ovije jezik prav krepko okoli njene levice — in napol obuta rokavica se zmuzne v kravji gobec. V krik, ki je nato nastal, nisem mogel natančno premotriti, ali je tista junica s svojim jezičnim činom hotela gospodično pozdraviti in ji hkrati namigniti, da zavzema bohinjska krava glede na rojaštvo demokratično stališče, ne razločujoč Bohinjcev od Primork, ali pa je na ljubezniv način gospodično — namesto brata

— samó posvarila, da ne smemo smešiti Bohinjcev v Bohinju. Ljubeznivo pa je ravnala vsekako, ker je hipoma izbrusila zaseženo rokavico. Vodnik je rokavico naglo pobral, a ta se je gospici tako zagnusila, da se je ni dotaknila.

Pristopilo je še nekaj krav, da nas pozdravijo po svoji šegi. A naš vodnik jim je z glasnimi, kratkimi, samo govedi umljivimi besedami pojasnil, da mi ne znamo s kravami občevati po stari bohinjski šegi in da torej od nas zaman pričakujejo običajnega odzdrava s soljo ali kruhom, in razšle so se brez vsake nevolje po paši, kjer so neolikane tujce prezirale samopašno in porogljivo, a vendar dostojanstveno.

* * *

Ne dolgo potem smo prestopili do čede ovac. Ovce se ne kretajo tako odmerjeno in velevažno kakor krave. Kakor bi trenil, jih je vse polno okoli nas. Enoglasno nezglasno mekečeč, nas naskakujejo od vseh strani in gospica mora izpodrecati svojo haljo, da ne bi na nji ostali vonjavi, rjavi sledovi ovčjih parkljev; toda braneč haljo, ni mogla ohraniti brezrokavičnih rok od toplih jezikov in hladnih noskov pritiskajočih ovčic, ki so bile priliznjene v te besede najhujšem pomenu. Naš nosač-vodnik je mahal in suval z rokami in nogami, gospodič je vpil v treh jezikih, gospodična malodane omedlela in jaz sem mislil: „Vedno bolj smo v manjšini in stiski ter skrajni čas je, izmisliti rešitev, ker ovce udarcev ne čutijo in vseh treh jezikov ne poslušajo.“ Domislim si še v pravem času, da so ovce tako radosnedne kakor radovedne. Dvignem torej venec planinskih cvetlic, ki mi ga je bila gospodična med potom spletla in na klobuk potisnila. Gledali smo krasni venec, jaz milo, gospodična osuplo in ovce poželjivo. Jedva sem zalučil venec kakor možno daleč, se ovce obrnejo in zadrve za njim. Preden se

overijo vsaka posebe, da v vencu ni soli niti sočne trave, smo že v varnem zavetju ograjene senožeti in vodnik nam zatrdi, da se nam odslej ni bati neravnega boja z neumno živino.

Toliko da se je gospodična oddahnila od prestane vojske z ovcami, že me zbada, da sem se branil neviteško, ko sem ovcam žrtvoval cvetlice, ki mi jih je ubrala in poklonila ženska roka. Na toliko nehvaležnost bi se bil moral odzvati z vso gorjansko robatostjo našega nosača-vodnika. Ker pa smo žalitev čuli iz ust mlade, rahločutnične ženske, se branimo prijenljivo.

Odgovoril sem torej:

„Klicali ste, mila gospodična, vse znane in neznane svetnike na pomoč liki mornar v silnem viharju. Tedaj sem se spomnil, da so imeli pomorščaki že po starem rimskem pravu oblast, da ob veliki nevihti v morje pomečejo i najdražje blago, da si olajšajo težo svoje ladje. Z enako pravico sem jaz najdražji venec žrtvoval razljučeni ovčadi, da sem vas in nas otel iz velike stiske. Prosim vas, da se vnovič prepričate, kako drag mi je venec iz vaših rok. Na tej pisani senožeti je obilno cvetlic in lepše so od onih, nabranih v grmovju pod Draskim vrhom. Izvolite pa splesti dva venca, da ne bo nove zamere. Enega ponesem, kakor sem obljubil, na vrh Triglava, da ga tam položim na najvišje teme za spomin; drugega porabim, ko se nam bo zopet vojskovati z neumno živino. Ovce smo sicer premagali; a tu gori imajo tudi koze in kozle, ki so predrznejši od ovac. Ovce so vas poljubljale samo na roke, koze se bodo vzpenjale na usta in lica. To bo stoprav prava vojska.“

Takoj je gospodična zdrknila v pisano travo, da nabere cvetočega orožja za novo vojsko, in pomagati ji je moral brat, ki se je tudi bal koz in kozlov. Vodnik je pa modroval: „To pisano, danes lepo dišeče, jutri grdo smrdeče, po največ trdo

steblasto in strupeno cvetje je prava nesreča travnikov. Pisana senožet je kravam to, kar pisana mati deci: sama mačeha. Kakor se med nami malo čisla zakonski mož, čigar žena je vedno nakičena in v pisanih trakovih, tako je tudi slab gospodar, kdor ne zatira tega pisanega, strupenega plevela na svojih senožetih. Če hoče imeti mestna gospoda v naših gorah svojih posebnih in samo za sé imenitnih zelišč, naj si napravi tu gori svoje posebne cvetličnjake. Nam pa naj preskrbé semen od samih trav, po katerih pridobi krava več mleka in bolj gosto meso.“

Nikoli nisem bil vnet za rastlinoslovje in od zelišč poznam samo tiste, ki prihajajo na mizo za obed ali nakit; vendar so bili moji nazori toliko navzkriž z vodnikovimi, da sem začel drug pogovor, zapustivši vodnika in njegovo gospodarsko prepričanje.

Opozoril sem tovariša in tovarišico, da se moramo seznaniti s poglobitnimi posebnostmi čudaka, pri katerem bomo prenočevali, da se nam ne pripeti nezgoda, hujša od vseh dosedanjih. Povabil sem družbo v znožje mahovite groblje pod jesenovo senco in zaprosil, naj prizanesljivo poslušajo mojo povest. Držal se bom tistih verjetnih zgodovinskih virov, iz katerih sem sam zajemal. To so pa sama ustna sporočila ljudi, ki često bivajo na planinah in čislajo staro planinsko svobodo v dejanju in govorjenju. Tem ljudem ne smemo v zlo šteti, ako nekaj tiste svobode rabijo proti resnici, kadar pripovedujejo planinske dogodbe, kakor nam je to znano iz raznih lovskih povesti. Moja povest sega daleč nazaj v prejšnji rod in je šla od dedov do vnukov; zato ne morem kaj, ako se je v teku let morebiti navzela planinske svobode. Jaz sam je nisem našel v nji, a takisto je nisem zasledoval.

Sedli in legli smo na mehki mah. Gospodična je razgrnila cvetice in jela plesti nov venec; jaz pa sem zapalil smotko in pripovedoval takole:

IV.

Mlekojedov krst. Pri Rokovi poroki. Gospod Koljarček. Mlekojed na Bohinjski Beli in pred Valentinom Vodnikom. Koroška povest o dveh jecavcih. Podrta gora. Mlekojedov spor s Trinosom in posledica tega spora.

„Gospodar, ki ga posetimo čez eno uro, ako bo do tedaj končana moja povest, se je porodil in krstil v Zgornji Bohinjski dolini dne 10. decembra 1799. Ko so ga prinesli od krsta domov, so se vsi jokali, kar jih je bilo takrat v hiši. Novorojenček je vokal po stari pravici, ker ga morajo čuti vse štiri stene, sicer mu Rojenice ne podele dolgega življenja. Imel pa je tudi tehten povod, da se joče. Zakaj vstopil je v to solzno dolino nekaj tednov prezgodaj in zato gospod župnik pri Svetem Martinu ni smel v krstno knjigo, ko je zapisal novorojenčevo ime, zabeležiti imena otrokovega očeta, čeprav ga je poznal po imenu in licu. Mlada mati je že poprej dokaj jokala. Danes je morala še posebe jadicovati, ker ji niti kumica niti babica nista mogli povedati, na katero ime so krstili nje prvorojenčka. Kumica in babica sta tudi tarnali največ zato, ker so gospod župnik detetu dali tako ime, kakršnega nista še nikoli čuli, češ, da je s tem prizadeta velika sramota poštenu, trdni hiši: sramota dozdej nečuvena v Bohinju! In ko so to začule, so se razjokale tudi vse tete prvega in drugega kolena, ki so čepele v sobi.

Botra-kumica, ki je bila nekoliko gluha, je trdila, da je dete krščeno na ime „Mlekojed“. Vse ženske (moških ni bilo prisotnih) so bile sicer tega mnjenja, da si človek z mlekojedstvom prej zasluži nebesa nego z vinopijstvom; a celo najpobožnejša med njimi je menila, da svetnika z imenom Mlekojeda ne pozna ne nebo ne pratika. Manj bogomolne tete in ujne so pa rekle, da se bo treba pritožiti v Ljubljani pred škofom. Zakaj gospoda župnika je

zmotilo francosko brezverstvo, ker je dal krščanskemu otroku nekrščansko ime, in samo zato, da se nespodobno pošali nad bohinjskimi kmeti, ki čez vse čislajo mleko, dočim gospod ni Bohinjec in molze manj krav nego majhen kmet.

Babica ni bila tako črtežna proti domačemu župniku, ampak je tolažila družice z domnevo, da deček ni krščen na ime „Mlekojeda“. A pozabila je, kakšno je pravzaprav tisto neznansko ime. Tarnajoče in ugibajoče ženske je nekoliko pomiril cerkovnik, ko je prišel po stari navadi pokušat, s kakim vinom bodo zamočili. Cerkovnik je razodel, da je dete krščeno na ime svetega papeža Melkijada, čigar god se praznuje danes 10. grudna, in da bi ne bilo dobilo tega v Bohinju dozdej neznanega imena, ako bi ne bil gospod župnik vezan na svojo slovesno oklicano besedo. Sicer pa to ni nobena nesreča. Sinovo ime je gosposko. Bog že ve, zakaj. Mlada mati in nje ženin sta tolikanj podprta z imovino, da smeta privoščiti svojemu sinu ime, ki presega skromno navado bohinjskega kmeta; in če bo sin nekoč gospod, se bo celo veselil svojega gosposkega imena.

Kaj pa je bila slovesna beseda župnikova?

Francoski državni prevrat je nesel po Evropi nove svobodne in presvobodne nazore in nekateri izmed tistih so se vtihotapili celo v samotni Bohinj. O tem je bil docela prepričan župnik v Srednji vasi, ko je koncem l. 1798. prelistaval farne knjige, da v praznik novega leta faranom raz leco pove, koliko je bilo v preteklem letu porok in pogrebov, koliko se je krstilo otrok in koliko izmed njih ni bilo zakonskih. Ko je župnik vse to povedal raz leco, je svoje ovčice glede na podatke iz krstne knjige ostro posvaril in naposled oznanil, da se bodo odslej pri fari svetega Martina nezakonski otroci krščevali brez izjeme na ime tistih svetnikov, ki se godujejo na dan otrokovega poroda, in da se bo otrok, kadar bo izbirati izmed več svetnikov, krstil na manj znano ime. — Bohinjcev ta novota

ni baš vznemirjala, ker so jim bili nezakonski otroci prej in slej redka prikazen. Novi krstni red pa se je vendar izvršil enajst mesecev in deset dni po njega razglasitvi, in njegova žrtev, edina v tistem letu, je bil Melkijad, naš nocojšnji gazda.

Sedem tednov pozneje sta se poročila Melkijadova roditelja Rok in Špela, ko je baš njegov vstop v rodbino pripomogel, da sta se Rokov in Špelin oče pobogala zaradi tistih dveh krav, ki jih leto dni poprej Špelin oče ni hotel privreči na doto. Rok je zdaj dobil od svojega očeta kmetijo, od Špelinega doto in balo s kravo in telico povrh, in šli so na grad v Bledu pismo delat.

Nato so priredili sijajno ženitovanje.

Po slovesni poroki so šli ženin, starešina in svatje v sprevodu godcev in trobcev, piskačev in škripačev v župnišče, da se v farne knjige vpiše poroka, da se krstna knjiga glede Melkijada popolni in da se po stari šegi povabi gospod župnik na svatovščino.

Ko je župnik v knjigo pisal ime Melkijadovega očeta, izusti starešina tako ponižno kakor poudarno: „Blejci in drugi Kranjci nam oponašajo, da smo samo napol krščeni. Ali bi ne mogli pri tem nedolžnem otroku krsta dopolniti z drugo polovico in mu dodati ime takega svetnika, kakršnega praznujemo v desetih bohinjskih cerkvah?“

Župnik je prijazno in takisto poudarno odgovoril, da so Bohinjci sicer premalo pobožni in preveč svojeglavi, vendar jih ima milostljivi škof tako rad, da jim vedno pošilja take mašnike, ki znajo krščevati brez vsake napake. Melkijadov krst se torej ne da popraviti ali popolniti. „Če pa to ime ne ugaja kmetom, naj bo Melkijad gospod. Oče ga lahko zaklada v šolah. Sin se bo dobro učil, kar je pri Bohinjcih kakor gotovo, in kadar bo velik gospod, se bo radoval nad ‚Melkijadom‘ in mene hvalil, da mu nisem izbral takozvanega kmečkega krstnega imena.

Oče in svatje niso imeli zgodovinskih dokazov, da se deček iz Bohinja gotovo dobro šola. Od župnika takih dokazov tudi niso zahtevali, ampak verjeli so mu nekaj iz spoštovanja do njega, nekaj iz samoljubja, in trdno so si zapomnili njegove besede, češ, da so preroške in pomenljive.

Odslej sta oče in mati sinčka negovala izredno ljubeznivo in kadar je blebetava soseda spomnila, da ta paglavček malo postrani gleda, je mati vselej odklonila tako sodbo, rekoč: „Seveda po strani gleda, v Ljubljano! Saj mu je sojeno, da bo gospod; vozil se bo v svoji kočiji.“

Oče Rok je pa vzgajal sina po načelih svojega deda: „Otroci so liki žrebeta. Čim več, čim prosteje skače mlado žrebe, tem jakši, tem iskrejši bo potlej konj.“

Tako je Melkijad rasel v strahu pred Bogom in pred šibo, ki je brezposelno samovala za čelešnikom, in je prebival detinska leta med dobrimi in slabimi ljudmi, med ovci in kozli, ob žgancih in mleku. Razvijal se je po reklu: mens sana in corpore sano, in možgani so mu bili tako čvrsti kakor lobanja okoli njih, ki je pretrpela marsikatero bunko v deških dvobojih pod lipo sredi vasi. Brez deških dvobojev pa ni moglo biti, ker preradi so mladi paglavci bodočemu gospodu nagajali, pojoč mu za hrbtom: „Mlekojed, krivogled, v kočijo sed'!“

Tista doba je bila za Bohinj jako pomenljiva. Tlaka je do malega nehala z desetino vred. Ustanovili sta se novi fari na Bistrici in na Koprivniku, kjer je bil prvi župnik naš sloveči Valentin Vodnik.

Prišel je na Bistrico za oskrbnika vsem železnikom slovečega barona Žige Zoisa vestni, za blagost Bohinja vneti Andrej Koller. Ta bistri in preudarni mož je v naprednem duhu uredil dobavljanje rude in oglja, zgradil namesto potratnih, starošegnih topilnic nov visoki plavž in razširil ter izboljšal izdelovanje železa in jekla v Bistrici in pri Starem Kladivu. Pod njegovim vodstvom so se za-

čele urejati bohinjske občinske zadeve, popravili so se stari kolovozi, da so bili cestam podobni, in stoprav njemu se je posrečilo, zgraditi prvo cesto iz Bohinja v Bled skozi Štenge, namesto stoletne, težavne tovarne steze, ki je peljala vseskozi ob levem bregu Save in je bila tam, kjer zdaj pravimo „v starih Štengah“, jako strma, plazovom izpostavljena in sploh nevarna za ljudi in živino. Neumorni gospod je povsodi deloval, kjer je šlo za blaginjo in napredek Bohinja. Za francoske vlade je bil nadžupan vsemu Bohinju in tedaj malone vsegamo- gočen v tej deželici.

Andrej Koller je bil majhne postave in rekli so mu zato v obče „Koljarček“. A kazal se je velikega moža s prislovico, do danes ne pozabljeno: „Mož se meri od nosa gori“. Vse mu je zaupalo, vse ga je spoštovalo in kadar je kdo potreboval pomoči in dobrega sveta, se mu je reklo: „Idi h gospodu!“ Vsak Bohinjec je pa vedel, da je ta „gospod“ brez pridevka mali gospod Koljarček.

Redne šole takrat ni bilo v Bohinju. Andrej Koller je pridobil za svojo deco zasebnega učitelja in je hkrati napotil nekaj imovitejših posestnikov, da so pošiljali svoje sinove na Bistrico k njegovemu učitelju. Med tistimi Bohinjčki, ki so se v visokih sobah fužinskega gradiča ali pod velikansko lipo pred njim pripravljali za latinske šole in za gosposki stan, je bil naš Melkijad po materini sodbi najbolj bistroumen, a po učiteljevi najbolj razposajen. Gotovo pa je imel med vsemi najtrdnjšo voljo pogospoditi se.

Dobrih enajst let proste domače in prisiljene šolske vzgoje so privoščili Melkijadu, preden so do- ločili, da je goden za ljubljansko mesto in za latinske šole. Solzno slovo od doma (katera beseda naj pomeni ves Bohinj) in od ljube matere sta mu lajšali neovržna resnica, da se ne more pogospoditi brez ločitve od Bohinja, in živa nada, da pride v mestu med bolj olikane vrstnike, ki ga ne bodo venomer pitali z „Mlekojedom“.

Nekaj dni pred Vsemi Svetci je oče Rok na kola pričvrstil podolgovato kripico, podedovano za očaki, vanjo razložil dežice masla in zaseke, vrečo povojenega mesa, moke in kruha in skrinjico s sinovo obleko za svetek in petek. Vse to je zadelal s slamo; čez slamo je pogrnil belo prteno rjuho in na rjuho posadil Melkijada in dva druga dečka, ki sta se takisto dala preveriti ali (kar se bo videlo pozneje) samo prevarati, da se nekoč po dolгих izkušnjah v šolskih klopeh — pogospodita. Oče Rok je nato opremil kobilu starega bohinjskega plemena s prazničnim komatom in z jermenjem, na blesk olikanim, ter jo potisnil med težke, zakrivljene ojnice. Ko je hlapec kobilu vpenjal, je sédel oče spredaj na kripico. Za njegovim širokim hrbtom pa segajo desnice treh mater v desnice treh dečkov po slovo, in tri levice na vozu brišejo solze in oči.

Hlapec je delo opravil in pogladil kobilu po dolgi, gosti grivi. Teda j je oče počil z bičem, da se je razlegalo v tretjo vas, kobila je potegnila, voz je zajechal in zaropotal in potem dalje in neprestano ropotal po dolini in mimo jezera, ki je, utripajoč v tankih valčkih, oponašalo solze, ki so se utrinjale malim popotnikom v očeh. Ropotal je voz po spodnji dolini mimo Bistrice, kjer je dobra teta Melkijadu potisnila meden kolač v naročje, dalje mimo Nomenja, kjer so se poslovili od poslednje bohinjske hiše, in končno skozi dolge, dolgočasne štenge v deželo...

„Ljubi gospod! Vaše povesti ne bo konca in kraja!“ pravi vodnik glasno in predrzno. „Trda noč bo že tukaj gori in mi še ne bomo izvedeli, s kakim drobižem je Rok mostovino plačal pred Kranjskim mostom! Če mislite povest tako zavlačevati do Melkovih šestdesetih let, potlej bo tukaj gori jesen, sneg nas bo zapadel in zopet skopnel nad nami, in Melko še ne bo stopil v dvajseto leto. To bi vse lahko na kratko povedali... celo brez zasmehovanja svojih rojakov.“

Poslednje besede je vodnik prav zategnjeno izpregovoril.

Vsi smo se smejali vodnikovi resni kritiki. Vendar sta mi tujca dovolila, naj dalje pripovedujem ali opisujem svobodno, češ, da nekoliko izvesta, kakšni so bili ljudje in običaji pred pol stoletjem. Vodnik je molče legel v mah. Obrnil pa se je zdaj tako, da sem videl obe njegovi ušesi od zadaj.

Nadaljeval sem:

„Kdor gre po svetu, marsikaj izkusi. Prva izkušnja je doletela naše popotnike kar v prvi vasi zunaj Bohinja, to je na Bohinjski Beli. Na vežnem pragu bilzu ceste sta stala zastavna mati in droben deček. Deček je odpiral oči in usta, ko se je proti njemu pomikalo neznano, nedomače vozilo: gorostasna serasta kobila, ki je tolika, da iz nje narediš pet hrvaških; visokoštrleči, venomer se gugajoči komat, ki je kakor kožuhanjeva izložba obložen s kožami od jazbeca, dehorja in lisice; očakovsko, debelo in široko jermenje na kobili, obsuto z velikimi mesingastimi kolašnjami in zaponami. Za počasno stopajočo kobilo se trese na težkih kolesih spredaj ozka — zadaj široka, spredaj nizka — zadaj visoka kripica iz rezljanih jesenovih deščic. Spredaj na kripici oblastno sedi velik, širokoplečen mož, ki drži v desnici enostremen povodec in v levici dolg bič. Na glavi mu sedi nezarobljen, širokokrajen, rjav klobuk z okroglo, nizko štulo in rdečim trakom okoli nje. Trup mu za silo odeva do kolen segajoča tesna in s kožuho vino obšita suknja, čez pas vezana s široko, svetlordečo, volneno ovijačo. Noge tiče v ozkih, črnih irhastih hlačah in v dolgih širokih škornjih, in škornji imajo debele, dvojne podplate in ostre podkovice na petah. V koncu kripice čepe na beli rjuhi trije v vsem si podobni dečki zdravih, okroglih lic in bistrih oči, po koncu se držeč kakor sveče in vsi enako glave obračajoč, kakor bi bile na vrvici. Imeli so eden kakor drugi na glavah viš-

njeve, suknene čepice, spodaj obšite s črno janjčjo kožuhovino in na vrhu okičene s četverokotnim ploščekom, ki se prigiblje na levo ali desno, kakor se je zasukal pestri volneni čop, ki je s takisto šarno vrvico prišit na sredico ploščeka in niha dečkom do ušes. Oblečeni so dečki v kratke, tesne suknjice s strmostoječim, nezavihanim ovratnikom od domače sive raševine. Iz takega blaga so tudi ozke, dolge, na šivu z zelenim suknom obrobljene hlače, ki so pod koleni vtaknjene v dolge škornjice na kveder. Vsi trije so zvedavo gledali prvo nebohinjsko vas in jako jim je ugajalo, da jih blejska mati in sin gledata tako pozorno, ali da jih celo občudujeta, kakor so si domnevali.

Kar blejski sin nekaj povpraša blejsko mater. Ta mu nekaj porogljivo zašepeče na uho in deček skoči na cesto ter zakliče: „Stric! Napačno ste naložili!“

„Jezik za zobe, raztrganec!“ se obregne mož na vozu, ne da bi se ozrl na dečka. Mladi Blejec se umakne proti hiši in tedaj zakliče na vse grlo: „Bohinjska teleta se izvažajo pomladi, a vi ste jih naložili jeseni!“

V tem hipu plane mladi Melkijad z voza, pobere kamen ob cesti in ga zaluči proti veži, v katero je bil smuknil zabavljivec. Zažvenketala je steklenina v vežnem oknu. Naš junak se urno dvigne na voz in oče Rok švigne z bičem ne po sinu, ampak po kobili. Toda plemenita kobila, od nekdanj vajena samo težke, premišljene vožnje in trdno prepričana, da sama najbolje ve, kdaj je treba hitreje potegniti, si nikakor ne da izbičati svoje značajne hladnodušnosti.

Zdaj stopi lastnica ubitega okna k vozu in zgrabi za bič in povodec. Voz obstoji in trop vaščanov ga obstopi. Žena srčno zahteva za ubito šipo dva groša. Bohinjec je hud, Blejka je hujša. Torej odrgne naposled oča Rok svoj mošnjič in odrine denar. Da bi pa nihče ne mislil, da ga je ženska

ustrahovala, ji poda petico za pet grošev, poudarno govoreč: „Tista slepa škrbina ni bila vredna niti počenega groša. Dam ti pa pošteno petico. Saj jo boš skoraj potrebovala za hišna okna, če ne boš svojemu paglavcu z debelo leskavko vtepla zapovedi, da v cerkvi in na cesti pri miru pustimo poštene ljudi!“

Kobila je zopet potegnila. Sin na vozu je rekel sam sebi: „Dobro sva jih izplačala!“ Oče, ohladivši si jezo, se pa za ušesom popraska in misli: „Bohinjec, na Bohinjski Beli si brzdaj jezik, dokler drži v Bohinj samo ena cesta, in ta prav po sredi Beljanske vasi!“

Ta jako previdna, a prepozna misel se mu je vrinila, ko je čul za vozom prijazne vzlike: „Kar si ženi preveč plačal, dobiš nazaj grede vrnjeno s počenimi groši!“

Bralcem, ki ne poznajo starega denarja, naj povem, da je nekdam „počeni groš“ toliko plačal, kakor dandanes „pripeljana klofuta.“

Moral bi še povedati, kaj je Melkijad iztaknil, ko je pri Blejskem jezeru, kjer so napajali, k sebi zvabil in v vodo vrgel lično mačko, ljubljenko stare gospe, ter kake strahote je preстал v Naklem, kjer so nočili; a moramo hiteti.

Stopimo tedaj v Ljubljano. Tam pri mitnici na Celovški cesti so se ustavili, da se odrine užitnina. Oče Rok je ponižno povedal, da je ubog kmet in da nima na vozu drugega nego deset funtov masla v dveh dežicah, šolarsko obleko in detelje in slame, kolikor je potrebuje nazaj grede za kobilu; zli užitninar pa ni verjel, da vozi tak mož za tri dečke samo deset funtov masla. Ukaže torej dečkom, ki so sedeli na vozu kakor pribiti, naj se umaknejo. Zdaj utiplje z golo roko in z železnim drogom mnoge stvari, ki so ga jako zanimale. Kmet se izgovarja, da so mu te nepotrebne reči domače ženske skrivaj in za njegovim hrbtom potaknile na voz, in rohni

nad dečki, zakaj mu niso tega poprej povedali. A vse to mu ni pomagalo. Ustrelili so ga za dva goldinarja globe.

Ko je mitničar očetu Roku dajal pobotnico, je stari Smuk iz Bele slišal naslednji pogovor:

Mitničar: „Huje bi vas pritisnili, da niste iz Bohinja.“

Rok: „Lejte si no! Nisem še bil v Ljubljani, pa me že poznate!“

„Spoznal sem vas od daleč po kobili.“

„Kaj ne, da se takšna ne vidi izlepa pod našim cesarjem? Dve takšni imam na prodaj. Če mi dobite kupca, zaslužite pošteno mešetarino.“

„Res lepa kobila, a neznansko je okomatana.“

„Da, neznansko lepa je; pa okomatana, kakor se ji spodobi.“

„Ali morebiti tržite tudi s kožuhovino?“

„Tega baš ne; a volne imam na prodaj nekaj centov.“

„Lahko jo boste pripeljali, ko imate kola tako debela.“

„Da, šestdeset centov smem naložiti nanja. Tako močnih kol ne znajo delati zunaj Bohinja.“

„Saj takšnih tudi še nisem videl. To čudno kripico utegnate razpečati tukaj v Ljubljani.“

„Zakaj ne, če se mi dobro plača!“

„Neki gospod kupuje nenavadno staro šaro. Gotovo vam ponudi za kripico več, nego je vredna, čeprav je silno skop. Samo ne vem, kako jo bo spravil v svojo shrambo.“

„Najmanjša briga! Pokazal bom, kako se dene vsaksebi.“

„Ali vas boli želodec, ker ste tako prepasani?“

„O ne! Želodec mi je zdrav in ne potrebuje povoja. Moj pas samo kaže, da sem cel kmet, zemljak!“

„Zato ni bilo treba pasu; saj vam že na obrazu berem, da ste kmet, cel in ves.“

„Vi že, ker ste bistra glava! A koliko je škricev, ki ne ločijo kmeta od polkmeta ali kočarja!“

„Da, celo potraten kmet ste, ker vozite s seboj tisti težki medicarski dežnik iz povoščenega platna. Ali vas ne varuje že sam klobuk dežja?“

„Prav ste rekli, da sem potraten. Zato vas vprašam, ali mi boste, ko se vračam iz Ljubljane, kaj vrnili od tistih dveh goldinarjev, katera sem plačal po nedolžnem?“

„Tega pa ne. Drugim računamo štiri goldinarje globe, Bohinjcem samo pol. Mi že vemo zakaj, vam pa ne smemo povedati, da ne bo zamere...“

Zdaj se oglasi Smuk iz Bele in kličejo soglasno i drugi očetje, ki so imeli na vozeh dijake in živilo, da naj jih mitničar naglo odpravi in vzame od njih tudi samo pol užitnine kakor od Bohinjca! Pravica bodi vsem enaka!

Oča Rok je pa nameknil svoj klobuk in rekel Smuku: „Nismo še rekli poslednje besede. Stopil bom pred doktorja, ki izdeluje naše srenjske pravde. Naredila bova pritožbo, naj imam plačati tudi še dva goldinarja povrh...“

Naš vodnik je obrnil obraz k meni in me srepo pogledal. Da mu ne sprožim besede, ki jo je imel na jeziku, sem poudarno pristavil: „Tako je pravil stari Smuk z Bele nam dijakom, ko smo hodili mimo njegovega doma. Ali je vse res, ne vem.“

Vodnik ni izpregovoril in jaz sem brez skrbi nadaljeval:

„Drugo jutro se je vršilo vpisovanje v prvo latinsko šolo. Osma ura zjutraj je bila, ko je bohinjski oče prikoračil v šolsko poslopje, pred seboj tiščeč ukaželjno trojico. Pred ravnateljevo pisarno, tedaj še zaprto, je čakala obilna množ očetov in sinčkov, največ kmetskega stanu, gnetoč se proti vratom. Ti čakavci so že od daleč čuli škripajoče udare moževih podkovic na kamenite hodnikove plošče; in ko je Rok prišel do njih, je vse presenetila krepka postava, še bolj pa nenavadna oprava starošegnega

Bohinjca. To obče zanimanje in čudenje je mož takoj izkoriščal in se prerival proti pisarničnim vratom.

Ker je ta napor našel krepak in hrupeč odpor, poprosi mož z najprijaznejšim glasom: „Možje, spustite me predse; jaz sem prišel med nami vsemi od najdalje!“

Takoj se oglasi v drugem koncu skupine suh mož v narečju, bohinjskemu najmanj podobnem, vendar znanem po vsi deželi: „Kaj bi tisto? In prav zato ste prišli najzadnji. Odkod ste prikrošnjali, oče?“

„Kaj treba vprašati? Iz Bohinja sem in pripeljal sem se s svojo kobilo. Krošnjo naj drugi nosijo!“

„Že vem, tam iz Bohinja, kjer so velike dote. Če se tam ženiš, doboš na doto kravo s teletom povrh. Svoja teleta pa Bohinjci vozijo v Trst, a ne v Ljubljano, in jih tam prodajajo funt po deset krajcarjev pri mestni tehtnici.“

Splošen smeh se je razlegel po hodniku. Oče Rok pa divje pogleda zbadljivca in zarohni nad njim: „Pa se dajva tehtati! Ti pritlikavec nimaš drugega nego vedno suho žlico, nikdar sito, in tisti lončeni bas. Jaz pa imam tri žrebetne kobile, višje kakor tvoja kočura, trideset molznih krav in...“

„... in toliko slame, da joносиš celo pod klobukom!“ se začuje zopet od onega konca, in obči grohot se podvoji.

Naš orjak se raztogoti, razmahne roke in zavpije z glasom, primernim svoji velikosti: „Možje, razmaknite se, da dobim v pest in zmanem to človeče!“

V tem hipu čuje za seboj krepak glas in višja oblast ga prime za ramo. Naš Rok se ozre; hipoma sname klobuk raz glavo in zakliče svojim dečkom: „Brž poljubite gospodu roko! To so naš prejšnji koprivniški far!“ —

Dečki so točno izvršili, kar je mož zapovedal. Kmetje v obližju se pa spogledujejo, češ, zdaj pride gromska strela na vse, ker je ta zarobljenec duhovnega gospoda vodjo dirnil s psovko „far“. — Ta gospod je bil Valentin Vodnik, za francoske vlade vodja višjih ljubljanskih šol. Ker je bil pred leti prvi župnik nove fare na Koprivniku, je dobro vedel, da beseda „far“ v Bohinju ni žaljiva.

Prijazno je pogledoval vse tri Bohinjčke pred seboj, povpraševal Roka, ki ga je poznal že od prej, po svojih znancih v Bohinju in mu naposled obljubil, da bodo njegovi dečki vpisani najprvi.

Sluga je naredil ulico do pisarne. Gospod vodja je stopal skromno naprej in za njim je korakal oče Rok tako košato, da se mu niti ni račilo sneti klobuka, ko je stopil pred vodjevo pisalno mizo. Stoprav znani glas izmed vrat: „Oče, rejto raz škopnik!“ ga je opomnil, kaj se spodobi.

Tretji vpisani dijak je bil naš Melkijad. Počasi je čital Valentin Vodnik krstni list, kakor da ne verjame črkam, a zapisati je moral ime „Melkijad“ in ne drugače. Nato je pogladil dečka po licu in mu je rekel dobrovoljno: „Tvoj krstni patron je sveti papež Melkijad. Verjetno ni, da bodeš ti kdaj papež. Škof pa more postati Kranjec, in zakaj ne bi Bohinjec (oča Rok je tedaj zrasel za pol glave)! Bodi torej priden in poslušen; če ne, boš vse žive dni samo mlekojed, kakor so tvoji bratje v Bohinju!“ (Oča Rok se je zdaj sklonil za pol glave).

Gospod vodja je naročil pozdravila do znancev v Bohinju in Rok je korakal od pisarne, glasno vprašujoč, kje je tisti vražji rešetar, da ga potiplje z debelim prstom; a moral si je odgovoriti prosto po Prešernu:

„Med njimi, ki so stali brez odmike,
naš Rok zastonj tam išče zlobno lice
njega, ki kriv noritve je velike.“

Oča Rok se je še tistega dne poslovil od Ljubljane in domačih prvošolcev. Ti pa so krenili na

izprehod po Dunajski cesti, da so tam zopet videli domačo Savo in se ozirali proti domačemu Triglavu, ki jim je bil tako mil in hkrati tako neizmerno oddaljen.

Tisti večer je Melkijad prvikrat sedel pri okrogli mizi dijaškega stanovališča in med tujimi součenci. Stol, na katerem se je skušal gugati, mu je bil prešibak, soba pretesna; „poštengana“ kaša preredka in premalo zabeljena; a najhuje ga je peklo, da se ga že prijema ime Mlekojed in da ta zoprni pridevek ugaja celo gospodinji. Sédel je po slabi večerji na klopico v kot in je tam molče in osvetložljivo izbiral součenca, ki mu bo prvemu v svarilni zgled za druge s krepko pestjo dokazal, da se ime Mlekojed tudi v Ljubljani ne sme izustiti brez kazni...

* * *

Zdaj se je naš vodnik ne samo obrnil, ampak po koncu postavil ter izpregovoril, ne da bi prikrival svojo nevoljo:

„Oprostite, gospod in gospodična, da zopet govorim; a moram vama povedati, da je ta moj rojak (pokazal je tedaj s koncem škornjice name) vso to povest iz trte izvil, samo da smeši in sramoti prav proti četrti božji zapovedi rod, ki je živel pred nami v Bohinju. Saj od vsega tega, kar je povedal, ničesar ni mogel ne videti ne slišati.“

Vstal sem nato tudi jaz in zdelo se mi je, da se mi lica grejejo. Odgovoril sem vendar mirno: „Vaša sodba je nagla; in da je krivična, utegnete izvedeti še nocoj. Kar se je takrat godilo, so videli in slišali drugi vere vredni možje, ki niso bili vezani jezik držati za zobmi. Sam stari Rok, kar menda pomnite, ni bil tistih, ki zamolčujejo, česar je srce polno; rad je koga pograjal, rad se pobahal in najrajši pripovedoval, kako se mu je godilo ob prvi vožnji v Ljubljano. Največ svoje povesti sem pa izvedel iz ust starega moža v spodnji dolini, ki je bil

zdravih ušes in dobrega spomina ter vrstnik Melkijadov, s katerim še zdaj občuje.“

Nato vodnik: „Tistega moža iz spodnje doline poznam in ga spoštujem. Dovolita, tuji gospod in vi, gospodična, da nekaj o njem povem, kar bodi v posvarilo temu mojemu rojaku (zdaj je name pokazal že z roko). To je bilo takole: Imel sem pri tistem možu opravek in stopil sem v njegovo kovačnico. Na klopih pri stenah so sedeli kmetje iz okolice, ki so prišli n kovaču na pogovore, ker je tisti dan dež šel in nismo mogli delati na polju. Tudi kovač je počival, slonel na naklu in govoril kmetom, sedečim okoli nakla. Jaz sem se priril na klop pri durih in z drugimi vred poslušal moževo „prerokovanje“. Čudne reči je pravil: kako je hodil po svetu in kaj je videl v Nemcih in Lahih. Marsikaj je bilo težko verjeti, vendar sem vse verjel, kar je povedal. Saj smo bili vsi Bohinjci! Mi smo pa toliko pošteni, da Bohinjec Bohinjcem ne laže. — Kar jame pripovedovati, da je v Korotanu nad Sveto Krvjo, kamor so hodili naši stari ljudje na božjo pot, videl goro, ki je višja od našega Triglava. Tega mu pa kratko ni malo nisem mogel verjeti. — Zdaj pa tako sodim: kdor ponižuje Triglav pod tisto koroško goro pri Sveti Krvi, ta ponižuje ves Bohinj in vse Bohinjce. Prav nič nočem obrekovati pa vendar rečem, da je tisti mož iz spodnje doline, ki se je toliko spozabil, da je poniževal Bohinj, morebiti prav tako zapostavljal Bohinjca Roka in Melkijada, ko je temule rojaku pripovedoval o njiju. To pa moram povedati, da nam je tisti mož prav takrat, ko je poniževal Triglav, tako govoril, da ne smemo poniževati sami sebe in da smo Bohinjci več trpeli po svoji ponižnosti nego po tuji prevzetnosti. Rekel je: „Spoštujmo vsak sam sebe in svoje rojake, in spoštovali nas bodo stranci bolj nego dozdaj. Držimo se stare vere, pravice in šege! Drugim, ki drugače mislijo, ne prikrmujmo iz same ponižnosti ali zato, da bi se jim laskali; kadar pa nam je povedati svojo pravo pošteno misel, jo povejmo

glasno, da se bo razumela razločno. Zakaj, kdor potaji svojo misel, zataji svoje poštenje.' To pa ni še tisto, kar sem hotel temule rojaku povedati v svarilo. To bom stoprav zdaj povedal, če boste poslušali.

„Mož iz spodnje doline nam je takrat v potrdilo svojega nauka povedal naslednjo dogodbo, ki sem si jo prav dobro zapomnil. Pripovedoval je takole: Nekdaj sem dalj časa delal v Ziljski dolini na Koroškem. Tam žive ljudje blizu tako kakor v Bohinju. V neki večji vasi pa prebivajo vkupe Slovenci in Nemci, katoličani in lutrovci. V tisto vas je prišel krojač, ki se je štulil in dobrikal na vse strani. Govoril je Slovincem slovenski, da je rojen Slovenec, in Nemcem nemški, da je pristen Nemec. Če je šel v petkih v gostilno, je najprej posetil katoliško in si dal prinesi v mehko kuhana jajca; potlej je smuknil na ono stran ulice v lutrovsko krčmo in je tam užil meseno klobaso. Ljudje so mu kmalu prišli do jedra in nato ga ni nihče imel za moža, ne Slovenec ne Nemec, niti katoličan niti lutrovec. Kmalu za krojačem je prišel v tisto vas velik gospod iskat miru pred svetom. Stopil je h krojaču, da si omisli novo obleko. Ta gospod je hudo jecjal. Takoj je zajecal tudi krojač in je tolažil gospoda, takisto kakor on jecajoč, da jima je voljno prenašati hibo, ki jo jima je Bog naklonil. Gospodu je jako prijal krojač, ki je znal jecavost tako naravno posnemati, in sprijaznila sta se oba jecavca. Često sta se izprehajala po bolj samotnih krajih, da bi ju ljudje ne poslušali in oponašali. Nekoč prijecata v šumo nad vasjo. Kakor bi trenil, ju sreča medved in se pred njima postavi na zadnje noge. Oba sta brez orožja in silno se prestrašita, gospod po gosposko, krojač po krojaško... Zdaj pa pride božja kazen: medved je zamrmral in se obrnil v grmovje. Gospoda se pa spogledata in oddahneta od strahu. In kaj se je bilo zgodilo? Jecavemu gospodu se je od samega strahu jezik odvezal, da ni

več jecjal. Krojaču pa se je jezik zavezal in jecal je od tedaj vse žive dni.“ —

Tej povesti je vodnik z zategnjenim glasom pri-
stavil še to: „Med poslušalci te dogodbe je sedel
mladenič v gosposki suknjici. Ta je povest o zilj-
skem krojaču v petih letih tako pozabil, da je danes
smešil svoje rojake samo zato, da so ga stranci rajši
poslušali.“

Imel sem odgovor na jeziku. A bolj prav je bilo,
da me je prehitel primorski tovariš, ki je vprašal
vodnika: „Ali mar res verjamete, da ni višje gore
nad vašim Triglavom?“

Vodnik odgovarja: „Vaše vprašanje ni novo.
Marsikateri gospod mi je že trdil, da je veliko višjih
gora. Nihče me pa ne more siliti, da bi to verjel,
česar nihče ni dokazal. Modri možje pravijo, da je
največ laži baš v tiskanih knjigah. Mi verjamemo
svoje, učeni gospodje naj verjamejo svoje. Oni pra-
vijo, da mi nič ne vemo, ker se nismo učili. Mi pa
pravimo, da oni nič ne vedo, ker jim je sama uče-
nost pamet zmešala. Jaz verjamem to, kar so nam
sporočili naši dedje in pradedje — pametni možje.
Samo tista gora, na kateri je ob vesoljnem potopu
obtičala Noetova barka, je za komolec višja od Tri-
glava: vse druge so nižje. — Staro ustno sporočilo
pripoveduje tudi to: Nekdaj so imele gore vsaka
svojega duha in zmaja. Ti so, vojskujoč se med se-
boj, pustošili in s skalami in prodivi obsipali rodo-
vitni svet okoli gora, kar se še zdaj pozna po vsem
Bohinju. V tisti prastari dobi je zaželela gora za
našim jezerom zrasti nad Triglav. Njen duh jo je
napenjal, zmaj je tiščal in vzdigoval skalne skla-
dove kvišku, gora je rastla in že je bila tolikšna
kakor Triglav. A Bog tega ni dopustil. Zemlja se
potrese, napihnjena gora se razpoči in razvali. Tam
vidite kaznovano goro na južni strani Bogatina. Še
dandanašnji jo imenujemo ‚Podrto goro‘. Tako je
ta reč.“ —

Dočim je moj tovariš zastonj dokazoval, da
stoje na naši zemlji, ne boječ se Podrte gore, snež-

niki, ki so celo trikrat višji od Triglava, sem jaz ohladil nejevoljo nad preobčutljivim rojakom in jel premišljovati usodo svoje podrte povesti.

Res malo ali nič šale ne pretrpe taki ljudje, ki jih vsakdanji napor za svoj obstanek sili, da so vedno resni in v skrbah. Zatorej me je tudi gori omenjeni mož iz spodnje doline, kateremu sem bil nekoliko prešaljive čudi, često svaril: „Previdno ravnaj, ako že moraš burke uganjati! Ljudje, ki so prisiljeni dan na dan delati kakor črna živina, tudi zdivjajo liki živina, če se ponorčuješ z njimi.“

Takisto nam je uvaževati, da so vsem staroselcem domače šege, podedovane rod za rod, ter spomini na njih prednike nedotakljiva svetinja. Ako se predrzneš te njih starine osvetljevati z veselostno svetiljko, takoj si vržen na gorečo grmado, čeprav nisi imel nobenega hudobnega namenā. Skrunil si njih svetinje in s temi vred njih poštenje!

Čim ožje je človeku duševno obzorje, tem širja mu je osebna razdražljivost. Če imaš s takim človekom opraviti, ne dotakni se slabosti niti njegovih niti njega svojcev do devetega kolena, ali tistih njihovih svojstev, ki ščegečejo tvojo smehovo žilico. Jako težavno je torej govoriti ali pisati po pravilu: *ridendo dicere verum*.

Najbolj občutljiva in razžaljiva je pa tista gospoda, ki je to bolj po obleki nego po duhu. Majhen narod smo Slovenci in marsikateri trgovski popotnik pozna malone vse, ki se štejejo med takozvano zgornjo desettisočino. Morebiti polovica teh veljakov so možje tesnega obzorja. Vsi ti ne bodo v tvojih besedah gledali na stvar, ampak bodo za njo in pod njo iztikali osebe in osebnosti. Gorje tebi, če tak občutljivi tesnomislec po črtanem nosu, po opisani noši klobuka, po označeni navadi, kako se smeje ali usekuje, kako odpira denarno listnico ali se igra z urino verižico, ali sploh po katerihkoli slučajnih malenkostnih znakih najde bodisi najmanjšo podobnost med seboj in osebo, katere smešnost ali

podlost predokuješ! Vsa rodbina in prirodbina se bo zaklela proti tebi, in ne opereš si jezika ali peresa, četudi se očitno pokoriš celih sedem let.

Jaz se takrat nisem pokoril, ampak sem rekel vodniku, naj se umakne na ono plat gomile, da ga ne bodo več ušesa bolela, ker si ne dam kratiti pravice, osvetljevati tudi temno in smešno plat človeškega življenja.

Vodnik je vendar ostal pri nas, a jaz sem svobodno nadaljeval svojo povest:

„Šest let je Melkijad pohajal ljubljansko gimnazijo. Vzorno se je vedel, pridno učil, redno in čedno podajal svoje naloge in izvrstno je znal vse, kar je bil vprašan; a vendar nikoli ni mogel razveseliti ljube in ljubeče matere, da bi jo, ko ji je prinesel častno šolsko darilo, bolj utrdil v nadi, da se bo nekoč vozil v svoji kočiji. Ta 'tiha voda', ki je samo redkokdaj, a onda precejšnje vzkipela, ni ugajala profesorjem, morebiti tudi zato ne, ker je Melkijad res nekoliko krivo gledal. Vedno so ga imeli na sumu, da ni tako zgleden dijak, kakor se dela. V tem so imeli nekaj prav; a kriv ni bil dijak, ampak njegovo ime. Melkijad morebiti ni rad strahoval pačilcev svojega imena; a navzel se je v teku let prepričanja, da mora edino sam braniti svoje pravo ime in potrebni ugled med dijaki, ker ni nikoli našel zadoščenja pri tistih, ki so imeli pravico kaznovanja.

Najbolj ga je peklo to, da so gospodje, ki naj vzdržijo red med dijaki, sami smatrali za malenkost, kar je bilo Melkijadu resna, častna reč, in da se je včasih celo kateri teh gospodov spozabil in mesto imena Melkijad rabil besedo, ki je bila vsakomur gladkeje izgovorna in se je vedno rabila za Melkijadovim hrbtom. Tako je bil naš dijak venomer bolj oster nego mil, bolj skriven nego očiten sodnik, dá, osvetnik svoje časti, in to ni bilo koristno njegovemu duševnemu razvoju. Kaznoval je najrajši s samo šalo: z besedo za besedo ali z burko,

samo da je mogel razžaljivca izpostaviti občnemu zasmehu. V teku let je v tem načinu kaznovanja dospel do prave dovršenosti, in v tej stroki se je morebiti bolj izpopolnjeval nego v matematiki in francoščini, ki sta mu bila najljubša predmeta.

Mnogim sramotilcem je prisodil celo telesno kazen, a bil je previden. Čakal je z izvršitvijo tedne in mesece; a vselej je kazen izvršil tako, da mu kaznovanec ni mogel ničesar dokazati. Če je kaznovanec šel tožit, ga je Melkijad pozneje kaznoval tudi zaradi ovadbe. Dosegel je s tem, da ga naposled noben kaznovanec ni tožil, a tudi poboljšal se ni nobeden. Pripetilo se je celo, da je kak profesor čutil kamen na hrbtu ali sneženo kepo za vratom ali da so se mu v jutru mrzlega zimskega dneva pobila okna v spalnici. Storilca niso našli, in profesor je bil že davno pozabil, da je pred letom dni rekel Melkijadu v sami šali: „Mlekojed“.

Ob takšnih težavah je naš dijak dovršil gimnazijo (ki se je tista leta končala s šesto šolo) in je prinesel domov izvrstno izpričevalo. Jaz in naš vodnik pa sva tega mnenja, da bi bil tedaj pred ljubo, častiželjno materjo položil tudi častno šolsko darilo, ko bi ne bil „Melkijad“, ampak bi nosil „lepo ime Janez“!

* * *

„O počitnicah po šesti šoli je bil Melkijad povabljen na neko novo mašo v Bled, kjer se je že tedaj vsako leto praznovalo več novih maš. Melkijad je bil izvrsten pevec. Kdor pa je pevec in je že dovršil šesto šolo, sme vsaj o počitnicah in na novih mašah nekaj vina piti.

Od sijajne, vesele nove maše domov gredé, stopi Melkijad na Mlinem pri Blejskem jezeru v znano gostilno, da tam pogleda po Bohinjcih, ki bi morebiti ž njim vred potovali skozi dolgočasne štenge proti domu. V pivski sobi ga nagovori kmet Trinos, edini Bohinjec, z malomarnim pozdravom:

„Mlekojed, pojdi pit!“ Naš dijak se naglo obrne, ne da bi odzdravil ali po stari šegi odpil in Trinosu nalil. Zakaj tikati šestosolca ali pravzaprav sedmosolca je preveč nespodobno in kdor je bil v poneдельник mesojed, noče biti v torek mlekojed. Najtežje pa prenese ogrdo, kdor je malo spal in sinoči toliko pil, da ga danes lasje bole. To zahteva osveto. Sramota se vračaja s sramoto!

Trinos je bil dokaj trden kmet v spodnji Bohinjski dolini. Hišni priimek „Pri Trinosu“ je pridobil že njegov oča, ki se je izprek gora priženil v Bohinj, a popolnoma zaslužil je ta pridevek stoprav naš Trinos, ker je marljivo zlasti s temeljitim vinstvovanjem deloval na to, da njegovo obličje dela čast hišnemu imenu. Uspeh je bil očiten in sosede so rekali med seboj: „Kar je Triglav med gorami, to je Trinosov nos med nosovi.“

Sicer je pa Trinos pridno kmetoval, živel v miru s sosedi in bolj potuhnjeno nego voljno slušal svojo osorno ženo. Red v vseh rečeh je ljubil nad vse. Zlasti redno je hodil vsakih sedem tednov po opravkih v Bled. Ob takih rednih prilikah je v pondeljek zjutraj zarana napregel svojo kobilico in ta ga je potlej v sredo pozno zvečer pripeljala domov utrujenega od njegovih opravkov. Poglavitni opravke mu je bil ta, da je v Bledu tri dni zaporedoma popival. Zakaj piti je moral, a v Bohinju ni hotel sosedov pohujševati ali svoji ljubi ženici dajati povoda, da bi ga zaman zmerjala ali vlačila iz krčme.

Danes je bil torek, to je drugi dan Trinosovih blejskih opravkov, in če se hoče Melkijad ž njim v Bohinjo voziti, mora čakati do večera prihodnjega dne. A Melkijad noče čakati, marveč osvetiti se hoče nad Trinosom, in to še danes.

Dočim je Trinos v gostilni pil in pel, sta Melkijad in gostilniški hlapec-hlevnik zunaj pred hlevom skovala ta naklep: Hlevnik takoj vpreže Trinosovo kobilico pred njegovo kripico in dijak se bo takoj z njo odpeljal v Bohinj. Kobila pa mora vsaj ob

osmih zvečer zopet stati v hlevu na Mlinem, ker je Trinos redoljuben mož. Ves dan namreč pije, ne da bi se ozrl na konja in voz. Točno ob desetih zvečer, ko jame krčmarica pivce iz hiše goniti, pa pride hlevnik v pivnico, prime Trinosa pod pazduho in ga spravi v konjski hlev. Tam Trinos kobilo potiplje in pogladi in potem leže poleg nje v postlano slamo. Kobila mora torej biti že ob osmih v hlevu, da bo kmet ob desetih na nji otipal, da je nakrmljena in da sope popolnoma nesumno.

Hlevnik in Melkijad sta previdno ravnala; dobiti je bilo samo še zanesljivega človeka, ki bo konja točno in brezkvarno postavil nazaj v Bled.

Odzvonilo je poldne in že se obrača kobila raz cesto na Trinossovo dvorišče.

„Kaj pa ti delaš z našo kobilo?“ zavrešči stara, šepava, doka, povaljano oblečena žena.

„Ali sem prav prišel k Trinosovim?“ vpraša naš dijak skromno in mirno.

„Kaj se boš šemil?“ zakriči osorna žena. „Ti si tisti krivogledi Mlekojed in veš tako dobro kakor jaz, kje je doma naš pijanec.“

Ta iskreni pozdrav je Melkijada potrdil v veri, da je njegov načrt za cveto docela upravičen.

Odgovori torej glasno: „Če sem prav prišel, pa sedite na voz in se odpeljite na Mlino. Tam v krčmi pri mostu Trinos kmetijo prodaja nekemu Bovčanu.“

Kakor bi trenil, sede žena na voz, kakršna je bila, in obrne kobilo nazaj proti Bledu. Melkijad pa gre dalje svojo pot v svesti si, da je kobilo izročil najbolj zanesljivi osebi.

V zvoniku farne cerkve v Gradu pri Blejskem jezeru je bila ura deset, a tedaj ni bilo krčmarici treba izganjati pivcev in nje hlevnik ni imel posla ne s Trinossom niti z njegovo kobilo. Na Trinosovem domu v Bohinju so pa devali spat nepomirjenega gospodarja, ki še vedno rohni nad krivogledom Mlekojedom in izmišljenim Bovčanom; in ko je bila

drugič deseta ura, je že po vsem Bohinju raznesena novica, kako je Trinoslja rešila kmetijo, kako je pogorel nje možu tretji veseli dan in kako pretkano se je osvetil Melkijad.

Zdaj pak se je ost obrnila, ker Trinos je bil tudi izmed tistih ljudi, ki vračajo šilo za ognjilo.

Čez malo dni se je ukradel natihoma in brez kobile na Štenge. Ni šel samo do Mlinega za redno vinsko trgovino na drobno, ampak izreden opravek ga je peljal gori na Blejski Grad. Tam je pred sodnim komisarjem natanko in po resnici povedal, kako sramoto mu je natvezal tisti hudobni, ošabni Mlekojed. Sodni komisar, še mlad gospod, je vzel Melkijadov čin za kočljivo, a brez kvara izvedeno dijaško šalo. Trinosu je sicer obljubil, da bo dijak primerno kaznovan, sam pri sebi pa je menil, da bo zadoščal ustni ukor.

Drugi teden pride komisar v Bohinj, kjer dozda še ni bil. Tudi Bohinjci so ga malo poznali, ker je stoprav pred malo meseci nastopil službo na Gradu. Komisar poseti Roka, Melkijadovega očeta. To se je kmetu zdelo nekaj sumno, ker dozda ni bil še noben posvetni gospod pod njegovimi strehami. Čim bolj je bil gospod vljuden, tem bolj je bil kmet nezaupen in niti premeknil se ni od skednja — kjer je imel mlatiče — da bi gospoda peljal v hišo za mizo. Mlatiči prenehajo mlatiti in se zijavo zagledajo v komisarja, ko je Roka vprašal, ali bi mu mogel preskrbeti osla za ježo na Koprivnik.

Preden stari Rok ubere umesten odgovor, se oglasi mlad mlatič iz skednja: „V Bohinju nimamo oslov; sam svoj osel boste morali biti, če hočete jahati na Koprivnik.“

Mlatiči se namuzajo in spogledajo med seboj, ne da bi zapazili, da je gospod malo zardel za mlatičevim preživoslovskim vzklikom, ki ga je oče nekoliko oblažil, izrekši, da v Bohinju res ne ređimo oslov in mul.

Gospod dalje vpraša kmeta: „Kje imate mla-dega gospoda Mlekojeda?“

Mlatiči stoje in molče. Stari Rok se oblastno ozre v ozadje skednja in zakliče porogljivo: „No, odgovori! Ta gospod tukaj po tebi vpraša.“

Oglasi se zopet prejšnji mlatič osorno: „Danes nisem gospod, ampak mlatič; in če me kdo z Mlekojedom ogovori, se mu odzovem s cepcem.“

Na ta lesoslovni odziv se gospod komisar obrne proti cesti in kmeta poprosi, naj ga spremi čez dvorišče. Ko sta bila sama, mu reče gospod: „Nikar ne mislite, da sem namerjal žaliti vašega sina, ki se baje prav dobro uči. Do danes ga nisem videl, nikar še slišal, da bi mu bilo drugače ime nego Mlekojed. Premalo časa sem še na Gradu in morebiti celo ne veste, da sem novi komisar.“

Kakor bi trenil, sname Rok slamnik raz glavo; a takoj ga zopet pokrije, ko je gospod izrekel željo, da bi ga dijak, ki se mu mlačva pravzaprav ne spodobi, spremil na Koprivnik, da mu tam nekaj piše: „Malo bo dela in ne bo zastonj.“

Kmet se popraska za ušesom in jeca: „Bi že bilo, saj zna pisati. A sosedje bi rekli, da je opravljal službo biričevo ali da je kaj pisal, kar bo kmetu na kvar. Zatorej ga vam ne morem posoditi in, kadar boste zopet potrebovali pisarja v Bohinju, ga pripeljite s seboj.“

Kmet se je obrnil sredi dvorišča nazaj, gospod je stopil na cesto in mlatiči so zopet prijeli za cepce, na tihem sodeč, da sin in oče nista prave pogodila.

V soboto prihodnjega tedna je stal Melkijad pred komisarjem v sodišču. V nedeljo potem je pa Trinos v gostilni na Bistrici tako govoril sosedom, čakajočim popoldanje službe božje: „Tisti novi komisar, ki blizu tako govori kakor Čiči, kateri prodajajo kis in bruse, je ostro izpraševal mene in hudo podajal študenta. Ta pa se je tako premeteno branil, da sem se kar pomikal proti durim, da ne bi še mene malo priprli. Ko sva vse povedala, kar

je hotel poslušati, ni dal nobenemu niti črhiniti ne in zamislil si je, ne da bi kaj pogledal v tiste svoje črne knjige, ki so ležale pred njim na mizi. Potlej je vstal in rekel takole: „Grbavi, hromi, slepi in nemi nesrečniki voljno trpe vsak svojo nadlogo. Vi, mladenič, ste pa zdravi, nepohabljeni in hodite v višje šole; vendar se niste priučili potrpljenja z uborno malenkostjo, katero vam prizadeva priprosto pačenje vašega nenavadnega imena. Poizvedel sem celo, da ste brzousten in oduren človek ter da mnogo huje zbadate svoje bližnjike, nego se oni šalijo z vami. Temu vzrok ni toliko vaše ime, kolikor sta oče in mati, ki vam dajeta potuho in nista na vas nikoli pokladala tiste blagodejne šibe, ki novo mašo poje. Človek vašega drvastega vedenja se kaznuj takisto drvasto. Zatorej sem vas obsodil na deset palic, iskreno želeč, da bi popravila naša leskovka, kar je zamudila očetova.“

„Tako je govoril komisar. Mlekojed je prebledaval prav tako kakor jaz tedaj, ko je prišla moja starka na Mlino. Smilil se mi je revež. Vse sem mu odpustil, prosil sem zanj in rekel, da nič ne zahtevam za pot in potrošek. Nič ni pomagalo; pošteno je birič odmeril, kar je sodnik prisodil, in odšla sva z Grada. Meni je bilo žal, da sem ga zatožil; njega je pa bolelo. Tak človek nima utrjene kože kakor mi in, ker se ne moti z vsakdanjim delom, ga taka sramota hudo peče v srcu, vse huje kakor nas.“

* * *

Počitnice so minile in Melkijad je vstopil v sedmo šolo. Čez nekaj dni pa izvedo v Ljubljani, kaj so Melkijadu naložili na Gradu, in moral je slovo dati šoli in Ljubljani. Vrnil se je domov. Oče je klel, mati jokala, sin obupaval. Oče je silil, naj gre sin v samostan, da ga nihče ne vidi več. Mati in sin sta rekla, naj bi kmetoval. Oče je pa na take besede zarohnel: „Izprijen dijak ni bil nikoli dober

kmet! Katera poštena ženska se bo omožila s kmetom, ki ima tako neznansko ime? Če ostane ta izgubljeni sin na domu, se bo naposled izpremenilo staro, častitljivo hišno ime; in tam, kjer se v Bohinju použije največ mesa, se bo rekalo „Pri Mlekojedu“.

Čez leto in dan je Melkijad očeta preprosila, da mu dovoli prostovoljni vstop v vojake, in nekdanji dijak je izginil iz Bohinja. Vojaško suknjo je nosil samo pol leta. Odslovili so ga, ne ve se prav, ali zato, ker je bil nesposoben, ali zato, ker se je sam delal nesposobnega.

Ni se vrnil domov, ampak odšel je križem sveta in nad petintrideset let niso izvedeli, kje se potika in ali še živi. Umrla sta mu medtem oča in mati, brat je prevzel dom in se je oženil. Nekaj let so se že bratovi otroci v večerni molitvi spominjali rajnega strica, za čigar grob nihče ne ve, kar se ustavi pred hišo tuj voz z velikimi kovčegi in z voza stopi sivolas, gosposko oblečen človek. Komaj so se spoznali Melkijad, brat in nova gospodinja na očetnjem domu.

Melkijad se je nastanil pri bratu v posebni sobi. Živel je tam ob svojem trošku bolj gosposko nego kmetsko in dobro se je pogajal z domačimi in s sosedi, zlasti pa z vaško deco, za katero je imel vedno polno dlan knjižic, podobic in mediva. Pomladil se je stari mož v domačem kraju ob spominu detinskih let in med drugim rodom, ki je že davno pozabil Melkijadovo potvarjeno ime, njegove zbadljive psovke in prešerne burke...

Nekoč se sporeče z jetrvo in čez blizu štirideset let ga dirne v ušesa malone pozabljeno ime „Mlekojed“... Takoj se preseli v drugo hišo ter bratu zapove, naj mu ali izplača tistih dvanajststo forintov, ki jih ima po očetovi oporoki dobiti, ako se kdaj domov povrne, ali pa zgradi to hišo na planinah, ki jo bomo skoro videli. — Brat se je odločil za hišo. Melkijad prebiva v nji že tretje leto...

„Lani sem ž njim občeval, ko je bil po opravkih pri mojem očetu, in tedaj sem mu obljubil, da ga posetim za nekaj dni v njegovi ‚akademiji‘, kakor je takrat imenoval svojo puščavo. Če danes stopim čez njegov prag, se odzovem tistemu povabilu.“

Vodnik je pripomnil, da je z Melkijadom v rodu v daljnem kolenu in da je ta njegov stric na glasu, da je nekoliko prismuknjen, ker je časih čez mero vesel in prijazen, časih brez vzroka puščoben in togoten. Na zimo hodi v tuje kraje, a nihče ne izve, kam; na pomlad se zopet vrača domov in potem nabira po gorah zeli in kamenov, odklanjajoč vsako družbo. Kar je našel, nikomur ne pokaže, a vse odpelje v tuje kraje. Kje in kako je živel toliko let, nikomur ne pripoveduje in, kdor ga o tem kaj vpraša, slabo naleti. Kadar je dobre volje, pride med ljudi in se rad pohvali, kar ve in zna. Če ga pohvališ, pa takisto slabo naletiš; mož se zadere vate: „Kaj hvališ, teleban, reči, ki jih ne poznaš?“ Melkijad sploh ne dopusti ne hvale, ne prerekanja, niti najbolj blagohotnega tujega sveta. „Na to torej pazimo, in dobro se nam bode godilo pri njem.“

V.

Naš prihod v Melkijadovo hišo. Cvetličnjak. Pokažena večerja. Melkijadova povest o beraču Cvajarčku. Mlekojed vojak. Dovršek rednih opravkov Trinosovih. Mlekojed odide od nas.

Bližali smo se puščavnikovi hiši in bilo nam je dobro znamenje, da se dviga dim nad sleme. Prišli smo pred lično zidanico. Na pragu je stal velik mož golorok, opasan z belim, do tal segajočim prtom, na nogah je imel lesene cokle in na glavi ponošen, velik slamnik. Postava mu je bila vitka in ravna, lasje sivi, lice okroglo in blede, čelo gubavo, oči rjave in bistre. Sprednje zobe je imel še vse. Stopil sem pred družbo in mož mi je roko stisnil prav pristrčno.

Predstavil sem tovariša in opomnil, da gospodična laglje govori laški nego slovenski. Takoj se je v možu zbudil stari Kranjec, ki se rad pobaha s tujimi jeziki. Vprašal je gospodično v nagli laščini, je li ji znan vojaški zdravnik njenega priimka, ki je bival okoli leta 1820. v Ljubljani. Ko mu je povedala, da je to bil njen oče, jo kar objame, izrekši, da mu je bil ta gospod blag in nepozaben dobrotnik. Povedala mu je tudi, kdo in odkod je njena mati. Melkijad pak z ganjenim glasom pristavi, da je v davnih, mladih letih poznal tudi njeno mater, ki je bila tedaj še v otročji dobi. A beseda se mu ustavi... Mož se zamisli in gleda nekaj trenutkov strmo pred se. Potlej se kvišku zgane in čelo se mu razjasni. Seže nam vsem zopet v roke in reče z milim glasom: „Oprostite, da sem star in neokreten in da me včasih omamijo spomini na mlada leta. Oprostite dalje, da vas ne morem dostojno pogostiti. A vse, kar moja hišica premore, vse vam je na razpolago. Moji gostje boste danes in jutri in ne izpustim vas, dokler se ne naveličate.“

Bralo se mu je na obrazu, da je tako mislil, kakor je govoril. Mignil je vodniku, naj stopi v hlev, kravo opravljat; nas pa je posadil za mizo pod hišnimi okni, koder je krasen razgled na planine in v dolino. A ni nam pustil uživati razgleda, temveč naglo je prinesel dobrega vina, belega kruha, presnega masla in svežih rdečih jagod ter lične krožnike in prtiče. Kdo bi bil kaj takega pričakoval gori pod Triglavom!

Solnce je že nizko stalo ob vrhovih Mišeljga vrha in Tolstca, ko vstanemo od kosilca. Melkijad pozove vodnika, da stori gospodični vse točno, kar mu bo zapovedala. Hkrati poda gospodični bel predpasnik in jo poprosi, naj nam priredi večerjo po svoji umetnosti, ker se ne spodobi, da bi moški kuhal, kjer je ženska pri hiši. Mene in tovariša pa odpelje od hiše in hleva na bližnji in daljnji rastlinjak, kakor je imenoval dva s kamenitim plo-

tom ograjena vrtova. Vsi smo se molče vdali mo-
ževi volji, vedoč, da ne prenaša ugovora.

Premišljal sem, kakšna bode večerja. Kajti go-
spodična ve, s kako juho so se ukvarjali stari Špar-
tanci, ne pozna pa juh, ki gredo v slast našim
vrstnikom; imenovati zna cvetke na trati in tiste,
ki jih razpostavljamo po sobah, neznana so ji pa
zelišča, ki jih rabimo v kuhinji; učila se je z vnemo
kemije in celo anatomije; ne ve pa, kako se pre-
tvarja zajec v pečenko in kako se naj razreže
piščanec.

Hitro pa me je Melkijad napotil na druge
misli. Pravil mi je, da mu je rajni Valentin Vodnik
vcepil veselje do mineralogije in da se je pri rajnem
profesorju Hladniku, ki je bil imeniten učenjak, z
vso vnemo učil botanike. Hkrati se je čudil, kako
sva mogla jaz in tovariš završiti gimnazijo ob tako
nezadostnem znanju prirode, in je grajal sedanje
dijake, ki baje bolj poznamo podobe na Ahilejevem
ščitju in gore na luni nego podobe rastlin, ki nam
krasijo zemljo in podajajo živež, ali tvarino zemlje,
na kateri lenobimo. Dolgo nama je razkladal po-
sebnosti in imena svojih redkih in strokovnjakom
imenitnih zeli, da so mi bila ušesa polna, a glava
prazna. Toda moral sem, da ne bo zamere, poslušati
in se delati, kakor da so mi njegove zeli nad vse
zanimive.

Prišel nas je vodnik klicat k večerji „na ko-
ruzne žgance z mlekom.“ Naš gazda se razljuti,
kakor da bi mleka niti videti ne mogel.

Vodnik se ponižno zagovarja: „Bil je pač v
čumnati zajec iz kože dejan in s slanino pretikan;
a čakati bi morali nad tri ure, preden se tako trdo
meso skuha in potlej še speče. Tam so tudi visele tri
gozdne jerebice; trajalo bi takisto nad tri ure,
preden jih tako snažno oskubem, kakor je bil zajec,
in preden se potem skuhajo in opeko. Zatorej se
nisva doteknila teh dragih reči, ampak rekel sem,
da so na gorah žganci iz koruzne moke najboljša

jed. Gospodična je bila sama radovedna, kakšni so žganci. Nato sem jih skuhal in z maslom zabelil. Zajec in tiči naj pridejo jutri na vrsto; saj ste prej rekli, da pričakujete vsak trenutek gospoda iz Zagreba.“

Jaz in tovariš sva čula nato iz besed, ki so grmele iz gazdovih ust na vodnikova ušesa, marsikatero novo, ki se ne nahaja v naših slovarjih; a nočem jih objaviti, ker imamo že zdaj preveč takih, ki bolj zanimajo kazenskega sodnika negoli jezikoslovca.

Sedli smo naposled k žgancem. Gospodična je menila, da znana ji laška polenta ni slabša od žgancev; a mi drugi smo vsak zase in molče sodili, da se je maslo prismodilo. Nihče ni zinil žal besede in za vodnika je ostalo veliko večerje. Po obedu nas je obhajala tista vesela zadovoljivost, ki pospešuje prebavljanje. Naš gazda je bil prijazen, dovtipen in tako duhovit, da smo vsi pozabili, da nosi lesene cokle. Naposled nam skuha veliko mero čaja in ga vlije v skledice. Potegnem iz vodnikove vreče steklenico slivovke, da prilijem nekaj kapljic v vonjavo tekočino. Gazda pa strastno prime za steklenico in bolešno zakriči: „Nikari žganja na mizo! Za Boga ne!“

Odgovorim mu, da to ni navadno žganje, ampak pristna sremska slivovka. Toda mož ne izpusti steklenice, marveč odgovori, da jo vrže ob tla, ako je takoj ne spravim v vodnikovo vrečo. Vdal sem se.

* * *

Mož se umiri in dalje časa zamisli. Potem gre iz hiše gledat, ali vodnik že spi zunaj hleva. Ko se je o tem prepričal, zaklene vežne duri, prisede k nam in jame mirno govoriti: „Oprostite mi, da sem bil tako sirov. Hribovec, ki živi med hribovci, se često zapozabi. Da pa me ne sodite napačno, vam povem svojo povest o žganju; potem boste

razumeli, zakaj sem tako zabesnel, ko sem zagledal vašo čutaro. Povedal te povesti še nisem nikomur in dolgo sem premišljeval, ali jo smem razkriti vam. Odločil sem se. To pa prosim in gotovo pričakujem, da o moji povesti molčite kakor zid. Govoril bom nemški ali, če želite, laški, da me ne more razumeti, kdor bi morda poslušal zunaj pod okni.“

Vsi smo obljubili molčanje in mož je povzel besedo; „Vstopil sem v Ljubljano po dovršeni šestletni gimnaziji v prvo leto modroslovja, kar vam je zdaj sedma latinska šola. Čez štirinajst dni sem moral šolo ostaviti, ker sem o počitnicah nekaj zakrivil, kar se je meni zdelo pametno in pravično, pa je bilo kaznivo. Potem sem se doma v Bohinju potikal do druge zime. Lotila se me je tačas bedasta in, ker je bedasta, zato nepremagljiva želja, da naj grem prostovoljno v vojake, da tam dosežem slavo in dostojanstvo, kakor so jo tedaj dosegli nekateri Slovenci kmetskega stanu. Izbral sem si za odhod najmanj primerni dan v letu; a meni je ugajal, ker sem želel potovati v Ljubljano ob takih dnevih, ko me bo srečavalo najmanj ljudi.

„Na Sveti večer leta 1818. se poslovim od očeta in matere. Bilo je že o mraku, ko na poti blizu Nomenja (to je prva vas v Bohinju, če prideš z Bleda) dojdem starega znanca berača. Ta berač je prihajal blizu vsako leto v Bohinj. Nosil je vrečo s kožami od zajcev, vidre, dehorja in kune, kakor jih je navadno skupoval, in hkrati je prosil usmiljenih ljudi „cvajarčka“; če nimajo cvajarčka, pa „krajcarčka“. Zato se ga je prijel in držal priimek „Cvajarček“. Ta Cvajarček mi potoži svojo bedo, da na tako svet dan ni še užival nič toplega in da ne ve, na kateri klopi bo prenočil, ako sploh pride do klopi v topli hiši. — Debel sneg je ležal po polju in mraz je pritiskal.

Berač se mi je zasmilil, a hkrati se spomnim svoje reve in vzdihnem: „Ako bi jaz v vaših letih nosil take težave, kakor jih moram zdaj, želel bi si smrti.“

„Tudi jaz si želim smrti“, odgovori berač, „a smrt beži pred menoj.“

Tedaj se v meni zbudi tisti nagajivi duh, ki mi je bil tolikrat v zlo, da odgovorim brez pomisleka: „Nič ni lažjega nego ujeti bežečo smrt. Tu nate desetico! Kupite si zanjo žganja v gostilni na Nomenju. Izpijte tisto žganje duškoma in idite dalje skozi Štenge v tej jasni noči. Tam blizu takozvanega „Beraškega studenca“ boste opešali in sedli v suhi sneg, da si počijete. Zadremali boste. Sanjalo se vam bo, da vam je toplo, da uživate slastno jed, da pred vami gore lučice božičnih jasli, in naposled zmrznete v najprijetnejših sanjah.“

Berač je hvaležno sprejel moj dar in molče sva korakala dalje po ledeni, polzki cesti. Stopiva v gostilno in sedeva, jaz za mizo, berač na klop pri durih. Jaz si ukažem vina, berač pomoli krčmarici srebrno desetico starega denarja in prazno čutaro, proseč dobrega žganja za vso desetico. Žena mu prinese čutaro nazaj, berač se obrne k peči in čul sem, kako je lukal iz čutare. Potem je naglo vstal in odšel, toliko da nam je voščil lahko noč.

Ostal sem v krčmi čez noč in se z vinom poslavljal od krčmarja, ki mi je bil ljub znanec iz dijaških let.

Drugo jutro je bil Sveti dan. Pozno sem vstal po slabem spanju in bilo mi je hiteti, da pridem do desete maše na Bohinjsko Belo. Pot je bil žalosten, ker sem mislil na dom ter na slovo od poslednjega znanca in od zadnje hiše v Bohinju. Težavno sem stopal po ledeni, hudo izvoženi cesti in nikoli nisem prav vedel, kje sem; zakaj na obeh straneh ceste me je spremljala nad seženj visoka, strma stena prvotnega in raz cesto nakidanega snega. Ko pridem v Štengah do takozvanega Beraškega studenca, se stena odpre na južni strani, kjer teče Sava. Ozrem se na ljubo, bistro Savo, ki je še nisem videl to jutro, čeprav sem že dolgo čul nje šumenje od blizu. Na nje produ zagledam otrplega moža; dolge

škornje so obrnjene proti Beraškemu studentu. Truplo, vznak sloneče v snegu pod cesto, je pogrnjeno z obnošenim, oguljenim, meni dobro znanim plaščem, a na glavi mu, v čelo potisnjena, čepi tista luknjasta, s petelinjim perjem obdana klobeta, ki je bila značilna za berača Cvajarčka.

„Ostrmel, okamenel sem in vest mi zakliče: ‚To je Cvajarček in ti si ga umoril z žganjem!‘

„Spustil sem se v tek in zdelo se mi je, da me podi sam Cvajarček z gorjačo v koščen, ledeni roki. Pešal sem, a vest mi je vnovič očitala umor in me vnovič podila mimo ljudi, mimo cerkva in vasi in stoprav zvečer sem stopil v toplo sobo in pred ljudi. Zbolel sem na prenočišču in ljudje so rekli drugi dan, da sem bleдел. Kaj sem govoril v blodnji, nisem izvedel, niti hotel vprašati.

„Trdni moj život je premagal bolezen in čez tri dni sem se oglasil pri vojaškem oblastvu. Niso me hoteli potrditi; kajti preočitno sem jim gledal navzkriž, sicer sem bil popolnoma sposoben. Vaš oča, gospodična, pa je preprosila gospodo, trdeč, da se očesna hiba, ako jaz dovolim, temeljito odpravi z neopasno operacijo in da bi bilo škoda odvracati me od stanu, do katerega imam veselje in ki mi obeta lepo bodočnost. Bil sem končno sprejet.

„Vojaški zdravnik mi je potem nekaj malega v levem očesu prerezal, in videl sem prvikrat v življenju ter gledam še danes pravilno kakor drugi ljudje. Zdaj sem se prvikrat zadovoljno ogledoval v zrcalu: brez strahu sem gledal vsem ljudem v obličje; in kadar so me gledali drugi, jih nisem sumnil, da se spotikajo nad pogledom, ki je bil vražnim babam toliko uročen; ampak zazdevalo se mi je, da me radi gledajo in da sem jim morda celo zal mladenič.

„Radost nad pravilnimi očmi čez malo časa zagrené spomini na mrtvega Cvajarčka.

„Vadil in uril sem se vsak dan. Zvečer sem legel spat ves utrujen. V spanju se mi je prikazoval berač, stoječ pred posteljo in žugajoč z grčavo pa-

lico. Zbudil sem se, a ničesar nisem videl. Zopet sem zadremal in prikazen se je ponovila. Vstal sem drugo jutro nespočit in nesposoben za težko delo. Vidno sem hujšal; drugi so rekli, da od domotožnosti; jaz pa nisem smel povedati, zakaj. Končno se mi je berač prikazoval tudi podnevi in mi žugal za smrt.

„Nekoč se vežbamo na ledini pred vojašnico. Beračeva pošast s tistim strganim plaščem in z našemljeno klofeto stopa mimo mene, kažoč name s palico. Planem iz vrste in vržem pošast ob tla. Tovariši me naglo primejo, jaz se predramim iz omame — in od tal se pobira pospod ravnatelj modroslovja, tisti, ki me je izključil iz šol. Drugikrat sem tako na tla podrl profesorja iz šeste šole, ki se je nekdam norčeval iz mojega imena. Napadel sem svojo poslednjo dijaško gospodinjo, svojega desetnika in nekoč, na straži stoječ, z bajonetom prebodel kodra, ki je bil ostrižen po levovo. To je bil moj najhujši zločin: kajti ta pes je bil last zelo visokega gospoda.

„Zaradi teh in enakih napadov sem bil večkrat kaznovan. Naposled, ko sem končal tistega psa in bi bil moral pretrpeti kdovekaj, se me usmili in v bolnico pošlje polkovni zdravnik, vaš oča, gospodična! Dolgo so premotrivali in se med seboj prepirali zdravniki in višji častniki, ali sem blazen ali se blaznega delam. Naposled dožene vaš gospod oča, da so me odslovili od vojaške službe za vselej. Slekel sem vojaško suknjo, ki sem jo nosil blizu pol leta in vedno težje prenašal. — Kam naj grem zdaj? Trden mi je bil sklep, da ne mimo Beraškega studenca, da ne nazaj v Bohinj. Šel sem v križemsvet s trebuhom za kruhom, zaupajoč prislovcu: „Koder solnce teče, povsod kruh se peče.“ —

„To je moja povest o žganju. Izvolite iz nje izprevideti, zakaj tako bolešno vzkipim, kadar zagledam žganje. Veliko sem obhodil sveta, a povsod me je spremljal spomin umorjenega berača. Na večer svojega življenja se me je lotila nepremagljiva

sla, da se vrnem v nepozabni rojstni kraj, da položim moje kosti k večnemu počitku poleg očeta in matere.

„Živel sem nekaj časa prav srečno v očetni hiši poleg drugega roda. Malenkosten prepir z mojo jetrvo me je overil, da se mi utegne povrniti prejšnja dušna bolezen. Treba je bilo torej, da se ljudem umaknem in se zarijem v to odljudno puščavo, kjer ne bom nevaren svojemu bližnjiku, kadar mi morda zopet zavre v možganih. Tukaj zdaj samujem in premišlujem, kako sva se nekdanj varala jaz in mati, ko sva meni gradila zlate gradove v oblake — da, v oblake! — ker malo, malo sem imel jasnih dni.

„Odkar pomnim, so potvarjali moje krstno ime. Vsakdo me je slobodno smel sramotiti, a jaz sem zaman pričakoval kazni nad sramotilce. V tem gnevu mi je rastlo sovraštvo do človeške družbe in se je jeklenilo v meni prepričanje, da je pravica za nesrečnika drugačna negoli za tistega, ki je rojen pod srečno zvezdo. Zakaj, drugi so se smeli šaliti in norce briti z menoj brez kazni; a kadar sem se jaz maščeval nad njimi, kar sem se, bogme, moral, tedaj mi je moja šala, moja burka, toliko da je bila storjena, že nakopala hudo kaznen in sramoto. Neznosna sramota in kesanje za nepreudarijene čine sta me končno vrgli v umobolnost. Te dušne bolezni se še nisem otel, ker še vedno premišlujem, da ne morem najti zadoščenja za prestane krivice in da vpričo vsega kesanja nisem zadobil niti pri Bogu niti pri ljudeh prizanesbe za čine, s katerimi sem branil svoje poštenje. Tako tukaj trpinčim sam sebe in čakam odrešenja od neizprosne usode in od najbridkejših spominov na razočarane nade mladeniških let... Zatorej oprostite, da se ne vedem tako, kakor se spodobi omikanemu gazdi proti ljubim gostom.“

* * *

Mož je umolknil in plaho zrl proti sobnim vratom. To je trajalo precej dolgo. Molčali smo, boječ

se, da zopet ne zablede. Naposled se prijazno k nam obrne in drugič čašice napolni s čajem.

Tedaj se ohrabrim in izpregovorim: „Dovolite, blagi rojak, da vas iznenadim z novico, ki vas bo zelo utolažila! Ta novica je v spodnji dolini nekaterim ljudem zelo znana; a vi je niste nikoli čuli, kar sem razvidel iz vaše povesti. In stvar je ta: Tisti človek, ki je na Sveti večer l. 1818. zmrznil pri Be-raškem studentu v Štengah, ni bil berač Cvajarček, ampak kmet Trinos.“

Toliko da sem to izpregovoril, zakliče Melkijad strastno in naglo: „Primité me in trdo držite na stolu!“

Gospodična se preplaši, jaz in tovariš primeva moža za rame in jih krepko pritisneva k stolovemu slonilu.

„Tako je prav, le krepko držita!“ ječi naš gazda. Moj tovariš je svoji sestri francoski šepetnil, naj odpre vežo in pokliče vodnika. Gazda je to prav dobro čul in tudi francoski odgovoril: „Nikar po vodnika! To bi bilo olje v ogenj. Prosim vas, gospodična, položite mi rajši ruto, v vodi namočeno, na čelo.“

Gospodična to ročno stori. Četrť ure je trajala ta muka. Naposled vzdihne naš gazda: „Hvala Bogu! Niti en trenutek me ni napadla omama. Odleglo mi je. Miren sem in svobodno me izpustite.“

Mož je vstal, hodil po sobi nekam potrť in zamišljen in obstajal je mestoma, zroč v tla ali v mene.

Kar vpraša z zamolklim glasom: „Ali pa veste, da je res, kar ste ravnokar povedali?“

Radovoljno sem odgovoril: „Veseli me, da morem potrđiti vprašanje, ki sem ga pričakoval. Ni še štirinajst dni minilo, odkar sem povest o Trinosovi smrti čul iz ust svojega očeta, ki je bil sam pri Trinosovem pogrebu. Spomladi po tistem pogrebu je moj oča odšel na rokodelsko popotovanje. Tisto pomlad smo pisali 1819. leto. To dobro vem iz

knjige, ki jo je s seboj nosil kakor vsak rokodelski pomagač. Ujemata se torej dan in leto. Cvajarček je umrl kakih pet let pozneje tudi v Bohinju in sicer na Bistrici pri Zaloliku. To vse vam izpričuje farna mrtvaška knjiga na Bistrici, moj oče in drugi stari ljudje iz spodnje doline.

„Največ je vedel povedati o Trinosovi smrti sam — Cvajarček. Ta človek, kakor ga hvalijo stari ljudje, ni lagal niti kradel, čeprav je bil berač. Po njegovi povesti, kakor sem jo čul iz ust svojega očeta, se je vršila tista stvar takole: Na Sveti večer — bilo je to, kakor sem prej omenil, leta 1818. — se je Cvajarček vračal v Bled in je bil namenjen, da prenoči na Nomenju. Malo pred Nomenjem ga dojde gosposko oblečen človek, ki je govoril nekaj bohinjsko, nekaj ljubljansko narečje. Tisti človek je bil norčave volje in je dal beraču za žganje celo srebrno desetico — tako je namreč govoril Cvajarček. Z neznanim gospodom vred je stopil v gostilno. Cvajarček si je tam kupil žganja za pet dni — kakor je rekel — pa izpil ga je takoj v gostilni za dva dni naprej, ker žganje je bilo dobro in Cvajarček potreben. Gospod je ostal v gostilni. Cvajarček je stopil k prijaznemu kmetu in ga je izprosil prenočišča v toplem hlevu. Drugo jutro, na Sveti dan, je zarana vstal in se napotil proti Bledu. Pri Beraškem studentu najde človeka v snegu, že vsega otrplega. Tipal ga je in tresel in se je prepričal, da je mrtev. Po obleki je sodil, da je zmrzlec človek iz Bohinja. A kdo da je, tega ni mogel posneti iz obrazovih potez. Vzame torej ponesrečencu mošnjico z denarjem, nož z nožnico vred, plašč in klobuk; mrliča pa pokrije s svojo klofeto in svojim plaščem, da se ga ne loti volk ali ujeta. Odene se s tujim plaščem in klobukom in se napoti nazaj na Nomenj, da tam ljudje po obleki in morebiti po hišnem znamenju, ki je bilo po lepi stari šegi vdelano v nožev ročnik, spoznajo ime in dom ponesrečenca in gredo z vozom ponj. Sneg je bil tedaj visok, da je pokrival plotove, grme in vodne roje, in srenj je držal člo-

veka. Berač je šel nekaj po cesti; ko pa je prispel do Nomenjskega polja, spleza s ceste na srenj in hiti naravnost čez polje do kmeta, pri katerem je bil prenočil. Vi, gospod Melkijad, ste vstali pozneje in berača niste mogli ne srečati ne videti, ker ste hodili ves čas po cesti, on pa največ po polju. Berač, h kmetu prišedši, odloži klobuk, plašč, nož in mošnjico in gopodar spozna, da je v nožu vdelano staro znamenje Trinosovega doma. Tako je bilo dokazano, da v Štengah leži Trinos. Kmet na Nomenju je bil o tem popolnoma prepričan še posebe zato, ker je dva dni poprej videl Trinosa v znani krčmi na Bohinjski Beli in ga je vabil, naj prisede na saní, da se skupaj popeljeta v Bohinj. Tedaj je Trinos odgovoril, da ima piti še en dan in da pride stoprav na Sveti večer domov. Kmet iz Nomenja je poslal človeka na Trinosov dom z naročilom, naj pridejo na Nomenj s sanmi. Sam pa se je s Cvajarčkom peljal do Beraškega studenca in je tam naložil mrliča.

„Tako je sam Cvajarček pripovedoval zbranim možem pri Trinosovem pogrebu. Jaz sem vso povest slišal iz ust svojega očeta. — To je vendar nesreča, da niste nikoli izvedeli, kako sta resnično umrla Trinos in Cvajarček.“

Melkijad odgovori: „Blizu šestintrideset let me ni bilo domov, in ko sem prišel nazaj, sem malo občeval z ljudmi. Tudi bi se nihče ne bil predrznil, pred menoj govoriti o Trinosu, ker so vedeli, da sem mu nekoč natvezal burko, ki je zame izšla prav sramotno. O beraču Cvajarčku nisem povpraševal, a vesel sem bil, da so ga pozabili drugi ljudje. Ostala mi je torej vsa reč tako v spominu, kakršen je bil moj prvi strašni vtisek.“

Melkijad je bil vidno potolažen, a skoro je zopet hodil po sobi gori in doli. Kar se ustavi pred menoj in me vpraša, je li moj oče doma ali na senožetih. Ko sem potrdil, da je doma, naglo stopi pred vežo, pokliče spečega vodnika, mu da ključe od shramb in naroči, kako naj nam postelje. Potem obuje

močne škornje, vzame klobuk in podkovano palico ter izreče še enkrat svojo trdno nado, da bomo čakali do devete ure prihodnjega dne v njegovi hiši.

VI.

Vodnik opisuje Triglavske nevarnosti. Kako smo prišli v pol ure na Triglav in iz pondeljka v torek. Začarani kup sena. Daktili z Bistrice. Moj vzlet na Triglav. Sestanek ob zori na Triglavu z imenitnima Slovencema. Mojega slavospeva veličava in zator. Četveronogi poslanci.

Spremili smo Melkijada do vrtne ograje. Odondod je naglo odšel proti Srednji vasi. Vsi smo sodili, da gre naravnost do mojega očeta, da čuje iz njegovih ust potrdilo novice, ki ga je tolikanj iznenadila, da je edino meni ne more verjeti.

Prav je storil. Tako ali tako bi nocoj ne mogel spati. Dolga nočna hoja mu bo ukrotila živce; pričevanje očividcev jih bo blagodejno ojačilo in jutri bo duševni položaj ves pravilen.

Stali smo pred hišo dokaj časa v lepi noči. Večerno žarjavo smo sicer zamudili, a tudi mesečina sije na zračnih gorah bolj čarobno negoli v soparnih dolinah. Vodnik je opozoril, da se od mesečine in planinske sape primejo pege mladega obraza. Jaz sem trdil, da je to zgolj prazna vraža. A gospodična je bolj verjela vodniku nego moji učenosti in naglo smo se morali vrniti v sobo. Tam sem pač takoj videl, kaj so vodnikove pege. Bilo mu je do požirka slivovke in do obljubljene smotke. Vse smo mu privoščili; saj je danes mnogo pretrpel z nami in od našega gazde.

Nikomur se ni mudilo k počitku; snovali smo torej načrte za prihodnji dan in vodnik je začel opisovati, kaj bomo prehodili, preden stopimo snežnikov naših prvaku na drastavo teme. Često sem bil čul pripovedovanje iz ust starega znanca, a danes sem radostno pripoznal, da je napredoval tako glede na obliko, kakor glede na vsebino. Bolj mi

je ugajal nego moji profesorji rimskega prava, ki leto za letom čitajo svoja predavanja z vedno enako suhoparnostjo in z običajnimi, a redkimi dovtipi, ki se ponavljajo vedno na istem mestu. Zapazil sem na vodniku še drug napredek. Logarji, vojaki in pomorščaki imajo od nekdanj pravico do svoje posebne govorice. Naš vodnik je bil v mladih letih vojak, pozneje lovec in logar. Obeh teh stanov latinščino je spretno uporabljal nocoj, ko nam je živo, dá, otipno slikal: polzke snežene ledine, na katerih zelo drsi, strme prodove, ki se meljejo pod nogami in nas izpodnašajo v prepade, nebotične stene, preko katerih nam bo plezati, ostra slemena in ozke grebene med breždanjimi prepadi, čez katere bomo jahali ali kobalili.

Stranca sta pazno in plaho poslušala, celo meni je bilo tesno pri srcu, ker sem si bil v svesti, da moram z vodnikom vred deliti vse odgovornosti, ako se onima, ki nista vajena plezati po takih višavah, pripeti kaka nezgoda. Za tistih časov se nam še sanjalo ni o planinskih društvih, in za vodnika je bil sposoben vsak, kdor je bil že enkrat na Triglavu. — Zdaj je pač drugače in bolje. Hribolazec se odpočije v Aljaževi koči na Kredarici; steze na Triglav so popravljene; ovire razstreljene; vodnik je izvežban; in kjer je treba posebne opreznosti, se potegne močna vrv skozi ušesa trdno zabitih železnih klinov — in nevarnosti ni nobene. Kadar pa dospeš na Triglav, sedeš v Aljažev stolp, si skuhaš svoj čaj in če ga tudi ne skuhaš, si izvestno zavarovan pred vetrom in pljučnico.

Dovedel nas je vodnik v živahnem plezopisu na konec grebena, ki se razteza med prepadom od Malega do Velikega Triglava. Tukaj mu sežem v besedo: „Na koncu robatega, strmega grebena je treba kvišku vstati in se oprijeti gole stene Velikega Triglava; pogledati pa ne smemo na levo ali desno v prepad, da se človeku ne zvrta v glavi. Kratko je poslednje plezanje; samo to ni prijetno, da tista strma stena, ali človek, plezajoč na nji, visi narav-

nost nad prepadom. Kako naredite, vodnik, če vas hribolazec, ko se mu tresejo roke in šibijo kolena, vpraša, stopivši pred tisto strmol, katerega kamena v steni se naj oprime, desnega ali levega? Gotovo vas je to že vprašal ta ali oni. Jaz vas nisem.“

Vodnik odgovarja, kakor da je čakal tega vprašanja: „Na to nepriliko me je opozoril moj stric, star triglavar, preden sem nanjo naletel. Čul sem že tako vprašanje na tistem nevarnem mestu in povem vam, da je to vprašanje zame hujše nego za vprašalca. Tedaj naredim, kakor bi vprašanja ne čul; naglo rečem gospodu, naj zameži in posadim ga zopet na greben. Potem mora gospod malo počivati; jaz pa zapazim meglico na nebu in povem, da se bliža vihar z bliskom in treskom. Tedaj obrneva hojo oprezno nazaj in ondi, kjer sva bila poprej pustila palice, razodenem popotniku, česar poprej niti slutil ni, da se mu je v glavi vrtelo, ko je videl dva kamena tam, kjer je bil zame eden. To je bila edina rešitev zanj, da sva se vrnila in da sem molčal o njegovi omotici, dokler nisva bila na varnih tleh. Drugače ne smem ravnati, če se človek opoteka prav tam, kjer plezanje zahteva popolnoma mirne glave in trdnih rok. Vrtoglavica na teh višavah je grozna reč. Dokler plezamo na Triglav, ni še toliko nevarna, ker smemo počivati, kadar nam drago, in se obrniti, kadar hočemo. Če nas prime omotica, ko plezamo raz Triglav nazaj, tedaj pa gre za življenje in smrt. Zakaj, na Triglavu ne smemo nikogar pustiti; ogniti se ne moremo nobenega mesta in nazaj grede niti ni časa vselej počivati, kakor bi želeli, ker nas često podi nevihta, ki se tam gori zbere nanagloma, ko se je najmanj nadejamo.“

Gospodični se je bralo na obrazu, da jo je minila prvotna slavohlepnost in da se ne bo srdila, če pride druga ženska — bodisi celo Bohinjka — pred njo na Triglav. Njen brat pa vpraša, ali se pozna človeku, da je omotičen.

Vodnik nadaljuje: „Mi vodniki se tega nismo učili. Nam pokaže samo izkušnja, kdo je omotičen in da vrtoglavost človeka prime baš nad prepadom. Bolj ko je kdo hodil na gore, manj je podvržen tej slabosti. Ta gospod iz Bohinja ni vrtoglav in po pravici je rekel, da me ni vprašal, katerega kamena naj se oprime na tisti steni. Vprašali so me drugi gospodje iz Ljubljane, iz Trsta in od drugod. Vsakega vodnika poštenje pa zahteva, da ne izdamo, kdo so bili tisti plašljivci ali slabotniki. O nikomer še nisem povedal in ne bom nikoli, da se je obrnil na Malem Triglavu ali na robatem slemenu med Malim in Velikim Triglavom, ali da se je tresel kakor šiba na vodi, ko sem ga vlekel in nosil nazaj, in kako ga je trapila vročina v glavi, a mrzlica v kolenih. Naša vodniška čast in zaupanje, katero si moramo ohraniti, zahtevata strogo molčanje... Vsakdo, kogar vodimo na Triglav, nam je prišel na najvišji vrh, bodisi da je opešal i doli — na Velem Polju. Ako se bojite dalje hoditi, v pol ure ste na vrhu najvišje gore na svetu — kar tukaj v tej sobi; samo da si natanko zapomnite, kar vam bom še povedal!“

Vodnik je nadaljeval popisovanje. Prišli smo v topli sobi, ponoči in pri voščenih svečah na Veliki Triglav, sedli na ostro razorano skalovje, brinili se mrazu z jedjo, s pijačo in ogrinjačo, gledali nebrot gora, rek in mest, videli morje, čuli imen, da jih še desetine nismo mogli zapomniti, in se čudili, kako neomejeno in daleč nese vid na širni svet pod nami. Ko smo se načudili in nas je obhajal običajni triglavski spanec, smo zapisali dan prihoda in svoja imena na močen listek, in ta listek je vteknil vodnik v steklenico, skrito med skalami, da potnik, ki pride za nami, vidi našo slavo in jo razglasi od izhoda do zahoda. Nato smo se vračali nazaj, oprezno, izkušeno in brez nezgode. Že smo se bližali Velemu Polju. V hipu se dvignejo megle za Mišeljim vrhom, zgostijo se nad nami v črn oblak in vihar pritisne in zarjove, ko baš prispejemo pod

varno streho. Zdaj se nebo zatemni, usuje se ploha s točo, bliska se tik nad našimi glavami, grom se razlega od gore do gore. Strela udari v star macesen. Pol debla se zvrne na skale, druga polovica se vname. Plamen in dim se vrtinčita v viharju, goreča smola pada v zelenkastih curkih na skalo, in naposled trešči ostalo drevo s plamenečimi vejami proti nam. — Mi gospoda — se preplašimo, a ne-neustrašeni vodnik si zapali smotko-viržinko na gorečem macesnovem vršiču — ako jo ima.

Takoj je imel naš vodnik smotko v rokah, a odložil jo je za zjutraj ter nas opomnil, da smo že prestopili iz pondeljka v torek...

* * *

Meni je vodnik namenil spalnico v senu na hlevu. Stopila sva iz hiše v jasno noč. Tenka meglica se je preprezala čez dolino pod nama in redke zvezde nad mesecem so tako živo migljale, da sem vodnika posebe opozoril nanje. Meni je bilo to planinska čarobnost, a prozaičnemu vodniku gotovo znamenje, da se v kratkem vreme prevrne. Vse je bilo tiho, samo redkoma se je čul iz daljave posamezen udar kravjega zvonca in ne daleč od hiše je hripavo lajal morebiti prav tisti lisjak, ki si je priredil ob našem strošku gosposko večerjo zase, za lisico in za nadobudno deco.

Nisem šel na hlev, ker me je mikalo, počivati tam blizu hiše v kupu suhega sena pod milim nebom. Vodnik me je pač svaril, da me bo zeblo proti jutru; a nisem ga slušal, ampak zaril sem se v seno, si ovil pleča z volneno plahto, potisnil klobuk v čelo in rekel: „Sladki spanec, poseti me, pripravljen sem nate!“

A spanec me ni čul. Vonjava ravnokar pokosenih, naglo posušenih planinskih trav in močni čaj sta dražila živce in zavidal sem dolgo časa vodnika na hlevu, čigar enakomerno smrčanje je glasno

pričalo, da ima zdrave prsi, vrle živce in mirno vest, pri vsej svoji planinski latinščini. Ko zavist ni privabila spanja, sem se jel tolažiti s premissljevanjem, da bi bilo greh prespati tako čarobno noč, ko ima dijak o počitnicah tudi podnevi dosti prilike za spanje. Zamislil sem se v planino, v mesečino in v glasove kravjih zvoncev. Iz planinskih logov in višav so mi v dušo pripluli pesniški nazori. Ponosno sem sodil, da me za postelj na tem mestu pod milim nebom, kjer luna neposredno in tako blizu deluje na možgane, zavida vsak pesnik; in če prifofota krilati Pegaz tisto noč na slovensko zemljo, gotovo obstane pri meni, ker drugje ne dobi tako visokostne, tako dehteče krme nego v senenem kupu mojega planinskega ležišča ali pravše slonišča. Skoro sem zapesnikoval in domišljija mi je bila tolika, da mi je bilo hripavo bavkanje lisjaka liki rezgetanje Pegaza, bližajočega se meni in senu.

Tista leta smo dijaki svoje proste ure, katerih je bilo dokaj, radi ubijali s pesmarjenjem. Bilo je nedolžno veselje, a celo to so nam grenili. Bil je profesor, ki je očitno dejal, da nam več koristi, če v prostih urah namesti pesmarjenja žogo bijemo ali plezamo po drevesih. Bolj izpregledljiv gospod je pa venomer ponavljal: „Nonum prematur in annum.“ To svarilo smo seveda razumeli za izpodbudo ter pričakovali, da se naši prvenci vendar nekoč natisnejo, ako ne prej, pa vsaj v devetem letu...

Ko sem tisto noč sédel v seneni kup, sem bil sicer že toliko izpametovan, da se mi je pesmarjenje zdelo najmanj dopustna potrata dijaškega časa; vendar čim dalje sem tičal v senu, tem glasneje so se v prsih budili davno pokopani pevski občutki. To premembo v meni je izvestno povzročila baš planina. Celo star človek se mora pokoriti vnanim vplivom, zakaj bi se ne mladenič? Kako naglo preobrazijo vinski duhovi plašljivca v bahača? Mož je prej vino pil in bil tedaj oster srpan; zdaj jê kislo mleko, a hkrati je najkrotkejši kimavec. — Mož in

žena sta živela ob mesu; tedaj je hotel mož ves svet popraviti, a pred vsem svojo ženo... Šel je mož med vegetarce in je jedel prikuho, dočim je žena uživala meso. Tedaj se je njegova taščica bahala, da je nje zet vzor vsem zetom. Zdravnik je naredil nov hišni red: zdaj uživa mož meso in prikuho, a žena samo prikuho — in mir je v hiši. — Prav tako je dišava planinskega sena v meni preobrazila nizko dolinsko mišljenje v planinsko, pesniško vznositost. Razveselil sem se tega preobrata in zaželel, da se me pesniški duh prime stanovitno in neločljivo, kakor se otroka primejo cepljene koze. Zakaj rajši se odrečem vsi pevski slavi in brezsmrtnosti, nego da bi me pesniški duh obhajal samo tedaj, kadar sedim v kupu planinskega sena.

Potisnil sem klobuk proti tilniku, da se prosto oziram na vse strani. Mesec sije ljubeznivo, kakor da gleda samo name; saj nima zanj ob tej uri nihče drug čutečega srca. Tenko preprežena meglena odeja nad dolino se gosti v vodoravno valovito morje, ki sega blizu do mojega podnožja. Splaval sem s plavutami domišljije po sivi gladini do bližnjih in daljnih gora, ki so liki začarani otoki strmeli iz meglenege morja.

Ustavil sem se na Studoru blizu pod seboj, na mestu, kjer sem prvikrat streljal na srnjaka. Srečen je bil tisti dan. Nedolžna veverica je plačala svojo radovednost z življenjem, a tudi srnjak ni ubežal namenjeni mu smrti. Čez malo trenutkov ga je na tla podrla svinčenka iz lovčeve cevi — toda ne iz moje.

Od Studora sem priplul na Rudnico. Tam smo otroci nekdanj posnemali Robinsona, čigar povest mi je zmedla glavo. Ves dan smo sekali smrečje, sestavljali šator in kurili grmado. Zvečer smo pa razočarani krenili v dolino, ko nas je iztreznil neusmiljeni glad. — Odtod sem proti jugu plaval na Črno Prst, kjer sem prvikrat gledal morje in Furlansko ravnino in se me je prvikrat polastila želja pogledati lepi prostrani svet zunaj tesnega Bohinja.

— Od Črne Prsti me je duh nesel od gore do gore proti zahodu in sedel sem naposled na visoki Bogatin, kamor sem želel priti že v detinskih letih. Stara teta mi je obetala, da me tja spremi, da v Bogatinu zajmem korec čiste zlatice in rešim plavolaso gospodično, ki se tam vica, zakleta v kačo z demantovo krono na glavi. Zdel sem se onda teti prebojzljivi; ko sem prišel v bolj srčno dobo, je pa umrla.

Kar začujem iz srečne, speče doline ropot debelega kladiva iz Bistriške železarne. Z domorodno zadovoljivostjo sem poslušal to trdo glasbo, to enakomerno udarjanje, zdaj votlo in počasno, zdaj trdo in krepko, zdaj naglo in rezko. Bilo mi je to kakor srcebitje speče doline. Res srcebitje! Stoletja in stoletja so butala fužinska kladiva na Bistrici, na Pozabljenem in pri Starem Kladivu in ustvarjala železo in jeklo iz bohinjskih rud. Železniške tovarne so bile v Bohinju liki srce životu. Točile so živilo po vseh žilah in širile blaginjo po dolini in planini. Pozdravljal sem bistriško kladivo: „Udarjaj naprej stoletja in stoletja kakor dozday in ne ohladi se topilnica, ki prelivaš drob naših planin v drago blago! Ti si naš pravi Bogatin! Ti nam daješ istinito zlatico, a ne tiste bajevne, ki izgine izpod rok, kadar se je dotaknemo! Samo tvoja zlatica je stanovitna, ker je nje zrno pridobljeno z žuljavo roko in oprano z znojem.“

Tako sem sanjal leta 1860. in si v duhu ponavljal vesele ure, ki sem jih prebil v bližini bistriške fužine... Pred malo leti sem zopet stal pred železarno. Požar jo je razdejal. Zdaj se zidovje ruši, dno nekdanjega plavža je prazno in hladno in kjer se je zemlja tresla pod debelim kladivom, gledaš grobljo in razrov. Valjarna, pretapljalnica, kladiva, strugarne — vse je minilo in, kjer je bilo nekday veselo, pridno gibanje ljudi in strojev, vlada zdaj mrtva tihota. Srce Bohinja ne utriplje več!

Iz razdora na mestu, kjer so nekday stali in ječali veliki mehovi, stopi predme, kakor strah iz grobov, sivéren, matór, slok mož uvelih lic in ob

palico se opirajoč. Nisem spoznal moža, ki je bil nekdanj toli jak. On me je še poznal, in roka se mu je tresla, ko mi jo je podajal. Vodil me je okoli po pogorišču in je kazal, kje je stalo veliko, kje malo kladivo, kje je bila livarna, kje ploščivnica, kje strugarnica in kje sem nekdanj jaz sam najrajši posedaval. Pravil mi je, kako je nastal požar in kako je prihitel ves Bohinj na pomoč; a niso mogli ustaviti velikanske sile ognja.

Sedla sva pod orjaško tristoletno lipo, ki še vedno nadkriljuje tristrodni fužinski grad. Koliko srečnih rodov je videla ta lipa, koliko je čula vselega petja pod svojimi košatimi vejami in koliko blagih načrtov se je snovalo pri mizah v njeni sencih! A zdaj gleda zapuščenost in podrtino. Sama je bolna in si želi strele z neba, da jo podere in reši, da ne bo več gledala žalosti pod seboj in razvalin daleč okoli. Dá, Bogatinov zaklad se je pogreznil! Kdo ga zopet dvigne s čaravim rekom? In tista začarana kača z demantovo krono na glavi? Ali je to mar železnica — „železna kača“ starega prerokovanja, ki se bo vila skozi prevrtano Črno goro v blaženo, a našemu rodu sovražno Italijo? Obudi se, zlatolasa gospodična, iz zakletega spanja! A kaj potem? Ali boš ohranila zvesto srce svojim goram in prebivalcem svojih dolin? Snubili te bodo tujci, in Bohinj ti bo dal doto od svojih šum in rudnin, od vodnih sil, od živine in polja. Ako pa tujci zapravijo tvojo doto, ako ti snamejo demantovo krono raz glavo, tedaj boš ostavila v Bohinju gola brda, kršna pogerja razdrastana po hudournikih ter duševno in gmotno bedo domačinov. Tujec nam bo vsiljeval drug jezik in nove šege, izpodnašal domačina v njegovi domači hiši; kjer je zdaj naš svet najdivotnejši, tam se bodo košatila razkošna letovišča hladnosrčnih inozemcev...

* * *

Kam sem zabredel? Torej nazaj v mladost, nazaj v planinski raj!

V senenem kupu sloneč sem pesmaril. Luna me je bodrila in ropot kladiva iz doline mi je ubiral pristne daktile. Kladivo je kovalo železo, jaz sem koval rahlo, krhko stvar: mešanico mladeniškega svetožalja in idealizma. Mladeniško svetožalje se je v nas porajalo, ko smo gledali dozdevno tujo srečo, sami sebi zidajoč nedosežne gradove. Tisti blaženi mladeniški idealizem je bil pa upodobljen v meglenem morju pred menoj, dočim je idealizem moške dobe sličen pravemu morju, katero nosi brodove, z jeklom okovane. Ubiral sem tedaj seveda visoko pesem — slavospev Triglavu, in stih i so se mi nizali prav povoljno. A končno je posegel vmes spanec, ki trapi pesmarje in njih čitatelje, ki pa nima oblasti nad pevci po božji milosti.

Krilati sluge dobrotljivega spanca so me dvignili in nesli na vrh Triglava tako urno, da sem ondi malone v prepade prekopicnil gosposko oblečenega moža. Samo to ga je rešilo, da je prav takrat prižgal žigico, da pogleda na uri, koliko minut mu je še čakati do solnčnega vzhoda. Predstavil sem se gospodu precej okorno v temi in na tesnem, robatem prostoru. Ne tako okorno, ampak z običajnim mladeniškim samozavestjem sem pristavil, da sem zgolj zato splezal na Triglav, da spišem v vzornem članku za „Slovenski Glasnik“, kaj sem tu gori videl in mislil ob solnčnem vzhodu. Bolj skromno od mene se je potem javil tudi gospod in iz njegovega glasu sem sodil, da ga je moja navzočnost celo ganila, ako ni nemara samo hripav od mrzle jutranje sape. Jako pa me je presenetilo, da je ta skromni prijazni gospod pravcati profesor Anton Janežič, urednik „Slovenskega Glasnika“ v Celovcu. Takoj je izpričal svojo značilno ljubeznivost in hkrati temeljito poznanje raznih dijaških razmer. Morda je uvaževal znano sušo večine tedanjih svojih sotrudnikov; morda je hotel moj popis zaarati — bodisi tako ali drugače; pomolil mi je kar v temi dva papirčka, katera sem kakor večč dijak otipal za ban-

kovca. Branil sem se bolj z besedo, manj v srcu, a končno sem stlačil denar v žep.

Oba je zeblo in previdni profesor je predlagal, naj sedeva tako, da se s hrbtoma tiščiva. Sedla sva tako, a jaz nisem čutil ne toplote ne profesorjevega hrbta in zdelo se mi je, da mi tudi ogrinjača toploto odreka. Obzorje kmalu zardečeva vedno višje in širje. Iz sredine žarkov vstajajo svetli stremeni. Žar je čimdalje bolj ognjen in čimdalje bolj blede rdeče plasti nad njim. V žaru se vname bliščeča poka, ta se širi in kroži — in počasi se iz nje izmota žarka obla, daleč tam izsred ognjene megle. Ko je bila bliščoba za najine oči premočna, se obrneva na nasprotno stran, da vidiva, kako se iz spanja dramijo gorski velikani. Obročile so se po vrsti vse gole glave s škrlatnim žarom, Mišelj vrh in Ozebnik takoj pod nama; Kanjavec, Vogel, Bogatin, Migavec v bližavi; tik za njima Krn in Sivec (Kanin); na severni strani Pihavec, Jalovec, Traynik (ki se zdaj zove Mangart) in daleč gori strmi Veliki Klek. Koliko pa je bilo drugih znanih in neznanih velikanov, ki so zaporedoma sneli meglene nočne čepice in si umili gubate glave v zlati zori, da dostojno pozdravijo mlado solnce! Nebroj strmih stolpov, slemen in razorov se je prostiralo pod nama, vse tiho, golo in veličastno: plameneče razvaline gradov in trdnjav velikanske stolice nekdanjih bogov, ki je začarana sredi oceana sivih, oledenelih oblakov...

Kadar opazovalca premagujejo vtiski mogočne prirode, je najprimernejše, da v roke vzame svinčnik in beležnico, kakor nam to kažejo vedno ravnodušni modrijani in Angličani. To sva storila hkrati. Profesor Janežič si je, oprt na zemljevid, beležil imena gora, katere je videl ali videti slutil, in jaz sem pisal svoj triglavski slavospev. Kakor je rasla moč mladega solnca, takisto je rasla moja pesniška vnema, in rime so se usipale na malone pretesni papir, kakor da jih tresem iz rokava. Preden je profesor zabeležil vse gore, je bila moja pesem že gotova, popolna in divna liki Palada Atena, ko se

je dvignila iz Zenove glave. Čital in prečital sem svoj slavospev na glas, poudarno in oduševljeno; profesor Janežič je segel po nov petak v svojo listnico. Z dušno vnemo vred mi raste list v rokah in se izpremeni naposled v železno ploščo. Spustim ploščo iz rok in jo položim na vrhnjo skalo Triglava. Na plošči se vlijajo, obrazijo in zlaté krasne črke vrsta za vrsto. Glej, moj slavospev je oveko-večen na nerazdrobni spominski plošči!

Urednik Janežič mi je častital ves ginjen in me je pohvalil, da sem to pesem spisal brez kričečih slovniških napak, kar kaže, da sem jel prelistovati njegovo slovnico. Nato je spominsko ploščo premeril ter zabeležil v svoj dnevnik, da ima dolžine pet in širine dva in pol čevlja; jaz pa sem bil nepopisno vesel in ponosen. Pred dušo so mi stopili vsi znani pesniki od Homerja in Hesioda do najnovejših Slovencev, a spomin mi ni povedal, da bi bile pevske Modrice kateremukoli naklonile tako slavlje kakor meni. Moj ponos je bil prav triglavski.

Kar se na zapadu dvigne oster vrtinec, pripodi gosto meglo iz globoke Trente in iz te megle se izmota in skoči na Triglav profesor Franjo Erjavec iz Zagreba. Hrvaška surka mu je bila rosna od megle, in običajna popotna torbica polna. Radostno sem objel ljubega prijatelja in ga seznanil s profesorjem Janežičem, ki dozdej ni osebno poznal najboljšega sotrudnika pri „Slovenskem Glasniku“. Erjavec pa — oj ti sirovež! — sede, kakor je bil težak in rosán, na mojo spominsko ploščo in položi umazano torbico poleg sebe na zlate črke. V hipu sem videl, da zlata pena na črkah ni še docela suha in strjena. Zelo me je spekel kvar, ki ga je tako neprevidno naredil moj prijatelj. Vedel sem sicer že prej, da Erjavec ni prijazen rimani besedi, kaj še poeziji takih mladičev, katerim se po njegovi sodbi bolj prilega šolska klop nego Pegazovo sedlo, in spomnil sem se tistih štirih stihov — „versus unigeniti Erjavciani“ — katere edine je zaokrožil, da osmeši nezrele stiho-

kovače; vendar sem si bil ta hip v svesti, da me mora šteti med prave pesnike, čeprav sem nedoleten. Opozorim ga torej s kratko besedo, da njegova umazana torba z žuželkami, s polži in z drugo golaznijo, ter njegovo obširno podhrbtišče nista izbrali primernega skladišča in da je to, kar si je osvojil, ne poprosivši dovoljenja, spominska plošča in slavospev — moj slavospev!

Erjavec se spodobno ozre in vidi na plošči polsuhe črke in na torbici in surki vse polno marog od zlate pene. Jeza popade njega, on pa ploščo, in zalučí jo na vso moč raz Triglav. Uboga plošča se je nesla in frfotala v zraku, liki odtrgana strešna škodlica v burji. Usedala se je proti Bohinjski dolini in se končno spustila skozi vrata bistriške železarne na tla. Tam jo nadkovač Jernej prime s kleščami in jo položi na nakovalo. Debelo kladivo je zaropotalo, Jernej je ploščo postavljal po robu in po strani, jo krivil in mlinčil in v malo trenutkih je iz klešč izpustil ploščat, gladek in raven drog. Zdaj pristopi moj oče, drog se dene na tehtnico in Jernej pokaže, koliko je potegnila... Zmračilo se mi je pred očmi, ko sem slišal očetove besede: „Naredil bom iz tega ostanka štiri konjske podkve, pa cenejši naj bo od navadnega železa, ker to blago je plenasto in skaljasto.“

O Pegaz! Hudo si se osvetil! Nikoli več ti ne bom želel bohinjskega sena.

Naslonil sem glavo v dlani in s solznimi očmi premišljeval usodo svojega slavospeva. Erjavec pa je odvezoval jermenje na torbici, da nama pokaže redke polžke in žužke, ki jih je te dni iztaknil v Triglavskem pogorju.

A ni prišel do tega. Po grebenu od Malega Triglava priskačejo divji kozel, srnjak in planinski zajec. Srnjak in kozel poklekmeta pred Erjavca s sprednjimi nogami, v sredi med njima se zajec postavi na zadnje noge, si natakne velike naočnike pred izbuljene oči in razgrne s sprednjima nogama

krasno pisan list. Potem se globoko prikloni in čita iz lista z jasnim zajčjim glasom: „Slavni pisatelj Erjavec! Pusti žuželke in polže in drugo nizko golazen! Opiši rajši, kako mi, plemenita žival, prebivamo na teh planinah v božjem miru med seboj in nikomur na kvar. Izprosi pri Bogu in pri ljudeh, da nam bodo milostni tisti poklicani in nepoklicani lovci, ki nas hodijo morit, in obvaruj nas, da ne bode uničen naš nedolžni rod!“

Zajec poda prečitano polo Erjavcu in se zopet globoko prikloni. Divji kozel in srnjak prikimajoč pomigneta z rožički.

Tedaj sem spoznal, da ima Erjavec vendar dobro srce in odpustil sem mu zatór svojega slavo-speva. Sočutno je pogladil kozlu roso brado, počohal srnjaka med rožički, pobožal zajčeva uhlja in odgovoril: „Hvalim vas na prirejeni ovaciji, ki je še nisem zaslužil. Prišel sem baš zato v vaše planine, da proučim vaše šege in družabne razmere. Opisal bom vaše trpljenje in iskreno bom vesel, ako po svojih skromnih močeh kaj pripomorem, da vas človek ne bo toliko preganjal kakor dozdej.“

Zajec je poskočil od veselja in zaklical: „To bo lepo! Tudi v Bohinju že vemo, da pišete tako zanimivo kakor nihče drugi. Hudi Medved, naš stari morilec, nas ne bo več zasledoval. Vodil nas bo od paše do paše in, kadar bomo polegli okoli njega, bo iz torbe vzel knjige društva svetega Mohorja in nam bo bral, kar ste vi pisali o nas. To bomo poslušali! To bo veselje!“

Pri tej priliki pa se zajec tako nespodobno prekopicne, da me dirne ob nos s svojo zadnjo nogo...

A to ni bila zajčja noga, ampak bilka suhe trave; to ni bilo na Triglavu, ampak v planini pod njim; in pod nosom me ni poščegetal zajec, ampak, ko se predramim v svojem senenem kupu, stoji pred menoj pravcati živi — Franjo Erjavec!

VII.

Erjavčev prihod. Njegovi nazori o bohinjskem senu. Zopet Mlekojed brez konca. Planinske jame. Dunajski spomini.

Solnce, stoječe že visoko nad gorami, je obetalo krasen dan. A kaj mi je do solnca! Naj se krije za črne oblake, naj z neba grmi in dežuje, dan bo vendar prekrasen, ker blagi prijatelj „Primož“ biva med nami!

Dvignil sem od mraza premrle ude iz senenega kupa in vsi smo stopili v hišico in sedli k zajutрку, ki se je zdel vsaj meni jako potreben. Gospodična nam je priredila kavo s planinskim mlekom, voznik je zmetel presnega masla in nabral rdečih jagod, prijatelj Erjavcec nam pa je sladil kosilce z mično govorico. Govoril je po stari navadi točno, gladko in jasno, tako da bi se smelo vse sproti tiskati, beseda za besedo.

Pripovedoval nam je, da želi šolske počitnice uživati v svoji ožji domovini in da se je napotil semkaj, da kolikortoliko preuči prirodne znamenitosti Triglavskega pogorja. Znan prirodoznanec v Zagrebu ga je opozoril na Melkijada, ki samotari poleti na Bohinjskih planinah, in mu priporočil, naj poseti tega moža, dasi je hkrati čudak, kakor nihče drugi. Že včeraj se je nadejal, da dospe do Melkijada. V Bledu so mu rekli, da ga najde na Koprivniku.

Ko je snoči prišel na Koprivnik, je izvedel, da bo moral dalje hoditi v prav odljudno planinsko samoto. Davi je iztežka našel dečka, da mu pokaže pot do semkaj. Ta deček je plaho pripovedoval, da je Mlekojed (tako je nazival našega gospodarja) zelo oduren človek in da rad zapira vežna vrata znancu kakor tujcu kar pred nosom. Baje da je zelo učen, ker ve, kje se dobiva zlata ruda in kje rasto bajevne zeli, iz katerih se kuhajo dragi leki, a takisto strup, ki umori človeka stoprav čez leto dni, ne da bi kdo mogel zaslediti, da je umrl za strupom. Sploh je pa vendar dober človek. Točo zna delati

kakor vsak župnik; vendar je še ni naredil, dokler biva v Bohinju, čeprav ga je že marsikdo ujezil in razžalil.

Ko sta zazrla sleme Melkijadove koč, je pa deček hipoma izginil v grmovje in se ni dal prikljucati, da bi mu bil Erjavec podaril, kar mu je poprej obljubil za kazanje pota. Tolikanj se je deček bal priti pred oči planinskemu čarovniku.

Mi smo Erjavcu pravili, da hodimo že od včeraj zjutraj na Triglav in da čemo pot nadaljevati še danes. Erjavec nam tega ni hotel verjeti, ožrši se na šibko gospodično. Ta je takoj umela pomen Erjavčevega pogleda ter je vzkliknila: „Gospod profesor! Izročam vam svoje mesto. Sanjalo se mi je davi, da nas je zajela nevihta, da je treščilo v nas in nekoga ubilo, a ne povem koga. Ne verujem sicer v sanje, a ta sanja me je toliko oplašila, da ne naredim stopinjice višje v goro. Idite torej vi, gospod profesor, namesto mene na Triglav! Jaz ostanem pri tem puščavniku, ki mi je, dasi oduren, vendar zelo ljubezniv in sočustven.“

Erjavec je menil, da tudi rajši ostane pri tem puščavniku, ker mu je namen samo preiskovati prirodne znamenitosti okoli Triglava. Vendar pojde z nami, ako mu Melkijad to svetuje.

„Tedadaj pojdeš gotovo z nami!“ pristavim jaz. „Melkijad ti bo, kakor pristen Bohinjec, razodel, da na Triglavu raste neka posebna roža in na tej roži se pase čudna zlata mušica, katera je človeku, ki jo najde, bolj srečonosna nego čveterolista deteljica. Tiste rože in muhe na nji sicer ne vidi vsak človek, kakor tudi na zemlji pod Triglavom marsikdo ne vidi luči sreče, ki mu gori; a ti si dozda bil vedno srečen in gotovo zazreš rožo in ujameš srečonosno muho sebi in meni.“

Povedal sem dalje, kako sva se že davi sešla na Triglavu in kako mi je v svoji jezi ugonobil moj slavospev. Erjavec se je srčno smejal in odgovoril: „Baš zaradi tvojega slavospesa ne pojdem na Triglav; marveč prosil bom Melkijada, da preučiva in

razkrojiva snovi tistega sena, ki je opajalo tvoje možgane. Če ostaneš tudi ti pri naju, da na tebi poizkusiva, kako različno učinkujejo posamezna zelišča, gotovo iztakneva vso tisto tvarino, ki poraja v možganih vzvišeno pesniško blaznost. Dá, tista zelišča bova celo razvrstila; nekaj jih bo za liriko, nekaj za epos, nekaj za dramatiko: in morebiti se nama posreči, da najdeva celo satirično „bodečo nežo“, kar bi Slovincem posebno koristilo. Tako bo pomagano Bohinju in tebi. Bohinjci bodo več denarja iztržili za pesmotvorno seno nego za železo, maslo, živino in gorski mah. Ti pa zasloveš kakor največji dobrotnik svojih rojakov in po vsi Sloveniji kot naš prvi pesnik. In zares boš prvi pesnik v novi stroki, ker prvi boš: po seneni milosti.“

„Iz te moke ne bo kruha,“ odgovorim. „Vedno bom toliko Bohinjec, da ne bom deloval na to, da se naše najboljše seno odtegne našim kravam in žrtvuje pesmarečim senojedom. Kaj Bohinjecu koristi, da je po širem svetu vse polno senenih pesmi, ako mu pogine poslednja krava? Vedno bom tudi toliko Slovenec, da bi tako pesmotvorno seno štel za veliko srečo. Pomisli, kako naglo in kako visoko bi se tako seno podražilo! Kdaj bi zmogel slovenski slavohlepnik toliko denarja, da si z našim planinskim senom dobavi pesniško nesmrtnost? Pesmotvorno seno iz slovenskih planin bi slavo množilo edino le bogatejšim tujcem, ker samo ti bi mogli plačevati tako redko, tako drago blago, dočim bi naši slovenski pesniki še vedno, v bodoče kakor dozdej, hodili na Parnas po stari trnjavi stezi. Kako bi se potem prav tisti tujci, katerih slavo je naredila zgolj trava naših planin, rogali našemu skromnemu slovstvu! Za vajino izdajstveno početje ne podajam svojih možgan in živcev. Privzemita si za svoje poizkušnje rajši našega...“

... V tem hipu je v sobo stopil Melkijad. Vse je iznenadil, ker ga nismo pričakovali tako zgodaj. Ne čakajoč ogovora, seže Franju Erjavcu v roko in ga iskreno pozdravi v gladki hrvaščini. Po kratkem

živahnem pogovoru mu nevaobljeni gost prija tako prisrčno kakor mojima sopotnikoma.

Naš vodnik, ki je poslušal hrvaški pogovor za odprtimi durmi, mi je potem pripomnil: „Lepo govorimo v Bohinju; a zdaj vidim, da je naša govorica res kmečka, kakor nam včasih očita škric, ki se je nekoliko naučil ‚tajč pohrusten‘. Ta profesor govori z menoj po domače in z Melkijadom po gosposko, kar se lepše sliši nego naše kmečko zategovanje. — Čuden stric je ta Melkijad! Gotovo je bil nekdanj visok gospod, ker se je tako lepo naučil gosposke slovenščine, katere jaz, ubogi kmetavs, nisem čul do današnjega dne.“

Ta vodnik je še od včeraj nekoliko jezen; zatoorej sem mu moral po resnici pojasniti, da ta jezik, ki je njemu gosposka slovenščina, govore Hrvatje. Razložek je samo ta, da tam doli govore kmet in gospoda eden in isti jezik. V Bohinju in daleč okoli je pa jezik za kmeta slovenščina, dočim slovenski gospodi (bilo je to leta 1860) za gosposki jezik služi nemščina ali laščina.

*

Melkijad je sedel za mizo. Videlo se mu je, da je potreben počitka, in sam je povedal, da vso noč ni zatisnil očesa. A hkrati je dejal, da bo vse žive dni hvalil Boga za to noč in današnje jutro, ker je našel popolnoma verjetne priče za vse, kar je sinoči čul o Trinosu in Cvajarčku.

Ko se nekoliko oddahne od dolge, strme hoje, se zopet obrne k Erjavcu: „A kdo je tisti prijan Vratolomije, ki mi je pisal, da me te dni počastite s posetom? Moj znanec je izvestno, ker pozna moje razmere. ‚Vratolomije!‘ To mi je bila uganka. Mislil sem naposled, da se neznani znanec šali s svojim imenom, samo da svobodno od strani udari po mojem. Že sem namenil kazen in to bi bili trpeli baš vi, gospod profesor!“

„Ime ‚Vratolomije‘ se je pohrvatil ali posrbilo iz imena ‚Bartolomej‘, za kar Slovenci rabimo napčno ime ‚Jernej‘, kar pomeni pravzaprav ‚Irenej‘. Često se pripeti, da se tuje ime na tak način predomači in hkrati potvari,“ odgovori Erjavec točno.

„Že razumem“, vzklikne Melkijad šaljivo. „Prav tako se je pobohinjih Melkijad v Mlekojeda. Pa primaruha, Mlekojed je vendar stokrat lepši negoli tisto ilirsko vratolomno ime! In jaz, prismojeni človek, sem se toliko togotil zaradi Mlekojeda! Ali ni to prava nesreča, da sem bil vedno homo sapiens — kaj ne gospod prirodoznanec? — a da me je pamet srečala stoprav zdaj, ko imam šestdeset let na plešasti glavi, jaz Mlekojed!“

Hkrati je ukazal vodniku, naj prinese steklenico s slivovko. Vodnik jo je prinesel in plašljivo podal Melkijadu, kakor da se od nje na vekomaj poslavlja. A naš gazda steklenice ni vrgel ob tla, kakor je žugal sinoči, ampak je natočil iz nje kozarček in ga pomolil vodniku, rekši: „To izpij na moje zdravje in govori: ‚Môzi Bog Mlekojedu!‘“

Vodnik je osupnil o tej iznenadeni Melkijadovi premembi in je bil v veliki zadregi; a pomagal si je. Izrekel je polglasno: „Mozi Bog Bohinjcu, ki mleko je!“ in je slivovko izpil duškoma.

Za to vodnikovo nepokorščino bi se moral Melkijad po stari navadi raztogotiti; toda krotko je rekel vodniku, smejoč se: „Zdaj si me prevaril, a ne boš me več. Prihodnjo nedeljo bom slehernemu človeku, ki mi bo rekel Mlekojed, plačal polič vina; tebi pa samo četrtinko. Vas, gospoda, pa prosim, da me imenujete Mlekojeda, da se vendar enkrat privadim svojemu lepemu imenu, ki je kakor nalašč ustvarjeno za poštenega Bohinjca.“

Vodnik je nemirno stal pred nami in plaho pogledoval Melkijada in nas, kakor bi nam hotel namigniti, naj se varujemo, ker zdaj pa zdaj se bo možu zabledlo v glavi. A gazda ga mirno posvari: „Ne boj se mene ali zame! Do nocoj mi je pamet

trapil neki berač Cvajarček, odslej bom imel mir pred njim. Ali si kaj čul o tistem beraču?"

Vodnik se nasmehne in odgovori: „Kdo se meni za mrtvega berača? Nikoli nisem videl tistega Cvajarčka; bil sem pa nekoč na Bistrici, ko so o njem govorili neverjetne reči. A to je bilo že pred tridesetimi leti in sama šala.“

„Kake reči? Povej hitro!“

„No, pravili so, da je bil pošten berač stare šege. Malo je prosil, še manj dobil, a bil je zadovoljen z vsakim darom, ki ga je izprosil vbogajme. Čez mnoga leta je prikašljajal na Bistrico v hišo, kamor je prejšnja leta prihajal. Bil je zelo bolan. Usmilili so se ga dobri ljudje in mu postregli, kakor se spodobi. Berač je ukazal, naj gredo po može, da naredi svojo poslednjo voljo. To se jim je smešno zdelo; a storili so po njegovi volji. Še bolj smešna je bila njegova oporoka. Zakaj volil je hišni gospodinji svoj beraški koš in gospodarju svoje cunje in vse drugo, kar ima. Čez nekaj dni umrje berač in tedaj so našli, da njegova poslednja volja ni zgolj beraška šala. Koš se je zdel gospodinji nekaj težak. Natanko ga preišče in vidi, da ima dvojno dno in da je med dnoma srebrnikov za blizu dvesto forintov. Zdaj razparajo tudi beračevo obleko. V nji je všitih križavcev in bankovcev tudi za dobrih dvesto forintov. Celo palico so previdno razklali, v nji pa niso nič našli. Vse to mi je bilo prav neverjetno, pa bilo je neki vendar resnično. Sicer pa Bistričani radi kaj natvezajo gorjancu, če se jim zdi lahkoveren.“

„Zakaj mi nisi tega že prej povedal?“

„Pa bi me bili vprašali, če vam je bilo toliko do tistega berača! Sam ob sebi vas nisem smel nadlegovati s tisto bistriško natvezo o beraču, ki ga nemara niti poznali niste. Sploh vam pa to povem: Vi nam niste hoteli nikoli praviti, kako se vam je godilo zunaj Bohinja; mi smo vam pa vračali in smo tudi molčali o tem, kar se je zgodilo pri nas tedaj, ko vas ni bilo doma.“

Mlekojed umiri vodnika s krepkim, vendar prijaznim migljajem in se obrne k nam: „Prirodoznancem je ‚homo sapiens‘ celo tak človek, ki se izpametuje stoprav v šestdesetih letih. Kdor do pameti pride pozno, ta mora še bolj nego drugi ljudje paziti, da je ne izgubi. Pustimo torej bedastočo nekdanjih dni. Pomozite mi marveč, da vsaj danes kaj pametnega ukrenem. Mislim, da bo pred vsem treba preudariti, kaj naj danes obedujemo. Stopimo zatorej k moji planinski ledenici. Tam nekaj hranim za ljubega gosta, ki ga je že pred tremi dnevi pismeno napovedal prijatelj Bartol, zdaj Vratolomije, svojemu staremu Melkijadu, zdaj bohinjskemu Mlekojedu. Živio Vratolomije, živio Mlekojed!“

Dospeli smo vsa družba do varno ograjene ozko rupe. Ko smo v plotu odprli vrzel, zapazimo v rupi močno komarčo, to je po koncu postavljeno smrekovo deblo s prisekanimi vejami. Po tej priprosti lestvi je splezal vodnik na dno rupe po meso, ki je ležalo na oledenem snegu.

Mlekojed je zopet povzel besedo: „Takih rup, korit in jam je mnogo na planinah pod Triglavom. Nekdaj so bile napolnjene z železno rudo, zdaj so prazne kakor oropani grobovi in v njih se potika samo sneg, ki ga pozimi nanosi burja in ga poleti solnčni žarki ne morejo raztopiti docela. A našel sem ob gorskih raziskavah še mnogo kotlin, ki hranijo obilo bohinjskega zaklada. Vestno sem preiskaval in ne vara me veda ali izkušnja. Preden umrem, bom vse te važne najdbe razodel bohinjskemu kmetu — ne gospodu, iz vsega srca želeč, da se železnina podraži, da se bo kopanje rude zopet tako dobro izplačevalo kakor nekdanj in da bo naš gorjanec vnovič hvalil Boga z besedo nekdanjih imovitih rudojamarjev, ki so mu hvalo peli doslovno za to: ‚ker je Bohinju podaril kamen za kruh‘.“

Nato je prirodoznancu Erjavcu obširno razkladal, s kakšno zemljino je pokrita, kako se plasti in meša v jamah in kako plenja v topilnici bohinj-

ska železna ruda ali tisti kamen, iz katerega umeje Bohinjec narediti kruh.

Tak pogovor in daljnje premotrivanje, kakšne so bile tiste prirodne sile, ki so nasule jame, rupe in korita na tako visokih planinah s težko železno rudo, in zakaj sta ruda in trdi kameni grušč, v katerem leži ruda, tako okrožena in oglašena, kakor da bi bila preblodila dolgo pot, preden sta obtičala na planinah — vse to ni zanimalo nikogar razen prirodoznanske dvojice. Moža sta se vtopila v svoje teorije in zastonj smo ju na lep način opominjali, da se take važne reči morebiti temeljiteje doženo drevi na Velem Polju ali jutri na Bistrici, kjer se jima utegne pridružiti tretji strokovnjak, ki razpolaga z vsaj tremi novimi teorijami.

Končan je bil preučeni pogovor z Mlekojedovo nado, da bo Erjavec čez dva tri dni, kadar obhoda več sveta, opustil svoje mnenje in se oprijel njegovega.

Mlekojed je nato pokrtil belo čepico, se pred ognjiščem opasal z velikim prtenim predpasnikom in šaljivo — slovesno oznanil zbrani družbi dnevni red:

„V dveh urah vam zvarim in sparim puščavniški obed. Dve uri bomo obedovali, dve uri počivali, dve uri hodili in končno si priredimo še veliko pred nočjo udobno prenočišče na Velem Polju. V prihodnje jutro bomo gledali solnčni vzhod na Malem Triglavu; vsi, tudi jaz, in vi, gospodična, čeprav me gledate tako plaho! Spodobi se, da pridem enkrat na Triglav; skrajni čas mi je. Vaši materi sem v davnih nepozabnih in zatorej nepozabljenih dnevih obetal, da jo popeljem na Triglav. Pristaje se torej, da izpolnim vsaj hčeri, česar nisem mogel materi. Ne bojte se, gospodična! Jaz in vodnik vas varno postaviva na najvišji vrh... Ako se malo pri meni pomudite, gospodična, poskrbim za zabavo pri ognjišču in vam povrh zaupno povem, kdaj in kako sem vaši materi obetal

spremljanje na Triglav.“ — Zamolklo in tožno je pristavil: „— in še vse drugim.“

* * *

Erjavcu in meni ni bilo do tega, kaj bo do-
povedoval naš gazda primorski gospodični. Stopila
sva pod milo nebo. Zrak se mi je zdel pretopel,
malone soparen in izrekel sem vodniku bojazen,
da se vreme prevrne. Vodnik je bil enakega mne-
nja: „Sinoči so zvezde prejasno migljale, davi se je
pinja napenjala, ko sem metel, in zdaj je soparično
že predpoldnem. Še danes bo grmelo. Da bi se le
izpreletelo, preden nam je odriniti proti Velému
Polju!“

To sem želel tudi jaz, ker ni prijetnejše hoje
na planinah nego za hladnim dežjem, ki je oživil
vso prirodo in očistil obzorje daleč naokoli.

Gosta bukova šuma je sprejela Erjavca in
mene v svoje sence in, dočim je blizu naju pridna
žolna kovala na suhem deblu, sva midva obravna-
vala mile spomine iz dijaških let. Erjavca nisem
videl, odkar je po dovršenih prirodoznanskih ukih
in profesorskih izpitih odšel v Zagreb, kjer mu je
bila na ponudbo profesorska služba s pogojem, da
predava v hrvaškem jeziku. Naglo se je privadil
hrvaščini in se omilil bratskemu narodu. Zagreb
mu je bil druga Ljubljana in hrvaška zemlja druga
domovina; vendar kakor nekdanj dijak, tako so
zdaj profesorja vlekle počitnice h gorenji Savi, da
gleda od blizu slovenske planine.

Tukaj visoko na rebrih Triglavskih sva se živo
spominjala, kako nedosežno višje so se na Dunaju
vzpenjale naše nade in domišljave, kadar smo sno-
vali zlato bodočnost sebi in narodu, in kako smo
hkrati trezno in skromno obdelovali slovstvo in
slovenščino. Blizu eno leto smo stanovali tedanji
dijaki: Frančišek Erjavac, Simon Jenko, Valentin
Mandelc, Ivan Tušek in jaz v eni hiši Videnskega
predmestja. Bil sem sicer na gimnaziji dve leti za-
daj za temi odličnjaki, ki so bili med seboj sošolci,

vendar so me sprejeli medse v prijateljsko družbo, ki se nikoli ni krhala. Vezalo nas je zvesto zanimanje za slovstvo sploh in za slovenščino posebe, in vsi smo tedaj pisali v Janežičev „Slovenski Glasnik“ dokaj pridno.

Gotov večer v tednu smo se shajali v gostilni „Bordolo“ poleg Terezijanišča. Tam smo pri svoji mizi kritikovali, modrovali, načrte snovali ter se sploh moško veljavili, čeprav smo zmerno pili. Naš blagajnik je namreč za vsak dan določal neprekoračno vsoto in v tisti bolj starinski gostilni niso poznali pogodbe, ki se piše s krčmarsko kredo. Često je k nam priromal iz drugega predmestja tovariš Valentin Zarnik, a nikoli brez imenitnih novic. Kadar nam je on prisedoval, smo vselej obdelovali svetovno politiko z najvišjega stališča; pretresovali starikava, države vodeča načela in nove, v narode prodirajoče nazore ter popravljali zemljevid planeta „Zemlje“ v veliki meri po svojih željah, a v mali po svojih nadah. Časi je tjakaj prihrumelo večje krdelo rojakov. Tedaj smo ognjevito govorili in orile so se domače pesmi. To so strmeli dobrodušni, filistejski dunajski meščani pri drugih mizah nad krasnimi glasovi in milimi napevi te žive mladine iz neznane „Ilirije“ tam za morjem, ki je bila dunajskemu „meželjnu“ deveta dežela!

Nekoč smo imeli jako obilen zbor. Posetil nas je dr. Lovro Tomjan, tedaj še zgolj odvetnik v Radovljici. Čarobno je pel in navdušujoče govoril. Tega mu pa nismo oprostili, da se ni dal prepričati, da pesnik Levstik presega pesmarja Koseskega. — Največ in najrajši smo pa bili čisto sami med seboj; kajti tedaj nam je bil večer več nego sama zabava. Govorili smo svojo reč slovenski, ne boječ se zalezovalcev in ovaduhov, in poleg nas so dunajski „meželjni“, udomačeni na priposestovanih stolih, v strahu pred ženami in policijo razpravljali svojo staroselsko vsakdanjost, ne boječ se ob naši slovenščini za nemško posest in za pristni nemški značaj veselega Dunaja.

Skozi eno leto in dalje smo se ondi shajali na večere, Modricam posvečene, da pri pičlih mericah vina prah podnevnega robotanja otresemo od praznično odetega duha. Marsikatera dobra ideja se je tam zanetila. Koliko blagih misli, koliko vzornih načrtov pa se je prezrlo ali pozabilo — ko smo bili vsi bogatini na duhu in vsi preverjeni, da bomo, čim smo starejši, tem večji duševni orjaki. ... Živel mladeniški ponos! Kadar je pa kdo izmed nas prejel od urednika Janežiča petkrat zapечатeno pismo, kar smo imeli vselej že nekako naprej zračunano, tedaj je bilo to vsej petorici „*titulus mensae*“. Srečni prejemnik je bil zares srečen, ker je navadno več prejel, nego je prej pričakoval, in rad je plačal, kar je večina odločila po previdnem preudarku. Trčili smo na zdravje blagega urednika Janežiča, ki naše prvence ne samo ceni visoko, ampak jih celo višje plačuje, nego smo jih sami cenili, in iskreno smo želeli sijajnega uspeha listu, uredniku in pisateljem.

Davno že so ostavili „meželjni“ svojo podedovano mizo, a mi, ljubljenci Modric, smo se še vedno postavljali in preslavljali. Nas vse je obsevalo duhovito, prešerno veselje. Tušek je vedel največ novic in kratkočasnic, a se ni hudoval, kadar smo očitali, da jih pogreva. Erjavec, naš „Primož“, je preudarno iz mirne duše proizvajal svoj prirodni, čestokrat prav drastični humor; resno se je držal, čeprav smo se smejali vsi drugi. Tine Mandelc je bil iskrejši in je dal glasovati, da izve sodbo večine, če njegov bister dovtip ni ugajal. A često smo glasovali po dvakrat; zakaj njegov najmilejši prijatelj „Šmonca“ Jenko, ki se je tako rad in tako veselo smejal liki nedolžno dete, je bil hkrati oster dialektik in dovtip mu je moral biti tako duhovit kakor modroslovsko logičen, drugače ga ni pohvalil. Često je Jenko v nas sprožil perečo puščico v kratkih gladkih stihih in če smo ga prav lepo — da prav lepo! — prosili, nam je prečital pesem ravno kar ustvarjeno — in tedaj se ni smejal! — Dali so

besedo i meni najmlajšemu in svobodno se mi je razvezal jezik. Kadar je pa Tine Mandelc svoj: „claudite iam rivos!“ zaklical, ne govorniku, ampak naši dobrovoljni, stari krčmarici, tedaj smo vstali in se preselili v kavarno...

In danes? Franjo Erjavec počiva v Gorici, Simon Jenko v Kranju, Valentin Mandelc v Karlovcu, Ivan Tušek v Ljubljani. Veliko duševnih biserov, namenjenih iskreno ljubljenu narodu, je z njimi pokopanih v prezgodnjih grobovih! Vzelo jih je bogato nebo ubogemu narodu slovenskemu. To je naša usoda!

VIII.

Poslednje opravilo zgodovinskega zvonca in nekaj bohinjske zgodovine. Obedovanje. Mlekojed pripoveduje, kako je prišel v Reko, iz Reke v Padovo, iz Padove v ječo in iz ječe v Varaždin ter, kako ga je obogatila ječa.

Šetala sva se Erjavec in jaz po senčnatem logu v prijetnih pogovorih o dragih tovariših z Dunaja, iz Ljubljane in Zagreba. Nisva gledala na uro in Erjavec se ni ozrl na nobeno planinsko zel in na nobeno drobno živalco. Izpreleti naju oster, breneč klopot. Naglo stopiva iz gaja in tedaj se nama vsili glasen smeh.

Na vežnem pragu svoje hiše stoji med gospodom in gospodično iz Primorja naš Mlekojed raven, visok in oblečen v črno gosposko suknjo; lep cilindar mu sedi na resni, sivi glavi; roke v belih rokavicah pa vihte velikanski kravji zvonec, in to zvonovo strašilo je očitno počeno. Ta slovesni prizor s smešnim vtiskom je bilo vabilo k obedu.

Stopivši v vežo, sem si ogledal ta veliki očrneli zvonec nenavadne oblike. To je bil starodaven konjski zvonec; spoštljivo sem ga vzel v roke, ker se je nosil daleč po svetu in je videl nekaj stoletij bohinjske zgodovine. Nosil se je pa vedno po taistih tovrstnih stezah do Gorice, do Čevdada in laškega

Vidma in morebiti tudi do Kranja in Ljubljane; a stara zgodovina Bohinja je bila v mali sliki to, kar po Simon Jenkovi pesmi slovenska zgodovina vobče.

* * *

Blizu do konca osemnajstega stoletja ni bilo vozne ceste med Bohinjem in Bledom. Kdor je hotel priti v deželo ali do svoje gosposke na Blejskem Gradu, je moral hoditi po ozki tovarni stezi ob levem bregu Bohinjske Save. Ta steza je bila zlasti tam nevarna, kjer so bile v takozvanih „Starih Štengah“, v strmini pod navpičnimi skalami in visoko nad irimi Save, v živo skalo stolboma vsekane tesne stopinje za človeka in konja. Težavno se je tam tovorilo poleti, a ni se moglo pozimi in pomladi zaradi zametov, ledu in snežnih plazov.

Preceej strma, vendar pripravnejša in vsikdar rabna je bila tovarna pot od Bistrice čez sedlo Bačo na Tolminsko do Sv. Lucije, od koder se je potem tovorilo ali na Gorico ali na laški Videm krajše in prijetnejše nego v Ljubljano; tedaj se na laškem Vidmu ni govorilo manj slovenščine nego v slovenski Ljubljani.

Do blizu konca osemnajstega stoletja so Bohinjci prav živo tovorili in tržili na laško stran. Paša in planina je bila takrat še svobodna in je redila obilno konj, govedi in drobnice. Vsaka kmet-ska hiša je imela statve za platno, sukno in „mezelan“ (pol platno pol sukno¹) in tkali so vso zimo moški kakor ženske. Manjši posestniki so v obsežnih pragozdih, ki so bili takrat še vsakomur odprti, nabavljali les za mlečno in vinsko posodo, ki so jo potem pozimi izdelovali, ter kuhali oglje, ki so ga potrebovale — in to po stari šegi prepotratno — starodavne železarne. Od teh so se kladi pri Stari Fužini in na Pozabljenem ter večje mere železarne na Bistrici opustile pred malo leti,

¹ Mezelan = mezzolana, to je napol volna. — Op. pis.

druge pa, po domači pravljici „plavži svete Heme“, že pred stoletji. Jame v gorah so dajale obilno rude, in to so podelale bohinjske železarne v razno železnino, vlito blago, jeklo in žeblje. Izdelki iz železa so imeli laška imena, a tudi podjetniki in lastniki železaren so bili od pamtiveka Lahi, izmed katerih so se nekateri vzpeli do bogastva in celo do plemstva. No, Bohinjec je Lahom pridno dobavljal oglje in rudo, topil in varil železo in jeklo, a v prirojeni skromnosti niti mislil ni, kako bi se dokopal do tega, da bi hodil v svojo tovarno.

Ob neizčrpnih prirodnih zakladih in ob splošni marljivosti se je veliko pridelalo, a vse to, kar je preostalo čez domače potrebščine, čez graščinske kazni, ki so se dajale v pridelkih, nad deželne davke in doklade za turške in druge vojske, ter nad naklade, ki so jih povrh zahtevali marsikateri nenasitni zakupniki Blejske graščine, ves ta preostanek se je na tovorih iznosil največ čez Bačo na laško stran.

Na tovarništvo se je napotila vselej večja družba, ki je bila tudi kolikor toliko oborožena. Tovorna živina, starega težkega bohinjskega plemena, je stopala po ozki stezi zaporedoma konj za konjem; vsak konj je nosil na vratu velik zvonec, da se je daleč razlegal tovarniški klopot in da so pravočasno na primernih prostorih v stran stopili tovarniki, ki so tovorili naproti.

Ko se je blago razpečalo, so Bohinjci naložili blago za dom: vino, sladivo, nakit in karkoli jim je bilo naročeno. Nihče se ni vračal prazen. Ko so dospeli na vrh Bače in krenili v domačo dolino, tedaj so že na Bistrici začuli konjske zvonce, in to jim je oznanilo, da bodo tovarniki doma v dveh, treh urah. Takoj so ženice pristavile k ognju bravino ali suho meso in vmesile maslene pogače, domačini pa so pripravili najboljšo zob za konje. Zakaj vse, kar prihaja, bo lačno; ker onkraj Bače je hrana in krma slaba, in čim slabša, tem dražja.

Ko je bilo mesovje kuhano, so že prizvenčali in priukali dolgo pogrešani tovorniki v spremstvu vseh vaških otrok, ki so jim šli naproti, da prej izvedo, kaj so jim za „leco“ prinesli očetje, strici in botri. Potem pa je bil vesel dan, prijetna izprememba v enoličnosti vsakdanjega življenja. Poizkušali so dobro vince, ki se je prineslo čez zeleno goro; dekleta so se radovala pisanih robcev in svilenih trakov, deca pa rožičev, fig in drugega južnega ovočja in sladiva. —

Baš ta zvonec, ki nas je danes vabil na obed, je pred stoletji brnel na laškem Vidmu. Zdaj pa je ž njimi vred ubita stara tovarniška idila za večne čase, in ob nekdanjem tovrnem tiru se meri — železna cesta.

Pred bronastim spomenikom iz starodavnosti, ki je stal na polenih v vežnem kotu, sem se vtopil v dobo svojih očakov in pradedov, a ne s tisto spoštljivostjo, ki mi jo je nekdanj zapovedoval moj ded, temveč s hvaležnostjo, da je mila usoda mojo malenkost prihranila — za devetnajsto stoletje. Zakaj, ne bi mi bilo ugajalo življenje v tistem „zlatem veku“! Bohinjska deželica je bila na vse strani zaprta občevanju z rojaki na širnem polju, ob prometnih cestah ali v mestih, in tako zaprta vsakemu omikajočemu stranskemu vplivu. Hiše so bile vse vprek lesene in nizke, z majhnimi okenci in vse zakajene, ker niso imele dimnikov. V dolgih zimskih večerih so skupno sobo razsvetljevale zgolj treske na levi; a v skupni sobi se je hkrati predlo in tkalo, tesalo ali strugalo, plesalo in molilo. Rod za rodom je nosil obleko tistega kroja in šiva in tistega domačega blaga. Kmetovalo, planšarilo, sirilo, lesarilo in rudarilo se je vedno neumorno, toda vek za vekom po tistem starem načinu in z vedno enakim orodjem, vse brez želje ali potrebe napredka.

Nihče ni poznal šole; knjiga ni prišla pod kmetško streho; verske resnice, oznanjevalne v cerkvi, so se doma omračevale z vražami, ki so se hranile od roda do roda.

Vendar so bili tedanji rodovi srečni, ker so imeli čisto malo potrebščin, ki so jim lahko zadoščali doma po priposestovanih običajih; in zadovoljni so bili tudi sami s seboj in med seboj, ker niso poznali rojakov, srečnejših ali imajočih večjih potrebščin. Čudna taka sreča in zadovoljnost! Zato nisem mogel izvedeti, da bi bil v preteklih stoletjih katerikoli bohinjski sin prešel v šole in se pogospodil. Saj nihče ni hrepenel po sreči zunaj Bohinja in po nadkmetskem stanu. A lahko bi se bil šolal marsikdo, ker je bil Bohinj tedaj prilično jako imovit. Zatorej tudi nisem mogel najti starih pravlji in pripovedek. Saj se samo to zapomni in ohrani, kar je nenavadno, drameče ali pretresujoče. Kaj takega se v Bohinju ni dogodilo; tam niso videli ne bajevnih pesjanov, ne Turkov, ne beneških vojnih čet in sploh nobenih vojakov; a vse domače življenje se je snovalo redno in enakomerno po šegah in navadah, ki so bile samo zato dobre, ker so jih hvalili stari možje, „ut prisca gens mortalium.“

Bohinj še ni našel svojega zgodovinarja; zatorej bi jaz tako rad zaslužil ime bohinjskega Herodota in pripovedoval dogodivščine domače deželice. To bi se spodobilo baš zdaj, ko hodimo na Triglav in je ob strmem potu potrebno, da si malo odpočijemo in tedaj pogledamo v dolino. Toda premalo vem, ker se mi je godilo ob mojih poizvedbah prav tako kakor grškemu Herodotu. Mnogo reči mi niso hoteli povedati; a so tudi take, da ni varno po njih povpraševati. Tako so bili medved, volk in ris v starem Bohinju huda nadloga za človeka in živino in v mrzlih zimskih večerih so volkovi hodili kar po sredi vasi in so vdiral v hleve. Mikale so me pripovedke o bojih z zverino in v neki vasi se je našel prijazen dedec, ki je meni, radovednemu dečku, natanko povedal, kako so se naši pradedje volka iznebili za vselej. Možje so ujeli živega volka v ribjo mrežo in ga zaprli v ječo pri tedanjem županu. Tri dni zaporedoma so se potem pomenko-

vali pred ječo, da volka takoj oženijo, kadar ujamemo še volkuljo; in vse te pogovore je v ječo slišal stradajoči volk. Tretji dan so ujeli volkuljo; ko je ta zatulila pred volkovo ječo, tedaj izpuste volka in poženo za njim volkuljo. Volk je bežal čez hribe in doline in pravil vsem volkovom, kakšna grozna nesreča jim preti, ako pridejo Bohinjcem v pest. Od tistega dne se ni prikazal volk v Bohinju.

Ko je mož to povedal, mi od daleč pokaže hišo, pri kateri je baje še danes tista volčja ječa. Mož je šel dalje svojo pot; jaz pa stopim k hiši, si vse ogledam in ukaželja me žene, da tudi vprašujem. Zdajci hišni gospodar zrase in samo nagle pete so me rešile, da ni nategnil mojih radovednih ušes, kakor je bil zažugal v svoji slepi jezi...

* * *

Blagovoljni bralec je že pozabil, da smo bili ravnokar klicani k obedu, in zdaj je nemara radoveden, kaj smo užili dobrega na visokih planinah. Kosilo je sicer jako potrebno, vendar preprozaična reč; zatoorej o njem povem samo to: Obedovali smo po latinskem obedoredu, ki smo ga našli lično pisanega na mizi. Reden pa obed ni bil, ker je naš gazda kazal s preobilico jedil, kako zelo nas čisla. Mi smo takisto ljubeznivemu gazdi z obilnim uživanjem izpričevali svoje priznanje, tako da je Mlekojed naпослед rekel, da še nikoli ni bil tako srečen in vesel kakor danes za mizo med nami.

Prijedli in pripili smo se polagoma do napitnic, do kočljive stvari. Napitnice so obedu to, kar skalni ostrovi morski gladini. Kadar je vreme ugodno in spreten krmilar vodi našo barko, se oko radostno pase na takih otokih, ki so prijetna izpremembra v enoličnosti morja. Ako pa krmilar ni kos svojemu poslu, ako celo vihar pritisne na valove, tedaj so tisti osredki jako opasni in strah pred njimi ne prestane, dokler jih nimamo daleč za seboj.

Nam sta napitnice govorila Mlekojed in Erjavec. Oba sta pogodila vreme in se ognila vsega, kar bi

utegnilo koga dirniti ali oplaziti. Takisto sta se ozirala na vse okolnosti, s katerimi naj se napitnica navdihne, da se bo iskrila liki vino v čaši. Govorila sta lično, iskreno, šegavo in poznalo se jima je, da sta se te struje govorniške umetnosti učila v Hrvatih. Poznavatelji našega juga namreč trdijo, da znajo Hrvatje najbolje napitnice govoriti, a Slovenci najbolje napitnice dejansko izvrševati. Res je ganljivo opazovati veselo omizje Hrvatov in Slovencev pri polnih čašah. Tedaj se kaže jugoslovanska sloga v najlepši svetlobi, ko si Slovenec in Hrvat med seboj nista na poti. Slovenci neustrašeno pijo, Hrvatje neumorno napivajo in ne more se javiti običajna nesloga; ampak bratimo in ljubimo se, dokler nam dopuščajo vinski duhovi.

Gospodična, ki je bila ves čas obedovanja nekaka desna roka gospodarjeva, nam prinese črne kave, kar je gostom navadno sladek, a neodkladen migljaj, da pride čas ločitve. Nehote sem pogledal na uro in rekel sam pri sebi, da pridemo prezgodaj na pusto Velo Polje, ako že zdaj zaključimo prijetno napivanje.

Tajno bojazen mi je odvzel Mlekojed, ko je zopet poprijel besedo: „Ta ‚črni strup‘, kakor ga zmerjajo zdravniki, nam naj pospeši prebavljanje težkega obeda in, oprostite, tudi prebavljanje tega, kar sem vam namenil povedati, preden se napotimo na poslednjo zelenico pod Triglavom. Dobri dve uri se smemo še tukaj muditi. Ta čas bi vam razodel vse svoje tajnosti iz vihravega življenja, o katerih sem moral dozda molčati, prisiljen po okolišnih. Slovesen dan mi je danes, in vesel sem kakor še nikoli. Jezik se mi je razvozlal, da ga več ne morem brzdati, in srce, ki je danes prvikrat brez težave, me sili, da povem, kar čutim. Samo potrpite, ako bo dozda malobesedni človek, ki je do danes prikrival vse svoje razmere in dogodke, zabredel v slabost vseh starčkov in vas nadlegoval s predkritosrčno blebetavostjo.“

Zopet je napolnil kozarec, ponudil izvrstnih smotk od duhana, ki ga je sam pridelal na skritih planinskih lazih, primeknil stol bliže k nam in nadaljeval po krepkem požirku vina: „Samo naključje je sinoči pripeljalo k meni prve tri goste. Po svoji trdni navadi bi vam bil zaklenil duri pred nosom, da nisem med vami zapazil gospoda, ki je slučajno imel pravico priti pod mojo streho. Ne morem izraziti, kako hvalim Boga, da se je vse tako izvršilo. Nov slučaj je podal priliko, da ste mi od srca odvalili težki kamen, ki me je tlačil nad štirideset let. Sam bi ga bil lahko sprožil, a bal sem se vse žive dni se ga dotakniti, da se ne vsede še globlje v moje srce. Molče sem nosil svojo neodleglo težavo. To je bilo hudo trpljenje, verjemite mi! Dolžan sem vam hvaležnost, a ne morem je plačati, ker je neomejena. Nekaj te hvaležnosti pa morem odšteti gospodu profesorju Erjavcu; in zopet je nanese zgolj srečno naključje, da je prišel semkaj za vami tremi in ne že včeraj, kakor sem ga že pričakoval po pismih. Danes, gospod profesor, sem vam iskren prijatelj in vnet častitelj! Včeraj, ali preden sem se prepričal, da nisem morilec, bi vam bil samo toliko postregel, kolikor me veže dolžnost do starega prijatelja, ki vas je priporočil. Ne bil bi vam več nego hladen, prisiljen spremnik po gorah, da vam pokažem nekaj — ne vsega — kar utegne zanimati strokovnjaka prirodoznanca. Zdaj pa so se oblaki moje nesreče izpreleteti in vse drugače: kakor pod jasnim solncem se mi boste videli vi in naši planinski zakladi. Tukaj gori poznam vse kotičke, vsaki redki rudnini ali zeli poznam bivališče in dobro vem, kje naj se iščejo okamenine in tista drobna bitja, ki so doslej premalo znana učenjaškemu svetu, a vredna vse pozornosti. Vse te znamenite prostorčke bodeva obhodila. Vodil vas bom dalje v kraje, kjer mi je bila priroda nerešena zastavica ali kjer se mi je vsiljevala nova hipoteza. Kazal vam bom, kaj sem poskušal v svoji skromni delavnici, kaj se mi je posrečilo in kaj sem nameraval iznajti. Vse to, kar je

meni ostalo nedosežno, se morebiti posreči vam ob vaši bolj obsežni in temeljitejši vedi in ob popolnejših pripomočkih. Sploh, vse vam razodenem, kar vem, kar slutim, kar se mi sanja.

„Kadar vam takó izročim in odklenem vse sleherne zaklade naših gora, bo završeno tudi moje delovanje v planinskem zavičaju. Šel bom zopet med omikani svet in za vami v Zagreb. Skoro se poslovim od Bohinja in to bodo moje poslednje solze pod Triglavom. Vaš prijatelj v Zagrebu me je prijazno vabil, naj prebijem pri njem svoje poslednje dni. K njemu pojdem in vem, da mu ne bom na poti. Tam doli imam dokaj ljubih znancev. Ž njimi obnovim prijateljstvo. Tudi poznam nekaj bližnjih rojakov. Teh se ne bom ogibal kakor dozdej. Saj smem odslej ž njimi občevati brez prikrivanja. Sploh se hočem tam doli v svoji drugi domovini pripravljati na selitev v večno domovanje. Na grobni kamen si pa dam zapisati: „Tukaj je končno mir dosegel Mlekojed, ki ga je usoda pregnala od srečnih Triglavskih planin in preganjala zaporedoma šestdeset let.“

Nato je Mlekojed nekaj bolj nekaj manj obširno popisal svoje življenje. O tem, česar nisem že povedal, je govoril tako:

„Izročili so mi izpričevalo, da nisem sposoben za vojaški stan: moje najslabše izpričevalo. Torej nisem mogel zasloveti, kakor sem si želel in kakor so zasloveli tedaj in pozneje kmetski sinovi slovenski: Basaj, Vega in Čehovin. Zdelo se mi je, da sem odveč na zemlji, ker se mi je povsod izpodmeknil stol, na katerega sem sedel. Vendar nisem obupal. Stopil sem k obče spoštovanemu trgovcu, čigar otroke sem nekoč učil. Potožil sem mu svoje stanje. Gospod se me je usmilit z dobrim svetom, denarjem in priporočilnim pismom do svojega prijatelja, lekarnarja v Reki. Lekarnar me je sprejel v službo. Bil mi je dober, ljubezniv gospod; meni pa je bila sveta dolžnost, da mu dejansko kažem, kako sem mu hvaležen. Čez dve leti me pozove v

svojo tajno pisarno in mi tam razodene, da se je naveličal lekarniškega posla, da je v meni našel sposobnega nastopnika v lekarni, da želi in upa, da se nekoč poročim z njegovo prvorojenko in da bom srečen v svojih podjetjih, kakor je bil on pri tej lekarni. Da vse to doseževa, je pa potrebno, da grem za dve leti na vseučilišče v Padovo. Tam se naučim lekarništva, izvršim potrebne izpite in kadar se vrnem v Reko z diplomo v žepu, se vse drugo izvrši v domači hiši prav gladko, ker tudi hčerka odobrava vse očetove namene.

„Takrat je čez dokaj let posijalo gorko solnce v mojo dušo in mi je obudilo najsmelejše nade.

„Vpisal sem se na padovanskem vseučilišču in se kmalu pridomačil laškemu živstvu. Učenje me ni težilo. Saj sem se nekdanj pohvalno učil na strogi gimnaziji in se že v prejšnjih letih bavil s prirodnanskimi vedami. Reči smem, da so me profesorji čislali, ko sem prekašal vse součence, in da so me spoštovali vseučiliški tovariši. Bil sem sicer malo prestar; a to malenkost je nadkriljala istina, da sem bil največji, najjakši in da so Lah hvalili moje petje ter mojo pravilno laško govorico. Stanoval sem pri lekarnarju, prijatelju svojega reškega gospoda, in bil tam kakor domačin, a tudi v druge laške obitelji sem bil vabljen, zlasti tam, kjer so gojili umetno petje.

„Prvo šolsko leto se je nagibalo h koncu in ravnal sem se k odhodu na počitnice; kar pride poziv, naj se takoj javim pri redarstvenem vodstvu. Tak poziv, zlasti za tistih dni, je bil strahoten; a jaz sem se priučil strogemu redu po grenkih izkušnjah prejšnjih dijaških let in sem torej lahko stopil brez odloga in strahu pred gospoda, ki me je pozval. Ta gospod, vzor gladke laške vljudnosti, me je peljal v posebno sobo in me tam posadil poleg sebe. Govoril je o nevarnostih, ki prete inorodcu v večjem laškem mestu. Ker sem mu zatrdil, da se ne bojim i dveh najmočnejših Lahov, se nasmehne, meneč, da so nevarnosti, ki meni prete, drugačne in hujše.

Nato mi jame razkladati, kaj so „karbonarji“ in kako nevarni so državnemu redu.

„To tajno društvo“, je rekel, „pač deluje s čudovito previdnostjo; toda oko javnega reda jih opazuje in zalezuje. Čez neko tukajšnjo tolpo bo v kratkem padla železna mreža, in potem — gorje! Sloveči Silvio Pellico je bil tudi med karbonarji. Blizu dve leti je trpel vse muke preiskovalnega zapora v zloglasnih svinčenih hramih v Benetkah in na Ljubljanskem Gradu. Pred malo tedni je bil na smrt obsojen in zahvaljevati ima samo visoke gospode, ki so, bolj čislajoč pesnika, nego črteč zarotnika, izposlovali, da je pomiloščen na petnajst let težke ječe v razvpitem Spielbergu pri Brnu. Ta nesrečni, baje po nedolžnem obsojeni pesnik je srečen mimo drugih!“

„Gospod se je primeknil bliže in je govoril bolj tiho in prisrčno:

„Naše redarstvo je, žalibog, tudi vas opazovalo med zarotniki karbonarskega društva. Sedeli ste pri njih zborovanju in peli ž njimi vred pesmi, ki redarstvu ne ugajajo, čeprav so na videz nedolžne. Verjamem, da niste zapazili kaj očitno napačnega; vendar vam je moralo biti sumno, da omikana gospoda poje tako preproste, dá, trapaste pastirske popevanke in da mestni možje, ki niso bili nikoli ogljarji, resno poudarjajo, kje naj osnujejo novo kopišče, kako uspeva ta ali ona ogljarnica, kje bo treba oglje previdneje prodajati in kako naj se v gozdih (tam, kjer ni gozdov!) zalezuje in pobija medved, volk in druga zver. Mi čuvaji javnega reda že davno vemo, da so kopišča in ogljarnice same družbe in podružnice karbonarjev. Medved, volk in druga zverjad je pa avstrijska vlada z nami inorodnimi uradniki vred. Vi ste v Padovi tujec in gotovo neomahljiv podložnik naše države; veže vas torej vest in vestnost, da, kolikor morete, preprečite kovarne nakane proti državi in proti nam v tej deželi, ki je še malo časa pod avstrijsko vlado. V tem našem položaju je to možno samo na tak način, da stopite

v službo tajne policije. Zahtevala se bo od vas ta malenkost, da gospodu, ki je tem Italijanom tako malo sumen kakor vi, od časa do časa ustno sporočite, kaki ljudje se shajajo pri obitelji, kjer stanujete, in kaj govorijo med seboj. To vam je brez nevarnosti in vas stane prav malo truda; a plačilo bode obilno iz ozîra na to, da vaše ime in vedenje, vaš obraz in vaša govorica, ki v ničemer ne spominjajo na nemško narodnost, med zarotniki ne obujajo nikakega suma. Kar poveste, ostane vsekdar tajno in redarstveno oblastvo bo posebe skrbelo za to, da se odvräča od vas i najmanjša sumnja. Če to storite, izpolnite svojo državljansko dolžnost med tujci; ako ne, pa utegne tudi vas zasačiti nastavljena mreža in hvalili boste srečo, ako se otmete vešal s petnajstletno ječo v Spielbergu. Da to premislite, vam dam odmora za eno uro, več ne smem.'

„Gospod je naglo odšel iz sobe in jo zaklenil za seboj. Dasi je bilo prav mučno priti tako iznenada v policijsko kletko in ondi ugibati, kako novo iznenadenje mi prinese prihodnja ura, vendar nisem omahoval niti trenutek. Da si okrajšam nestrpno pričakovanje, krepko potrkam na zaklenjena vrata čez malo minut.

„Gospod je vstopil in jaz sem rekel: ‚Prepričan sem do dna svoje duše, da je gospod, pri katerem prebivam, vdan in dober Avstrijan; saj še pristen Lah ni, ampak Goričan, ki se je preselil stoprav za avstrijskega vladanja v Padovo. Nikoli nisem videl ali čul, da bi gospodje, ki ga včasih posečajo, imeli kake tajne pogovore ali da bi kaj snovali, kar diši po meni nekoliko znanem karbonarstvu. — Stanovanje in hrano imam pri blagem gospodu malone zastonj in prijatelj je mojemu velikemu dobrotniku v Reki. Bila bi torej grda nehvaležnost in neizrečna podlost, ako bi se jaz, njegov gost, dal zlorabiti v to, da ga zavrätno izdajam in ovajam. — Dalje se drznem izjaviti, da sem prostovoljno vstopil k vojakom s trdnim namenom, da darujem kri in življenje za cesarja, kadar me kliče na vojsko, na častno

bojišče, kjer se gleda sovražnik očitno z lica v lice. Odrekli so mi drugi ljudje sposobnost za častni stan očitnega in ravnega bojevanja in moral sem ga ostaviti. — Jaz sam si pa zdaj in vsekdar odrekam sleherno sposobnost za tako zavratno bojevanje in za stan, h kateremu me vi vabite. Vsi moji nravi se protivi, da bi tajno zalezoval in ovajal svojega bližnjega, bodisi državi sovražnika. Tega ne morem, ko ne morem, in naj pride nadme karkoli; saj sem že vaju udarcev sovražne usode!“

„To sem povedal glasno in odločno. Gospod me prime rahlo za roko, me pelje k oknu in reče, naj ga dobro pogledam. Bistro sem ga pogledal, a nisem se mogel spomniti obraza iz preteklih let. Gospod me zopet pelje k mizi in izpregovori — kamen se mi je odvalil od srca — v čisti slovenščini, rekoč:

„Ne čudim se, da me več ne poznate, ker nisem imel brade, ko sem bil komisar na Blejskem Gradu. Pred dvema dnevoma sem čital v tajnem zapisniku oseb, ki so se baje sumnivo vedle v poslednjem času in pridejo zdaj pod posebno oko vse videče policije, nenavadno krstno ime Melkijad, in pri tem redkem imenu nelaški priimek. To me je spomnilo na moje uradovanje na Bledu in dalje, da je to ime vaše in da sva imela nekoč uradno opraviti med seboj. Spomnil sem se hkrati, da sem vas tedaj, ko sem bil še novinec v službovanju, nekaj zaradi prenapete zavesti svoje sodne oblasti in nekaj zaradi osebne ogorčenosti tako kaznoval, kakor vas ne bi bil starejši, preudarnejši sodnik. Danes popravljam svojo prenaglico; pozno, a vendar ob prvi priliki in, reči smem, tudi v večji meri, nego je bila moja krivda.

„Iskreno vas hvalim, da nočete vstopiti med naše ovaduhe ali med drhal, ki rada slepi oblastvo zaradi večje nagrade in po krivem ovaja svoje rojake iz raznih podlih nagibov. Takih črnih poštenjakov imamo med samimi Lahi tukaj v Padovi na ponudbo več, nego jih potrebujemo. Miloval, dá, zaničeval bi vas v taki tovarišiji. In rekel bi sam sebi,

da vas onda nisem nespodobno kaznoval, ko sem vam prisodil telesno kazen. Vaše poštenje mi bodi porok, da morem svobodno delovati na vašo korist brez nevarnosti zase in vas ob skrajni meji svoje uradne dolžnosti oteti iz zank, ki so varno nastavljene in se kmalu trdno zadrignejo. Ker ste tako poštene, kakor sem od vas pričakoval, ko ste danes predme stopili, in torej ne izdajate svojega hišnega gospodarja, zato pričakujem tudi glede na svojo osebo, da ne boste danes, ne pozneje, ko boste na varnih tleh, črhnil besedice o tem, da ste govorili z menoj in kaj sem vam povedal. Takisto me ne smete nikdar spoznati, ako se še kdaj srečava v življenju, dokler vas ne odvežem od molčanja. — Da vas rešim, ni druge pomoči, nego da še danes sedete na voz, ki vas popelje naravnost v Benetke, in da jutri odrinete iz Benetk na prvi ladji, ki jadra proti Trstu in Reki. Če vam ne dostaja denarja za pot, vam je na razpolago iz mojega žepa. Več vam ne smem povedati, a resno vas opominjam: odri- nite brez obotavljanja!... In dakle z Bogom, ljubi rojak!

„Gospod mi je krepko stisnil roko, naglo vstal in začel zopet laški govoriti. Šla sva v njegovo pi- sarnico. Tam je pozvonil in ukazal, da se mu pri- neso vse moje pri redarstvu hranjene izkaznice. Izročil mi jih je hladnega uradnega lica in mi dodal potni list za potovanje v domovino, oziroma v Reko.

„Spodobno sem se poklonil in odšel.

„Ko stopim na cesto, se mi je zdelo, da je vse predrugačeno okoli mene in da celo solnce manj svetlo sije nego ponavadi. Nisem mislil na Padovo, niti na Reko in nevesto; ampak s čudno silo se mi je tožilo po milih domačih gorah, po očetu in ma- teri, katerim o sebi nisem poslal nobenega poročila, odkar sem jih zapustil na tisti usodni Sveti večer; a hkrati sem se spomnil tudi umorjenega Cvajarčka, ki mi je malone že prešel iz spomina.

„Taval sem proti svojemu stanovališču, kakor da imam noge s svincem obdane. Vseučiliški tovariš me sreča, osupel obstoji in me vpraša, sem li bolan. Povem mu, da moram še nocoj oditi zaradi velike nesreče, ki se je pripetila na mojem rodnem domu. Sočutno me spremi in obljubi, da sam preskrbi voz in da se nemara z menoj popelje do Benetk. — Proti večeru me poseti nekaj znancev in moj gospod nas povabi v dvorano, da si tam v veseli družbi olajšam bridkost iznenadnega, žalostnega razstanka. K nam dijakom so prisedli starejši, meni neznani gospodje, in vsi so me milovali, da moram svoj uk prekiniti baš ob koncu šolskega leta. Kratek je bil večer drugim; meni je bil neznosno dolg in rad bi že bil sredi ravnine med Padovo in Beneškim morjem.

„Jel sem se poslavljal, ker je nastopila ura, v kateri ima priti voznik pred hišo. A hišni gospodar mi vljudno reče: ‚Voznik je prav zdaj prišel, a slovo od vas nam je tako težko. Odpovedati čem voz z naročilom, naj se voznik vrne točno ob eni po polnoči. Tako ne zamudite nič in vožnja je prijetnejša proti jutru nego v zdajšnji vročini. Preden si sežemo v roke, nas gotovo še očarate s slovensko pesmijo!‘

„Gospod ni vedel, kako bridko skrb mi naloži, ako moj voz za tri ure ustavi. A jaz mu nisem smel povedati, zakaj odhajam in koliko mi je do tega, da imam o polnoči mestno ozidje za hrbtom. Hoténehoté sem se vdal in zopet prisedel h gospodi. Zopet smo peli, a glas se mi je tresel. Vriščavo se je napivalo, a jaz sem čul samo notranji glas: ‚Vstani in beži od tod!‘

„Nisem se mogel osrčiti in ostal sem. Okoli polnoči me hišni gospod ljubeznivo poprosi, naj zapojem: ‚Pa je davi slan'ca padla.‘ Ta pesem mu je jako ugajala, ker mu jo je v rodni Gorici često zapela mati Slovenka. Ves razburjen sem bil, kakor da mi je umreti; vendar sem zbral vse svoje moči in zapel priljubljeno pesem bolje, nego sem se na-

dejal. Ko je družba burno zaploskala, sem hitel na hodnik, da se ohladim, umirim in razjokam. Zdajci zapazim, da po stopnicah proti hodniku tavajo in lazijo neznani možje. Prvi je ravnokar stopil na hodnikov prag. V roki je imel svetiljko-slepilko. Zasvetilo se mi je pred očmi: umorjeni Cvajarček stoji pred menoj! Zakričal sem na vse grlo, treščil moža nazaj na stolbo, v hipu podrl vseh pet ali šest mož na stopnicah, ki so stopali za Cvajarčkom, naglo planil nazaj, zaklenil za seboj hodnikova vrata in povedal v dvorani zbranim gospodom, da sem imel čudno prikazen in hud boj. Vsi so obledeli in se razkropili na vse strani. Ostal sem sam in sem se kmalu toliko pomiril, da sem se namenil ob tej obči zmedi ostaviti hišo in oditi k naročenemu vozniku. Na spodnjem koncu stolbe mi nekdo zastavi pot in mi posveti s svetiljko-slepilko v lica. Roko sem iztegnil in mož že leži na tleh. V tem hipu je vse črno okoli mene, nekaj me zabode v ramo, nekaj v nogo, zgrabijo in na tla me podero krepke roke...

„Zbudil sem se v neznani sobi na trdi postelji in ko me je posetil neznan zdravnik, sem izvedel, da bivam v Benetkah, da je moja soba ječa in da je minilo že štirinajst dni, odkar sem bil pripeljan v ječo. Več mi zdravnik, sicer jako ljubezniv človek, ni povedal.

„Ko sem ozdravel, je takoj nastopilo strogo izpraševanje in preiskovanje. Obdolžen sem bil veleizdajstva, udeležbe pri karbonarski družbi in vseh možnih drugih zlodejstev. Nihče ne verjame, kako sem bil jaz, inozemec, na katerega so se zvalili vsi laški zločini, očrnjen, obrekovan in kake nesmiselne laži so se proti meni izkovarile in verjele. Preiskovanje moje nedolžne osebe se je zavlačalo neusmiljeno dolgo. Čez tedne in mesece so se ponavljala stara vprašanja v novi obliki in so se javljale nove obdolžitve. Nikoli pa nisem izvedel, kdo me obtožuje, kdo priča proti meni in kdo so moji sokrivci.

„Ko sem ozdravel, so me vtaknili zaporedoma v drugo, tretjo, četrto celico. Vse so bile vlažne,

temne, nesnažne. V teh strašnih jazbinah sem sameval tri cela leta in prosil Boga rešitve ali smrti. Edina zabava mi je bila izpraševanje in odgovarjanje pred sodnikom, zvonjenje od bližnje cerkve in včasih oblak, ki je plaval čez tesno progo neba, katero edino sem mogel videti.

„Mislil sem nekdam, da se človek počasi navadi vsake reči, toda ječi se nisem mogel privaditi. Pretrpi se naposled enomerna sirovost jetničarja, ki je prepričan, da uspešneje služi državnemu smotru, ako trpinči svoje jetnike. Navadimo se takisto na nepopisno slabo hrano: zakaj tudi dajatelj hrane ima vero, da najbolj pospešuje državne koristi, ako pri oskrbovanju jetnikov skrbi do skrajne mere za svoj žep. Nikakor pa se ne privadimo vsakdanji samoti, ker se duh ne more odvaditi premišljevanja. Baš te vedne misli, to nepretrgano kesanje, to venomer noveče se očitiranje, da bi ne bilo take nesreče, ako bi za srečnih dni bili to ali ono malo bolj preudarili, to ali ono malo pametneje izvršili: prav to je najhujše trpljenje. To dušno trpinčenje samega sebe se ponavlja dan na dan, in čim omikanejši je človek, tem iznajdljivejši je njegov um v novih občutkih in novih razlogih kesanja.

„Tako je bila butara duševnega trpljenja težja od dne do dne.

„Čez tri leta so me izpustili brez vsake sodbe. Moral sem iz ječe stopiti naravnost v barko, ki je odjadrala proti Reki. Stoprav v Reki sem se smel svobodno gibati. Tam sem se čez tri leta prvič ogledal v zrcalu. Bil sem siv in postaren; sram me je bilo takega obraza vpričo mojih mladih let.

„Stopil sem pred nekdanjega svojega dobrotnika kakor skesan človek, ki ne pričakuje pomilostitve... Gospod se je postaral, a vaša mati, draga gospodična, je bila tedaj prav v cvetju svoje lepote. Sprejeli so me prijazno, a hladno, in hitro sem zapazil, da imam v lekarni naslednika, kateremu je gospod lekarnar nemara vse to obljubil, kar je obetal meni pred štirimi leti. Zame v tej hiši ni bilo

več mesta! To sem izprevidel in gospodu izrekel brez ovinkov. Tudi gospod je bil odkritosrčen, ko je pripomnil, da bi sam izpostavljaj svojo osebo, ako pri sebi obdrži človeka, ki je morebiti še vedno sumen veleizdajstva in zveze s karbonarji, katerih je baje nekaj celo v Reki.

„Izročil mi je priporočilna pisma do znancev v Zagrebu in Varaždinu in mi je izplačal, kar sem imel pri njem zasluženega in prihranjenega, ter dodal znatno svoto za popotnico. Ko sem jemal slovo, so mu stopile solze v oči. S trepetavim glasom je govoril, kako ga boli, da se je tako nesrečno razdril načrt o moji in njegove hčere bodočnosti; Poljubil me je kakor oče sinu. Tedaj je pristopila starejša hči. Solze so se ji zaiskrile v očeh, krčevito me je objela in goreče poljubila — prvič in poslednjič. To je bil poljub nje prve, čiste ljubezni — zamorjene po moji nepremišljenosti. Ta poljub je huje pekel mojo vest nego ves spomin na umorjenega Čvajarčka...“

Jok je prekinil Melkijadu besedo. Ko si čez nekaj časa otre solze, nadaljuje:

„Dobil sem službo v Varaždinu, in zopet v lekarni. Slabejša je bila, vendar sem živel zadovoljno, ker ob svojem zaslužku. Pisal sem gospodu v Reko zahvalno pismo za priporočilo, a nisem prejel odgovora ne na tisto ne na poznejša pisma. Opustil sem torej daljnje dopisovanje.

„Čez deset let se napoti neki pater kapucin, moj prijatelj in vešč poznavatelj rastlinstva, iz Varaždina k sobratom v Reko. Naročim mu, naj se oglasi v Reki pri lekarnarjevih, da jim sporoči moje pozdrave. Čez štirinajst dni me pozovejo v varaždinski samostan bratov kapucinov in tam mi predstojnik skrivnostno pokaže pismo, v katerem sem živo vabljen, naj pridem čim preje tem bolje v Reko, in da me čakajo ondukaj važne, vesele novice. — Tako sem vzel v roko popotno palico s sanjaviimi upi.

„Vstopil sem zopet v ljubo hišo. Blagi moj gospod je še živel, a oddal je lekarno zetu, možu mlajše hčere, dočim je bila starejša hči že dve leti v Trstu omožena. Od starega gospoda sem izvedel čudne novice.

„Tako je pripovedoval: „Pred tremi leti me je posetil neki gospod iz Prekmorja, ki je vaše razmere dobro poznal in se za vas živo zanimal. Njegovega imena ne smem razodeti. Natanko mi je popisal, kako so vas v Padovi redarji prijeli in tirali v zapor. Tisti večer so se zares pri vašem tedanjem hišnem gospodarju po domenku zbrali nekateri padovanski veljaki, ki so bili redarskemu oblastvu ovajeni kakor poglavitni člani karbonarskega društva. Redarstvo je vse pripravilo, da jih o polnoči brez hrupa zasači ter dene pod ključ in da preišče hišo, kjer so bili po glasu ovadbe hranjeni zapiski, ki bodo važni za redarsko oblastvo in obtožilni za mnoge sumne osebe. Tedaj, ko ste vi prve redarje, ki niso niti slutili na kakov odpor, silovito odpodili in zaklenili vrata na hodniku, ste zbranim gospodom učinili neprecenljivo korist. Zakaj, preden je redarstvo dobilo pomoč za novi naskok, so imeli zarotniki dosti prilike, da uničijo vse spise, ki bi jih količkaj obtoževali; dva gospoda sta celo pete odnesla, porabivši zmešnjavo med nespretnimi redarji, ki povrh niso bili pripravljeni na vaš odpor. Ko ste bili ob drugem navalu na tla podrti, so ujeli in uklenili vse ostale gospode z vašim hišnim gospodarjem vred. Po dolgi preiskavi je bil obsojen samo šurjak hišnega gospodarja, čeprav se mu ni dokazalo nič posebno obtežilnega. Po prestanih petih letih težke ječe je bil pomiloščen in izpuščen iz ječe. Vam, tujcu, so pač laški ovaduhi podtikali mnogo stvari, ki so jih zagrešili domačini; a sodniki niso bili Lah, preiskava je ugodno izšla in kaznovali vas niso niti zaradi silovitega napada redarjev, ker so uradne poizvedbe

izpričale, da ste nekdanj v Ljubljani pod silo neke dušne bolezni takisto napadali ljudi brez povoda.

„Oproščeni gospodje so bili bogati in nekdo jim je vdihnil biago misel, da so dolžni vas obdarovati, ker jih je samo vaš odločni čin rešil mnogoletne ječe ali celo smrtne kazni, in da so še več dolžni vas odškoditi, ker so vas samo oni, z odpovedjo voza, ki vas je tisti večer že čakal pred hišo, pripravili v vso nesrečo in muko triletnega preiskovalnega zapora. Zaupno so izvedeli, da živite revno ob majhni službi in da ste vi, še mlad gospod, v ječi osiveli. — Tisti gospod, ki je vse to povedal, mi je naposled izročil desettisoč forintov v državnih obveznicah, češ, da bodi to vaša nagrada in odškodnina. — Takoj sem vam pisal v Varaždin, da pridite k meni in da vas tukaj čaka vesela novica; pisal sem drugič in tretjič, a zaman sem čakal odgovora.

„Niti enega pisma nisem prejel iz Reke ne od vas, ne od prijateljev, odkar sem prišel v Varaždin,“ prirečem.

„Vse to je verjetno,“ nadaljuje gospod. „To baš priča, da se je tajna policija tudi po vašem izstopu iz ječe in ves čas dozdej prav živo zanimala za vas in za pisma, ki so vam namenjena, in da vam ni dajala prilike občevati s tukajšnjimi nekdanjimi znanci, ki so nemara vsi na sumu rovarstva prav zato, ker so vam dopisovali ali od vas prejeli pisma. Vendar je vse dobro izšlo, ker se pisma kapucinskega samostana reškega do kapucinskega samostana varaždinskega dozdej hvala Bogu ne smatrajo za tako nevarna državnemu redu, da bi se napisani osebi pošiljala s posredovanjem tistega neodgovornega, takozvanega 'črnega kabineta'.

„Gospod mi je potem izročil državnih obligacij za čistih desettisoč forintov in vse obresti, ki so se medtem nabrale.

„Svetoval mi je, naj Reko zapustim čim preje in ne da bi posetil kakega znanca, in naj se v Va-

raždin vrnem čez Ljubljano in Celje, ker človeku, ki ima denar s seboj, ni varno popotovati po cesti med Reko in Karlovcem. Zlasti mi je priporočil, naj vestno pazim na to, da nikomur ne razodenem skrivnosti svoje obogatitve. Ako kažem potrošnost in ako neki gospodje izvedo, da za tem denarjem tiče nekdanji karbonarji, tedaj bo zopet moja neprevidnost kriva velike nesreče in zapraviti utegnem svoj denar in povrh svojo svobodo. Saj že poznam ječe; naj se jih torej varujem in molčim, dokler ne umrje poslednji karbonarij v redarstvenih zapisnikih!

„Ubog sem prišel v Reko; na veke sem se poslovil od nje in od blagega gospoda, bogatejši, nego sem se kdaj nadejal.

„Nazaj grede sem se peljal skozi Ljubljano in tam čez šestnajst dolgih let zopet gledal gimnazijsko poslopje in vojašnico. Videl sem tudi domači Triglav, ki me je milo vabil, kipeč v jasno nebo nad Bohinjem. Tedaj se je v meni zbudil dobri duh, čigar glas sem dozdej redkokdaj slušal, in mi je rekel: „Poseti svoj domači kraj! Oče in mati, ki te štejeta med mrtve, nemara še živita. Kako se razveselita, ko te zopet vidita živega in srečnega! Ostani potem doma! Nihče te ondukaj ne bo zalezoval, nihče izpraševal, koliko imaš denarja in odkod. Brez skrbi boš živel in vsi te bodo imeli za pravega gospoda. Sramoto iz nezrelih let, ako ni že čisto pozabljena, pa opereš s čini krščanske in domovinske ljubezni, ki so najblagočutnejši baš tam, kjer je nepokvarjenemu ljudstvu še neznana nehvaležnost!“

„Tako mi je veleval dobri duh; a zmagalo je zopet tisto varavo samočastje, ki me je narejalo ostrega in srčnega proti drugim ljudem, a mehkega in popustljivega proti moji čudi.

„Nikar domov!“ mi je klicalo razburjeno srce. „Moja sramota še ni pozabljena; ampak podvojila se bo, kadar se po Bohinju raznese novica, da so

me tri leta vlačili po ječah. Odkod imam denar, ki ga trošim, me res ne bodo vpraševali. Saj si bodo sami naredili sodbo, da sem ga pridobil nepošteno; zakaj bi bil sicer v ječi sedel? Očetu in materi bo manj bridko, če se počasi utrdita v misli, da sem že davno mrtev, nego da poslušata, kako me obrekuje zlobnost ali izmišljija. — Torej nazaj v Varaždin, v tuje kraje med tuje ljudi, kjer bom živel ugodno po svoji volji in ne da bi me svojci vlekli skozi zobe.

„Zopet nisem prav ravnal. Hude izkušnje me še vedno niso izučile. V Varaždinu mi je brezvesten rojak, ki sem mu preveč zaupal, izmeknil blizu polovico moje imovine. Molčati sem moral, da ne izdam svoje skrivnosti in ne izgubim še ostalega imetka. Pozneje sem se udeležil prepirov med Madjaroni in Ilirci in — že prileten mož — boja med Madjari in Jelačićevimi Hrvati. Samo naključje me je otelo, da se ni meni, Slovincu, ali onda še Ilircu bratoljubje do Hrvatov izplačalo s svinčenkami v srce.

„Eno uro še imamo do odhoda na Velo Polje; torej utegnem tudi to povedati...“

* * *

Mlekojed naglo seže po ne še načeti čaši s črno kavo. Tedaj nam drugim nekaj zablisne pred okni. V hipu zakliče gospodična: „Moj Ljudevit!“ in gospodič hkrati: „Moja mamica!“

Vstanemo, da gremo nasproti. Vse je prehitel — stari Mlekojed.

IX.

Mlekojeda obidejo novi gostje in mladeniške želje. Karani nedostatki visokošolskega učenja. Huda ura grozi. Beg v zavetišče. Nevikta. Dva mrliča. Nazori o vzgoji namesto obsmrtnih govorov. Kako sem končno prišel na Triglav.

Nove, nam in našemu gazdi nepričakovane goste je pripeljal zopet tisti slučaj, ki v prizorih tega

planinskega kazališča igra poglobitno vlogo. Ako blagovoljnemu bralcu že preseda to vedno nastopanje samega naključja, čeprav razno preoblečenega, naj ga ima z menoj vred za usodo, ki ravna človekov postanek in prestanek ter vse njegovo gibanje med tema mejnikoma njegovega življenja. Kdor pa slučaju ali usodi ne pripozna takšne moči, naj pomisli, da se malone vsak slučaj v življenju sklada z nekim dobrim ali zlim človekovim svojstvom, da človek sam povzročuje največ slučajev, ki so njemu usodni, in da baš svojstva njegovega značaja ali njegove nravi odločujejo, bodo li posledice slučajev zanj srečne ali nesrečne.

Nadaljujmo torej slučaje.

Sinoči je čez gore na Bistrico prispel gospodičin ženin, kar tri dni pred napovedanim rokom. Ni bil baš prijetno presenečen, ko je izvedel, da gospodična, nikar da bi sedela na Bistrici pri materi, uganja s samimi moškimi vred toli trudapolno in nevestam najmanj potrebno hribokobacanje. Živci gospe matere, oziroma bodoče tašče, so pa ob nepričakovanem posetu bodočega zeta toliko presegli navadno mero razburjenosti, da nocoj ni mogla mirno spati kakor druge noči in da je vstala že za ranega dne.

Tedaj je nekdo zelo krepko potrkal na vežna vrata njenega bivališča. Gospa stopi k oknu, da pokara ropotača, ako ne bo skoro miru. A gospodar tiste hiše je urno stopil pred vežo, in tedaj je gospa v nadstropju čula, da nasilni mož zahteva nekaj reči za obed, ki ga ima danes pripraviti dvema gospodoma ter tuji gospodični in da se gostje pod noč napotijo proti Triglavu, kamor so bili namenjeni že včeraj. Čudno se je zdelo gospe, da se hišni gospodar nenavadno spoštljivo vede proti odurnemu ropotaču v kmečki raševini.

Mož v raševini je dobil, kar je potreboval, ter je naglo odšel, preden je gospa prikolebala z nadstropja v vežo. Tam je izvedela od gospodarja in

gospodinje, da je bivši ropotač neki čudni, a blagi gospod Mlekojed, ki je po svetu blodil nad trideset let in se pred kratkim vrnil s precejšnjim imetkom v domači kraj. Sploh so radovedni gospé vse povedali, kar so vedeli o čudnem možu. Pripovedovalcem je bilo to malo, poslušalki več, nego je želela izvedeti. Vrnila se je v svoje sobe, očitno vznemirjena. Pozvala je k sebi bodočega zeta. Posvetovala sta se, povabila na posvete i hišnega gospodarja in ta jima je zatrdil, da je možno pravočasno dospeti do Mlekojedove zidanice in preprečiti nevestino plezanje na Triglav.

Izprva je bilo dogovorjeno, da gre samo ženina gore; a gospejni živci so bili toliko razdraženi, da ni mogla strpeti, da ne bi i ona posetila Mlekojedovega doma. Ženin je ugovarjal, a bodoča tašča je menila, da se v spremstvu tako vrlega zdravnika, kakor je on, prav nič ne boji za svoje zdravje.

Urno sta najela nosača-vodnika, krenila proti planinam, peševala, počivala, blodila po napačnih stezah in končno vendar dospela do dvojno zaželjene hiše Mlekojedove.

* * *

To je bil vesel sestanek! Naglo in živahno je vrvela italijanščina iz ust Mlekojedu in primorski četvorici. Jaz in Erjavec sva se umaknila nekoliko v ozadje.

Tam se nama pridruži vodnik in reče bolj tiho: „Stari Mlekojed kima in maha z rokami, kakor se ne spodobi niti mlademu Bohinjcu. Če ni še nikoli norel, danes nam zblazni prav gotovo. Čudna sta ta starec in ona starka. Siv dedec poljubi starici koščeno roko; starica poljubi dedca na neumita in neobrita lica. Ženin in nevesta sta se poljubila bolj mirno in bolj dostojno. Saj pravim: starost — norost!“

Mlekojed je peljal nova gosta v hišo, ki je bila za vso našo družbo očitno pretesna in presoparna.

Stopila sva torej z Erjavcem pod milo nebo, da se ohladi; toda nobena sapica se ne giblje in tudi senca bližnjega macesna ne daje zaželjenega ohladi. Pač pa obetajo oblaki, počasi se zbirajoč in gosteč na zahodu in severu, da nas še danes izdatno ohladi.

Ko stojimo pod macesnom, motreč grmadne kope oblakov, se javita dva nova gosta, kakor da je danes proščenje na Mlekojedovini. Ta nova gosta sta bila vdova Meta in njen sinek, ki se je včeraj tako uspešno dvoboril z menoj. Sinek me je danes zopet pogledoval izzivajoč in želeč nove zmage, a mati je bila bleda in objokana. Tožila nama je, da je sinek danes bolj bolan nego včeraj.

„Toliko gospodov vas je danes tukaj,“ je vzdihnila, „modrih in učenih; vsaj eden izmed vas bo vedel povedati, kaj je temu drobnemu detetu?“

Tolažil sem vdovo, da otrok gleda prav bistro in zdravo, in Erjavec je pripomnil, da mu glava ni tako vroča, kakor je navadno bolnim otrokom. Toda vdova se ne da potolažiti, ampak prosi Erjavca: „Vaš vodnik, moj brat, mi je povedal, da ste učen gospod in da poznate vse naše rastline od zunaj in znotraj. Gotovo torej veste, katera zelišča naših planin pomagajo v preprostih boleznih kmečke dece. Tam za hišo je velik vrt slehernih planinskih rož. Pokažite mi dve ali tri, ki pomagajo! V petih minutah si vse zapomnim in potem že sama skuham lečeno vodo. Lepo vas prosim, stopite z menoj na tisti vrt, samo za trenutek!“

Nato je Erjavca kar za roko prijela, da ga pelje v cvetličnjak. Izmuzne se ji rahlo iz roke ter odgovori v zadregi, da res pozna malone vse zeli naših planin; a tega se ni učil, katere naj potrebujemo za lek v boleznih. S to vedo se bavijo učenjaki druge vrste. On ji pa žalibog ne ve pomoči!

Žena odgovori žalostno: „Obupnočudne so vaše visoke šole! Ali se sploh učite kaj koristnega? Ta vaš prijatelj se je učil dve leti pravice, a včeraj

ni mogel svetovati niti v preprosti kmetijski pravni stvari. Naš stari učitelj Grm ni bil na visokih šolah; vendar ve nekaj pravnih reči in teh dovolj za kmeta; povedal mi bo, česar ni mogel ta visokošolec. Vi, gospod, ste visoko šolo že izgotovili; vi ste celo profesor, veliko višji učenik nego naš ubogi Grm; in vendar ne veste, čemu se potrebujejo zeli, ki jih vse poznate! Čemu ste se učili vsega rastlinstva? — Da sem zdaj v dolini, stopila bi h gospodu Grmu. Ni učen gospod, a nekaj zelišč pozna in rad pove, v katerih boleznih koristijo. A jaz uboga vdova zdaj ne morem z bolnim otrokom tako daleč hoditi. Zato prosim, gospod profesor, omečite se in ne šalite se z menoj, ko vidite, da sem vsa obupana!“

Iz mučnega položaja nas reši moj vseučiliški tovariš, ki ves v smehu izstopi iz veže in se nam pridruži. Takoj rečem objokani ženi: „Ta gospod je na Dunaju že tri leta poslušal nauke vsega zdravilstva. Ta bo vedel več svetovati nego midva.“

Vdova se je takoj osrčila in mladi gospod je natančneje ogledal in otipal nje otroka. Izustil je končno, da ne vidi na otroku znamenja bolezni. Ni se pa dozda pečal z zdravljenjem in zlasti ne z otročjimi boleznimi. Sploh se pa zdaj ne uče več, kako naj se bolezni preganjajo z domačimi zelišči ali s takozvanimi domačimi zdravili, ki so vsa vkupe samo babjeverstvo in niti piškavega oreha vredna.

Zdaj se je vdova razjokala tako, da se je ustrašil celo nje sinček ter krepko zajokal.

Vdova pak govori: „Tega, mladi gospod, ne morem verjeti! Tri leta se že učite zdravilstva in še niste dospeli do preprostih otročjih bolezni! Koliko let se še hočete šolati, da premodrujete vse bolezni otrok, mladeničev, starcev, deklet in žena? Zdaj vem, zakaj naši učeni zdravniki največ ne ozdravijo nobene bolezni! A oprostite, da tako govorim jaz, obupajoča mati, ko se mi je nocoj sanjalo, da to dete še danes umrje. Za Boga vas pro-

sim, pomozite mojemu edinemu otroku! Ne zatajujte svoje učenosti in ne norčujte se iz preproste kmetice! Denarja res nimam v planini; a še jutri vam moj brat plača na Bistrici, karkoli boste zahtevali, samo da se me usmilitе.“

Dobrovoljno ji odgovori dijak: „Pomirite se, mati! V hiši je gospod, ki je večč vsemu zdravilstvu in pozna zlasti otročje bolezni. Prosil ga bom; rad bo pomagal in računal vam ne bo niti solda.“

Mati se je pomirila, obrisala solze in prisedla k obema nosačema na klop pred hlevom.

Jaz pa sem opomnil Erjavcu in dijaku: „Hudo uro je prebilo vseučilišče. Ta ženska je obsodila vse tri posvetne fakultete s kmečko sodbo, proti kateri ni pritožbe. Sodba se bo razglasila po Bohinju in kmet bo bolj nego kdaj verjel, da je mlademu Bohinjcu bolj pomagano, če se nauči samo krave pasti, nego da se pošlje — ako ima glavo za to — v srednje šole; zakaj ‚muhe‘ ga utegnejo gnati v visoke šole in tam se bo ali pogubil ali samo naučil prazno slamo mlatiti in otrobe vezati.“

Erjavec se je nasmehnil in me zavrnil: „Ne sodi prenaglo in preostro! Nekaj imajo tvoji rojaki prav, ko vidijo na eni strani toliko izprijenih dijakov, celo visokošolcev, in na drugi strani to, da nikoli kruha ne strada, kdor se je naučil dobro krave pasti. Sicer pa takoj reši čast in slavo visokih šol novodošli doktor zdravilstva in tem laglje, ker dete ni prav nič bolno in mater strašijo samo nje vražje sanje.“

Primorski dijak nama je jel pripovedovati vzroke svojega smeha, rekoč: „Mlekojedove želje so tako izredne kakor njegova gostoljubnost. Prva želja mu je bila, naj se našemu strmohodu na Triglav pridružita i ženin i mati. Ženin se je dal pregovoriti, a mati in sestra sta odgovorili, da še danes odrineta nazaj v dolino. Druga želja mu je bila, naj nas mati in sestra, ako ne gresta z nami, vsaj počakata na njegovem domu dotlej, da se povrnemo. Tej želji je pridružil čudno želio, ki mu je bila očitno resna. Čujta, kaj je rekel: ‚Tačas, ko se mi drugi bavimo

na Triglavskih višavah, naj mati in sestra resno poudarjata, kako koristno bi bilo vsaj za pet oseb, ako se on, stari Mlekojedec, in moja mati, ki oba vkupe štejeta stoindeset let, še to jesen pozakonita. — Zares vzvišena ideja! Mlekojedovi takisto resno povedani razlogi so bili, da se je danes vnovič pomladil, da se nikdar ni izneveril ali odpovedal svoji prvi ljubezni, in da moje matere, ko je zdaj vdova, prav nič ne ovira, da bi se ne smela zaročiti z zvestim mladeničem, za katerega se je vnela v svojih prvih deviških sanjah. Nič ni bolj naravnega, nego da njiju prvo ljubezen venča sveti zakon, čeprav v poznih letih; zlasti zato, ker ju je minila mladeniška vihravost in ker se nimata boriti z gmotnimi skrbmi. Zakaj, dokaj si je privarčeval v dolгих letih — mnogo več, nego slutimo, in celo jaz in sestra bodeva nekoč hvaležna svojemu bodočemu očimu. — Nato je privrgel tudi šegav razlog, da bo mati, dokler ji bo krotiti svojega moža, manj uporabljala proti zetu tisto strogost, ki se običajno pritika vsem taščam. — Sestra, njen ženin in jaz smo bili prav hvaležni za poslednji razlog, ker smo se smeli brez zamere razsmejati. Melkijad seveda je menil, da se smejemo njegovemu dozdevnemu dovtipu, a mi smo se smejali njegovim razlogom brez dovtipa.

„Resno je gledal Mlekojedec ob našem smehu na mater. Mati je poznemu snubaču tudi resno odgovorila, da se stari ljudje ne smejo smešiti, letajoč brez mladosti za mladostnimi željami; spodobi se marveč obema, da se pripravljata na bližnjo poslednjo uro in da delata pokoro za marsikaj, kar morebiti še ni odpuščeno njemu ali njej. Te pametne beseda pa Mlekojeda niso izpametovale, ampak je odgovoril čisto nespodobno, da se na stare dni pač hoče pokoriti, a samo poleg moje matere in z njo vred. — Zdaj me je pa zelo zaskrbelo, ker mati te šale ni zavrnila niti s krotkim karanjem, dočim se je nad menoj vselej razkačila, kadar sem rekel ali storil kaj neprimernega; in jel sem premišljevati, kako je mati nastopila in prestala to težavno pla-

ninsko pot, ko je v nje prejšnjih, bolj trdnih letih nismo mogli preprositi, da bi z nama peš hodila iz Trsta na Občino.“

Toliko, da je moj tovariš to dopovedal, že stopita iz veže njegova sestra in doktor zdravilstva, nje ženin, oba bolj resna nego vesela.

Takoj poprosimo doktorja, da govori z mlado vdovo. Radovoljno se je lotil dela krščanske usmiljenosti in ker ni razumel popolnoma slovenski, sta mu bila posredovalca moj tovariš in profesor Erjavec. Otrokova bolezen ni bila nevarna, a ker je bilo bolj potrebno potolažiti mater nego lečiti nje edinca, je moralo dete dobiti lek, ki ga sicer ne bi potrebovalo. Doktor imenuje nekaj zelišč, profesor Erjavec jih prinese iz Mlekojedovega rastlinjaka ter reče vdovi, da bo naš gazda te rože skuhal, ocedil in osladil; izhlajen ocedek naj dete poljubno pije in že jutri ne bo več bolno.

Vdova se je toli razveselila, da je že nekaj pozno vprašala, koliko je gospodu doktorju dolžna za njegovo lečenje. A dobri doktor, nikar da bi sam kaj zahteval, stisne detetu v dlan novokovan goldinar. Zdaj pa je vojska! Mati hoče srebrnjak nazaj dati, a dete dene leskeči novec urno v usta in se brani z rokami in nogami proti materini sili. Vsi smo stopili na otrokovo stran, a mati je odjenjala stoprav tedaj, ko jo je preprosila gospodična, ki je mlademu junaku obljubila pisano čepico, čevljiče in nedeljsko jankico.

Stoprav zdaj, ko smo našli otroku lek, in boj med sinkom in materjo končali z njegovo zmago, torej nekako pozno, stopita Mlekojed in gospa iz veže. Oba sta bila vidno razvneta; vendar nihče med nami ni domneval, da bi se bila prepirala, ko sta bila sama v hiši. Če je bilo kaj boja, tedaj sta se samo bolj ali manj složno bojevala proti trezni resnici, da je umrla njiju prva ljubezen po sami zastarelosti, ker je do danes v teku več nego tridesetih let nista obnovila, in da sta za novo gorko ljubezen, on s šestdesetimi, ona s petdesetimi leti,

izvestno prehladna. Kdo je zmagal, ali onadva ali tista trezna resnica, ne vem.

Naš bistri vodnik, ki je ob kuhinjskih opravkih v veži prisluškoval, mi je pač skrivaj povedal, da iz vojaških let pozna toliko italijanščine, da je dobro razumel, kako zelo v zakon sili „dedec-bebec“ in kako malo se brani „starica-kostenica“; razodel mi je celo, da je čul, s koliko in kolikanj tisoč privarčene imovine se je pobahal skopi „bledec-mlekojedec“: toda jako dvomim, da je bil sicer pošteni vodnik spričo žaljivih priimkov, ki jih je privoščil častitljivi dvojici, v tej zadevi nepristranski opazovalec in da je ob svoji italijanščini vojakov-prostakov mogel razumeti vzneseno govorico, v kateri je Mlekojed javljal svojo ljubezen ter mikal in mikastil bojazljivo, trdo srce omikane gospe.

Gospodična nevesta je takoj opozorila svojo mater na pozno uro in da že sam nosač opominja na odhod v dolino.

Tedaj me pelje dijak na stran ter plaho potoži: „Zopet me je zaskrbelo! Moji sestri, ki lahko hodi in ima tukaj ostaviti ljubega ženina, se mudi v dolino. Nabolehna mati, ki težko hodi, pa odlaga nujni odhod ter pravi, da solnce še preveč pripeka, da še ni pozno, da se lahko počaka in da lahko počakata dotlej, da mi odrinemo proti Triglavu. Ali ji je mar ločitev od mene tako težka?“

Profesor Erjavec, ki je prišel za nama, opomni dijaku: „Gospa mati imajo prav. Stopimo za zadnjo stran hiše in prepričali se boste, da nam bo čakati pod to streho vsaj še dve uri.“

Nato je pozval vso družbo, naj gremo za hišo vremenit. Tamkaj se pred nami razgrne grozen prizor. Ob gorskih velikanih okoli Triglava se kopičijo črni oblaki in pod to črno grmado vise sive megle, ki se v širokih vrtincih pomikajo proti nam. Že se čuje redko zamolklo grmenje.

V nas gospodih je obudil ta prizor občudovanje brez bojazni; a naš srčni vodnik je prebledel, plaho pogledal v nas ter rekel: „Takšnih oblakov

ne pomnim. Toča bo in strela bo udarjala. To vam in sploh dolincem nepoznano, mehko, votlo, pretrgano grmenje zdaj iz enega zdaj iz drugega kota je pa prav tisto ropotanje, s katerim peklenščak vabi svoje čarovnice na Klek (na vrh Triglava). Vi ste učeni gospodje in prebili ste črno šolo. Rotim vas, usmilite se ubogega kmeta! Urecite in zakolnite točo, dokler je še niso spustile čarovnice raz Klek na naše ubogo polje.“

Prirodni sin planin je z glavo zmajal, ko nismo ustregli ne vsi skupaj, niti dvakrat brezuspešno zaprošeni Erjavec posebe, njegovi preprosti prošnji; pripomnil je z žalostnim glasom: „Morete že; a nočete, ker morebiti ne smete, da kakove duše ne prekolnete. Ded mi je pripovedoval, da je bil njega dni zelo pobožen župnik v Srednji vasi. Oblaki so grozili s točo in kmetje so tekli h gospodu, da bi točo ustavil. Gospod je stopil s kmeti vred pred svoje župnišče in se je pobožno ozrl na oblake. Grmelo je tedaj prav tako kakor danes. Črna vrana je letela visoko nad župniščem proti Triglavu. Gospod je vanjo s puško pomeril in ji odstrelil pero iz repa. Možje so videli, kako je pero padalo in kam je padlo. Šli so tja gledat, a niso našli črnega peresa, ampak obstreljen čevelj neke ženske, katero so vsi poznali, a potem je niso več videli v Bohinju. Ko so možje čevelj prinesli pred gospoda, je rekel, da se je prenaglil in da ne bo nikoli več toče zaklinjal, da ne pogubi človeške duše. Gospod se je zaklenil v sobo, a pregnal je točo ipak tedaj in vselej s pobožno molitvijo. To je mojemu dedu sporočil pobožen lovec. Ta lovec je pozneje mnogokrat streljal na črne vrane. Ob lepem vremenu je vsako pogodil, ob hudi uri jih pa niti streljal ni; in ta mož je bil svoje dni najboljši strelec pod svetega Martina zvonom. — To je res, čeprav se posmehujete! Tako vam pravim: „Če zagovorite točo, nam storite velikansko dobroto in, če hkrati v pekel zakolnete čarovnico, nič ne de; saj je tako že hudiču zapisana. Vsekako pa je bolje, da se taka baba v pekel po-

grezne, preden nam točo naredi, nego da jo vrag vzame šele po toči. Sicer pa že veste, kaj smete in Bog ne prizadeni greha.“

Oglasi se tresk, ki je bil tudi vodniku pravi grom. Erjavec nas opozori, naj se umaknemo izpod visokega macesna, pod katerim smo stali.

Vodnik pa je že med Erjavčevim govorjenjem zopet povzel: „Čudim se vam, da se nič ne bojite. Jaz poznam gore in oblake in zatorej se bojim, ne morem povedati, kako zelo! Umekniti se moramo ne samo od drevesa, ampak tudi od te hiše, ki stoji na tistem prostoru, kjer je strela zažgala dva prejšnja stanova zaporedoma. To so gospodu Melkijadu povedali, ko je hišo zahteval prav na starem pogorišču. Prinesel in pokazal mu je tedaj nekdo pravo strelo, ki so jo v tleh našli, ko so kopali temelj za to hišo. Delavci so hoteli kar delo ostaviti; a vedno trmasti Melkijad ni verjel, da sta prejšnja stanova pogorela od strele, in nas je psoval za babjeverce, predrzno trdeč, da strele sploh ni in da je tista strela, ki jo je sam imel v roki, zgolj redka okamenina iz dobe pred vesoljnim potopom. Delavci so mu oporekali vsi po vrsti ter dopovedovali, da je že marsikdo našel tako strelo; toda Mlekojed je vkljub vsem svarilom hotel imeti novo hišo nalašč na tem prostoru in je bil tolikanj brezbožen, da je obetal vsakemu lepo darilo, kdor mu prinese tako strelo in natanko pove, kje jo je našel. Gotovo ima nekaj takšnih strel pod streho in te vlečejo nebno strelo nase in na hišo.“

Vodnik se je vnovič čudil, kako moremo biti glede strele Mlekojedovega mnenja; vendar mu je Erjavec potrdil vsaj to, da se nahajajo mesta, katera si strela posebno rada izbira, in da je lega Mlekojedove hiše zares nekoliko opasna. Bolje bode, da vedrimo v hlevu, ki je nižji od hiše, ako pride do hude ure in treskanja. Vodnik pa takoj pripomni, da je blizu nas prostorna duplina v silni skali. Tam smo varni pred dežjem, točo in strelo ter smemo

brez skrbi za svoje življenje gledati živo bliskanje in poslušati trdo grmenje.

Proti koncu teh pogovorov pristopi Mlekojed in povzame besedo: „Res se nam bliža huda ura z grmenjem; a prav tako je možno, da se izpreleti, preden nas zadene. V teh gorah se nevihte naglo zbero, a takisto naglo razprše. Vaš vodnik pa pretirava vso nevarnost in se boji preveč; zlasti se boji v našem kraju redke toče, ker je nemara še nikoli videl ni. Oprostite mu to plašljivost! Naši gorjanci so posebni značaji. O polnoči vam gredo na Triglav brez svetiljke. Brez obotavljanja se lotijo dela, ki malone presega človeško moč. Kadar jim gre za jakost in hasnovito podjetje, so srčni, neustrašeni in predrzni; a proti prirodnim silam so plašljivi kakor vsako živo bitje v naših gorah, bodisi človek, medved ali zajec.

„Gorjanec pozna narodo največ od nje silne in nepremagljive, od neusmiljene in človeku sovražne strani. Vse njegovo planinsko življenje je boj proti tem ogromnim silam, ki jih človekov um in roka ne moreta ukrotiti. Ta sila često prav usodno poseže v gorjansko življenje. Mož je zjutraj zdrav in jak, do večera ga ubije strela, zasuje plaz, v prepad telebi kamen, ki se mu je utrgal pod nogo, ali ga zgrabi skala, ki jo je sprožila visoko nad njim domača ali divja koza. Proti takim silam in njih groznim, iznenadnim činom ni pomoči. Zatorej ni čuda, da se nahaja pri nas toliko vraž, ki so stare kakor Bohinj. Bojazen poraja kakor nočne strahove tako podzemeljske duhove, škrate in druge gorske pošasti, ker živa domišljija podtika vse razne usodne pojave brezcutne in mrtve prirode živim, čutečim bitjem, ki svoje čutenje javljajo s sovraštvom proti človeku, kadar prodira v njih bajevno kraljestvo. Baš radi tega je bilo po naših bajkah vsako jezero med gorami nekdanj bogata poljana z vasjo in cerkvijo, in živosluhe babice še dandanašnji čujejo zvonjenje iz pogreznjenega zvonika ob delopustu velikih praznikov. Vsako bogato rudno jamo čuva

ali iz nje rudokopa preganja zeleni škratelj, in takisto so prostrane goličave med visokimi vrhovi, ki jih zdaj pokrivajo kameni prodovi in led, bile nekdanj bohotni pašniki in travniki, a razdejali in pokončali so jih gorski duhovi, ko jih je človek hote ali nehote razsrdil. — Oprostite torej našim gorjancem naše vraže, dokler nas ne morete oteti gorskih strahov...

„Skalno duplino, na katero vas je opozoril stari vodnik, svobodno posetite. Prav svetujem vam to! Često sem tam sedeval ob hudi uri in občudoval, kako švigajo bliski med gorenjimi in dolenjimi plastmi gromonosnih oblakov. Vredno je gledati ta redki veličastni prizor, ki vam bo tem bolj ugajal, ker ga boste gledali iz čisto varnega prostora. Prav to je potrebno za objektivno opazovanje! Rad bi vas spremil i jaz. Toda skuhati moramo naročeni lek za bolno dete in hkrati proti vražam braniti vdovo, ki je takisto bojazljiva kakor njen brat. Vabim vas pa tudi vse in zlasti gospo in gospodično, da ostanete pod mojo streho in tukaj prevedrite. Hiša je varna, prestala je mnogo neviht in ta stoletni, visoki macesen, pod kojim stojimo, ji je tak strelovod, da si boljšega misliti ne moremo.“

Odpravili smo se vsi brez Mlekojeda, vdove Mete in njenega deteta proti skalnemu podmolu ob robu visoke planote, in nosača sta nesla dva velika dežnika, katera jima je bil izročil previdni Mlekojed. Naglo smo hodili, ker do dupline smo imeli do dvajset minut hoda. Že smo prehodili blizu četrte ure, potegnil je krotek, hladen vetrič, v hip se je nekoliko razjasnilo okoli nas in že se mi je zdelo, da se gromonosni oblaki razprše in da sem se zastonj veselil divotnogroznega razgleda na razburjeno nebo izpod varnega skalnega obloka: kar se izenada dvigne vrtinec in debele, redke kaplje padajo med nas.

Vodnik nas ustavi, meneč, da ni več možno dospeti pod skalno streho ali do Mlekojedovega doma nazaj in da nam ne preostaja drugega, nego

bežati v bližnjo bukovo goščo. Erjavec pristavi, da strela redkokdaj trešči v bukovo drevo in da se nam v tej gošči, če gremo bolj proti sredi, ni bati strele, ker je drevje gosto in enakomerno visoko, Če kam trešči, bodo zadeta samo drevesa ob kraju gošče.

Potolaženi hitimo v gaj, in ondod najdemo polprazen listnjak s trdno streho iz smrekovih skodel, ki jo pred viharjem varuje na nji razloženo težko kamenje.

V varnem zavetju smo, vendar strahoma posedemo v mehko, suho listje.

V hipu zahrešče nad nami vrhovi starih bukev, vihar zarjove in na vseh straneh se zabliška... Blisk nas slepi, grom gluši, plôha škropi. Bukovi vrhovi in veje se lomijo in telebajo okoli nas na tla. Debela toča buta na našo streho in se razbija na kamenih po strehi. Trese se listnjak od vihere in tresemo se mi od strahu, vsi blede in nemi. Za točo se je vlila huda ploha ne curkoma, ampak tekoma in naglo je voda preplavila ves svet okoli našega zavetišča. Še smo na suhem, dočim plavajo v lavi zunaj listnjaka debele toče med ubitimi ptiči, med listi in odkleščenimi mladikami.

Kakor je pridrvela grozna nevihta, tako naglo je prešla.

Razvedri, razjasni se in hvaležno ostavimo listnjak, ki nas je obvaroval strele in toče ter padajočih drevesnih vej, ki bi nas bile ubile, da so predrle streho šibkega listnjaka.

Vračamo se proti hiši med gredami robate toče, med oskubenimi, okleščenimi drevesi in med travo, pomandrano v tla.

Skoro pridemo do senožeti. Tam zapazimo sredi umazane mlake, med plavajočimi bilkami in cvetkami, moško truplo. Nosača prebredeta vodo in pred nas prineseta Mlekojeda, otrplega in zabuhlega. Zdravnik je izrekel, da v njem ni več življenja: „Toča ga je potolkla, vrgla na tla in omamila, in potem je revež utonil v lavi, ki je nastala

po plohi!“ Še je v desnici držal star naočniški obo-
dek in v obodku smo našli črnosteklene naočnike.
Nosača sta dejala mrliča na veje in ga nesla z nami
proti hiši.

Jasno je zopet posijalo popoldanje solnce iznad
bežečih oblakov, ko zagledamo iz dalje sleme Mle-
kojedove hiše. Ni se videlo, da bi bila kaj trpela
po streli ali vihri; samo hišni strelovod, stoletni
macesen, leži na tleh.

Zdaj začujemo glasen jok od hiše, pospešimo
korake in ko stopimo v hišo, sedi vdova Meta pri
Mlekojedovi postelji. Desno roko ima obvezano in
z levo sloni ob postelji, na kateri leži nje edinec,
odet z belim prtom. Zdravnik odgrne prt, otiplje
in dvigne otroka ter končno izreče, da je v teh
drobnih grudih ugasnila poslednji iskrica življenja.

Vodnika sta nesla mrtvega Mlekojeda narav-
nost v hišo, kjer sta ga položila na posteljo poleg
mrtvega deteta, ne da bi bila kaj izpregovorila ali
se ozrla na nas. Potem sta odela oba mrliča z belo
pražnjo rjuho, k posteljnemu vznožju primaknila
mizico, jo pogrnila z belim prtom in na prt med
dve prižgani voščeni sveči postavila razpelo, sneto
s kota nad mizo. Vodnik, Metin brat, je prinesel
iz čumnate oljčno vejico in belo skodeljo, v katero
je vlil blagoslovljene vode iz kropilnjaka, ki po
stari šegi visi pri sobnih durih. Nato vodnik po-
klekne pred mizico in izmoli na glas kratko mo-
litev za Mlekojedov večni mir in pokoj.

Ko smo molili, se je vdova Meta docela umi-
rila in si otrla poslednje solze; gospa in gospodična
sta glasno plakali in solze so stale v očeh nam šti-
rim gopodom, dočim se je brala na licih obeh vod-
nikov zgolj resna vdanost v nepresodno usodo.

Pokropili smo oba mrliča in stopili iz zagate
žalostne hiše pod milo nebo in veselo solnce. Tam
nam je vdova Meta tako govorila o poslednjih tre-
nutkih svojega deteta in našega gazde:

„Ne dolgo potem, ko ste odšli proti rupi, je stric Melko v hitrici skuhal lek za otroka, ga ocedil in osladil ter mi rekel, da bo sam pokazal, kako naj se otroku ponuja ta osladna pijača, da se mu ne pristudi. Nato stopi na prag, pogleda na oblake in mi pove, da dobimo zelo hudo viхро; vendar se nama ni bati. Zdaj se začne jeziti nad svojo pozabljivostjo in stikati po vseh predalih in shrambah. Našel je neke naočnike in je takoj oblekel debelo suknjo in ponošen klobuk. Stopim predenj in mu trdo rečem, da sam sebe pogubi, če gre v takem vremenu za vami. Naglo odgovori, da mora in mora gospé prinesiti črnosteklene naočnike, ker bi gospa sicer oslepeli od samega bliskanja. Zastavila sem mu pot, ga prijala za roko in milo prosila, naj ne bo tako nespameten, ko vendar ve, da še nihče ni oslepel od bliska; saj mežimo, če je bliskanje prehudо. Če pa gospa ne morejo prebiti brez njegovih črnih naočnikov, jih jaz ponesem za njimi; jerbas si narobe poveznem na glavo, ga pokrijem z rjuho in nič mi ne moreta dež in toča! „Anti ne slišite,“ sem dejala, „kako šumi nad nami po toči? Kar dajte mi jerbas in naočnike“. — Stric pa zamrmra, da nima jerbasa pri hiši, me porine na stran in se spusti v tek. Skočila sem za njim in klicala, naj se vsaj odene z debelim gunjem; a ni me poslušal, ampak je tekел, kakor bi imel komaj dvajset let. — Pogubila ga je končno njegova stara, nepremišljena trma. Takšna smrt zaradi ubornih, nepotrebnih naočnikov! Ali ni to grozno?

„Nato sem se vrnila v hišo, poiskala v čumnati oljčnih vejic in jih položila med žerjavico na ognjišču. Dim blagoslovljene oljke ni odgnal hude ure, ampak čez malo časa zatuli vihar in trdo zagrmil, da so kar zašklepetale šipe v oknih. Otrok je bil nemiren in mene je bilo strah, ko je tako silno grmelo prav nad mojo glavo. Spomnila sem se, kako sploh ljudje govore, da je tej hiši že od nje postanka namenjen razdor po streli. Kaj sem hotela? Bežala sem z otrokom v burjo in točo pod

ta macesen, ki se je nad sto let branil viharja in strele. Vsaka mati bi bila storila tako kakor sem jaz! Toliko da stopim pod košate veje in posadim otroka na blazinico v okroglasto kotanjo macesnovega debela, da ga tam odenem in s svojim telesom varujem proti burji in plohi, že me nekaj puhne ali vrže in omami. Ko zopet oči odprem, občutim bolečino na desni roki in ležim na tleh. Naglo vstanem in se sklonim nad otroka, ki je sedel, kakor sem ga bila posadila, ob macesnovem štoru. Kako in kdaj se je porušilo drevo, ne vem. Primem otroka in ga nesem v hišo, v toči in burji. Tam ga kličem, tresem, mikam ter močim z vodo, vinom in žganjem. Vse je bilo zaman! Tako mi je planina v pol leta vzela moža in otroka. Vendar — izidi se božja volja!“

Meta je urno odšla k mrličema v hišo. Mi drugi smo si ogledali poraženi macesen, katerega ogromnost smo videli stoprav zdaj, ko je ležal mrtev na tleh. Strela ga je razprala in malo nad otrokovim sedcem presekala. Veliko je imela opraviti z ogromnim drevesom in ni ji bilo treba izkazovati svoje požrešne sile i nad drobnim detetom!...

Dihali smo krepilni, ohlajeni vzduh in se radovali razgleda skozi očiščeni zrak v dolino in planino. Kako so nas k sebi vabili gorski velikani, pobeljeni s čistim, mladim snegom, in kako blizu so se nam videle njih častitljive glave! To bi se zdaj prijetno hodilo proti Velemu Polju!...

Gospoda iz Primorja je krenila z gospejinim vodnikom v dolino proti Stari Fužini, kjer jih čaka voz. Jaz sem pa našemu prvemu vodniku rekel, naj ostane pri Meti in mrličih. Pot do Srednje vasi poznam sam in s profesorjem Erjavcem bova pri učitelju Grmu naročila vse, kar je treba za zvonjenje in pogreb.

Še enkrat sva se ozrla na blede mrliča, ki sta bila pred dvema urama jaka in zdrava. Erjavec se je posebe poslovil od cvetličnjaka, ki je bil ves pomandran in oblaten. Davi se je Erjavec čudil

tem bogatim nasadom samih redkih gorskih rastlin in pohvalil mi je izredno učenost našega gazde. A nocoj so se moževe vede in najdbe odele z večnim molčanjem in nikoli več ne bo cvetela krasota planinskih rož med kamenimi ogradi zapuščene in pozabljene Melkijadove „akademije“.

* * *

Olajšalo se mi je srce, ko sva z Erjavcem iz veličastnih, a hkrati tako groznih planin dospela v dolino. Sporočila sva v Srednji vasi učitelju Grmu, kar nama je bilo naročeno, in sva ga povabila, da naju spremi do Bistrice. Ko prideva iz Srednje vasi na cesto, srečujemo samo vesele obraze in opazujemo, kako je njivo in travnik oživil blagodejni dež, ki so ga že nekaj dni željno pričakovali...

Med bujnimi prizori veselega življenja zadone mrtvaški zvonovi od zvonika svetega Martina in naše misli se vrnejo na grozne planine.

Tedaj sem rekel Grmu: „Čudno je delovalo naključje. Vdovi Meti je umrl otrok, ki je bil edina ovira njeni novi povoljni možitvi; a Mlekojed je moral slovo dati življenju prav tisti dan, ko se je rešil starih bridkosti, se vnovič pomladil, kakor je sam povedal, in mu je prvič posijalo jasno solnce pod večer njegovega dozda tako mračnega življenja.“

Učitelj Grm živo oporeka: „Ne iščite naključja, kjer ga ni! Meta bi ne bila vdova, da ni bil nje mož tako predrzen. Čul je že tisto votlo grmenje plazov visoko na gori in svarili so ga tovariši; a tekel je mimo skalne stene, ker je, zaupajoč svoji jakosti, menil, da prehití prodirajoči plaz. In Meta bi danes ne jokala za otrokom, da je ostala mirno v Mlekojedovi hiši. Bila bi tudi ostala vkljub vsej babji veri, da ni v Mlekojedu vzkipela tista mladostna beda-stoča in starostna trma, ki mu je odvzela vso previdnost. Kaj mu je bilo treba teči za staro gospo v tako grozni vihri? Naj bi jo bil doma počakal ali

pridržal! Naključja, bodisi srečnega ali nesrečnega, ni v človeškem življenju in verovati moramo, da celo vrabec ne pade s strehe brez božje volje. Sreča in nesreča prideta od Boga. Naši gorjanci bi obupali brez te vere; zatoorej jim je ne moremo jemati. Vi, v visokih šolah razsvetljeni omikanci, se radi pobahate, da ste se vzpeli nad tesno obzorje kmeta in tistih, ki živimo med kmeti. A povem vam, da ste se hkrati vzpeli nad tisti blaženi mir in pokoj, ki ga kmetu podaja vdanost v božjo voljo, in da plavate in tavate v sami nezadovoljnosti z vsemi človeškimi razmerami. Meni bolj ugaja kmet, ki je zadovoljen, nego človek, ki ni zadovoljen s tem, česar popraviti ne more in česar nihče ne bo pre naredil. Vi takisto o sreči in nesreči drugače sodite: sreča, ki vas doleti, je plod vašega zaslužka; a nesreča vam je čin sovražne usode. Naš gorjanec je bolj dosleden in jaz z njim vred sodim, da so nesreče posledice človekovih napak, napuha in prešernosti. Nesreča je ali pokora ali kazen in zatoorej koristna, ker pokora pripelje človeka na pravo pot, kazen pa svari druge ljudi, da ne posnemajo človeka, kaznovanega z nesrečo.

„To nas uči vse Mlekojedovo življenje. Kolikokrat je trpel pokoro za svojo prešernost in nepreudarnost! Ko ga naposled vse pokore niso pripeljale na pravo pot in so v nadšestdesetem letu dedcu zarojile ženitovanjske muhe, tedaj je morala priti kazen, ki je porazila nepoboljšljivega moža. Veliko nesreče je na svetu, a bilo bi je mnogo manj, da je med nami več pokorščine. Malokateri oča ima čas in sposobnost, da bi mogel sam vzgojiti svojega otroka; a vsak oča mu čisto lahko vtepa pokorščino, ki je podlaga vsej vzgoji. Starši so premehki in često propovedujem zastonj, da ima breza zato belo kožo, da jo vidimo tudi ponoči. Kako veselje ima učitelj nad pokornim dečkom! Toda, kjer ni delovala očetova brezovka, tam ne more čudežev delati učiteljeva leskovka. — Mlekojeda je popačila domača mehka vzgoja brez šibe, kar mu je prav po-

vedal tisti komisar na Blejskem Gradu. Da sem bil jaz tedaj učitelj v Bohinju, bi bil rekel Roku: „Pusti dečka na domu! Dober krávar in konjar in priden gospodar ti bo. Če ga daš v šolo, ti pa prizadene težave in sramoto, ker bistra glava brez duha pokorščine in ponižnosti pelje v nesrečo.“

Učitelju, ki je govoril prepričano in prepričevalno, sem odgovoril po svoje:

„Res se ne godi nič brez božje volje; toda Bog, ki dopušča celo greh, gotovo dopusti tudi slučaj ali slučajno nesrečo. Kratkoumni človek ne sme božje previdnosti tako soditi, da šteje vsako nesrečo za pokoro ali kazen. Naš Melkijad se je vse žive dni pokoril zaradi usodnega krstnega imena, a tega imena ni prav nič sam zakrivil. Glede duha pokornosti in ponižnosti tudi nisem čisto vašega mnenja. Vse, kar je prav! Nepokornost na pravem mestu in o pravem času je bila često jako koristna že pri deci; kaj še bolj v svetovni zgodovini! Z vtepanjem duha pokornosti po stari šegi in v besede doslovnem pomenu ste uteptali marsikateri značaj. Ta in oni sin iz poštene, ponosne kmetske hiše je dosegel visoko službo in dostojanstvo, a toliko je bil navzet duha pokorščine in strahu pred ‚temi naprejpostavljenimi‘, da je v sebi zatajil prirojeni čut človeških pravic in se tako očitno kakor podlo ogibal vsakega suma, da je v njem še kaj slovenske zavesti. Take može, ki so zgolj okičeni stroji in točno delujoči avtomati, ste nam nekoč postavljali v zgled!

„Takisto nam niste mogli prehvaliti ponižnosti. To mi je presedalo zlasti tedaj, ko ste rabili za ‚ponižnost‘ grdo, a značilno besedo ‚pohlevnost‘. Malo drugače izgovorimo, pa imamo ‚pohlimbnost‘. Enako se dogaja pri vzgoji. Gotovo vam je že izpodletelo, da ste vzgajali poslušnega pohlevnika, a vzgajili vrtorepega pohlinjenca. Sicer smo pa Slovenci že sami ob sebi preveč ponižni, in koristilo bi nam nekaj več moštva in ponosa.

„Ne oporekam, da odgoja bodi stroga in da temelji na pokornosti; vendar mislim, da je pri-

slovica „šiba novo mašo poje“ že davno zastarela in da se odgojiteljska strogost more vršiti brez šibe in palice. Že domača beseda „strahovati“ nas uči, da delujmo bolj s strahom pred šibo nego z bolečino od šibe, in da žugana šiba več zaleže nego švigana. Izvestno gojenca bolj izpametuje na drugih gledana ali na sebi čutena posledica nepremišljenega ali zlobnega čina nego drvena in duh drvenjujoča palica, ki često v otroku budi samo črt in domnevo, da je bil tepen zgolj zato, ker je imel koritelj oblast in moč. Naš Melkijad ni bil zato nesrečen, ker je na očetnem domu premalo pela šiba, ampak zato, ker v mladih letih ne doma niti v Ljubljani ni našel dobrotnika, ki bi mu bodisi mehko ali strogo blažil srce in krotil voljo. Bil je v tem oziru sam svoj in zapuščen. Zamudil je pravo dobo in zato mu je vse življenje bilo sama vzgojna šola, strogo strahujoča.

„Veliko enakih zgledov nam podaja vsakdanje življenje. Koliko mladeničev bistre glave in zlate bodočnosti se je izpridilo in pogubilo, ker se niso učili nekaj krotiti, nekaj bodriti svoje volje ali, recimo, svojega srca! Oprostite mi, ko vam povem, da je vaša šola zakrivila tudi te. Tisti nesrečniki so se učili, a niso se hkrati vzgajali. Novorojenec, bodisi v kmetski koči ali v kraljevi palači, ne pri- nese na svet nič drugega nego prirodni nagon sebe-ohrane. Ako se potem ne vzgaja, blaži in lika, tedaj mu bo vse življenje samo delovanje tega nagona: zgolj boj za obstanek, za ohranjevanje in uveljavljenje svoje osebnosti. To bi bil boj vsakogar proti vsakomur na vse možne načine in z vsemi možnimi sredstvi. Vzgoja je torej zares neogibno potrebna vsakemu človeku.“

„Rekli ste ravnokar, da naš kmet nima časa in sposobnosti, da bi sam odgajal svojo deco. Pač se pohvali, če se mu otroci dobro vedejo; a hkrati se brani ustanovitve novih osnovnih šol. V Bohinju stā samo dva učitelja nastavljena; koliko je pokrajin, kjer ni nobenega! Vlada ve, da so pogla-

vitna podpora vsake države dobro vzgojeni, poštenci državljani. Vendar je dozdej veliko premalo storila za prosih splošne omike. Premalo je šol, in tam, kjer so, pogrešamo strogega reda; zato ni povoljnih uspehov. Najhuje je pa to, da so sedanje osnovne šole pred vsem učilnice v ta namen, da bistrijo um in pamet in da je učiteljem na voljo dano, ali naj in kako naj deci vcepljajo tisto vestno nravnost, koje nedostatek kaznuje človeška družba na tem in Bog na onem svetu. Obupal bi človek, gledajoč, kako malo ali nič ne napredujemo. Vendar tolažimo se! Obča zgodovina in statistika nam podajata neovržno resnico o človeški poboljšljivosti in dovršnosti ter pričata, da človeška družba, stalno in podirajoč vse ovire, napreduje v omiki, nravnosti in blagostanju. Končno bomo torej tudi mi dospeli do dobe splošne, dobre vzgoje, in pošten značaj se bo čislal celo nad blestečo vedo. Živela bodočnost!“ —

* * *

Ozrl sem se na Erjavca, pričakujoč, da me pohvali. A ni me pohvalil, ampak je izpregovoril: „Blaga nada, da bomo dospeli do zlate dobe obče omike in da bo poštena značajnost celo nadkriljevala blestečo učenost, to zaupanje v zakrito bodočnost ostane zgolj lepa sanja, dokler Bog človeka ne preustvari. Kaj takega pa ne pričakujemo vobče; saj se celo posamezni človek čuti tako dovršenega, da ne želi, da bi ga Bog preobrazil ali z izkušnjami starosti nazaj potisnil v hlepenje mladosti. Ne tajim, da bo človeštvo napredovalo. Napredovalo bo celo tako sijajno, da sedanji rod o tem še pojma nima. Napreduje že zdaj, čeprav napredka ne vidimo dosti, ker je počasen. V izboljševanju človeških razmer ni skokov in povsod moramo računati z danimi činitelji, ker vsa bodočnost temelji na sedanjosti.

„Občo vzgojo tvarjata rodbina in vnvanji uk. Glede rodbine veli duhovit Francoz: „Če hočeš

srečno živeti, vzgóji si svojega deda!“ To je jako težavno. Zakaj, mnogo otrok je neprevidnih že v izberi svojih očetov, kaj šele v izbiri dedov, katerih imamo vsak po dva. Od obeh dedov in od očeta smo nemara podedovali nravstvene hibe. Ženin in nevesta stopita pod zakonski jarem navadno, ne da bi se poprej učila, kako se vzgajaj deca. Mnogi zakonski se tega tudi pozneje ne uče. Neizprosna posledica temu je, da mnogo očetov in mater ni sposobnih, da bi izpolnjevali svojo najsvetejšo dolžnost. Tako se često že v zibeli snuje življenjska tragedija bodočega moža, državljana; zakaj vzgoja mnogih otrok je zgolj skupno delovanje nravstvenih napak otroka na eni in roditeljev na drugi strani, dočim med njimi posreduje ali šiba očetova, ki jo največ vihti jeza, ali milost materina, ki v slepi ljubezni nekaj prijenjuje otrokovim napakam in nekaj nasprotuje očetovi jezi.

„Osnovna šola potem vzame pod svojo šibo vse otroke, dobre in slabe, razen tistih, ki si smejo vsled gmotnih sredstev privoščiti posebno odgojo ali odgojilnico; a prav ti poslednji otroci so često najmanj previdni v izbiri svojih roditeljev. Šola bi bila sama čudodelavnica, ako popravi vse napake in nedostatke domače vzgoje. Noben učitelj ni vsegaveden in vsegamogočen, ne more se torej ozirati na posebna duševna svojstva posameznih učencev, katera se šele poleg uka počasi razvijajo, in takisto ne ve popravljati napak domače vzgoje, ki se mu često nalašč prikrivajo. Ker ne smemo segati po tem, kar nam je samo po sebi nedosežno, zato osnovna šola ne more biti vzgojilnica vsakega otroka posebe, ampak je bila doslej in bo odslej pred vsem učilnica za vso deco skupaj, in tudi v bodoče bo učitelju na voljo dano, ali naj in kako naj poleg vzgajanja vse dece vceplja nravstvene resnice posameznim učencem, bodisi z opominom, bodisi s kaznijo.

„V srednjih šolah se pač ponove in celo z dokazi podpro vse moralne resnice, ki smo jih čuli v

osnovnih šolah, tudi se strogo kaznujejo vsi prestopki teh resnic; a da naj so te splošni človeški prosveti namenjene učilnice bolj vzgojilnice nego učilnice, ne more nihče po pravici zahtevati. — Visoke šole služijo nekaj znanosti sami na sebi ali v nje najvišjem pomenu, in nekaj državnim koristim; kajti država sme zahtevati, da dobi iz teh šol spretnih, na vrhuncu znanosti stoječih služabnikov.

„Po značajnikih ali možeh s pravimi, neomahljivimi npravstvenimi načeli se baš ne vpraša toliko. Zgodovina nas marveč uči, da so dozdevne koristi te in one države bile često take, da jim značajnik ni mogel služiti. Kadar se naj umakne ravna, jasna pravica; kadar je z blestečimi lažirazlogi okititi krivico, da zadobi videz pravice in zastoluje namesto nje; kadar se nasilje, da se razširijo državne meje ali utesné pravice državljanov, proglasi za čin, potreben v ohranitev države; kadar se sploh zahteva v prosep dozdevne državne koristi delo, ki bi bilo v navadnem družabnem življenju hudo delstvo: onda značajnik odkloni svoje sodelovanje. A država takisto ne išče njega, ampak brezobzirnih, lokavih, razboritih izvrševalcev svoje volje. Kadar pa se posreči takšno smelo in negotovo podjetje, tedaj izvršitelja slavijo in preslavljaajo; a tebe kamenajo zaradi bogokletstva, če rečeš: „Neumno ljudstvo! Kaj malikuješ, ko je tvoj pabog tako podel v npravstvu kakor vznosit v umstvu?“ ...

„Vendar, ljubi gospod Grm! Veliko, prav veliko je storila osnovna šola — naša oskodna kmetska šola — za npravstveno vzgojo našega naroda. Moj prijatelj pretirava, prevračajoč napake redkih posameznikov na ves vaš častitljivi stan, ko trdi, da sedanja šola uteptava značaje in odgaja hinavce. A pretiravali ste tudi vi, dolžeč kmeta, da nima zmožnosti za vzgojo svoje dece. Mari vam ni znano, da so v srednjih šolah baš otroci kmetskih staršev najbolj marljivi, poslušni in npravni učenci? In kadar vam v osnovno šolo med kmetsko deco

zaide deček gosposkih staršev, ali nimate baš ž njim največ križa, ko je sam neposlušen in povrh še pohujšuje svoje sošolce? Kmet torej svojega otroka precej dobro odgoji in mu vcepi nemara celo brez šibe dokaj npravstvenih resnic, preden ga izroči javni šoli. Kaj je temu vzrok, vam takoj razložim, samo da se zopet malo prestopimo.“

V tem hipu nas preseneti močan klic: „Hoj, božji ljudje, postojte še malo!“

Ta klic nam je na ušesa udaril iz čebelnjaka, stoječega onkraj visokega kamenega plota, pred katerim smo stali ob vsem Erjavčevem govoru. Stopili smo previdno tik plota, ne da bi se ga dotaknili. Zakaj kameni plotovi so zloženi kakor na proglico, in če se ga neprevidno dotakneš, dobiš kamenja na noge več, nego je koristno kurjim očesom. Na poziv Grma, ki je poznal čebelnjak in gospodarja, se izkobaca skozi nizka zadnja vratca izpod strehe in zravna se pred nami suh, dolg mož prijaznega obraza.

Pozdravi nas in pove: „Čebele pasoč sem poslušal, kako je nekdo izmed vas po pravici govoril o malopridnih mestnih otrocih in gospodih ter tudi, kakor se spodobi, okrenil našega gospoda Grma, ker so mu naši otroci preveč razposajeni in ne piskajo kar na potip liki piščalke njegovih orgel. Zdaj vas pa prosim, da bi kar tukaj povedali, zakaj smo mi Bohinjci tako dobri očetje. Spremil bi vas po poti, pa se ne spodobi, ker sem v coklah. Zato prosim, postojte malo! Saj se vam ne mudi, ko samo pohajkujete.“

Erjavec se nasmehne in obljubi ostati.

„Kdo pa ste?“ vpraša kmet. „Iz Bohinja niste, ker govorite tako učeno, da še polovice nisem razumel. Zdi se mi pa, da sem vas videl v Bohinju.“

„Morebiti res,“ odgovori Erjavec. „Bil sem v dijaških letih pri Savici in sem obhodil zgornjo in spodnjo dolino. Zdaj učim mladino kakor vaš gospod Grm; samo da so moji učenci poprek za glavo večji od njegovih.“

„Zato ste pa za glavo učenejši od gospoda Grma. Pa brez zamere!“ pristavi kmet, ozrši se na Grma.

Grm in jaz sva se zasmejala. Erjavec, preslišavši kmeta, nadaljuje svoj govor blizu tako: „Nравnosti ali, kakor bi vi rekli, spodobnega, pred Bogom in pred ljudmi poštenega vedenja se uči vaš kmetski otrok nekaj sam v cerkvi in nekaj mu oče in mati doma ponavljata, kar sta si več in bolje zapomnila iz krščanskega nauka. Smem celo reči, da vaši otroci v šolo prineso malone vse za življenje potrebne nравstvene resnice. Kolikor poznam vaše šege in sem posebe posnel iz povesti o Rokovem ženitovanju, si vaši ženini svoje neveste izbirajo po praktičnih načelih in ne po golem slučaju ali pa po slepi strasti. Potemtakem so vaši otroci dokaj previdni, izbirajoč si roditelje; temu posledica je ta, da so nравstveno dobro odgojeni in da v šoli, bodisi v mali ali veliki, morebiti ne čujejo nobenih moralnih resnic, ki bi jih ne bili že doma preučili s skrbno materjo, sedečo za kolovratom.

„To, gospod Grm, vam nemara ni verjetno; vendar je čista resnica. Moralnih resnic ni mnogo in vse se dado izvesti iz enostavne, vsakomur znane božje zapovedi: ‚Ljubi Boga čez vse, in svojega bližnjika kakor sam sebe.‘ Te resnice so tako stare kakor krščanstvo in se nikoli ne izpremene, ker se tudi krščanska vera ne bo izpremenila. Za spoznanje moralnih resnic pravzaprav ne potrebujemo nižjih ne višjih šol, ker že bistvo teh resnic zahteva, da naj so tako priproste in samoumevne, da smemo njih znanje zahtevati pri vsakem količkaj razsodnem človeku. To se tudi zahteva in vsakdo, ki se ne vede po njih, je kaznovan pred Bogom, kakor nas vera uči, ali pred človeško družbo, oziroma pred državo, ki je človeške družbe oblastvo, kakor nam kaže vsakdanja izkušnja. Vera in država torej branita moralne resnice, da se izpolnjujejo.

„Izvestno pa je država nedostatna zaščitnica morale, ker ne zasledi vsakega kaznivega čina in

često ne more kaznovati zločinstva, ki mu je prišla na sled. Takisto bi bila naša morala malo vredna, ako bi človek svojo sebičnost in svobodo krotil samo v toliko, kolikor se mu je bati kazni od človeške oblasti. Morala potrebuje torej močne zaščitnice, in ta je vera. Hkrati z moralnimi resnicami se v detinsko dušo vlivajo verske resnice in z njimi se v človeku porodi vest; tista vest, ki je otroku ne vtepe nobena šola, nobena šiba. Vest, hči vere, je tista nikdar speča opominjalka, ki nam vedno glasno govori, kaj je prav, kaj napačno in da naj poravnamo, kar smo zakrivili. Vest stoprav dela npravstvene resnice trdne in stanovitne ter njih izpolnjevanje zaslužno. Kdo bi pač krotil prirojeni nagon sebičnosti, kdo se odtegoval maščevanju, nasilju in hudodelstvu, kadar gre za njegovo korist in se ni bati meča kaznujoče človeške pravice, ako nima verskega prepričanja, da biva nad nami večni sodnik, ki kaznuje zlobne namene in pred čigar očesom ni skrito nobeno človeško dejanje?“

„Prav ste jo rekli,“ se oglasi kmet za plotom. „Zapomnite si, gospod Grm, kako so ta učeni gospod obrazložili, da se naši otroci doma več nauče nego v šoli.“

„Še malo poslušajte!“ izpregovori Erjavec, „in prav me razumite! Zdaj izpustimo vodo na drugo kolo. Rekel sem vam poprej, gospod Grm, da so moralne resnice, spojene z vero in vestjo, vsakemu človeku tako potrebne, kakor da so njegovo bistvo; da so temelj obstanku človeške družbe in da so stanovitne in neizpremenljive. Baš zato, ker so stanovitne, ker se ne izpreminjajo, ker se v njih ne dogajajo nobene nove iznajdbe, baš zato ne morejo napredovati. Ako one ne napredujejo, potem samo in zgolj na njih podlagi tudi ne more napredovati človeška družba. Vsa človeška zgodovina in vse vsakdanje potrebe nas silijo v napredek in izboljševanje sedanjega stanja, ker hrepenenje po napredku, po višji blaginji je bistvo človekove narave. Moramo torej v dosego neizogibnega, potrebnega

napredka uporabljati druge resnice, in sicer takšne, ki napredujejo s človekom vred in niso tako neizpremenljivo stalne kakor moralne resnice. Te druge resnice so pridobljene resnice človeškega umstva. Koliko je človeški rod v teku stoletij napredoval v umskem delovanju, v preučevanju prirode in v uporabljanju njenih poprej neznanih sil! Koliko umstvenih resnic in iznajdb, o katerih se najduhovitejšim mislecem starega in srednjega veka niti sanjalo ni, je zdaj obča last vseh omikancev! In te resnice prodirajo po zemlji, pospešujoč napredek in omiko. Z rastočo omiko raste gmotno blagostanje in se manjša človeška beda.

„Uči nas izkušnja, da je posledica vsaki stalni poboljšavi človeških razmer: poprava telesne udobnosti in občega zdravja, podaljšava tiste človekove dobe, v kateri je najsposobnejši za delo, in zmanjšava telesnih in duševnih hib in zločinov; saj veste, da baš gladni želodec povzročuje največ hudodelstev. Če sodelujemo pri razširjanju omike in izboljševanju človeških družabnih razmer, izpolnjujemo božjo zapoved ljubezni do bližnjika in vsako naše koristno delo bo obrodilo stanoviten sad. Če se temu častnemu delu odtegujemo, prestopi zgodovina preko naše sebičnosti in malomarnosti na dnevni red. Zakaj omika z vsemi vedami, ki bistrijo um, bo napredovala do nedoglednih mej, ki so postavljene človeškemu umstvovanju, in nastopala bo, razrušivši vse in vsakršne ovire.

„Vendar sem rekel v začetku tega premišljevanja, da je zgolj sanja, da kdaj dospemo do zlate dobe, ko bo vsakdo dobro vzgojen in omikan. Človek nikdar ne premaga svoje človeške slabosti in nepopolnosti in, vedno napredujoč, pride v časa teku do vrhunca; a ker naprej stopati ne neha, je nadaljnja hoja od vrhunca nizdol samo nazadovanje. To je usoda vsega človeškega delovanja; zato ne bodo nikoli vsi ljudje nraščveni, nikoli vsi omikani in noben človek, noben narod ne bo popoln v vseh

ozirih. A to nas zdaj ne skrbi, ker daleč, daleč imamo še do vrhunca.

„Nujnejša nam je druga skrb. Velik razloček med moralnimi in umstvenimi resnicami je ta, da se prve človeku vsiljujejo, ko se vsakdo mora po njih ravnati, in se druge dajejo na prosto voljo in izbiro. Neizpolnjevanje prvih se kaznuje, zametavanje drugih bi smelo biti brez kazni. Vendar to ni tako. Zakaj družabna in gospodarska zgodovina posameznih ljudi in obča človeška zgodovina nam nasproti kažeta grozno resnico, da nesrečno za bedo pogine posameznik in da se v človeški zgodovini porazi narod, ki je od sebe odkrival omiko in zanemarjal napredek. To je resnica, ki se neizprosno izvršuje dan na dan.

„Ozrimo se nekoliko po Bohinju! Vaši deželici je stvarnica podarila zdravo, milo podnebje, najboljše njive in travnike, planine in obilo pašo, gozde z najboljšim lesom in neusahljive zaklade rudnin. Ogradi neprestopnih gora so jo obvarovali Turka, ki je toliko let plenil, požigal in moril po vseh pokrajinah okoli vas. Tukaj niso razsajali klativitezi in roparske čete in nihče ni zahteval tiste neznosne flake kakor drugje. Vi celo beračev ne poznate, kakor pravi pregovor, in vaše npravstveno vedenje je bilo vsekdar vzorno. Kako srečno, kako udobno bi moral živeti sedanji rod, koliko bogastva bi se bilo moralo nabrati med vašim varčnim ljudstvom in ob tolikih prirodnih pridelkih! Kako bi morali v teh ozirih prekašati vse pokrajine okoli vaše doline, katerim stvarnica nikakor ni bila tako radodarna kakor vam, sedečim v sredi v zlati skledi! — Vendar ni, kar bi moralo biti. Tujec, ki pride v vašo dolino, se pač divi v nebo strmečim vršacem, zeleni Savi, mirnemu jezeru in črnim jezercem, slapovom Savice in Bistrice, drugim grmečim šumom in vsem raznim prirodnim čarom; a nikakor ne občuduje vaših družabnih razmer, ko občega, veselega blagostanja ne more zapaziti. Vidi pač veliko raznovrstne imovine, a povsod se mu vriva domneva,

da ste si vse, kar imate, pritrudili s težkim delom in priborili z vztrajnim premagovanjem skope prirode, da pa vse takisto tesnobno čuvate in skrivate, kakor da se vam utegne na hip izmakniti, kar vam je pridobilo dolgoletno prizadevanje.

„To je kazen stoletnega zaostajanja v omiki in napredku. Zaostali ste in še zaostajate v občem blagostanju. Vaši železniki so do Zoisove dobe dobivali rudo in oglje in narejali železo vse po zastarelih rokodelskih izkušnjah brez vsake učenosti; vse torej slabo in potratno; vaš starodavni kmet je domače platno in sukno, maslo in sir izdeloval rod za rodom vedno enako in niti zapazil ni, da Tolminka bolje prede, Ločan svoje lepše platno dražje prodaja, da Blejec napravlja izvrstno sukno in da Bovčan v prav tistih planinah kakor Bohinjec dela sir, ki se drago prodaja, dočim se bohinjski težko spravi v denar. Vsled tega naši očaki niso videli in nemara celo niso želeli se poprijeti napredka svojih sosedov, češ, da jim tega ni treba. (Opomnim, da se je to govorilo leta 1860.). Prvo faro ste dobili stolet pred dobrima dvema stoletjema, in ostali dve pred kakimi sedemdesetimi leti. Prva in vedno še edina cesta iz Bohinja se je zgradila tudi s koncem preteklega stoletja; a vaši dedje je niso radi delali, boječ se tujih vlačugarjev in beračev in v skrbi, da ne bi po zložni cesti izginilo preveč vrednotin iz Bohinja.

„Kratkogledi ljudje! Kadar motrim vaše lesene hiše, ki so ostale iz prejšnjih stoletij, me izpreleti groza. Kako strašno žetev je imela smrt v teh temnih, tesnih, nizkih prostorih, kadar so po naših krajih razsajale iztočna kuga in črne kozel! Kako so divjali požari med vašimi stisnjenimi, natlačenimi poslopji in so uničevali vse, kar ste si privarčevali rod za rodom! In še dandanašnji gradite svoja poslopja, kakor da se niste ničesar naučili. Prostorov za človeško bivanje je povsod premalo in pri njih ne gledate dovolj na svetlobo in zdravstvo. Malone po vseh vaseh so hiše tako nakopičene, stavba

tik stavbe, da pogori vsa vas, če ogenj zaseže streho ene hiše. Po stari navadi, zlasti v zgornji dolini, se preveč ukvarjate in pehate z goro in s planino, in to čisto z očitno nevarnostjo za življenje — ko bi vam morebiti več nego gora ali planina, in vse to za manjši trud, podajala doma v dolini njiva in travnik, ako se naučite umnega kolobarjenja in jima privoščite več tistega gnojila, ki ga trosite po ulicah in dvoriščih, ki so čisto liki mali ribnjaki. Koliko koristi bi vam donášalo sadjarstvo, a tega niti ne poznate.

„Povsod vam je več do stare navade, nego do izkušnje naprednih sosedov. Zato po pravici tožite, da žulji vaših rok nimajo blagoslova in da se je vašim dedom bolje godilo. A verjemite mi, da se jim ni godilo bolje! Zakaj stari časi so bili, kolikor nas uči zgodovina, bedni časi; in mi jih hvalimo zgolj zato, ker nimamo nobenih dokazov, da so bili boljši od sedanjih. Tudi vaši dedje so hvalili staro, tožeč svojo dobo... Umen gospodar računaj z bodočnostjo; kajti samo ta je v njegovi oblasti! Preteklost s tisto neresnično nekdanjo zlato dobo nima zanj drugega nego očitanje resnice, da ima nova doba nove potrebe in da novim potrebam ne moremo zadoščati s starimi sredstvi. Kaj je torej vzrok vašim težavnim razmeram?“

„Prav ste rekli, učeni gospod!“ se oglasi kmet izza kamene ograje. „Novih potreb je preveč; starega denarja premalo.“

Erjavec se obrne h kmetu in izpregovori glasno:

„Tega nisem rekel; a to vam povem, da potreba sama dela denar, ko razbistruje človeški um. Denar vam leži na njivah, travnikih in vrtovih, celo v planinah, a ne vidite ga. Največ zakladov pa imate v svojih možganih; a nihče vam ni kazal, kako naj se izkopljejo. Da pridete do vse svoje dozdej speče imovine in da potem stanovitno uživete obresti, vam je najprej potrebno, da se lotite obdelovanja svojih možganov. To je bolj počasno nego težavno.

Otresite se podedovanih navad, ki se ne ujemajo s sedanjo dobo! Kadar se na primer ženite, vas hudo bole pristojbine za poroke in ženitna pisma; a skoparsko vam je, ako ne potratite vsaj dvajsetero toliko za ženitovanijske ogleda in obedu. — Kadar umre hišni gospodar, je takista tožba: pristojbine so vam neznosne, zato pa petero toliko stane osmina ali živi večer.

„Iznebite se dalje starih vraž, od katerih so nekatere jako kvarne in celo hudodelske, a druge tako smešne, da bi se jih morali sramovati. — Sinoči sem v nekem prođu pri Koprivniku pregledoval kamenje. Pridruži se mi pameten možak. Ko sem mu povedal, s kako vednostjo se pečam, in mu pokazal nekaj redkejših rudnin, sem takoj izprevidel, da mož trdno veruje, da vem, kje se nahaja zlata ruda v vaših gorah. Povedal mi je, da je lani na Sveti večer tam blizu zlatica cvetela, in je obljubil velik dar, ako mu natanko izmerim grudo, pod katero leži zlata ruda. Zavrnil sem ga z resno besedo, da v bohinjskih kamenih skladih ne more tičati zlato in da ga tudi tisti Benečani, ki slovijo v vaših pripovedkah, niso niti za zrno pričarali iz Bogatina. Takoj se je na močevem obrazu izpremenilo zaupanje v očitno nezaupnico. Ko sem namreč dalje rekel, da dobi zlato rudo prav poceni doli v Ljubljani, ako si nabavi knjig o umnem kmetovanju, o živinoreji, o sadjarstvu in čebelarstvu, je ostavil mene in moj prod, opomnivši, da Bohinjec ni tako neumen, kakor se meni zdi. — Davi mi je bister dečko kazal pot. Na poti najdeva kačo. Ujamem jo z roko in dvignem kvišku. Deček si ni dal dopovedati, da tista kača ni strupena, ampak je trdil, da je samo ukleta, in me je lepo prosil, naj ga naučim kačji pik zagovarjati. — Danes popoldne bi moral celo točo zaklinjati. Drugoč bo morebiti treba ogenj ustaviti s čarovnim rekom. Ako pa izustim pameten rek, da se ogenj najuspešnejše ustavi s previdno stavbo poslopij, z gasilnim orodjem in s

pristopom k zavarovalni družbi, tedaj utegnem zopet slišati hvalo, kakršne nisem pričakoval.

„Skrajni čas je že, da se otresete predsodka, da človek, ki je učenejši mimo vas — naj vam je škric ali gospod — ne more umeti kmetovanja in imeti srca za kmetijske potrebe in koristi. Od nas pričakujete in zahtevate, naj vam koristimo s čarovanjem in s krotanjem tistih prirodnih sil, ki se ne dajo podvreči človeški moči. Za čeznaravne čine smo vam sposobni; mari nismo sposobnejši za naravno delo, da vam koristimo z nauki, ki se pečajo z istinskimi medčloveškimi razmerami in s porabo takih prirodnih sil in tvarin, nad katerimi je človeški um dosegel oblast? Kdor se je naučil umnega gospodarstva po knjigah in po preizkušenih raziskavah, ve vsekako več nego vi, ki se niste učili drugega nego navade neukih očakov. Vednost je moč in imovina; nevednost pa slabost in najhujša potrata imovine. Uka vam je treba; uka od gospodov, ki so se sami učili. Treba je zglednega poizkuševanja, da vidite, kako izvrstno uspeva, kar so novega že davno sprejeli vaši sosede; združevati morate svoje moči v skupno delovanje, ker družba več vidi, več misli in uspešneje dela nego posamezniki vsak zase. Tako obdelujte svoje močgane, in vsakdo najde zlatico sam v sebi. — Na tak način se bo med vami korak za korakom z umskimi nauki ter z njih rabo širil napredek, z napredkom omika in za omiko obča, stalna blaginja.

„Staro lesniko moremo pač osnažiti, otrebiti in ji pognojiti, ne moremo je pa precepiti v slastno, sočno hruško. Cepiti se dá samo mlado drevesce. Takisto velja o ljudeh. Deci, za vsak nauk, za vsako novost dovzetni mladini se s pridom vcepljajo tako umstvene kakor npravstvene resnice; česar se deca nauči, nikoli ne pozabi. Kdor je rad čital, mislil in poizkušal v otroških letih, ne opusti tega umstvenega delovanja, ko bo mladenič, in bo potem sam zagospodaril na podedovani zemlji. Čim bolj človeška družba napreduje, tem bolj ji bo do tega, da je

vsakdo primeroma omikan za potrebe svojega bodočega stanu; zato mora dosledno napredovati tudi šola. Več se bo učilo in bolje, podaljšala se bo šolska doba v osnovnih šolah, in v kmetских učilnicah bo deček dobival tudi prve pojme o umnem kmetovanju. Do tega mora priti čim prej tem bolje. Zdaj svojega gospoda Grma samo to vprašujete, kako novo pesem bo zaorglal prihodnjo nedeljo; potem pa bodo otroci mnogo pesem sami prinesli domov, a vas bo bolj zanimalo izvedeti, kaj bo novega gospod Grm učil in kazal v šoli. To bo velik napredek, samo počasi bo nastopil. Novota ne more napredovati, če se ji ne umika starota; a ta se tega brani z vsemi silami. Tako se bosta nevednost in nemarnost branili nove šole; da bo ta imela uspeh ali da bo vsak otrok deležen potrebne osnovne omike, bo morala zopet vmes poseči država ali oblastvo človeške družbe z roko, v kateri bo žugala novodobna palica, a ne otrokom. Zakaj, malomarni roditelji se bodo krepko in s kaznimi prisiljevali, naj redno v šolo pošiljajo svojo deco skozi vsa leta, ki bodo določena za obiskovanje osnovne šole...“

Kmet izza plota glasno preroka:

„Iz tega ne bo nič; vsi se bomo uprli. Pozimi naj že hodi otrok v šolo, a poleti ga potrebujem doma in na polju. Kdaj se bo naučil kmetovati in trdo delati, če se vse leto mehkuži v šoli? Roka bo pisala in risala, a ne bo znala prijeti za sekiro in plug. Glava bo učena, noga bosa in na mizi knjiga namesto hleba. Gosposka učenost naj zatre kmeta: in da se to hitreje izvrši, nas hočejo celo kaznovati in zapirati! Tega nas Bog obvaruj! Odnese vrag vašo čudno človeško družbo!“

Oča Grm je nekaj zinil v svoji čiribirščini, da je kmet kar umolknil in ostrmel nad čudno govorico.

Erjavec pa jo je čul samo na pol ušes in je torej kmetu odgovoril na vsa usta:

„Nisem pričakoval, da bi hvalili, česar dozda niste mogli poznati; a to vam povem, da bo pri-

hodnji rod hvaležen šoli. Kdor bo v šoli marljiv, kdor bo v življenju posnemal v šoli pridobljene nauke, si gotovo podaljša zdravje in dobo krepke delavnosti vsaj za toliko časa, kolikor je hodil v šolo. Ali ni to očitna korist, če za šest let otroške šole pridobimo šest let moške dobe? Bodoči kmet se bo naučil umnega gospodarstva. Manj bo oral — več izoral; manj žel — več našel; manj kosil — več nakosil; in manj krav bo dajalo več mleka. Kmetu bo ostajalo časa za koristne opravke in pridobitve, ki zdaj še ne misli nanje. Na polici bo pač knjiga, a miza ne bo pogrešala kruha, ki bo celo boljši od sedanjega. Tudi tisti kruh bo kmet užival v potu svojega obraza; a z manjšimi skrbmi, ker ne bo nikoli brez potrebnega denarja, samo da ostane pošten in varčen in da ne zaostane za časovnim napredkom.“

Kmet nas strmo pogleda in ko nihče ne izpregovori, se naglo skloni in zmaši skozi nizka vratca v svoj čebelnjak.

Odtod se še enkrat ozre na Erjavca in se glasno obregne:

„Gospod, naj ste velik ali majhen gospod! Jaz vam pravim, da ste kriv prerok: Antikrist! Pa bodi mir besedi in brez zamere!“

* * *

Prišla je končno vrsta i name, da rečem: „Bodi brez zamere!“ — —

Bilo je v Bohinju avgusta leta 1860. Deček mi prinese list na moj očetni dom z vabilom, naj pridem takoj na Bistrico. V pol ure sem že stopil v znano gostilno na Bistrici ter v roke segel profesorjema Franju Erjavcu iz Zagreba in Matiji Kračmanovemu Valjavcu iz Varaždina. Našel sem ondi tudi nekaj znanih dijakov, izbornih pevcev. Občeval je med njimi učitelj Grm iz Srednje vasi. Njegove šale so budile občen smeh, in nos mu je piskal, drobnel in žvrgolel, kakor da smo v ptičjem raju.

Zaorili so mogočni glasovi:

„V gorenjsko oziram se skalnato stran;
Triglava blišče se vrhovi.“

Ko se poleže ploskanje za dovršenim petjem, naprosim družbo, da stopimo na goričico v bližini: „Tam vidimo Triglava vrhove v večernem žaru in spodobi se, da se velikanu poklonimo, ponavljajoč to krasno pesem!“

Skoro smo stali vrhu hriba. Večerno nebo je čisto, jasno. Triglav, odet z mladim snegom, in goli vršaci okoli njega se žare v blede rdečici. Divni vrhovi se vidijo tako blizu in slikovito, da smo vsi zaželeli splavati na te nebotične višave. Pevci so zopet zapeli in jaz sem obžaloval, da nisem pevec. Kako bi v petju izrazil svoje čutenje in občudovanje, ko jih beseda ne more izreči!

Tedaj me nekdo vpraša, sem li že bil na Triglavu. Bil sem zamaknjen v čarobni pogled in razvnet od milega petja. Jamem torej pripovedovati in z roko kazati, kje sem hodil, kje strmo plezal, kje počival in kje premagoval velike nevarnosti. Končal sem hojepis in zahvalil družbo, ki je soglasno priznala mojo srčnost in podjetnost. Prijatelj Erjavec me je celo naprosil, naj mu bom jutri kažipot na Triglav. Odrekel sem mu to ljubav, češ, da sem se zaklel, da ne pojdem več na Triglav.

Zdajci se oglasi za nama oče Grm:

„Kažipot vam bom jaz, gospod profesor! A tudi vaš prijatelj pojde z nama. To mu bo jako koristilo, kadar zopet opisuje svojo hojo na Triglav. Prav težko mi je bilo ravnokar poslušati, kako je prestopil med Velim Poljem in Malim Triglavom iz dolenje poti na gorenjo prav tam, kjer se nanjo niti videti ne more.“

Da je oče Grm govoril v čiribirščini, razumel bi ga bil samo jaz, in to bi bilo prav. A nesrečni človek je govoril domačo slovenščino in razumela sta ga Erjavec in Valjavec. Oba zakličeta hkrati: „Torej še nisi bil na Triglavu?“ Erjavec celo pri-

stavi ogrdo: „Lenoba bohinjska!“ kar sicer ni bila njegova navada.

Grm se je smejal in si mel roke, a jaz sem skesano izpregovoril, obrnivši se k profesorjema:

„Res je, da še nisem lazil po strminah med Velim Poljem in Malim Triglavom; a na Velikem Triglavu sem bil in nanj hodim, dokler me noge neso. Sedeval sem tam gori, kadar je jutranja zarja bročila velikanovo teme. Ko so v mirni dolini opoldanji zvonovi opominjali pobožnika, naj se ozre k nebesom, tedaj sem že na tej jasni višavi skoprneval od veselja, da tukaj bivam bližje nebes, in tisti žuboreči šumot, ki v strmih goličavah neprenehoma odmeva od skalnih sten in robov, mi je bil liki melodija nebesnih krogov. Kadar se je razgrinjala noč čez dolino in je na vrhu Triglava v mladem snegu pojemal bledordeči odsev večernega solnca, tedaj sem se tudi jaz poslavljal od očaka. Na njegovih grudih so počivali potujoči oblaki, jaz sem počival med njimi. Strele so švigale in kresale silne skale, jaz sem sedel na vrhnji skali in se radoval nad bliskom in treskom. Plazovi so se trgali, zbirali in grmeč drveli v prepade, jaz sem se zibal na njih pršečem snegu.

„Dve leti sem hodil v domačo šolo na Bistrico, dočim so tale oča Grm šibovali v Srednji vasi. Dolina je zelenela okoli mene; kadar sem pa zazrl burjo v Triglavu, sem takoj pozabil na cvetke, šolo, solnce in zbežal na ledene višave, da se tam gori izpreletavam v viharjih, ki od vršaca do vršaca nanašajo in odnašajo, vrtinčiji in kopičijo ogromne plasti blestečih snežink in tam zasipajo štrleče robove, da so hkrati kakor gladke bele strehe, tam pa na ravni gladini odpirajo črne robove in zevajoče preduhe. Često sem spričo take hoje na Triglav zamudil šolo, a blagi učitelj, Jakob Mencinger, ki je bil sam Bohinjec in Triglava občudovalec, me ni kaznoval, samo da sem povedal pravi vzrok svoje zamude. — Tako je bilo v detinskih letih.

„Dorasel sem zdaj, a še hodim tja gori s tistimi občutki kakor za otročjih dni. Kadar bivam na počitnicah, grem proti Bistrici ali jezeru in ko zazrem Triglav, splavam k njemu po jasnem azuru in od njega temena posetim vse sosedne velikane. Kadar se poslavljam od počitnic, me nese poslednja stopinja na Triglav, da v njegovih skalnih gubah shranim domače sanje in počitniške spomine; in kadar se iz tujine vračam domov, se hkrati vračam na domači Triglav, da ondi pogledam, ali se mu je kaj izpremenilo častitljivo čelo za dolgih mesecev, odkar sem pogrešal njegovega pogleda. Nikdar se ni izpremenilo, kakor se v meni ni in ne bo izpremenilo čaščenje njegove veličave.

„Hodili so na Triglav znani rojaki, vabili me s seboj in se postavljali s svojo bolj ali manj popolno hriboplezalsko opravo ter s svojo nemara samo ustno srčnostjo. Niso se mi uveljavili tisti, ki so se ravnali na pot, in niso me zmotili tisti, ki so se vračali raz Triglav ter mi pripovedovali gola čuda o slikovitih prizorih na potu in o divotnem razgledu na vrhu velikanovem. Niti na misel mi ni prišlo, da naj poizkusim takšno težakovsko potovanje. Živo se spominjam svojega deda, ki je že davno legel k večnemu počitku. Domoval je na Žlanu. To je nad ravnino nekoliko vzvišeno selo v južnem kotu spodnje doline, odkoder se razprostira diven razgled na Triglav in na dolgo vrsto velikanov okoli njega. Tam sem se nagledaval gora in ded mi je ponavljal imena vseh slemen in čeri. Ni pa mu ugajala radost, s katero sem strmел na blesteče goličave, ki sede nad temnimi gozdi in zelenimi planinami liki razorani skladovi sivih, okamenelih oblakov. Često mi je pripovedoval čudne bajke o podlesnem možu, o zmajih in gorskih škrtatih. A preden je začel pripovedovati, sem ga moral zelo prositi in mu trdno obljubiti, da nikoli ne pojdem na Triglav. Ko je videl, da sem se že dosti načudil njegovim povestim, je pa dvignil prst in me svaril, naj ne gledam tako poželjivo na Triglav, da me ne ureko gorski

škratje. Kadar bi hodil na Triglav, me te zelene pošasti izvabijo na strme skale ali na rob prepadov, da ne morem stopiti ne naprej ne nazaj; in potem gorje: ali me strmoglavijo v globoki prepad, ali me zapro v svoje podzemeljske jame, da več ne vidim belega dne. V nobeno stvar se ne smemo zagledati in zamakniti! Kdor se zagleda v Triglav, tega ugonobijo njegovi duhovi, ker nočejo, da bi nižavski človek hrepenel po takšnih višavah. — Tako me je svaril moj ded.

„Globok pomen tiči v njegovem svarilu. Priznam, da sem se preveč zagledal v Triglav, da ga občudujem; in da mi ni zgolj gora, ki je slučajno višja mimo sosednih velikanov, ampak veličasten mejnik med zemljo in nebom. — Ali ne poderem vse te veličasti, ali ne treščim vse te poezije v prepad, ako nesem na debelih, podkovanih podplatih svojo telesnost po Grmovi dolnji ali gorenji poti od Velega Polja na Mali Triglav in jo končno posadim na častitljivo teme Velikega Triglava? To bi bil umor mojih najlepših, mojih triglavskih vzorov! Zatorej hočem slušati svojega deda; in na Triglav ne bodem hodil drugače nego prosto in vzosito na krilih nebeške fantazije. — Kako sodiš o tem, Kračmanov Matija, ki si pesnik? Ali nisi tudi ti takisto hodil na smelostrmeči Storžec in na zeleno Zaplato?“

Matija Kračmanov je živo odobril način mojega triglavskega potovanja, in naposled odpusti Erjavec moj greh, ki ga je bil ravnokar ovadil brezobzirni oča Grm, a s pesniškimi razlogi opral obzirni profesor Valjavec. Toda naložili so mi ostro pokoro: moral sem vestno obljubiti, da opišem svojo hojo na Triglav. Nasproti sta mi obljubila Erjavec rezko kritiko, ako bo potopis slab, in Valjavec „drobno“ pesem, ako bo dober.

„A ne odlašaj!“ sta mi zabičila oba hkrati, ko smo se poslavljali od Triglava in od poslednjih večernih žarkov, ki so umirali na njegovem temenu.

* * *

Nad tretjino stoletja je poteklo od tistega večera; draga prijatelja sta legla v prezgodnji grob in ne bosta mi pisala ne hude kritike, ne mile pesmice. Predolgo sem odlašal! A to ni moja edina krivda. Tista napaka, katero mi je rajni učitelj Grm očital že pred sedemintridesetimi leti, tiči še vedno v meni baš nepopravno: Potrpežljivi bralec, ki me je spremljal na tem kolovratnem potu, je nevoljno opazal, da sem često zagazil na puste stranpotice. In ko je končno pričakoval, da ga popeljem vsaj na Velo Polje, ako ne na Triglav, sem ga zavozil daleč proč na suho polje šole in napredka, kamor je mene samega zapeljal spomin na starokopitnega učitelja in novodobnega profesorja. Kdor pozna to polje, naj me milostno sodi, ako sem izgrešil pravo smer, in naj uvažuje, da je težko na neznanem polju pogoditi pravo pot izmed toliko napačnih. Komur je pa to polje neznano, tega sem morebiti napotil, da temeljiteje nego jaz premotruje vprašanje omike in napredka, ki je za naših dni vredno pozornosti vsakega omikanca.

Posloviti se mi je naposled od rojakov Bohinjcev. Naj mi oprostite, kar menijo, da sem zagrešil proti njim. Bilo mi ni zlega namena ne prej ne slej; veselim se marveč iskreno in sočustveno njih vsestranskega napredovanja v poslednjih tridesetih letih in želim božjega blagoslova njim in njih mili deželici. Naj mi verjamejo, da bi mnogih vraž in napak bohinjskih dedov in očetov iz dobe pred 1860. letom ne bil omenil v tem spisu, da me niso nanje vnovič opozorile izkušnje poslednjih let. Tisti in enaki nedostatki so nemara že pozabljeni v Bohinju; a jaz sem jih za nedavnih let opazoval v drugih pokrajinah slovenske domovine in celo v takih, ki so bolj odprte občevanju s sosedi in zgle-dom, budečim napredek, nego moj trdni, starodavni Bohinj.

* * *

Tako sem hodil in hodim na Triglav.

OPOMBE.

Sestavil urednik.

Dr. Mencinger navaja v svojem spisu veliko število imen in dejstev, osobito iz bohinjske pokrajine. O njih je sicer pisatelj sam v svojem spisu povedal toliko, da omogoča neovirano užitno čitanje; so pa gotovo bralci, ki jim bo ustrezno s posebnimi stvarnimi podatki. Take jim naj nudijo za prvo poučilo v nekaterih važnih slučajih nastopne opombe.¹

Dr. Mencinger ni maral naporne in dolge pešhoje, še manj mu je bilo za vzpenjanje na strme vrhove. Ni bil na vrhu Triglava; obiskoval je le planine-pašnike, kamor se je gonila živina, pod Triglavom torej Uskovnico, Konjščico in Velo Polje. Poznal pa je dobro vse doline z naselbinami in je vedel imena vrhov, ki jih obkrožajo. Njegovim navedbam v spisu torej lahko sledimo po zemljevidu; najpriročnejši je zemljevid „Julijske Alpe“ v izdaji Slovenskega Planinskega Društva. Pristop v Bohinj od Bohinjske Bele sem je nakratko opisan v III. zvezku naše izdaje str. 148—150.

Bohinjci so napol krščeni (str. 3). V Boh. Beli in na Bledu so do otvoritve železnice bili Bohinjci na

¹ Za osebne in literarne podatke o pisatelju izrekam zahvalo gg. vladnemu svetniku Antonu Mencingerju, odvetniku Dr. Janku Mencingerju in prof. Milanu Mencingerju, ki so se vsi trudili, da bi mi pomagali razjasniti nekatere navedbe; takisto g. mag. nadsvetniku Franu Govekarju, Dr. Janku Šlebingerja. — Za poizvedbe v Bohinju, kolikor jih nisem mogel sam izvršiti na svojih planinskih potih, mi je stal trajno ob strani g. hotelir Alfonz Mencinger v Boh. Bistrici, ki se sam peča z zgodovino in s krajepisom svojega rojstnega kraja. Enako postrežljivo so se odzvali na posebna vprašanja čč. gg. župniki Anton Golf v Srednji vasi, Martin Drolc v Boh. Beli in Andrej Krajec v Boh. Bistrici; nadalje g. Edo Deržaj, učitelj v Boh. Bistrici, gdč. Valerija Reitz, šol. upraviteljica v Srednji vasi, in akad. slikar Val. Hodnik v Stari Fužini.

glasu nekako kakor Ribničani na Dolenjskem; veljali so za starokopitne, trde, a takisto za zvite in šegave. Na račun Bohinjcev in nove železnice se je napravilo veliko dovtipov.

Tedanja bohinjska župana (str. 4). Vsa Bohinjska dolina se deli v dve občini: Bistrica in Srednja vas, ter 3 fare: Bistrica, Koprivnik, Srednja vas. Obseg obeh občin je velik; sedež ene občine je Bistrica, druge pa Srednja vas. Župan ni da bi moral biti ravno iz vasi, kjer je sedež; tako je imela Bistriška občina svoje župane že iz vasi Bitnje, Kamnje itd. V zgornji dolini se z ozirom na oddaljenost Koprivnika in Gorjuš bije boj zlasti za to, ali bodi župan iz Srednje vasi ali Češnjice. Mencinger torej govori pravilno o dveh županih; so pa tri volišča.

Rimsko pravo (str. 15). Slučaj, o katerem govori Dr. Mencinger, mi je na mojo prošnjo pojasnil g. vseučil. profesor Dr. A. Smukovič tako: „Pri navedenem stavku iz *Moje hoje na Triglav* gre brezdvomno za šaljivo izpremembo *smrtne domneve*, o kateri govori 5. naslov 34. knjige *Digest* v več poedinih primerih, ki pa vsi izražajo isto misel, namreč: Kadar poginejo roditelji skupno s svojimi otroki ob priliki iste življenjske opasnosti, onda je smatrati (dokler se ne dokaže nasprotno), da so odrasli otroci preživeli svoje roditelje, ne odrasli pa umrli pred njimi. Tako n. pr. D. 34, 5, 22. *Cum pubere filio mater naufragio periit, cum explorari non possit, uter prior extinctus est, humanius est credere, filium diutius vixisse.* — Ali: D. 34, 5, 23. *„Si mulier cum filio impubere naufragio periit, priorem filium necatum esse intelligitur.“*

Mencingerjeva sošolka Mina (str. 19–26). Bila je nezakonska hči, po dom. Cerkovnikova iz Broda. Njena mati je bila služila na Bledu in je prišla z nezakonskim detetom domov; njen brat, ki je bil brez otrok, je vzel dete za svoje. Mina je poročila po dom. Marinčnika (pisal se je Lončnar) na Poljéh, ki je prišel nato za zeta k Cerkovnikovim (ti se tudi pišejo tako) na Brod. Za Mencingerjevih dijaških let je bila Cerkovnikova posest tudi po današnjem ocenjevanju res „kmetija“. — Mina je res umrla na porodu, čez tri leta pa tudi njen otrok. Po njeni smrti se je njen sprog poročil z Rožičevo na Brodu.

Dr. Mencingerjevi sestri (str. 21). Sestra Ana se je prisožila k po dom. Cvetku na Brodu. Sestra Mina (Marija) je ostala na rojstnem domu kot „teta“ (neporočena). Obe sta umrli še pred Mencingerjem.

Čiribirščina (str. 26) je jezik Čičev ali Čiribircev, ki so se v 15. in 16. stoletju kot nomadi-pastirji s svojimi čredami umaknili turškemu gospodstvu v Istro, Avstrijska vlada in Beneška republika sta jih vabila v slabo obljudene kraje. „Čičariji“ v Istri so dali ime. Po vsej priliki so ti Čiči ali Čiribirci ostanki makedonskih Rumunov ali Kucovlahov, ki žive še zdaj v večjih ali manjših skupinah kot

pastirski narod po Makedoniji in Albaniji. Njegov jezik je mešanica iz rumunščine, oz. stare latinščine, in nove grščine. Istrski Čiči so se večinoma že pohrvatili ali poslovenili; čiribirščina je po nekod še v domači rabi. (Gruden, Zgod. slov. nar.- str. 593/4.)

Učitelj Grm (str. 26 i. sl.). Franc Grm je bil doma iz Velikih Lašč in je najprej služboval v Smledniku, kjer se je tudi oženil; imel je 13 otrok. V Srednji vasi je bil za „šomaštra“, orglavca in cerkvenika od leta ok. 1830 do 1881. Umrl je, 76 let star, v Srednji vasi dne 15. aprila 1881. Učil je v sedanji mežnariji vsak dan med tednom, dokler ni bila leta 1878 otvorjena nova šola. Grm je izmed tistih učiteljev stare šole, ki so vzgojili cele generacije in so živeli vseskozi z ljudstvom. Originalnega moža bistrega uma, dobrega pevca, imenitnega dovtipnega družabnika še zdaj niso pozabili. Vesele družbe so ga posebe občudovale, kako je znal ptiče, najbolj kosa, posnemati. Med žvižganjem se je držal za nos ali tolkel s prsti po nosu in žvrgolel; skrivaj pa si je bil vtaknil primerno prirezano brezovo skorjo v usta, ki mu je to žvižganje omogočala; svoje tajnosti pa ni nikomur izdal. Stročega šolskega reda seveda ni bilo, ker je bil učitelj večkrat v veseli družbi po gostilnah — saj so ga vedno vabili — je bil drugi dan zaspan in so se z učenci dogajali smešni prizori. Pouk se je vršil „potrpežljivo in tepežljivo“, kakor pravi Mencinger. — Kmečko neusmiljenost pa je občutil, ko so ga — vseskozi poštenjaka — obdolžili, da je poneveril cerkveni denar; za poldrugo leto se je moral umakniti iz Bohinja in je šel na Hrvaško, dokler ni lopov, ki je bil denar izmaknil, na smrtni postelji izpričal Grmovo nedolžnost; nato je bil Grm zopet poklicna na svoje mesto, a njegova številna družina je medtem prebila bridke ure v Srednji vasi.

Srenjani (str. 31) se imenujejo prebivalci Srednje vasi. — Živi voz (str. 32) se zaveže na poseben način; na Koroškem je, kakor mi zatrjuje dr. F. Kotnik, še dobro znan.

Modnice (str. 33), izgov. „mod'nce“, so lončene plošče z raznimi okraski; iz njih so sestavljene kmečke peči.

Brgeše (str. 33), hlače, kakor jih opisuje Mencinger, se imenujejo tudi bregše, breguše, brageše; nosijo se na severovzhodnem štajerskem in sosednem hrvaškem, po Pletersniku tudi v tržaški okolici. (Prim. Dr. Jos. Pajek, Črtice, str. 143; Dr. Fr. Kotnik, Naš Dom, 1927, str. 65).

Sorodstvena kolena (str. 38) se štejejo drugače po rimskem, drugače po cerkvenem pravu. Po kaničnem pravu sta n. pr. dva brata medsebojno v prvem kolenu sorodstva, po rimskem pravu pa v drugem.

Enozložna psovka (str. 40) v Pletersnikovem slovarju pod črko K je seveda otroški: „kak“.

Kmečka imena, ki ne prijaajo ženskim ušesom (str. 44). Takih je v južnem obrobem pogorju več. N. pr. Prdec, pašnik nad Boh. Bistrico na potu na Črno Prst; Pezdenica (1247), predgorje, ki se dviga v južni smeri od Laškega Rovta pravokotno na glavni greben med Črno Prstjo in Rodico; Vosrank nad Laškim Rovtom, Moda i. dr.

Melkijad-Mlekojed (str. 52 i. sl.). Grafenauer, Zgodovina novejšega slovenskega slovstva, II. str. 453, ga imenuje „problematično osebnost“. To je točno. Pomen in vlogo te osebnosti smo označili v predgovoru (str. XXV.). Mencinger pa se dela, kakor bi bilo vse, kar se pripoveduje o tem možu in ž njim godi, resnično. Točno na dan izvemo, kdaj se je porodil, in z letnicami bi mogli zasledovati potek njegovega življenja; za dogodke se navajajo žive priče ali pa se pisatelj sklicuje na uradne zapiske. Tako bi mu pravzaprav morali verjeti, in to tembolj, ker so glede drugih oseb in dejstev pisateljave navedbe — kakor smo videli že doslej — res stvarne. In vendar: ko čitamo o čudnih činih in doživljajih tega junaka, ko odloča tolikokrat „deus ex machina“ in se naše zanimanje peha od sentimentalnosti do grotesknosti ter se muzamo in zresnjujemo — pridemo le do zaključka, da tak junak ne more biti vseskozi resnična, določena oseba. Pri uživanju štiva nas to ne moti; a radovedni smo le, je li imel Mencinger, ko je pisal zgodbe svojega junaka kakor za roman, v mislih kak vzorec.

Zasledujoč podatke ugotovimo, da niti v Bohinju niti v Boh. Beli ni in ni bilo kmetov, z imeni Smuk, Trinost (!), Zalolik, ki so v zvezi z Melkijadovo zgodovino. Takisto ni v rojstni knjigi fare v Srednji vasi nobenega otroka vpisanega, ki bi bil tedaj rojen in za Melkijada krščen, kakor pravi Mencinger. Res pa je, kakor se lahko prepričamo v koledarju, 10. december posvečen svetniku Melkijadu. Mencinger si je torej ta dan nalašč izbral in si je zanj izmislil krst nezakonskega otroka; to pa s posebnim namenom. Izvedel sem zanesljivo, da je Mencinger zelo obsojal postopanje nekaterih krstitev, ki so nezakonskim otrokom dajali nenavadna imena, jih s tem stigmatizirali in jim neredko oteževali življenje med ljudmi. — Naj tu omenimo, da je za Mencingerjem Ivan Cankar razkril isti motiv v svojem „Polikarpu“ (Zgodbe iz doline Šentflorjanske, 1908, str. 43 i. sl.). Nezakonski otrok je krščen za Polikarpa, „nekrščansko ime, komaj psu bi dal tako ime... zaznamovan je človek za zmirom, kakor da bi imel na čelu pečat užgan...“ (str. 82). Tudi Polikarpa je vse preganjalo. „Mislite morda, da bi... čednosten človek tudi z najbolj neusmiljenim imenom za silo izhajal? O zmota!“ (str. 99). Kajpada je pri „Polikarpu“ v ozadju tajna osebna krivda krstiteljeva in Cankar smatra madež, vtisnjen otroku, za neodpravljen, dočim Men-

cinger sicer z očitanjem kaže na zle posledice, a takisto uči, kako se jim človek more umno izogniti; in krstitelj Melkijadov je osebno neoporečen ter postopa brez gneva, celo nekako s humorjem.

Ako rojstnih in krstnih podatkov za Melkijada ne najdemo potrjenih, smemo sklepati, da tudi nadaljnji tok njegovega življenja ni posnetek životopisa kake resnične osebe. Da je pisatelj rojstvo nastavil ravno na leto 1799, je bilo potrebno, ako je hotel ob času svoje „Hoje“ imeti pred seboj šestdesetletnika. Vprašujemo pa se le, ali ni Mencinger za svojega Melkijada imel vendar le kake resnične osebe — nemara oseb — pred očmi. V to stran sem usmeril svoje poizvedbe pri pisateljevi rodbini, njegovih znancih in zlasti na pozorišču „Hoje“, v Bohinju, kjer bi tak Melkijad moral biti še v trajnem spominu. Iz ožjega kroga Mencingerjevega ni bilo posebnih vesti; omenili smo v uvodu (str. XXVII.), da pisatelj o svojih slovstvenih načrtih ni rad govoril. Bohinj je ob poizvedbah kar oživel; vršilo se je medsebojno povpraševanje in ugibanje, a prvi uspeh je bil tisti, ki sem ga pričakoval. Bohinjci iščejo — med seboj vzorca za Melkijada, ne pa, da bi ga bil Mencinger vzel izmed njih. Ker Melkijada med njimi ni, se zdaj ugiblje, kateri Bohinjec, oziroma kateri Bohinjci bi bili pisatelju nudili vsaj nekaj tistih lastnosti in življenjskih dogodivščin, ki jim je nosilec Melkijad.

V to stran je bilo mogoče razkriti marsikaj. Kar sem mogel ugotoviti doslej, bodi tu zapisano v pobudo za bodoče delo tistim, ki bodo zbirali snov za monografijo o Mencingerju.

Eden in po vsej priliki glavni tip Melkijada je bil Anton Pekovec, p. d. Agotnikov Tonej iz Stare Fužine. Dovršil je nekaj razredov gimnazije v Ljubljani (v 4. razredu je padel s 3 nezadostnimi in 1 popolnoma nezadostnim redom (leta 1858). Pustil je študije in je šel v svet. Tam je mnogo izkusil in se marsičemu priučil; znano je, da je služil kot gozdni čuvaj na Hrvaškem. Za vojaka je služil pri okupaciji Bosne in Hercegovine in je bil odlikovan. Okoli štirideset let star, se je vrnil v domači kraj in je našel službo pri župniku Zarniku, prvotno kot nekak osebni tajnik, razen tega tudi kot tajnik občine Srednja vas in svetovalec v vseh pravnih zadevah. Ni pa v tej službi vztrajal. Preselil se je na Uskovnico in si je pod Tolstcem, oz. Konjščico, zgradil svojo bajto in drvaril. Bil je v stiku s planšarji na Konjščici in na Velem Polju, ki so vedeli mnogo anekdot o njem. Tu gori je postal prijatelj mleka in ravno Dr. Mencinger mu je nadel priimek „Mlekojed“, ki se ga je tudi prijel. — Očitno se marsikaj krije s povestjo o Melkijadu pri Mencingerju, ki je morda šele od Mlekojeda prišel na Melkijada ter na tendenco takih imen in priimkov, ne pa narobe. — Pripomnimo še, da res obstoji neka votlina pod Konjščico. To je rov,

ki ima vhod pod Vrtačo in drži tja do pod Tolstca, oz. Konjščice. Globlje v njej so majhni kapniki. To votlino je po vojski prvičkrat preiskal akad. slikar Valentin Hodnik iz Stare Fužine; prodril je do konca in je v zadnjem prostoru našel ogorke bakel in tresk. Morda se je Mlekojed sem zatekal.

Ker pa je med Melkijadom in Agotnikovim Tonejem dokaj razlik, smo se vprašali, ali ni morda najti še kak drug vzorec za Melkijada. In g. akadem. slikar Valentin Hodnik v Srednji vasi trdi odločno, da pravi Melkijad more biti le Anton Cvetek, p. d. Jakov Tonej, Stara Fužina, št. 42. Gosp. Hodnik poroča o njem, kar je izvedel od planšarjev. Najprej je študiral v Ljubljani, menda vso gimnazijo, in bi imel vstopiti v semenišče. Ker tega ni storil, so mu doma odpovedali vso pomoč. Šel je študirat na Dunaj, s poučevanjem si je služil kruh, a vsled pomanjkanja si je nakopal jetiko in se je vrnil domov. Poleti je planšaril v planini Gornji Tolstec, kjer se še zdaj prva koča, napol brez strehe, imenuje „Jakov stan“. Z drugimi pastirji se ni družil, temveč hodil vedno sam svoja pota, s knjigo v roki, oblečen v kratke hlače in bos. Ko se je ves oslabljen vlegel v posteljo, je sem prispela neznana gosposka ženska z Dunaja, ki je ostala pri njem in mu nad dva meseca stregla, do njegove smrti. Po smrti je ženska odšla in odnesla vse Tonejeve skrivnosti. — O kaki zapuščini ni bilo slišati. Mogoče so domači vse požgali; še živeča brat in sestra sta čudaka, ki ne govorita z nikomer.

Tega Jakovega Toneja smatra g. Hodnik za pravega Melkijada; res spominjajo nanj razne poteze. — Stvarni položaj pa je ta, da se je Mencinger nekoliko naslonil i na tega i na onega, kot izviren pisatelj pa na nobenega popolnoma. Važnejši zanj in osebno z njim v ožjem stiku je bil pač Agotnikov Tonej (Anton Pekovec), tudi zato, ker se mi poroča, da je Mencinger v svoji hiši res govoril o nekem Pekovcu. — Je nemara še kak tretji „Mlekojed“, ki mu bomo prišli na sled. Čim več pa jih bomo našli, tem bolj se bo pokazalo, kako izvirna Mencingerjeva tvorba je Melkijad-Mlekojed v „Moji hoji.“

Deset bohinjskih cerkva (str. 56). Res jih je deset, 3 farne, 7 podružnic: 1. farna sv. Martina na Ravinjah, v Srednji vasi, ustanovljena leta 1571 iz Radovljice; s štirimi podružnicami: sv. Janeza Bapt. ob jezeru, sv. Marijete v Jereki, sv. Duha ob jezeru in sv. Pavla v Stari Fužini; 2. farna sv. Nikolaja v Boh. Bistrici, ustanovljena iz Srednje vasi leta 1788.; s 3 podružnicami; Device Marije v Bitnjah, Marije Magdalene na Brodu, sv. Ahacija v Nemškem Rovtu; 3. farna v Koprivniku, ustanovljena iz Srednje vasi leta 1791.

Andrej Koller (str. 57 i. dr.). Kar Mencinger o njem pripoveduje, je resnično. Še dandanes je ohranjen v

zgornji dolini spomin na tega moža majhne postave, a velike delavnosti. Doma je bil iz Tržiča in je postal desna roka baronu Žigi Zoisu, ko je ta prevzel fužine v Bohinju; 8. dec. 1788 mu je Zois poveril preuredbo fužin in Koller je res razvil obsežno delovanje v ta namen. Vzdržal je podjetje, še več pa je posredno koristil Bohinju z napravami, ki so bile v prid i fužinam i napredku prebivalstva. Iz deloma ohranjene korespondence s Zoism iz leta 1812. vidimo obenem, kako in po pravici mu je Zois zaupal. (Glej Argo IV, 1895, str. 199—203, 211—214, 238). V Bohinju je ostal Koller, kakor se da sklepati (Argo, n. n. m. str. 203), do leta 1822.; nato je odšel v Kropo.

Stari Smuk (str. 62, 63); Smukov ni nikjer (gl. zgoraj); zato je Mencinger sam namignil, kako nam je soditi o resničnosti povesti o Melkijadu („ali je vse res, ne vem“).

„Poštengana kaša“ (str. 66) je v lončeno skledo kopasto naložena navadna ali čespljeva kaša, ki se ji v sredi napravi okrogla jama; v jamo se naliije zabela. Da se odvišna zabela ne cedi preveč hitro proti dnu, napravljajo z žlicami okoli kopice posamezne terase — „štenge“.

Sv. Kri (str. 67) je Heiligenblut pod Grossglocknerjem. Ondotno prebivalstvo je prvotno slovensko.

„Beraški studenec“ (str. 84) se nahaja v širši Soteski-„Štengah“ med mostovoma Pod Koriti in v Mokrem logu. Dokler ni bilo železnice, je bil studenec s ceste lahko pristopen in tudi splošno čistan radi hladne vode, ki nikdar ne usahne. Danes je promet po cesti malenkosten in dostop vsled železniške proge, ki gre med njim in med cesto, otežkočen.

Berač Cvajarček (str. 88. i. dr.). O njem ne ve nihče ničesar povedati. Ime je morda naslonjeno na Pajarčkovega Franceta iz Nomenja, ki je baje takrat poklicno izvrševal beračenje po Bohinju. Sicer pa si je Mencinger ta tip berača izmislil, da mu služi za oživljanje spisa; a nalašč se sklicuje celo na mrtvaško knjigo v Bistrici za dokaz naravne smrti beračeve (str. 89). Zastonj pa je iskal g. župnik kakršnihkoli podatkov o tem: kakor ni v mrtvaški knjigi Trinosa, dasi navaja šegavi Mencinger celo letnico smrti tega moža — ki ni nikoli živel, tako je tudi s Cvajarčkom.

Opuščene fužine (str. 98 i. sl.). Iz Krškega, kamor se je preselil leta 1882., je Mencinger obiskal Bohinj po dolgem presledku leta 1893., torej „pred malo leti“ pred zasnovo „Moje hoje“. Tedaj je bila usoda bohinjskih fužin že zapечатena. Naslednik Žige Zoisa, Karel, je poskusil vse, da bi ohranil in dvignil obrat, in si je skušal zlasti ohraniti tržišča v Italiji. Umrl je 7. julija 1836. Takisto so se trudili njegovi dediči, najprej njegova vdova Serafina. Trud je bil zaman; premočna je bila konkurenca iz inozemstva, zlasti pa domače Kranjske industrijske družbe. V last te družbe so leta 1868, prešle bohinjske fužine; družba jih je z vé-

likimi žrtvami vzdrževala (Bistrica, Na Pozabljenem, Staro Kladiivo). Ko pa so 7. okt. 1890 pogorele fužine v Bistrici, se je njih obrat prenesel takoj v Jesenice; istočasno se je opustilo Pozabljeno, prihodnje leto pa še obrat v Stari Fužini. Odslej „srce Bohinja več ne utriplje“. Leta 1895. so prešla vsa fužinska posestva v last erarja, oziroma kranjskega verskega zaklada.

Današnji ostanki teh fužin. Na Boh. Bistrici: grad z gospodarskimi poslopji (zdaj šumska uprava), fužinski stolp s Zoisovo uro in prejšnja Zoisova dvorana (zdaj Ribogojni zavod, pred kratkim prevzet v last oblastnega odbora v Ljubljani). — Pozabljeno: bivša delavska hiša je v razsulu. — Stara Fužina: grajščinsko poslopje, ki je dobro ohranjeno, je dalo prostore za dvorazredno osnovno šolo in za šumsko upravo; prejšnja vodna naprava se porabi za žago na vodni pogon.

„Tristoletna lipa in trinadstropni fužinski grad“ (str. 99) še obstojata, kakor v Valvasorjevem času. Lipo cenijo na 500 let, grad je dvonadstropen z nadstrešjem.

Nadkovač Jernáj (str. 103) — Bohinjci ga tako izgovarjajo — je še vedno v dobrem spominu na Bistrici. Bil je prvotno res nadkovač pri fužinah na Bistrici; pozneje se je osamosvojil in je izdeloval prvovrstne kovane žeblje (kakor v Kropi) na lastnem domu na Boh. Bistrici št. 29; hišno ime je Jernáj, pisal se je za Mencingerja. Nasledniki so obrt opustili.

Hudi Medved (str. 104). Stara poklicna lovska rod-bina Medvedov (priimek Gašperin) živi v Stari Fužini; sin sledi v poklicu očetu.

Jernej — Bartolomej (str. 109). Prof. Ramovš, Hist. gram., II. str. 75, oporeka dosedaj veljavni Škrabčevi razlagi, da je Jernej nastal iz Ireneja, češ, da se Jernej da izpeljati naravnost iz „Šmbert'l'mej“.

Dr. Lovro Toman (1827—1870) je bil do leta 1865, ko se je preselil v Ljubljano, odvetnik v Radovljici.

Plavži sv. Heme (str. 118). Blažena Hema, grofica krška (na Koroškem), je bila slovenskega plemiškega rodu. Rojena je najbrž leta 983, poročila se je z Viljemom, mejnim grofom v Savinjski marki, ki je bil tudi potomec domačega rodu; umrl pa ji je najprej soprog, nato oba sinova. Zdaj je bila zadnja svojega rodu in je sklenila porabiti vse premoženje v dobre namene. Tako si je pridobila blaženstvo; umrla je kot nuna 1045. (Njeno zgodovino je obširno popisal Gruden, Zgod. slov. nar., str. 78 i. sl. Prim. tudi Dr. Fr. Kotnik, „O blaženi Hemi...“, Naš Dom, 1927, str. 97). Še sedaj romajo Gorenjci k grobu sv. Heme v Krko (Gurk), kjer je ona ustanovila nunski samostan. Posebno so jo častili rudarji. V Bohinju je njen spomin še povsod ohranjen; v

obhajilni mizi glavnega oltarja v podružnični cerkvi na Nemškem Rovtu je lep poznogotski lesen relief, ki se razlaga kot prizor ob svidenju, ko se je njen mož vrnil z romanja v sv. deželo nazaj v Bohinj. V Bohinju je tudi ohranjen spomin na „plavže sv. Heme“; saj so jo smatrali za začetnico in zaščitnico rudarstva. Točno mesto teh plavžev pa ni ugotovljeno. (Müllner, Gesch. des Eisens, str. 342 i. sl.); toliko stoji, da so bili tisti plavži prastari, morda še iz rimske dobe, in da so bili pri Štengah, oz. blizu njih. Navadno se misli, (tako mi poroča g. Alf. Mencinger), da so stali nasproti Beraškemu studentu na oni strani Save, na sedanjem rovtu (travniku 3. vrste), ki ga označujejo kopice, sestavljene iz že preperelih odpadkov železne rude in žlindre. Drugi pa mislijo, da so bili „plavži sv. Heme“ nižje doli, nasproti vasi Nomenj, takisto preko Save, pod Strženico; tam je svet, ki ga še danes nazivljajo „Pri Plavžu“. Ni pa tu vidnih znakov plavžarjenja.

Izdelki iz železa so imeli laška imena (str. 118). To je vobče resnično; vendar so si domačini izbrali in napravili v rudarstvu dokaj domačih slovenskih imen. (Zbrana so v Argo, VII. 1899, št. 4 i. sl.)

„leca“ (str. 119), darilo, ki se prinese s sejma. Beseda v Bohinju baje ni več znana; poznajo le „lect“ (Lebzelt).

„leva“ (str. 119) je prostor pri peči. (Gl. našo izdajo III. zvez. str. 150).

Pod sv. Martina z v o n o m, (str. 146), t. j. v Srednjevaški fari.

V Bohinju sta bila samo dva učitelja (str. 157), namreč v Srednji vasi in Boh. Bistrici.

Slapov je v Bohinju več (str. 165); razen Savice in Bistrice je zlasti lep slap v dolini Vojah in ob cesti pod Babno goro (med Nomenjem in Lepencami).

Prve fare (str. 166), gl. zgoraj pri navedbi cerkev.

„Živi večer“. (Str. 168). Ta posmrtnina je v Stari Fužini še ohranjena. Na osmino se zberejo v hiši ljudje, opravijo najprej posmrtno molitve; nato jih domačini pogoste in dajo končno vsakemu s seboj še hlebček kruha, ki je največkrat zavit v rdečo ruto.

Znana gostilna v Bistrici (str. 171) je restavracija „Pri Becu“, sedanji lastnik je Ivan Mencinger. Za pisateljeve mladosti se je gostilna nazivala „Pri Maveriču“, sledil je lastniku Doktorič, zato se je imenovala tedaj „Pri Doktoriču“; za njim jo je prevzel sedanji lastnik.

Učitelj Jakob Mencinger (173). Še zdaj trdijo, da ni bilo boljšega učitelja in zlasti pospeševalca umnega gospodarstva, posebno sadjarstva. Služboval je v Boh. Bistrici od leta 1845. do 1852. Porodil se je 8. julija 1826 kot sin Marka Mencingerja, cerkovnika, in matere Terezije,

roj. Prežl, v Boh. Bistrici, št. 10. Šolal se je v Bohinju in Ljubljani. Leta 1845 je nastopil svojo prvo službo kot prvi posvetni učitelj v Boh. Bistrici, za kaplanom Matejem Preželjem. Za svoje šolsko in izvenšolsko delovanje je dobil več pohval. Dne 10. septembra 1852, star 26 let, je dobil službo učitelja in organista v Gorjah pri Bledu, leta 1868. je odšel v Trnje pri Postojni v isti lastnosti in je bil 18. maja 1869 imenovan za krajnega šolskega nadzornika za okraj Logatec.

Ded na Žlanu (str. 174). Mencingerjev ded izhaja res iz vasi Žlan, iz po dom. Jernejeve domačije, koje lastnik se zdaj piše Mencinger.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000224914

